

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI**

KIRGIZ HALK EDEBİYATINDA KOŞOKLAR (AĞITLAR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
İsa ÇELEBİ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Naciye YILDIZ**

Ankara - 2006

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI**

KIRGIZ HALK EDEBİYATINDA KOŞOKLAR (AĞITLAR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
İsa ÇELEBİ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Naciye YILDIZ**

Ankara – 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İsa ÇELEBİ'ye ait Kırgız Halk Edebiyatında Koşoklar (Ağıtlar) adlı çalışma, jürimiz tarafından ağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr., Şuayip KARAKAŞ

ye

Doç. Dr., Naciye YILDIZ (Danışman)

ye

Yard. Doç. Dr., Hamiye DURAN

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi, tam olarak bilinsin veya bilinmesin, kaydettiği binlerce yıllık süreç içerisinde pek çok hâdiseye, felâkete tanıklık etmiş ve bunun neticesinde insan hissiyatı, karşımıza sözlü ve yazılı edebiyatı çıkarmıştır.

Tarihin her döneminde büyük devletler kurmuş, çağlar açıp çağlar kapatmış, dünyaya hükmetmiş bir milletin güçlü bir edebiyatının olmaması elbette düşünülemez. Türkler, binlerce yıldır yaşadıkları tecrübeler neticesinde, duygu ve düşüncelerini, hayata bakışlarını edebiyatlarına yansıtmışlardır. Bunun sonucu olarak çok kuvvetli bir edebiyat meydana getirmişlerdir. Bu yüzden halk edebiyatımızın önemli türlerinden olan “ağıt”a, bütün bu yaşanmışlıkların bir neticesi olarak, insanın en tabii duygularını serbestçe ifade ediş şekli diyebiliriz.

Kırgız halk edebiyatının önemli bir türü olması ve zenginliğini ortaya koyması bakımından tezimizin konusunu Kırgız ağıtları olarak seçtik. Üzerinde inceleme yaptığımız ağıtları, 1998 yılında Sonor Egemberdiyeva tarafından hazırlanan, redaktörlüğü Abdıldacan Akmataliyev tarafından yapılan “Koşoktor” adlı kitaptan seçtik. Kitap 352 sayfa olup, içerisinde 173 tane ağıt bulunmaktadır. Biz bu ağıtlardan 64 tanesini seçtik.

Tez çalışmamız, yeni Türk alfabesine göre transkribe edilerek Türkiye Türkçesine aktarılmış metinler ve inceleme olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Tezin inceleme bölümünün 1. maddesinde, metinleri dil-üslup bakımından inceledik. Burada ağıt metinlerinde yer alan hitaplar, sıfatlar, acı ifade eden kelimeler ve kalıp sözler incelenerek ağıtların dil ve üslûbu açıklanmaya çalışılmıştır. İnceleme bölümünün 2. maddesinde, metinleri dış yapı bakımından değerlendirdik. Burada ağıt metinlerinde kullanılan nazım

birimleri, ölçüler, mısra sonu kafiyeleleri ve mısra başı kafiyeleleri incelenerek dış yapı bakımından bir değerdendirme yapmaya çalıştık. İnceleme bölümünün 3. maddesinde, metinleri muhteva bakımından değerdendirdik. Burada ölen kişı hakkında verilen bilgileri; yaşını, mesleğini, huy-karakter özelliklerini ve fizikî özelliklerini ortaya koyarak değerdendirmeye çalıştık. Koşokların tasnifi bölümünde de, koşokların söyleyen kişilere, söyleyiş zamanına, yaş gruplarına ve ölüm şekline göre tasnifini vermeye çalıştık.

Ağıtları Türkiye Türkçesine aktarırken, gerektiği yerde bire bir aktarma yapılmış, bazen de o mısrada veya kelimede kastedilen anlam verilmeye çalışılmıştır. Kırgızlara ait özel isimler ile bu kültüre ait bazı kavramların adları aynen alınmış ve kavramların anlamları, sayfa sonunda dipnot şeklinde açıklanmıştır.

Tezimin konusunun belirlenmesinde, çalışmamın kontrollerinin yapılmasında ve eksikliklerin giderilmesinde yardımcı olan ve her zaman yol gösteren değerdeli hocam Doç. Dr. Naciye Yıldız'a teşekkür ederim. Tezimin yazılmasında ve kontrollerinde sürekli yardımlarını gördüğüm eşim Fatma Çelebi'ye minnettarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	x
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
TÜRK HALK EDEBİYATINDA AĞITLAR.....	1
1. Tanım.....	1
2. Anadolu'da Ağıtla İlgili Tabirler.....	2
3. Türk Topluluklarında Ağıtla İlgili Tabirler.....	2
4. Ağıt Kavramı ve Özellikleri.....	3
5. Eski Türklerde Cenaze Merasimleri ve Ağıt.....	4
6. Günümüzde Anadolu'da Cenaze Merasimi ve Ağıt.....	16
7. Eski Kırgızlarda Cenaze Merasimleri.....	23
8. Günümüz Kırgızlarında Cenaze Merasimleri.....	26
8.1. Kırgızlarda Dooran (Devir).....	29
8.2. Kırgızlarda Defin Sonrası Adetler.....	29
8.3. Kırgızlarda Ağıt.....	30

I. BÖLÜM

METİNLER

1. UGUZUU, BALAGA, ATA-ENEĞE, AGA-TUUGANDARGA ARNALGAN KOŞOKTOR (DUYURMA, BALAYA, BABA- ANAYA, AĞABEY-KARDEŞLERE İTHAF EDİLEN AĞITLAR).....	35
1.1. UGUZUU (DUYURMA).....	35
1.1.1. Colçuhandın Ölgönün Ket Bukanın Uguzganı (Colçuhan'ın Öldüğünü Ket Buka'nın Bildirmesi)	35
1.1.2. Toktogulga Topçubaydın Ölgönün Korgoldun Uguzganı (Toktogul'a Topçubay'ın Öldüğünü Korgol'un Bildirmesi).....	36

1.2. BALAGA ARNALGAN KOŞOKTOR	
(ÇOCUĞA İTHAF EDİLEN AĞITLAR).....	40
1.2.1. <i>Bagramdın Koşogu</i>	
(<i>Bagram'ın Ağıdı</i>).....	40
1.2.2. <i>Cunusova Aşir 23 Caşar Balası Ölgöndö Koşkon Koşogu</i>	
(<i>Cunusova Aşir'in 23 Yaşındaki Balası Öldüğünde Söylediği Ağıdı</i>).....	42
1.2.3. <i>Kerimbayga Enesinin Koşogu</i>	
(<i>Kerimbay'a Annesinin Ağıdı</i>).....	46
1.3. ATA-ENEĞE ARNALGAN KOŞOKTOR	
(ANA-BABA İÇİN SÖYLENEN AĞITLAR).....	49
1.3.1. <i>Koşok</i>	
(<i>1.3.1. Ağıt</i>).....	49
1.3.2. <i>Enesine Koşkon Koşok</i>	
(<i>Anasına Söylediği Ağıt</i>).....	50
1.3.3. <i>Ataga Arnalğan Koşok</i>	
(<i>Babaya İthaf Edilen Ağıt</i>).....	51
1.3.4. <i>Karabaş Kudaybergenge Arnalğan Koşok</i>	
(<i>Karabaş Kudaybergen'e İthaf Edilen Ağıt</i>).....	53
1.3.5. <i>Atasına Koşkonu</i>	
(<i>Babasına Söylediği</i>).....	54
1.3.6. <i>Atası Ölgöndö Koşkon Koşok</i>	
(<i>Babası Öldüğünde Söylediği Ağıt</i>)	55
1.3.7. <i>Keldibek</i>	
(<i>Keldibek</i>).....	57
1.3.8. <i>Suvandın Koşogu</i>	
(<i>Suvan'ın Ağıdı</i>).....	58
1.4. BİR TUUGANGA ARNALGAN KOŞOKTOR	
(KARDEŞE İTHAF EDİLEN AĞITLAR).....	60
1.4.1. <i>Agası Ölgöndö Koşkon Koşogu</i>	
(<i>Ağabeyi Öldüğünde Söylediği Ağıdı</i>).....	60

1.4.2. Eki Agam	
(İki Ağabeyim).....	62
1.4.3. İnisine	
(Küçük Kardeşine).....	63
1.4.4. İnisi Canış Ölgöndö Koşkon Koşogu	
(Kardeşi Canış Öldüğünde Söylediği Ağıdı).....	65
1.4.5. İnisi Kaza Bolgondo	
(Kardeşi Öldüğünde).....	65
1.4.6. Mamat Usta	
(Mamat Usta).....	66
1.4.7. Kiçi Ecesi Kalçanın Koşogu	
(Küçük Ablası Kalça'nın Ağıdı).....	75
1.4.8. Ayçüröktün Agasına Koşkonu	
(Ayçürök'ün Ağabeyine Söylediği).....	79
1.4.9. Siñdisinin Koşogu	
(Küçük Kız Kardeşinin Ağıdı).....	80
1.4.10. Sulaykaga Arnalgan Koşok	
(Sulayka'ya İthaf Edilen Ağıt).....	82
2. SOĞUŞTA KURMAN BOLGONDORGO KOŞKON KOŞOKTOR	
(SAVAŞTA ŞEHİT OLANLARA SÖYLENEN AĞITLAR).....	85
2.1. Agam Cok	
(Ağabeyim Yok).....	85
2.2. Atası Soguşka Ketkende Koşkon Koşogu	
(Babası Savaşa Gittiğinde Söylediği Ağıdı).....	88
2.3. Taygarayev Tukubay Cönündö Koşok	
(Taygarayev Tukubay Hakkında Ağıt).....	88
2.4. Abıt	
(Abıt).....	93
2.5. Frontto Ölgön Ceenbekov Arpidinge Ayalının Koşkon Koşogu	
(Cephede Ölen Ceenbekov Arpidin'e Karısının Söylediği Ağıdı).....	97

2.6. Zarıpbekov Kozubayga...	
(Zarıpbekov Kozubay'a...).....	101
2.7. Küyöösünö Koşkon Koşogu	
(Kocasına Söylediği Ağıdı).....	102
2.8. Saltanat	
(Saltanat).....	104
3. ERDİ-KATIN, CEK-CAATTARGA ARNALGAN KOŞOKTOR	
(KARI KOCAYA, AKRABALARA İTHAF EDİLEN AĞITLAR).....	106
3.1. AYALI KAZA BOLGON CİĞİTTİN KOŞOGU	
(KARISI VEFAT EDEN YİĞİDİN AĞIDI).....	106
3.1.1. Gülcarım	
(Gülcar'ım).....	106
3.1.2. Ayalı Ölgöndö Koşkon Koşogu	
(Karısı Ölünce Söylediği Ağıdı).....	108
3.1.3. Gülcarım (2. Variant)	
(Gül Yârim) (2. Varyant).....	109
3.2. KÜYÖÖSÜ KAZA BOLGON AYALDIN KOŞOGU	
(KOCASI VEFAT EDEN KADININ AĞIDI).....	119
3.2.1. Küyöösü Ölgöndö Koşkon Koşogu	
(Kocası Öldüğünde Söylediği Ağıdı).....	119
3.2.2. Küyöösünö Koşkonu	
(Kocasına Söylediği).....	124
3.2.3. Baydın Ayalının Koşogu	
(Zenginin Karısının Ağıdı).....	124
3.2.4. Kan Acı Ölgöndö Tokolunun Koşkonu	
(Han Hacı Öldüğünde İkinci Eşinin Söylediği).....	127
3.2.5. 41. Caşta Ketken Abışkasına Arnalğan Koşogu	
(41. Yaşında Ölen İhtiyarına İthaf Edilen Ağıdı).....	129
3.2.6. Külösaldın Koşogu	
(Külösal'ın Ağıdı).....	131
3.2.7. Alimandın Koşogu	
(Aliman'ın Ağıdı).....	132

3.2.8. <i>Kalıyçanın Koşogu</i> (<i>Kalıyça'nın Ağdı</i>).....	133
3.2.9. <i>İbadattın Koşogu</i> (<i>İbadat'ın Ağdı</i>).....	134
3.2.10. <i>Bekbaça, Köbön</i> (<i>Bekbaça, Köbön</i>).....	141
3.3. BİRÖÖ KOLDUU BOLGONDORGO KOŞKON KOŞOKTOR (BİRİSİNİN ÖLÜMDE PARMAĞI OLDUĞUNDA SÖYLENEN AĞITLAR).....	153
3.3.1. <i>Çoñ Ormon Ölgöndögü Koşok</i> (<i>Ulu Ormon Öldüğündeki Ağıt</i>).....	153
3.3.2. <i>Barpının Calgız Kızı Umsundun Abasına Koşkon Koşogu</i> (<i>Barpı'nın Biricik Kızı Umsun'un Amcasına Söylediği Ağdı</i>)...	155
3.4. CEK-CAATTAR ARKILUU AYTILGAN KOŞOKTOR (AHBAPLARA SÖYLENEN AĞITLAR).....	157
3.4.1. <i>Samsaliyevge Arnalğan Koşok</i> (<i>Samsaliyev'e İthaf Edilen Ağıt</i>).....	157
3.5. KELİNGE ARNALGAN KOŞOKTOR (GELİNE İTHAF EDİLEN AĞITLAR).....	161
3.5.1. <i>Kelini Saadat Kaza Bolgondo Döölataliyeva Cırgaldın Koşkon Koşogu</i> (<i>Gelini Saadat Vefat Ettiğinde Döölataliyeva Cırgal'ın Söylediği Ağdı</i>).....	161
3.5.2. <i>İlgeri Kelini Ölgöndön Kiyin Kayın Enesi Mınday Dep Koşkon Eken</i> (<i>Zamanında Gelini Öldükten Sonra Kaynanası Böyle Söylemiş</i>).....	165
4. EPOSTUK BAATIRLARGA ARNALGAN CANA AKINDAR ARKILUU AYTILGAN KOŞOKTOR (DESTANÎ BAHADIRLARA İTHAF EDİLEN VE ŞAİRLER TARAFINDAN SÖYLENEN AĞITLAR).....	166

4.1. Kococaş Cönündö (Kococaş Hakkında).....	166
4.2. Ulakçı Kıdır Ölgöndö Ceñicoktun Koşogu (Haberci Kıdır Öldüğünde Cenicok'un Ağıdı).....	168
4.3. Ceñicoktu Coktoo (Cenicok'a Ağıt).....	168
4.4. Toktogul Düynödön Ötköndö Korgoldun Aytkan Koşogu (Toktogul Dünyadan Ayrıldığında Korgol'un Söylediği Ağıdı).....	173
4.5. Kerez (Kerez).....	176
4.6. Kalık Akındın İnisi Bekturgan Ölgöndö Koşkonu (Kalık Akının Kardeşi Bekturgan Öldüğünde Söylediği).....	179
5. TAMAŞALUU CANA KIZ UZATKANDAGI KOŞOKTOR (EĞLENCELİ VE KIZ UĞURLARKEN SÖYLENEN AĞITLAR).....	182
5.1. TAMAŞALUU KOŞOK SAPTARI (EĞLENCELİ AĞIT MISRALARI).....	182
5.1.1. Kedey Cönündö Koşok (Fakir Hakkında Ağıt).....	182
5.1.2. Uyçu Cönündö Koşok (Sığır Çobanı Hakkında Ağıt).....	182
5.1.3. Eri Eseke Kaza Bolgondo Ayalı Toruke Koşkon (Eri Eseke Öldüğünde Karısı Toruke Söylemiş).....	183
5.2. KIZ UZATKANDAGI KOŞOKTOR (KIZ UĞURLARKEN SÖYLENEN AĞITLAR).....	184
5.2.1. Kızdı Uzatıp Catkanda Ceñesinin Aytkanı (Kızı Uğurlarken Yengesinin Söylediği).....	184
5.2.2. Ceñesinin Koşkonu (1. Variant) (Yengenin Ağıdı) (1. Varyant).....	185
5.2.3. Ceñesinin Koşkonu (2. Variant) (Yengenin Ağıdı) (2. Varyant).....	186
5.2.4. Ceñesinin Koşkonu (3. Variant) (Yengenin Ağıdı) (3. Varyant).....	187

5.2.5. Ceñesinin Koşkonu (4. Variant)	
(Yengenin Ağıdı) (4. Varyant).....	188
5.2.6. Enesinin Koşkonu	
(Anasının Ağıdı).....	188

II. BÖLÜM

İNCELEME

1. DİL-ÜSLÛP DEĞERLENDİRMESİ.....	190
1.1. Hitaplar.....	190
1.2. Sıfatlar.....	195
1.3. Acı İfade Eden Kelimeler.....	212
1.4. Kalıp Sözler.....	219
2. DIŞ YAPI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRME.....	222
2.1. NAZIM BİRİMLERİ.....	222
2.2. ÖLÇÜLERİ.....	225
2.3. MISRA SONU KAFİYELERİ.....	233
2.4. MISRA BAŞI KAFİYESİ.....	247
3. MUHTEVA BAKIMINDAN DEĞERLENDİRME.....	259
3.1. ÖLEN KİŞİ HAKKINDA VERİLEN BİLGİLER.....	259
3.1.1. Yaşı.....	259
3.1.2. Mesleği.....	260
3.1.3. Huy-Karakter Özellikleri.....	267
3.1.4. Fizikî Özellikleri.....	278
3.2. KOŞOKLARIN TASNİFİ.....	285
3.2.1. Koşokların Söyleyen Kişilere Göre Tasnifi.....	285
3.2.2. Söyleniş Zamanına Göre Koşoklar.....	290
3.2.3. Yaş Gruplarına Göre Söylenen Koşoklar.....	294
3.2.4. Ölüm Şekline Göre Söylenen Koşoklar.....	297
SONUÇ.....	300
KAYNAKÇA.....	304
ÖZET.....	311
ABSTRACT.....	313

KISALTMALAR

Akt. : Aktaran

Çev. : Çeviren

Haz. : Hazırlayan

TDEKTAS I : Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, c. 1

TDKTS : Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

<u>KİRİL</u>		<u>LÂTİN</u>	
А	а	A	a
Б	б	B	b
В	в	V	v
Г	г	G	g
Д	д	D	d
Е	е	E	e (ye)
Ё	ё	Yo	yo
Ж	ж	C	c
З	з	Z	z
И	и	İ	i
Й	й	Y	y
К	к	K	k
Л	л	L	l
М	м	M	m
Н	н	N	n
Ѓ	ѓ	Ñ	ñ
О	о	O	o
Ө	ө	Ö	ö
П	п	P	p
Р	р	R	r
С	с	S	s
Т	т	T	t
У	у	U	u
Ү	ү	Ü	ü
Ф	ф	F	f
Х	х	H	h
Ц	ц	Ts	ts
Ч	ч	Ç	ç
Ш	ш	Ş	ş
Щ	щ	Şç	şç
Ы	ы	I	ı
Э	э	E	e
Ю	ю	Yu	yu
Я	я	Ya	ya

GİRİŞ

TÜRK HALK EDEBİYATINDA AĞITLAR

Toplumların hayata bakışları, yaşayış tarzları, coğrafyaları, karşılaştıkları hâdiseler onların kültürel yapılarının oluşumunda birer etkindir. Bu yüzden her toplumun duyuşları, hissedişleri ve algılayışları birbirinden farklıdır. Bütün bu farklılıklara rağmen, meydana gelen ortak veya yakın durumlar karşısında sergilenen tavırlar, davranışlar ve sözlerde benzerliklerin olduğu görülür. Bu benzerliklerin insanlığın genel yapısının bir sonucu olduğu düşünülebilir.

İnsanlar, yaratıldıkları andan itibaren pek çok güçlükle, âfetlerle (depremlerle, sellerle, yangınlarla vs), savaşlarla karşılaşmışlar, sevdiklerini yitirmişler, maddî ve manevî kayıplara uğramışlar; bütün bunların neticesinde de zaman zaman feleğe, yöneticilere, zorbalara, kendisine haksızlık ettiğini düşündükleri kişi ve varlıklara sitemde bulunmuşlar ve acılarını dile getirmişlerdir. Dünyanın pek çok yerinde, pek çok toplumda görülen bu ortak hissediş ve bunun ifadesi, karşımıza ağıt olarak çıkar.

1. Tanım:

“Ağıt”ın tanımı, çeşitli kaynaklarda şu şekilde verilmiştir:

“Ölen bir kimsenin gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını veya büyük felâketlerin acılı etkilerini dile getiren söz veya okunan ezgi, yazılan yazı, sağı, mersiye.” (TDKTS, 1998).

Aynı kaynakta ağıdın “Ağlama, gelin olan bir kızın arkasından meziyetlerini sayıp dökerek ağlama.” anlamına geldiğini ve bu yapıdaki şiirsel ifadenin de ağıt olarak kabul edildiğini görmekteyiz.

Şükrü Elçin ağıtlar için; “İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telâş ve heyecan ânındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesi’nde umumiyetle ağıt denir.” (1993: 290) şeklinde bir tanım yapmıştır.

Cem Dilçin’e göre ağıt, “Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan acıları anlatmak amacıyla söylenen şiirlerdir.” (2000: 342).

2. Anadolu’da Ağıtla İlgili Tabirler:

13. – 20. yy.lar arasında Anadolu sahasında kaleme alınmış eserlerde “yas töreni” ve “ağıt”la ilgili şu tabirler geçmektedir: Ağıtçı, deyişat, sağı, sağıcu, sağı kıl-, sağı sağ-, ve yas tonu. Anadolu ve Rumeli ağızlarında yaşayan yas töreni ve ağıtlarla ilgili kavramlar ise şunlardır: Ağı, ağıt, ağıt türküsü, deme, deyiş, deyişet, bayatı, şin, şivan, yakım, yas; ağıt et-, ağıt kopar-, ağıt-, ağıt tut-, sayı kuru ağla- / sayı yap- / sayı kur-; ağıtçı, ağlayıcı, âşık bacı, bayatıcı, nevhager, sağıcu, sağı sağıcı, sazlıyan. Anadolu’da kına gecelerinde ve düğünlerde söylenen ağıtlara da şu isimler verilir: Kına / gelin ağıtı, ağıt / gelin ağlatma havası, gelin sağısu / türküsü / yası, okşama (TDEKTAS 1, 2001: 51-52).

3. Türk Topluluklarında Ağıtla İlgili Tabirler:

Türk topluluklarında ağıt kelimesinin karşılığı olarak; Azerîlerde: Ağı; Başkurlarda: Mərsə, hıqtaw; Kazaklarda: Joktaw; Kırgızlarda: Koşok; Özbeklerde: Coktaw; Tatarlarda: Marsiya; Türkmenlerde: Agy; Uygurlarda: Qoşaq kullanılmaktadır. Ağıt kavramını; Uygurlar: Mersiye koşukları; Özbekler: Matemnâme, ağı, marsiya; Kazak ve Kırgızlar: coktao, koşok; Türkmenler: Ağı, tavş, tavşa, marsiya; Nogaylar: Bozlau/bozlaw; Azerîler: Ağı, şîven; Musul – Kerkük Türkleri: Sazlamag; Kırım Tatarları: Taqmaq ve

Gagauzlar: Aalamak türküleri olarak adlandırmaktadır (TDEKTAS 1, 2001: 43).

4. Ağıt Kavramı ve Özellikleri:

Genelde, bir kimsenin ölümü üzerine duyulan acıları anlatmak amacıyla söylenen şiirlere ağıt denmesine rağmen, halk arasında, kaybedilen bir eşeğe, kurdun parçaladığı bir koyuna, yitirilen bir eşyaya da ağıt söylendiği görülür.

İlk dönem Türk edebiyatında görülen “sagular”, ağıtların en eski örnekleridir (Özdemir, 1995: 121).

Divan edebiyatında ağıt kelimesinin karşılığı olarak “mersiye” kullanılmıştır.

Adı, söylendiği yörelere ve toplumlara göre farklılıklar gösterse de ağıtlarda işlenen konularla ilgili olarak “ölen kişinin erdemleri, zenginliği, yoksulluğu, savaşları ve başından geçen öteki olaylar bir bir sıralanır.” (Özdemir 1, 1995: 121) tarzındaki genel kanaate rağmen, görülmektedir ki geride kalanlar yitirdikleri kişiler için duydukları acıdan dolayı ağıt söyledikleri gibi, kendi durumlarını düşünüp, geleceklerinden kaygılanarak da ağıt söylerler.

Ahmet Z. Özdemir, dolaştığı yörelerde yün eğrilirken, bulgur çekilirken, kilim dokunurken, oya örülürken ağıt söylendiğine şahit olduğunu belirtir. (1995: 3). Hatta düğün, nişan gibi insanların mutlu olduğu anlarda bile iyi ağıt söyleyen kişilere ağıt söylettirilerek orada bulunanların bu ağıtları zevkle dinledikleri görülmüştür. O hâlde ağıtların, sadece yitirilenin ardından söylenmiş şiirler olmadığını, ağıtları hayatın her alanında görmemizin mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Ağıtları, sadece günümüzde icra ediliş şekilleri ile değil, geçmişten günümüze doğru kesintisiz devam eden ölü defin merasimi içerisinde değerlendirmek suretiyle daha iyi kavramış oluruz.

5. Eski Türklerde Cenaze Merasimleri ve Ağıt:

Türlere ait, bulunabilen en eski ağıt örneği, M.Ö. 119 yılında Hunların bir savaş sonucunda Ordus'un kuzeyindeki topraklarını kaybederek büyük çölün kuzeyine çekilmeleri üzerine söylenilmiştir. Çin kaynakları bu bozgun dolayısıyla Hunların aşağıdaki ağıdı söyleyerek ağladıklarını yazıyorlar.

Yen-çi-şan dağını kaybettik.

Kadınlarımızın güzelliğini elimizden aldılar.

Si-lan-şan yaylalarını kaybettik,

Hayvanlarımızı çoğaltacak vesaiti elimizden aldılar (Atsız, 1997: 88).

Büyük Türk âlimi Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ü Lugati-t Türk adlı eserinden tespit edebildiğimiz Alp Er Tunga sagusu, destan unutulduğu hâlde asırlarca halkın belleğinde yaşamış ve yazar tarafından 1072-1077 yılları arasında yazıya geçirilip günümüze kadar ulaşmıştır.

Türklerin Hunlar dönemindeki ağıt ve defin merasimi hakkındaki bilgilerimiz Çin kaynaklarına dayanmakla birlikte oldukça azdır. "Çin kaynaklarında Hunların defin törenine dair verilen haber, M.Ö. III. yüzyıla aittir. Bu habere göre Hunlar, ölülerini tabut içine korlardı. Bu tabut iki katlı olup iç ve dış tabutlardı. Bu tabutları altın ve gümüş işlemeli kumaş ve kürklerle örterlerdi. Ağaçlar dikilmiş mezarlıkları ve matem elbiseleri yoktu. Ölü ile beraber öldürülenler yüz, hatta yüzden fazla olurdu." (İnan, 2000: 177).

Bu konuda Doğan Kaya, "Hunların, M.S. 453'te ölen büyük hükümdarı Attila için düzenlenen yuğ töreninde şairler, Hun lisanıyla ağıtlar okumuş,

orada Attila'nın üstün vasıflarını dile getirmişlerdir. Jordanes, bu ağıtları yıllar sonra da olsa tespit etmiş, böylelikle ağıt zamanımıza kadar ulaşmıştır," (Kaya, 1999: 248) demektedir. Ağıt bugünkü Türkçe ile şöyledir:

"Hunların en büyük hükümdarı ve Mounzoukh'un oğlu, en cesur kavimlerin hükümdarı Atilla, kendisinden önce hiç duyulmamış bir kuvvetle Scithia ve Germania büyük ülkelerine sahip oldu. O, bu büyük ülkelerin birçok şehirlerini zaptetmek suretiyle, Roma'yı korkuttu; başka yerler daha, onun pençesine düşmesin korkusuyla, Roma onu ricalarla ve her sene verdiği vergi sayesinde teskin edebildi. Bütün bunları yaptıktan sonra, talihin hususî bir yardımıyla öldü; fakat düşmanların darbeleri altında, yahut kendi adamlarının hıyaneti ile değil, düğün neş'eleri içinde, kuvvetine hiç halel gelmeyen milleti arasında, en ufak bir acı duymadan öldü. Hiç kimsenin intikam talep edemeyeceği bu ölümü kim hikâye edecek!.." (Kaya, 1999: 248).

Batılı kaynakların yazdıklarına göre Atilla için tutulan yasta, Hunlar, saçlarını kesmişler, yüzlerini yaralayarak kan akıtmışlardı (Özdemir, 2002: 12). Demek ki bu tür hareketler, çok eskiden beri Türk topluluklarında ölenin ardından duyulan acıyı göstermek için sergilenmiştir. Günümüzde de ölüm hadisesi karşısında bu tür davranışlar görülmektedir.

Atilla için söylenen ağıtta, Atilla'nın yaptığı işler, cesareti ve yiğitliği anlatılmıştır. Buna benzer ifadeleri Göktürk âbidelerinden Kül Tigin âbidesinde de görmekteyiz. Bilge Kağan, kardeşi Kül Tigin'in ölene kadarki yaptığı işleri, yiğitliğini, kazandığı zaferleri anlatmış, ardından da kardeşinin ölümü karşısında duyduğu üzüntüyü bir ağıt gibi şöyle dile getirmiştir:

"Küçük kardeşim Kül Tigin vefat etti. Kendim düşünceye daldım. Görür gözüm görmez gibi, bilir aklım bilmez gibi oldu. Kendim düşünceye daldım. Zamanı Tanrı yaşar. İnsanoğlu hep ölmek için türemiş. Öyle düşünceye daldım. Gözden yaş gelse mani olarak, gönülden ağlamak gelse geri çevirerek düşünceye daldım. Müthiş düşünceye daldım. İki şadın ve küçük

kardeş yeğenimin, oğlumun, beylerimin, milletimin gözü kaşı kötü olacak diyip düşünceye daldım.” (Ergin, 21 Baskı: 27-29).

“Yoğ” kelimesi, TDK sözlüğünde “Eski Türklerde ölümler için yapılan tören.” şeklinde açıklanmaktadır (TDKTS II, 1998: 2455). Fakat “yoğ” kelimesinin “yug, yuğ, yog” şekillerinde kullanıldığını da görüyoruz. İslamiyet’ten önceki devirlerde, Şamanizm’e inanan Türk topluluklarının genelinde “yoğ törenleri”nin yapıldığını biliyoruz. Fakat, Abdülkadir İnan, ölü aşı verme “yoğ aşı” geleneğinin İslamiyet’ten sonra da Türkler arasında devam ettiğini belirtiyor. Bu konuda *Abdülkadir İnan*: “XI. Yüzyılda doğudaki Müslüman Türkler Şamanizm’deki yoğ (matem) törenini de İslamiyet bakımından izah ederek yaşatmağa çalışmışlardır. Kaşgarlı Mahmud: ‘Yog, ölüyü gömdükten sonra dönenlere üç veya yedi güne kadar verilen taamdır’ diyor. Hâlbuki yoğ, Şamanist Türklerde ‘ölüler kültü’ ile bağı en büyük törenlerden biridir. Bu törende taamin yalnız dirilere değil, fakat ölümlere, bilhassa ölümlere ikram edildiğine inanırlar.” (İnan, 1998: 465) diyor. Yine Abdülkadir İnan, “Altay dağlarının ormanlarında iptidaî bir şekilde yaşayan Şamanistlerin bugün bile bu yoğ ayininde ölüye ‘Ye-iç! Bize ve hayvanlarımıza dokunma!’ diye hitap ederler ve ölünün bu törende bulunduğuna inanırlar” (İnan, 1998: 465) diyor. Demek ki Şamanizm’e inanan Türk topluluklarında düzenlenen yoğ törenleri ve yoğ aşı, ölenin ruhunun kendilerine ve mallarına zarar vermemesi için yapılmaktadır.

Gök Türkler’de de yoğ törenlerine oldukça önem verildiğini ve dost düşman herkesin bu törenlerde hazır bulunması gerektiğini Orhun Abidelerinden anlıyoruz. O dönemlerde bu törenlere katılmamanın düşmanlık sebebi olarak kabul edildiği görülüyor. Elbette bu durum yoğ törenlerine verilen önemi göstermesi bakımından mühimdir. Kül Tigin Âbidesinde, Bilge Kağan, Kül Tigin’in yoğ törenini şöyle anlatmıştır:

“Yasçı, ağlayıcı olarak Kıtay, Tatabí milletinden başta Udar general geldi. Çin kağanından İsiyi Likeng geldi. On binlik hazine, altın, gümüş fazla

fazla getirdi. Tibet kağanından vezir geldi. Batıda gün batısındaki Soğd, İranlı, Buhara ülkesi halkından Enik general, Oğul Tarkan geldi. On Ok oğlum Türgiş kağanından Makaraç mühürdar, Oğuz Bilge mühürdar geldi. Kırgız kağanından Tarduş İnançu Çor geldi. Türbe yapıcı, resim yapan, kitabe taşı yapıcısı olarak Çin kağanının yeğeni Çang general geldi.” (Ergin, 21. Baskı: 29).

Yoğ merasimlerine katılmak, ölen devlet adamına karşı duyulan saygıyı göstermesi açısından önemli olduğu kadar, devlete tabi olan toplulukların ve milletlerin bağılıklarını göstermesi bakımından da büyük önem taşımaktadır. Bunu teyit eden önemli bir delil de Manas Destanı’nda yer alan Kökütey Han’ın Yası bölümünde; Kökütey Han’ın ölümü üzerine oğlu Bokmurun her tarafa davetçi gönderir, herkesi babasının ölü aşına davet eder ve şu ifadeleri kullanır:

“Aşıma gelmeyenin malını mülkünü yağma ederim”, “Kâfir ile Müslüman’ı bir tutuyorum”, der (Ögel,2003: 524). Aldülkadir İnan’ın Makaleler ve İncelemeler kitabında belirttiği üzere; Bokmurun, Kökütey Han’ın yas törenine, komşu olan ve uzakta yer alan ulusları çağırırken, bu ulusların bulundukları yerlere, ülkelere kadar hepsini tek tek sayar (1998: 152). Bu durum yoğ törenine verilen önemi göstermesi bakımından oldukça mühimdir.

Çok eski devirlerden beri Türklerde çok büyük öneme sahip olan yas törenleri farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda yaşayan Türk toplulukları arasında bazı farklarla da olsa hep uygulanmıştır. Kül Tigin âbidesinden de Kül Tigin için yas töreni düzenlendiğini şu sözler vasıtasıyla öğreniyoruz:

“Kül Tigin koyun yılında on yedinci günde uçtu. Dokuzuncu ay, yirmi yedinci günde yas töreni tertip ettik. Türbesini, resmini (veya heykelini), kitabe taşını maymun yılında yedinci ay, yirmi yedinci günde hep bitirdik (Ergin, 21. Baskı: 29).

Bilge Kağan âbidesinde de Bumin Kağan'ın ölümü üzerine “Yasçı, ağlayıcı, doğuda gün doğusundan Böklü Çöllü halk, Çin, Tibet, Avar, Bizans, Kırgız, Üç Kurikan, Otuz Tatar, Kıtay, Tataı, bunca millet gelip ağlamış, yas tutmuş.” denmektedir. (Ergin, 21. Baskı: 35).

Türklerin, eski dönemlerden günümüze kadarki mezar şekillerini, bulunan mezarlıklardan veya tek mezarlardan takip edebilmekteyiz. Bazı farklarla da olsa mezar şekillerinin ve ölüyü defnetme geleneğinin, İslâmiyet'ten önceki Türk topluluklarında benzer özellikler taşıdığını görüyoruz. Bahaeddin Ögel, “Türkler, kendi ölülerinin mezarlarına ‘bark’ dedikleri, küçük bir ev yapmayı da ihmal etmezlerdi. Göktürk kağanları ve özellikle Kül-Tegin için yapılan ‘barklar’, taştan yapılmış ve oymalarla süslenmişlerdi. Bark içine yazıtlar da yazılırdı. Bu evin içinde, ayrıca Tanrı'ya verilecek kurbanlar için bir sunak yeri bulunur ve ölünün de, bir resmi ile heykeli saklanırdı. Çin tarihçilerine göre Kül-Tegin'in mezarında, bir resmi yapılmıştı. ‘Bu resim, Kül-Tegin’e o kadar çok benziyordu ki, Bilge-Kağan her gün barka geliyor ve kardeşinin resmine bakarak, ağlayıp gidiyordu’ (1988: 762-763) denmektedir.

İsmet Parmaksızoğlu'nun hazırlamış olduğu İbn Batuta Seyahatnamesi'nde (1971: 50-51), 14. yüzyılda yaşamış olan Seyyah İbn Batuta, Anadolu'da mezarlar üzerine yapılmış pek çok ahşap bina gördüğünü, uzaktan bunların eve benzediğini, ancak yanına yaklaşıldığında mezar olduğunun anlaşıldığını belirtiyor.

Bahaeddin Ögel, “mezara ölenin katıldığı savaşlardan, türlü resimler konur. Mezarın önüne de ölenin savaşlarda öldürdüğü kadar taş (balbal) dikilir. Mezarın üzerine, ‘ölünün belgesi’ olarak (bayraklı!) uzun bir direk dikerler, (1988: 768) denmektedir.

Abdülkadir İnan ise balbal geleneğiyle ilgili olarak “Ölüye öbür dünyada hizmet etmek üzere Orhon Türklerinin büyükleri için savaşlarda

öldürdükleri kahramanların heykelini dikmekle iktifa edildiği hâlde İskit hakanları için onun uşaklarını öldürüp balbal dikerlerdi” (2000: 191) demektedir.

Gök Türkler döneminde balbal geleneğinin olduğunu Bilge Kağan âbidesindeki şu sözden öğreniyoruz: “Babam kağan (İltiriş Kağan) öylece ili, töreyi kazanıp, uçup gitmiş. Babam kağan için ilkin Baz Kağanı balbal olarak dikmiş.” (Ergin, 21. Baskı: 39)

Bilge Kağan’ın şu sözleri de balbal geleneğinin Gök Türklerde mevcut olduğunun delilidir: “Büyük oğlum hastalanıp yok olunca Ku’yu generali balbal olarak dikiverdim.” (Ergin, 21. Baskı: 55).

Bilge Kağan âbidesinde, Bilge Kağan’ın oğlu, babası ölünce düzenlenen yas törenini şöyle anlatıyor:

“Türküm için, milletim için iyisini öylece kazanıverdim. Bu kadar kazanıp babam kağan köpek yılı, onuncu ay, yirmi altıda uçup gitti. Domuz yılı, beşinci ay, yirmi yedide yas töreni yaptırdım. Bukağ vali... babası Lisün Tay başkanlığında beş yüz yiğit geldi. Kokuluk....altın, gümüş fazla fazla getirdi. Yas töreni kokusunu getirip dikiverdi. Sandal ağacı getirip öz.... Bunca millet saçını, kulağını ... kesti. İyi binek atını, kara samurunu, mavi sincabını getirip hep bıraktı.” (Ergin, 21. Baskı: 55).

Tonyukuk âbidesinde de Bilge Kağan’ın şöyle bir sözü yer almaktadır:

“Hatun yok olmuştu. Ona yas töreni yaptırayım dedi.” (Ergin, 21. Baskı: 75).

Göktürklerin defin törenleriyle ilgili Orhun Âbideleri’nden epeyce bilgi ediniyoruz. Fakat bu konuda Abdülkadir İnan’ın ‘Şamanizm’ kitabında belirttiği üzere Çin kaynakları oldukça tafsilatlı malûmat veriyorlar. Buna göre,

“Tang sülâlesi tarihi VI. yüzyıl vukuatından bahsederken Göktürklerin defin törenini şöyle tasvir etmektedir: Ölüyü çadıra korlar. Oğulları, torunları, erkek-kadın başka akrabası atlar ve koyunlar keserler ve çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra muayyen bir günde ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşte yakarlar; külünü, yılın muayyen bir gününde, mezara gömerler. İlkbaharda ölenleri sonbaharda, otların ve yaprakların sarardığı zaman gömerler. Kışın veya güzün ölenleri çiçekler açıldığı zaman (ilkbaharda) gömerler. Defin gününde ölünün akrabası, tıpkı öldüğü günde yaptıkları gibi, at üzerinde gezer ve yüzlerini keser, ağlarlar. Mezar üzerinde kurulan yapının duvarlarına ölünün resmini, hayatında yaptığı savaşları tersim ederler. Bu ölü ömründe bir adam öldürmüş ise mezar üzerinde bir taş korlar. Bazı ölülerin mezarında bu taşlar yüze, hatta bine baliğ olur. Atlar ve koyunlar kurban ettikten sonra kafalarını kazıklar üzerine korlar.” (2000: 177-178).

Ölüm hâdisesi ne kadar üzüntü verici olsa da hayatın devam ettiği gerçeğini değiştirmiyor. Bahaeddin Ögel, “Ölüyü defnetme gününde, erkekler ve süslü elbiseleri ile takılarını takan kadınlar toplanır. Eğer bir kız, bir erkeğin hoşuna giderse, -töreenden dönüşte-, kızın babasına birini gönderip, evlenme diler. Çoğu zaman, bu isteğe evet denir.” (1988: 768) demektedir.

Uygur Türkleri arasında da yoğ törenleri çok önemli bir yere sahiptir. Abdulkerim Rahman, ‘Uygur Folkloru’ adlı çalışmasında Uygurların Müslüman olmadan önceki defin merasimleriyle ilgili bizlere şu bilgileri vermektedir: “Eskiden Uygurlarda cesedi yakma geleneği mevcuttu. Bu geleneğin hangi tarihe kadar devam ettiğiyle ilgili güvenilir tarihî bilgilere henüz sahip değiliz. Orhon Uygur Hanlığı döneminden çok önceleri cesedin toprağa gömüldüğünü eski mezarlarda bulunan cesetler bize ispat etmektedir. O çağlarda cesedi gömerken yeni elbise giydirilip kazılan mezarın içine sedir yapıp, sedir üzerine kamıştan yapılmış hasır serilip, üstüne ceset

konurmuş. Mezarın yanına ölen kişinin öz geçmişini anlatan, oyularak yazılan abide taş dikilirmiş. Kağan ölürse eşiyle birlikte gömülürmüş.” (Rahman, 1996: 109-110).

Uygurlar, yoğ törenlerini Göktürkler gibi yaparlarmış. Abdulkerim Rahman Uygur defin törenleriyle ilgili olarak “Uygurlar üzüntülü bir işle karşılaştığında at ve sığır kurban ederlermiş. Cesedin konduğu çadırın etrafında yedi defa dolaşılır, bıçak ile alınlarını çizip kan akıtarak ağlarlarmış.” (Rahman, 1996: 110) denmektedir.

İbn Fazlan Oğuzların defin törenleri hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Oğuzlardan biri hastalanınca, o kimsenin cariyeleri ve köleleri kendisine hizmet ederler. Çadır evlerinden uzakta onun için bir çadır kurarlar. Ölünceye veya iyi oluncaya kadar onu çadırdan bırakırlar. Eğer, bu kimse fakir veya köle olursa onu sahraya atıp giderler.

Aralarından biri ölürse onun için ev gibi büyük bir çukur kazarlar. Bundan sonra cesedini alıp hırkasını (elbisesini) giydirir, kuşağını ve yayını kuşandırır. Eline, içinde nebîz olan ağaçtan bir kadeh verip, önüne içinde nebîz bulunan ağaçtan bir kap koyarlar. Sonra bütün şahsî eşyasını getirip onunla birlikte bu oda gibi çukura koyarlar. Daha sonra ölüyü çukurda oturtup üzerini tavanla örterler. Mezarının üzerinde çamurdan kubbe gibi bir tümsek yaparlar. Bundan sonra ölünün hayvanlarının yanına varıp miktarına göre, birden yüze veya iki yüze kadarını kurban olarak öldürürler. Onların etlerini yerler. Başlarını, ayaklarını ve derilerini ve kuyruklarını bir tarafa ayırıp, bunları kesilmiş ağaçlar üzerine kabrinin başına asarlar. ‘Bunlar onun hizmetçileridir. Cennet’te ona hizmet edecekler. (yani cennete bu hayvanlar üzerinde gidecektir.)’ derler” (Şeşen, 1975: 36-37).

“Bazen hayvanları kurban etmeyi bir iki gün geciktirirler. Bunun üzerine, aralarındaki büyüklerden bir ihtiyar (şaman) onları, kurbanları çabuk

öldürmeye teşvik eder. ‘Ölüyü rüyamda gördüm. Bana: Görüyorsun, arkadaşlarım beni geçtiler. Onları takip etmekten ayaklarımın altı yara oldu. Onlara yetişemiyorum. İşte, tek başıma kaldım, dedi.’ der. Bunun üzerine ölünün hayvanlarına varıp bir miktarını öldürürler ve kabrinin yanına asarlar. Bir veya iki gün geçtikten sonra ihtiyar tekrar onlara gelir. ‘Falanı (ölüyü) rüyamda gördüm. Bana: Aileme ve arkadaşlarıma haber ver. Beni geçenlere yetiştim. Yorgunluğum geçti, dedi.’ der.” (Şeşen, 1975: 36-37).

Gök Türkler dönemindeki balbal geleneğini ve inancını Oğuzlarda da görmekteyiz. “Ölen kişi sağlığında bazı kimseleri öldürmüş ise öldürdüğü kişilerin ağaçtan resimleri yapıp mezarın üzerine konulurdu. İnanişâ göre, bir adamın öldürdüğü kimse ya da kimseler cennette öldürenin hizmetçileri olacaklardır.” (Sümer, 1992: 56). Gök Türklerde taştan yapılmış balbalların yerini, Oğuzlarda ağaçtan yapılmış resimlerin (heykellerin) aldığı görülmektedir.

XIV. yüzyılda, Oğuz Türklerinde, Dede Korkut hikâyelerinden anladığımıza göre ölümle ilgili gelenekler eski devirlerde yaşamış olan Şamanist Oğuzlara göre biraz farklılıklar göstermektedir. İç Oğuz’a Dış Oğuz âsi olup Beyrek’in öldüğü destanda, Beyrek ölmeden önce ak boz atının kuyruğunun kesilmesini vasiyet eder (Ergin,16. Baskı: 209). Beyrek’in ölümü üzerine yaşananlar ise “Kaza benzer kızı gelini ak çıkardı kara giydi. Ak boz atının kuyruğunu kestiler. Kırk elli yiğit kara giyip mavi sarındılar. Kazan Bey’e geldiler. Sarıklarını yere vurdular. Beyrek diye çok ağladılar... Kazan bu haberi işitince, mendilini eline alıp hüngür hüngür ağladı, divanda feryat figan kıldı. Hep orada olan beyler ağlaştılar. Kazan vardı odasına girdi, yedi gün divana çıkmadı, ağladı oturdu.”(Ergin,16. Baskı: 210) şeklinde tasvir edilmektedir. Yine Dede Korkut hikayelerinde bir kişi öldüğünde, yiğitlerin sarıklarını kaldırıp yere vurup, mendillerini alarak böğüre böğüre ağladıkları görülür (Ergin,16. Baskı: 58-74-81). Ak çıkarıp kara giyilir. Atı kesilip aşı verilir. Yavuklusu saçını yolar, yüzünü tırnaklayarak yırtar (Ergin, 16. Baskı: 85), ayağından çizmesini atar (Ergin, 16. Baskı: 102).

Bu konuda Abdülkadir İnan, “Altay dağlarının şimal taraflarında ormanlık bölgelerde yaşayan ve henüz Şamanizm’den kurtulamayan Beltir Türkleri ölülerini şaman töresine göre gömdükten sonra dul kalan karısının saç örgülerini ortasından keserler. Şamanlık törenindeki bu unsurun çok evvel Müslüman olan ve İslâm dini uğrunda savaşan Aydın oğullarında da bir görenek olarak yaşadığı görülüyor.” (1998: 470) demektedir. Fakat burada ölenin karısının değil, oğlunun saçı kesilmektedir.

“Fatih’in veziri Mahmut Paşa adına yazılan ‘Desturname-i Enverî’de Aydın Oğlu Mehmet Paşa’nın ölümünden bahsedilirken, matem alâmeti olarak oğlu Umur Bey’in saçını kestiği söylenmektedir.”

*Hasta Mehmed beg ölür andan gider
Kesti paşa saçın anda ah eder*

Defin töreninde at kuyruğunu kesme âdetinin milattan önceki III-IV. Yüzyıllarda mevcut olduğunu Altaylardaki “donmuş mezar”lardan çıkarılan atların durumu göstermiştir. Bu devirde atın kuyruğunu kesme yerine yelesini kesip kuyruğunu örme âdeti de vardı. Bu âdetin bugünkü Beltirlerin geleneklerinde tespit edildiğini Abdülkadir İnan haber vermektedir (1998: 470-471).

“Oğuz elinin başlıca yas alâmeti, giydikleri mutad ak renkteki elbiseleri çıkarıp karalar giymektir. Bu geleneği de Selçuklu devrindeki Türkmenler arasında, İran Moğolları’nda, Timurlularda, Kara-Koyunlularda, Ak-Koyunlularda, Anadolu beyliklerinde ve nihayet Osmanlılarda görmekteyiz.” (Sümer, 1992: 298).

“Kanunî’nin vezir-i âzamlarından İbrahim Paşa Mısır’da bulunduğu esnada Yeniçerilerin kendi aleyhine ayaklandıklarını duyunca derin bir teessüre kapılarak kara elbise giymişti. Yine Kanunî devrinde İstanbul’a gelen Avusturya elçisi Busbek, Türklerin kara renge karşı duydukları nefreti

açık bir surette anlatıyor: ‘Türkler siyah rengi bayağı ve uğursuz sayarlar. Bir adamın siyah esvab giymesi iyi nazarla görülmez. O derecede ki paşalar bizi siyah esvabla görünce çok defalar hayretlerini bildirmişler, hatta ciddî surette şikâyet etmişlerdir. Türkiye’de hiç kimse siyah esvabla meydana çıkmaz, eğer ki mühim bir para ziyanına uğramış yahut bazı ağır hastalıklara maruz kalmış olsun. Yeşil renk kibarlık alâmeti telâkki ediliyor. Fakat harp zamanında ölüm işareti diye kabul olunmuştur. Beyaz, sarı, mor, kurşunî ve saire daha uğurlu addedilir.’ (Sümer, 1992: 298).

Türk topluluklarının genelinde asırlarca devam eden beyazları çıkarıp karalar giyinme geleneği günümüze kadar gelmiş olmakla birlikte mavi rengin de yas alâmeti olarak giyildiği bazı araştırmacılar tarafından nakledilmektedir. Bununla birlikte bazı yörelerde yas alâmeti olarak elbisenin ters çevrilerek giyildiği de bilinmektedir.

İbn Fazlan, Bulgarlar arasında dolaşırken onların ölüm âdetleri dikkatini çekmiş ve şunları anlatmıştır: “Yanlarında bulunan bir Müslüman veya Harezmi biri ölürse Müslümanların ölülerini yıkadıkları gibi onu yıkarlar. Sonra, cenazesini önünde bir bayrak bulunan bir arabaya koyup gömecekleri yere götürürler. Oraya varınca cenazeyi arabadan alıp yere koyarlar. Bunun etrafına bir çizgi çizerler. Sonra cenazeyi çizginin dışına alırlar. Bundan sonra, bu çizginin içinde ölünün kabrini kazıp ona bir lâhid yaparlar ve cenazesini gömerler. Kendi ölülerini de aynı şekilde gömerler. Kitabı hazırlayan Ramazan Şeşen, İbn Fazlan’ın bu anlattıklarının, Bulgarların Müslüman olduktan sonraki defin âdetleri olduğunu, Müslüman olmadan önceki putperest Bulgarların ise ölülerini oturmuş hâlde gömdüklerini bildiriyor.

Ölünün arkasından kadınlar değil, aksine erkekler ağlar. Şöyle ki; bir adam öldüğü gün erkekler gelip ölenin kubbeli çadırının kapısında dururlar. En çirkin, en vahşi bir şekilde bağırarak ağlamaya başlarlar. Bu ağlayanlar hür adamlardır. Onların ağlaması bittikten sonra, ellerinde deriden örülmüş

kırbaçlar bulunduğu hâlde köleler gelirler. Devamlı surette ağlayıp ellerindeki deriden örme kırbaçlarla yanlarına ve çıplak yerlerine vururlar. O kadar ki kırbaçla vurulan yerlerde mor izler kalır. Ayrıca ölenin çadırının kapısı üzerine muhakkak bir bayrak dikmek gerekir. Bundan sonra, ölenin silahlarını getirip kabrinin etrafına koyarlar. İki sene müddetle matem devam eder.

İki sene dolunca çadırın kapısı üzerindeki bayrağı indirip saçlarını keserler (tırış olurlar). Ölünün akrabaları bir davet hazırlarlar. Bu ziyafetle mâtemden çıktıkları anlaşılır. Ölenin dul kalan karısı varsa bundan sonra evlenir. Bu şekildeki cenaze merasimleri reislere yapılır. Halk ise ölülerine sadece bu merasimlerin bir kısmını yapar.” (Şeşen, 1975: 62-63).

İbn Fazlan'ın anlattıklarından, Bulgarlarda kadınların değil, erkeklerin ağladıkları ve yas alâmeti olarak iki yıl boyunca tıraş olmadıkları anlaşılıyor. Yani Bulgarlarda ölenin yakınları, ölen kişinin ardından iki yıl boyunca yas tutuyorlar. Günümüzde de Anadolu'nun pek çok yerinde gördüğümüz bu ziyafet verme geleneğiyle yastan çıkılmış oluyor.

İbn Fazlan, Hazar hakanlarının defnini de şöyle anlatmaktadır: “Hazarlarda büyük hakan ölünce onun için, içinde yirmi oda bulunan büyük bir saray yapılır. Odalardan her birinde onun için bir mezar kazılır. Bundan sonra taşlar sürme tozu hâline getirilinceye kadar kırılır. Kabrinin içi bununla döşenir. Bunun üzerine de sönmemiş kireç atılır. Evin altında akan büyük bir nehir vardır. Yazarın bu konuda verdiği bilgi göre; “Hazar hakanının yatağına gömüldüğü söylenen nehir Etil (Volga) nehridir. Vizigot kralı Alarik'in ve Atilla'nın mezarları da nehir yataklarında inşa edilmişti. Oğuzların bir kısmının ölülerini Ceyhun Nehrine gömdüklerini ise el-Birûnî haber vermektedir. Hazar hakanının mezarını inşa edenler ve onu gömenler öldürüldüğü gibi, Atilla ve Alarik'in mezarlarını inşa edenler ve onları gömenler de öldürülmüşlerdir. Nehri bu kabrin üzerinden geçecek şekilde düzenlerler. Böylece ‘şeytan, insan, kurt ve haşerât ona dokunamasın’ derler.

Hakan gömüldükten sonra, kabrin hangi odada olduğu bilinmesin diye cenazesini gömen kimselerin boynunu vururlar. Onun mezarına ‘Cennet’ derler. Mezarına gömülünce ‘Cennet’e girdi.’ derler. Ayrıca, bütün odalar altınla karışık dokunmuş dîbâce ile döşenir.” (Şeşen, 1975: 77).

Gök Türklerde ve Anadolu’ya yerleşen Oğuzlarda gördüğümüz, mezar üzerine bark yapma geleneğine Kıpçak Türklerinde de rastlıyoruz. “Rubruk, Kıpçakların alelâde definlerinde bulunan şeyler arasında birinci olarak mezarın üzerine yapılan kurganı (höyüğü), ikinci olarak ölü şerefine dikilen ve yüzü doğuya bakan heykeli saymaktadır. Zenginler ise başka türlü defin olunurlardı; onların mezarları üzerine sivri tepeli türbe yahut tuğladan bir kule, bazen de taştan bir ev yapılırdı. Rubruk’un seyahatinden biraz önce ölen bir Kıpçağın mezarı çevresinin dört cihetinde sııklar konulmuş ve bunlara her cihete dörder olmak üzere on altı tane at derisi asılmış bulunuyordu; ölünün Hristiyan sayılmasına rağmen mezarın yanına kımız ve et konulmuştu.” (İnan, 1998: 364-365). Bu gelenek de Gök Türklerdeki ölen kişiye öbür tarafta hizmet etmeleri için kurban edilen hayvanların derilerinin mezarın yanındaki sııklara asılması geleneğinden başka bir şey değildir.

6. Günümüzde Anadolu’da Cenaze Merasimi ve Ağıt:

Anadolu’da ağıt ve defin merasimleri genel olarak aynı olmakla birlikte yörelere göre birtakım değişikliklerin olduğu da görülmektedir. Ağıtları genel olarak ölüm hâdisesi sonrasında söylenen ağıtlar ve kızı koca evine uğurlarken söylenen ağıtlar olarak ikiye ayırmamız mümkündür. Fakat başta da belirttiğimiz üzere ağıtların günlük hayatın her anında, üzüntü verici her hâdisenin arkasından söylenebildiğini görmekteyiz.

Anadolu’da ağıt söyleme işini genellikle ölünün annesi, karısı, ablası, komşuları ve yakınları yerine getirirler. Yani bu işi sadece kadınlar yapar. Bazı yerlerde ağıt söylemeyi iş hâline getirmiş olan ağıtcı kadınlar tutularak ağıt söylendiği görülür. Kadınlar ölünün evinde toplaşırlar. Ağıt törenine genel

olarak orada bulunanların hepsi katılabilir. Pertev Naili Boratav: “Odaya her yeni giren kadın, ölünün en yakını –ve yaşça en büyük olanın- (ailenin temsilcisi durumunda bulunanın) boynuna sarılır; ağlar ya da ağlar gibi yapar. Ağıtı çağırıp söyleyen ağıtçının sesine sesini katarak ‘figan eder’; acı feryatları, zaman zaman, bütün törene katılanlarca bir koro hâlinde tekrarlanır. Aileden olan kadınlar acılarını belirten çeşitli davranışlar gösterirler: Göğüslerine vururlar, saçlarını yolar gibi yaparlar. İskenderun’da, ölünün anasının göğsüne vurması, karısının ise ‘toprak başıma’ diyerek bağırıp saçlarını yolması töresi varmış.” (Boratav, 1973: 241). Bu sözlerin ve davranışların, Türklerin Şamanizm dönemindeki geleneklerinin devamı olduğu söylenebilir.

Ağıtçılar, genelde, hem ağıt söylerler hem de ölünün, “soyka” adı verilen giysilerini ellerine alarak etraftakilere gösterirler. Pertev Naili Boratav bu konuda şu bilgileri verir: “Ağıtçı yabancı olduğunda, ağıt metninde kendi adına konuşabilir; ama sözlerinin büyük çoğunluğu, orada bulunsun bulunmasın, aile üyelerinin ve yakın akrabalarının ağzındandır. Gömme işlemi ölünün can verdiği gün yapılamıyorsa tören gece de sürdürülebilir. Ölü aynı gün gömülse ya da gece törene ara verilse bile ağıt gömmeden sonra da devam edebilir. Siverek’te 3 gün, Divrik’in Çamşıklı köyünde 3 ya da 5 gün sürüyor. Ağıtlar genel olarak ölünün evinde söyleniyor ama kimi özel hallerde, örneğin, İzmir’in Bademler Köyü Tahtacılarında olduğu gibi, mezar başında da ağıt söylendiği oluyormuş. –Kişinin evinden uzakta, gurbette öldüğü de olağandır. Bazı belgelere göre, acıklı olayın geçtiği yerde, ağıt yakacak nitelikte kadınlar bulunursa, onlar oracıkta bir ağıt töreni düzenlemeye ve ağıt çağırmaya girişirler. Gurbette ölüm hâllerinde, acı haber erişir erişmez evinde, ölü oradaymış gibi, tören düzenlenip ağıt çağrılır (Boratav, 1973: 242-243).

Ağıt söyleyen kişiler, söyledikleri ağıdın daha önce söylenmiş olan diğer ağıtlardan farklı olmasına özen gösterirler. Sedat Veyis Örnek bu konuda, “İyi bir ağıdın kendine özgü bir ezgisi olmalıdır. Daha önceki bir

ağıdın ezgisiyle söylenen ağıtlar pek hoş karşılanmadıkları gibi örnek aldıkları ağıtların da niteliğini düşürürler. Ağıt yakılırken kafiye tutturmak güçlüğü ile de karşılaşılabilir. Bu durumda, halk edebiyatımızda yaygın olan deyim, mani ve koşuklardan yararlanıldığı gibi eski ağıtlardan alıntılar da yapılır.” (Örnek, 1974: 470).

Bunun yanında sırf ağıt yakmış olmak için de ağıt söyleyenlere rastlanır. Bunlar ölen kişi için duydukları üzüntüyü göstermek için, kendilerini zorlayarak ağıt söylerler. Bu tür ağıtlar, doğaçlama olmadıkları için, istenilen etkiyi sağlamazlar. Bu şekilde ağıt söyleyen kişiler, kafiye bulmakta güçlük çektiklerinde, bilinçli olarak ağıtlar ve kafiye bulduktan sonra kaldıkları yerden devam ederler.

Daha da bu yükün altından kalkamayan kişilerin bayılmayı ve kriz geçirmeyi çare olarak gördükleri gözlemlenmiştir.

Ağıtlarda, genel olarak ölen kişinin iyi yönleri anlatılır, ölümünün ardından yakınlarının düşeceği durumdan bahsedilir, yaşıyor olsaydı neler yapacağı üzerinde durulur.

Kimi ağıtlarda ise ölen kişiyle konuşuyormuş gibi hitap edildiği, hatta o kişiye öldüğü için sitem edildiği görülür ve ağıtçı, ölümünün ardından neler hissettiklerini, onları nelerin beklediğini yine sitemli bir şekilde anlatır. Bazı ağıtlarda, ağıt söyleyen kişinin, ölüm haberini aldığı anda, neler hissettiğini, ne gibi acılar çektiğini ve nasıl hareket ettiğini, söylediği ağıdın içine kattığı görülür. Bu durumlarda zaman zaman ölenin ağzından, sanki o konuşuyormuş gibi ağıt söylendiği de olur.

Bazı yörelerde, ölmeden önce kendi ağıdını söyleyenlere de rastlanır. Bazen, sevdiğine kavuşamayan, bir arzusuna nâil olamayan, herhangi bir sıkıntıyla veya felâketle karşılaşan kişilerin de duygularını ağıtlarla dile getirdikleri görülür.

“Ağıtlar, ölü evden çıkmadan veya evden ayrıldıktan hemen sonra söylenir. Kadınlar ölü yatağının çevresine otururlar, ağıt söyleyen kişi her beyti veya kıtayı bitirdiğinde, diğer kadınlar toplu hâlde ağlama tonlarını yükselterek ‘oy’, ‘vay’ diye bağırırlar. Bu arada saçlarını başlarını yolarlar, yara bere içinde kalanlar çok görülür.

Ölü toprağa verildikten sonraki günlerde baş sağlığına gelindiğinde, önce ölünün yakını kadın tarafından onun meziyetleri sayılıp dökülür, nasıl öldüğü anlatılır. Hemen sonra da ölünün giysileri ortaya atılarak ağıt söylenmeye başlanır.” (Yaşar, 1982: 472-473). Bu giysilere “soyka” adı verilir. Bu, o anda söylenen bir ağıt olabileceği gibi, ölünün başında söylenen bir ağıt da olabilir.

Bazı ağıtlar, dinleyiciler üzerinde çok büyük etki meydana getirir. Dinleyenler ağıdın sözlerini unutmamak için evlerine döndüklerinde hatırlarında kalan ağıtları başkalarına aktarırlar. Böylece ağızdan ağıza söylenerek uzun süre dilden dile dolaştırırlar. Bu şekilde oldukça fazla kişi tarafından duyulup öğrenilen, hatta türkü hâline gelip söylenen pek çok ağıdın varlığını biliyoruz.

“Bazı kişilerin, ünlü ağıtları, köy köy dolaşarak kahvelerde, para karşılığında söylediklerine tanık olunmuştur. Bu kişiler kahvelere gelirler, şapkalarını bir masanın üstüne ters şekilde koyarlar ve herkesin görebileceği bir sandalyeye oturarak birkaç tane ağıt söylerler. Bazılarına da bağlama eşlik eder. Ağıt söylendikten sonra masadaki şapkasına dinleyiciler tarafından paralar atılır.

Bazı halk ozanları da köylerde ve kentlerde kâğıtlara bastırdıkları ve kendi yazdıkları ağıtları ‘destan’ adıyla satarlar. Bunların çoğu seslerini uzaklara duyurabilmek için megafon kullanırlar. Aynı şeyi tekrar edip yorulmamak için teypten yararlananlara da rastlamak olasıdır.” (Yaşar, 1982: 473).

Anadolu’da bir kişi öldüğünde, ölenin yakınları, cenazeyi en kısa zamanda defnetmek isterler. Bunun çeşitli yörelere göre bazı gerekçeleri vardır. Bu konuda Pertev Naili Boratav’ın şu tespitleri dikkati çekmektedir: “‘kokmasın’ diye (Ankara); ‘acı bir an önce unutulsun’ diye (Çankırı); ‘bir an önce toprağına kavuşsun’ diye (Kayseri); ‘çilesi daha fazla sürmesin’ diye (Nallıhan); ‘beyni soğumasın’ diye, ‘beyni soğumazsa, sorgucu Meleklerle ifadesini iyi verir’ (Sivas). Bir bölüğünde ise büyüük öğeler göze çarpar: Yıkanırken ölünün burun ve kulak deliklerinin pamukla tıkanması, Şeytanın girmesini önlemek için alınmış bir tedbir olarak açıklanıyor, Kırşehir’de. Birçok yerlerde, ölünün yıkanmasından artan su dökölüyor, bu suyun, kaçınılması gerekli bir ‘madde’ olduğu düşüncesiyle kimi yerlerde ise bu su ile ev halkı elini, yüzünü yıkar, ‘öte dünyada ölü ile buluşmak için’ (Afyon); ‘acı soğusun’ diye (Çorum, Boğazlayan); ‘şifa niyetine kırklı çocuklar, hastalar yıkanır’ (Zara, Afyon, Divriğı, Niğde).” (Boratav, 1973: 240).

Cenaze mezarlığına gitmeden önce, yıkanır, kefenlenir, musalla taşında cenaze namazı kılınır, tabuta konularak mezarlığına götürölür. Tabutun üzerine, ölünün cinsiyetini, bazı durumlarda mesleğini belirten bir eşya konur. Bazı yerlerde, genç yaşta ölenin tabutu süslenir; gelin teli, duvak... gibi. Pertev Naili Boratav’ın verdiğı bilgiye göre, “ölü tabutla ya da tabutsuz gömölür. Ama tabutla gömölüğü hâllerde de tabut baş tarafından açılır, ölünün üstüne toprağın düşmesi gerektir. Gömölmeden sonra, imam olsun, cemaat olsun, Kur’an’dan belirli ayetleri okurlar. Sonra imam ‘talkın’ verir: Bu, sorgucu meleklerle ölünün vereceğı karşılıkları kolaylaştırma amacı ile söylenen öğüt niteliğindeki sözlerdir. Borçlarını ödemek, yerine getiremediğı sözlerini affettirmek için fakirlere para dağıtılır (‘devir’ ya da ‘ıskat’ işlemi) (1973: 239).

“Anadolu’da ölenin ardından ‘yas tutma’nın süresi en az üç gün en çok da yedi sekiz yıl arasında değışen bir zaman parçasını içine almaktadır (Örnek, 1974: 400). Bu sürenin belirlenmesinde bazı etkenler rol oynamaktadır. Umumiyetle, nişan, düğün gibi sevinçli hadiseler öncesinde

yasın sona erdirildiği görülür. Ancak, Sedat Veyis Örnek, “uzun süreli ‘yas tutma’larda ya da ‘yas çekme’lerde, yasın gerektirdiği çoğu kural ve kaçınmaların gevşediğini; bu kaçınmaların büyük bölümüne uyulmayarak çoğu zaman sadece yaslı rolünün biçimsel olarak sürdürüldüğünü” (1974: 400) belirtmektedir.

En az üç günle başlayan ve seyrek olarak da yedi sekiz yılı içine alan yas süresini bir hafta, bir ay, kırk gün, altı ay, bir yıl ve bir yıldan çok olan zaman birimleri oluşturmaktadır. Bu birimler içerisinde en çok uygulananı kırk günlük olanıdır. Kırk günden sonra sırasıyla üç gün, bir hafta ve bir yıldan çok olanlar gelmektedir. Kırk günlük yas süresinin çok yaygın olması, gerek çektiği acıdan, gerekse ölümün dolaylı olarak bulaştırdığı pisenmeden arınması için kırk günlük bir sürenin geçmesinin gerekliliğine inanılmaktadır.” (Örnek,1974: 400).

Ölü defnedildikten sonra da uygulanması gereken bazı gelenekler vardır. Bunlar: “Baş-sağlığı dileme ziyaretleri; Ölüden kalan eşya ile ilgili işlemler; belli günlerde Kur’an, mevlid okuma ve ölü aşı; yas tutma ve yas kaldırma.” (Boratav, 1973: 243-244) şeklinde zikredilebilir.

Bu işlemler, uygulanışı yönünden yörelere göre bazı farklılıklar gösterebilir. Genel olarak, bu konuda Pertev Naili Boratav; “ağıt törenlerinin yaşadığı yerlerde ‘baş-sağlığı dileme’ töresi ‘ağıt’ töreni ile kaynaşmış durumdadır: Törene katılanlar duygularını kalıplaşmış düz sözlerle, kimi hâllerde ağıt türüne giren düzenli, şiirlik anlatımla ya da sadece törelik birtakım duruş-davranışlar, acıyı anlatımlayan ünlemlerle, ölünün yakınlarının yasına da katıldıklarını bildirirler. Yerinde ve zamanında törene katılamayanlar, ölünün yakınlarına ilk rastladıklarında bu ödevlerini yerine getirirler ve her rastlanış bir türlü ‘küçük ağıt’ töreni niteliğini alır. Ağıt töreninin, kuralları kesin bir gelenek olarak yaşamadığı yerlerde, baş-sağlığı dileme ziyaretleri onun yerini almış gibidir.” (1973: 244) demektedir.

Ölünün “soyka” denilen üst-baş eşyası, genellikle fakirlere kullanmaları için verilir. Bu eşyalar verilmeden önce temizlenir. Bu konuda Pertev Naili Boratav; “sadece bir simge anlamında bir arındırma da olabilen (su serpme, dışarıda ayazlandırma gibi) bu törenlerin, ölünün dönüp gelerek, eşyasını kullanacak olanlara zarar vermesini önleme tedbiri” (1973: 244-245) olduğunu söylüyor.

“Ölünün anıldığı, ruhuna adanarak Kur’an, mevlid okunduğu, aş verildiği belli günler, daha çok ölünün kırkinci ve elli ikinci günleriyle yıl dönümü, daha seyrek olarak da üçüncü ve yedinci günleridir. İstanbul’da bu törenler iki aşamada düzenlenir: Cenaze akşamı, devir hatminden sonra, ev sahibi hafızlara irmik helvası pişirip yedirir; ölünün kırkinci gününde, lokma dökülüp komşulara dağıtılır ve mevlid okutulur. İstanbul inanişinde kırkinci gün ölünün burnunun düştüğü gün diye bilinir; Uşak’ta ‘elli ikinci gün cesedin el ve burun kemiklerinin düştüğüne’ inanılır; ‘burun kemiği düşerken ölü acı çeker; o gün verilen yemeği melekler altın tabaklar içinde ölünün önüne koyarlar; ölü bunun sevinci içinde acıyı duymazmış.’ Birçok yerlerde ölümün yedinci günü de hayır yaparlar: Çörek gibi şeyler pişirip konu komşuya dağıtırlar. İzmir çevresindeki alevi köylerinde ölünün ruhuna pişirilen yemekler nevrüz günü mezarlıkta toplu yenilir; bu tören sırasında rakı içmek de töredir. O gün için hazırlanan yemeklerden, yemişlerden bir bölüğü de orada dağıtılır; buna ‘hak üleştirme’ derler; o gün mezarlığa giden yiyeceklerden hiçbir şey evlere geri götürülmez; onları ziyaretçilerin mezar başında yemelerinin, ölülerin yemesi demek olduğuna, eve götürülmesine güceneceklerine inanılır.” (Boratav, 1973: 245-246).

“Bugüne kadar yapılan incelemelere göre yas süresi için Türkiye halkı geleneğinde kesin bir kural bulunmadığı görülüyor. En az üç gün olmak üzere, sekiz yıla kadar uzayabiliyor bu süre. Çeşitli sürelerin yurt ölçüsünde dağılışı ve belli bir yerde, belli bir tek yas süresi gözetilip gözetilmediği soruları da karşılıksız kalıyor. En yaygını kırk gündür. –yas süresince süslü giyinmemek, eğlencelere katılmamak, yıkanmamak, iş tutmamak gibi

yasaklar üzerine dağınık bilgiler derlenmiştir. Yas rengi Türkiye halkının geleneğinde karadır ama bu töre de günümüzde, Hristiyan topluluklardaki gibi, katı ve kesin bir kural olma gücünü yitirmiştir. Eski Türk geleneğinde bunun bir yasa niteliğinde olduğunu kanıtlayan belgeler var: Dede Korkut Kitabı'nda Oğuzların bu töreye uydukları açıkça belirtilmiştir. Van'ın Karahan köyünde kadınlar bir ay süre ile giysilerin ters giyerler. Elbiselerini ters giymenin hem yas alâmeti hem de acındırma simgesi olduğunu biliyoruz: Yağmur duasına çıkıldığında giysileri ters çevirme töreler arasındadır” (Boratav, 1973: 246-247).

“Yasın sona erdirilmesi, birçok yerlerde, bazı kurallara bağlanıyor; bunun için, ölüm olayından sonra gelen ilk bayramın (bazı yerlerde birkaç bayramın) geçmesi gerektir. İlk ‘yas bayramı’nda, ölü evindekiler bayram gezmesine çıkmazlar; ziyaretçi onlara gelir; konuklara şeker yerine ‘acı kahve’ ikram edilir. Kadınların yas giysilerini çıkarmaları, kara yazmaları atıp renkli yazma bağlamaları, erkeklerin sakallarını tıraş etmeleri (Van/Karahan köyü) gibi davranışlar yasın sona erdiğini belirleyen törelerdir. Birçok yerlerde ‘yas hamamı’ ya da ‘ölü hamamı’ adı verilen bir törenle yas sona erdirilir. Ölü evi halkı, kimi yerlerde akrabaları ve komşuları, özellikle kendilerini acı günlerinde yoklamaya gelmiş, yemek getirmiş olanları da davet ederek, kimi yerlerde ise onların davetlisi olarak, hamama giderler, yıkanır: Ölümden 3 gün sonra (Erzurum); bir hafta sonra (Erzincan); 15 gün sonra (Sivas); 15 gün veya 1 ay sonra (Zara); kırkıktan sonra (Merzifon, Kayseri, Çorum, Urfa, Siverek). Yas hamamı çoğu kez yemeklidir. –‘Ölü hamamı’nın ağıt töreni görüntüsü aldığı da oluyor: ‘Sivas’ta, ölü hamamında ağıt ağlanır ve ölenin hâtıraları anılır.’ Yas hamamını da başkaca yas törenleri gibi kadınların düzenlediği dikkati çekiyor” (Boratav, 1973: 247-248).

7. Eski Kırgızlarda Cenaze Merasimleri:

Mervezî isminde bir gezgin, Kırgızlar arasında dolaşmış ve onların ölüyü gömme geleneklerinden bahsetmiştir. Mervezî, “Kırgızların

âdetlerinden biri de ölülerini yakmalarıdır. Onlar, ateşin ölüleri temizlediğini ve günahlardan arıttığını sanırlar. Bu yakma âdeti onlar arasında eskiden vardı. Fakat Müslümanlarla komşu olduktan sonra ölülerini gömmeye başladılar.” (Parmaksızoğlu, 1971: 99) diyor.

Ramazan Şeşen’in bu konuda verdiği bilgiye göre, “cesetler yakıldıktan sonra kemikler ya gömülür veya bir ırmağın içine atılır veya rüzgârda savrulurdu. Kırgızlar ölülerin cesetlerini yaktıktan sonra kemik kalıntılarını gömerlerdi. İdrisî mümkün olduğu takdirde küllerin Menkhoz ırmağına atıldığını, uzak mıntikalarda olanların ise külleri rüzgârda savurduklarını kaydeder.” (Şeşen, 1975: 118).

İslâm dinini benimseyen Türk topluluklarının tamamında, İslâmî kâidelerin gereği olarak cenaze merasimleri de değişmeye başlamıştır. Fakat, Abdülkadir İnan’ın belirttiği gibi, Türk toplulukları Şamanizm’in etkisinden tamamen kurtulamamışlar ve birtakım Şamanizm’e ait inançlar, İslâmî inançlarla birleştirilerek devam etmiştir. Kırgızlarda da bu geçiş dönemi yaşanmıştır.

İslâm Dininin etkisine rağmen Türk topluluklarında eski inanç ve geleneklerin bir kısmının devam ettiği görülmektedir. Bunda İslâm Dininin o toplum tarafından kabul ediliş zamanı da etkilidir. İslâmı daha evvel benimseyen Türk topluluklarında daha geç benimseyenlere oranla eski inanç ve geleneklerin etkisinin azaldığını söyleyebiliriz. Bu konuda “Kırgız şair ve sancıracı Talip Molda (1849-1949) bilhassa güney-batıda Andican ve Namangan taraflarındaki Kırgızların uzun zaman önce İslâm’a girdiklerini, doğuya gittikçe İslâm’a girmenin daha sonraki dönemlere kaydığını kaydeder. Söz gelimi ona göre Tokmak taraflarındaki Sarıbağış uruğu Issık Göl ve Çolpan Ata taraflarındaki Bugu uruğundan daha dindardır. Aynı şekilde kuzey Kırgızlarına nazaran güney Kırgızlarında dini hassasiyet daha yüksektir. Söz gelimi Bugu uruğunun büyük bir kısmı son zamanlara kadar İslâm dinini putperestlik dini ile karıştırıp beraberce yaşayagelmişler, nitekim hâlâ ardıc

ağaçlarından tütü yapıp mezar gibi bazı yerlere tapınmaktadırlar” (Erşahin, 1999: 70).

Talip Molda’nın verdiği bu bilgilerden, aynı Türk boyu içerisinde, inanç ve geleneklerde yöresel bazı farkların olabileceği anlaşılmaktadır. Bunda dini algılayış ve yorumlayış şekli etkili olmakla birlikte, dinin o toplulukta yayılma ve nüfus şekli de belirleyici olmaktadır.

“Talip Molda’nın verdiği bilgiye göre bazı Kırgızlar, ‘dinim İslâm’ derken İslâm’ın ne olduğunu bilmezler. Ancak çok dindar kısmı namaz ve oruç gibi dinî vecibelerini yerine getirirler. Esasen Kırgızlar arasında İslâmî bilgi ve pratiklerin 19. yüzyılda, Hokand Hanlığı zamanında biraz gelişme kaydettiğini belirten Talip Molda, cenaze namazının, ıskat-ı salatın, nikahın ve ölenin arkasından Kur’an okutmanın söz konusu dönemde yaygınlaştığını söyler. Daha önceleri Kırgız köylerinde bir cenaze zuhur etse halk bir Sart’ın gelmesini ve cenazeyi kaldırmasını beklemiş. Bu bekleme bazen günlerce sürebilirmiş. Bir defasında bir Kırgız köyünde bir adam ölmüş, bu arada köye Sart tacirler gelmişler. Köylüler, onlardan cenaze namazını kıldırmasını isteyince onlar da içimizde molla yok demişler. Bunun üzerine Kırgızlar ‘siz kızıl cepken giyip Sart olmayı bilirsiniz de cenaze namazı kıldırmaı niçin bilmezsiniz?’ diye çıkmışlar. Tabii ki bu rivayet Kırgızların cenaze namazı kıldıramayacak kadar dinî bilgiden yoksun olmakla beraber cenazeyi İslâm ahkâmı üzere defnetmenin gerekli olduğunu bildiklerini ve bu konuda ısrarlı ve duyarlı olduklarını göstermektedir” (Erşahin, 1999: 70).

Abdülkadir İnan, aş (yoğ) töreninin son zamanlara kadar Kazak-Kırgız Türklerinde VII. yüzyıldaki gibi bütün ihtişamı ile yapıldığını, kendisinin de bu törenlerde bulunduğunu belirtiyor ve kendi gözlemlerini; “Kazak-Kırgızlar bu Şamanizm kalıntısı olan törene İslâmî renk vermişlerdir. Yüzlerce çadırlardan birinde hoca ve hafızlar Kur’an-ı Kerim okurlar; hatim indirirler. Başka teferruat hep şamanizm âdetine göre icra edilir. Ölünün mezarına kımız saçılır, et parçaları atılır, kesilen hayvanların yağlarından

parçalar alınıp ‘tiyebersin!’ (yani “ölüye değsin) diye ateşe atılır. Kur’an-ı Kerim okuyan hafızların sesleriyle (coktav) ağıt söyleyen kadınların sesleri birbirlerine karışır.” (1998: 466) şekline anlatılmaktadır.

Kırgız Türklerinde, Anadolu Türklerinde olduğu gibi bir kimse ölürken veya öldükten sonra Kur’an okunur. Buna Kırgızlarda “Kur’an Okuu” denir. Kur’an hatmetmeye ise “Kur’an Tüşürüü” (Yudahin, 1998: 523) denir. Bu konuda Karasayev, “ölen kişi öbür dünyada zorluk görmesin diye bir kısım mollayı toplayıp Kur’an hatmettirirlerdi. Bu merasimde koyun kesip büyük bir sofraya hazırlayarak yemek verirlerdi (Erşahin, 1999: 90-91).

8. Günümüz Kırgızlarında Cenaze Merasimleri:

“Kırgızların cenaze merasimleri ile ilgili uygulamalarında, kuzey ve güney bölgelerinde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Özbeklerin yoğun olarak yaşadığı güney Kırgızistan’da cenazelerin teçhiz, tekfin, defin ve defin sonrası merasimlerde Kırgızlar arasında kendi gelenekleri etkili olmakla birlikte, İslâmî uygulamalar daha belirgindir. Talas, Çüy, Narın, Issık-Köl gibi kuzey bölgelerinde ise geleneklerin ağırlığı her alanda hissedilmektedir.

Hemen hemen, Türk topluluklarının hepsinde ortak özellik olarak, hasta ağırlaştığı zaman, vasiyet ve onunla helâlleşme başlar. İslâm inancının bir gereği gibi algılanarak hasta kibleye doğru çevrilir. Çevresinde bulunanlardan bazıları münasip bir şekilde kelime-i şahadet telkininde bulunurlar. Kur’an bilenler Kur’an okur. Yaşlılardan biri veya imam, hastanın öldükten sonra cennete gitmesi temennisiyle ağzına su damlatır.

Hasta, ruhunu teslim ettikten hemen sonra, gözleri kapatılır ve çenesi bağlanır. Elbiseleri çıkartılarak üzerine başka bir örtü örtülür. Cenaze herkesin girip çıkamayacağı sakın bir odaya alınır “ (Erdem, 2000: 232). Bu işlemler, genel olarak Anadolu’da da yapılır. Şehir dışında olan yerlerde bu odanın yerine cenaze, dışarıda kurulan bir çadıra kaldırılır.

Ölüm gerçekleştiği zaman, hangi gün defnedileceği kararlaştırılarak çevreye haber gönderilir. Kuzey bölgelerinde cenaze, bütün yakınlarının katılımının sağlanması amacıyla en az iki gün bekletilir. Hatta onların tamamı katılmadan defin işlemi gerçekleşmez. Güney Kırgızistan'da ise cenazeler genellikle, öldükleri gün defnedilirler. Bugün cenazenin bekletilmesi âdeti kalmamıştır.

Cenaze yıkanınca kadar yüzü açık durur. Yakınları onun yüzünü görürler. Bu arada belli musikî ritmi içerisinde, yas tutulur. Yıkandıktan sonra beyaz bir kumaş ile kefenlenir. Bundan sonra ağlanmaz. Bu arada molla ile birlikte 20-30 kişi bir odaya girer ve 'ta'lil taş' denen tespih çekilir ve sevabı ölüye bağışlanır. Önceden 70.000 veya 75.000 küçük taş toplanır. Bu taşlar orada bulunanlara dağıtılır. İmam seslice 'lâ ilâhe illâllah' diyerek tespih çeker, diğerleri de sessizce tekrar ederler. Molla bunu yirmi defa söylemişse, orada bulunanların sayısıyla çarpılır. Bu durum 70.000 oluncaya kadar devam eder. Sonra bu taşlar ölü ile birlikte mezar toprağına yerleştirilir. Cenaze namazı kılınır. Sovyetler Birliği zamanında, camilerin çok az ve büyük yerleşim merkezlerinde olmaları sebebiyle, cenaze namazları genellikle evlerin önünde, bazen de camide kılınır. Cenaze namazı bölgedeki en meşhur molla tarafından kıldırılır. Molla, namaza başlamadan önce cemaata, ölenle ilgili kısa bir bilgi verir ve dinî nasihatle bulunur. Cenazelerde tabut kullanımı yok denecek kadar azdır. Genellikle cenaze, düz tahtaların üzerine yatırılır, üzerine ince kilim ve benzeri şeyler örtülür.

Kırgızlarda cenazeye saygı çok fazladır. Mezara giderken onun önünden yürümezler. Bir evde cenaze varlığının bilinmesi için evin önüne mavi bir bez asılır. Halkın evi bilmeyenleri bu bezden yararlanırlar.

Kırgızlarda mezarlıklar toplu halde ve bir tür aile mezarlığı şeklinde olur ve Rusların mezarlıklarından ayrılır. Mezar, bilenlerce kazılır. Onlara koyun ikram edilir. Mezar kazma işi çok sevap olarak kabul edilir ve kazılan yerden çok taş çıkmazsa, ölünün iyiliğine yorumlanır. Mezar, iç ve dış mezar

şeklinde yaklaşık 1.5 x 2.00m ölçüsünde bir mekanın, bir metreden fazla kazılmasıyla (göbek-göğüs seviyesi) başlanır. İstenilen seviyeye inildikten sonra, mezarın orta kısmından kible yönünde bir dehliz açılır. Buradan girilmek suretiyle, önceden kazılan yer büyüklüğüne yakın büyüklükte derince bir laht kazılır. Kazı işlemi bittikten sonra, kazma kürek gibi şeyler mezarın üstüne bırakılır. Namazı kılınan cenaze mezara geldikten sonra, iç mezara konur, yakınları onu lahdin içine yerleştirir. Kefenin iki ucundaki bağlar çözülür. Yüzü kible tarafa gelecek şekilde yatırılır. Ceset mezara konduktan sonra, katılan erkeklerin hepsi, ellerine bir avuç toprak alır ve kelime-i şahadet okuyarak üflerler. Cenazeye gelenlerden iki kişi, ellerine biri topraklı biri boş iki leğen alırlar. Sırayla üflenen topraklar boş leğene atılır. Bu toprak iç mezara cesedin etrafına serilir. İç mezarın ağzı, kerpiç, ağaç vb. çeşitli şeylerle kapatılır. Mezarın geri kalan kısımları toprakla doldurulur. Cenazeye katılanlar mezara toprak atarlar. Toprak atmak için kullanılan kürekler el değiştirirken, önce yere bırakılır, sonra bir diğeri tarafından kullanılır. Cenazeye katılanlara mezarlıkta mollalar tarafından kısa bir konuşma yapılır ve Kur'an'dan Mülk ve onbir İhlâs sureleri okunur. Sonunda bir dua edilir. Defin işlemi bittikten sonra önceden okunan ta'lil taşları toprağın üstüne serpilir. Mezarların bazısına ölenin resmi, bazılarına da mezarın üzerine dikilen bir ağacın ucuna 'topoz' denilen hayvanın (yabani sığır) kuyrukları, yabani koyun veya geyik başı, at kuyruğu asanlara da rastlanmaktadır.

Kırgızlarda mezarlara da saygı vardır. Mezarlar parmakla gösterilmez. Gölgelemek için mezarlığa ağaç dikilir ve çiçek dâhil oradan hiçbir şey koparılmaz.

Defin törenleri, çoğu kez Şamanizm'le İslâm'ın karışımından oluşan törenlere göre yapılır. Herkes bir şeyler söyleyerek ölüye saygı gösterir. Atın üzerine oturan bir kadın dua eder, sonra uzaklaşır. Cenaze yalnız ve hüzünlü olarak çekip gitmez. Topluluk ona eşlik eder" (Erdem, 2000: 232-234).

8. 1. Kırgızlarda Dooran (Devir):

Defin işlemi bittikten sonra tekrar cenaze evine gidilir ve okunan Kur'an'ı dinledikten sonra taziye yapılır. Her cenazeden sonra cenazenin namaz, oruç ve yemin borçlarıyla ilgili bir "iskat" işlemi yapılır. Buna Kırgızlar "dooran түшүрүү" derler ki, Türkiye'deki "devir çevirme" işleminin benzeridir. Dooran, millî değil dinî bir âdettir. Bunun yapılmasının amacı, ölen kimsenin günahlarının bağışlanmasını istemektir. Dooran işlemi şu şekilde yapılır: "Din adamları cenazenin etrafına yaklaşır ve çevresine oturur. İçlerinden birisi dooran ile görevlendirilir. Bu şahıs için bol miktarda mal, gıda maddeleri ve para hazırlanır. Dooran başlarken bu şahsa bağışlanmış olan hayvanın yuları, dooran vazifesi verilen hocaya tutturulur. Moldo, ölünün buluş çağından sonraki yaşını hesaplar. Yani vefat ettiği zaman içerisinde 12 yılı çıkarır ve doorana başlanır. Moldo ölünün dinen sorumlu olduğu dönemdeki günahların affı için, orada oturan din adamlarına elinde tuttuğu hayvanın ipini tutturarak, ölen şahsın günahlarını kabul ettin mi diye sorar, onlar da kabul ettik derler. Ortaya konulan mal ve para, fakirlere dağıtılması gerektiği halde, çoğunlukla orada bulunan mollalar tarafından pay edilir" (Erdem, 2000: 234-235).

8. 2. Kırgızlarda Defin Sonrası Âdetler:

Cenazeye gelen herkese yemek (et-pilav) ikram edilir. Buna "ölü aş" denir. Kökü eskilere dayanan bu gelenek mutlaka yapılmalıdır. Ölü aş vermeyene "aşsız, kokusuz koydu" denilerek karşı çıkılır ve ayıplanır. Bazı yörelerde (Alay) ölü evinden hiç kimse ölü aşından yemez. Bu durumda onlara komşu ve akrabaları yemek hazırlayıp götürürler. Ölü aşında, Kur'an okunur, sabır tavsiye edilir, başsağlığı dlenir. Cenazenin defininden üç gün sonra ölü yakınları yemek yaparlar. Mollalar ve komşular davet edilir. Kur'an okunur ve dua edilir. Kırkıncı güne kadar her Perşembe "Beyşembelik" benzeri şeyler yapılır. Bugüne kadar ölü yakınları tarafından "çay içirme"

(taziye) hizmetleri yapılır. Bu hizmetlerde ölenin ailesine bir koyun ve elbise hediye edilir.

Kırgızistan'da taziye gelmemek çok ayıptır. Ölünün kırkıncı günü veya bir-iki gün önce “kırkı” verilir. İnanca göre ruh, kırk güne kadar göğe yükselmeden evin etrafında gezer. Kırkıncı gün ruhun vedalaşma günü kabul edilir. Bu törende zenginler at, imkânı sınırlı olanlar bir inek keser. Eş, dost ve akrabalar gelir, Kur'an okunur. Taziye günlerinde (40. gün) ölenin çocukları ve akrabaları, birbirlerine hediyeler verir. Bu, yas tamamlama anlamına gelir. Zira bu güne kadar yas tutulur. Erkekler yas alameti olarak sakallarını kesmezler ve saçlarını tıraş ederler. Kadınlar kara veya mavi elbise giyerler, insanlara arkasını dönerler. Erkekler kırkıncı gün yası tamamlayıp sakallarını kesmesine rağmen, kadınlar bir yıl sonraki “yıllık” töreninde yası tamamlayarak kara elbiselerini çıkarır. Bu törende akrabaları beyaz elbise hediye ederler. Ölünün üçü, kırkı, yıllığı aynıdır. Bazı yörelerde yedisi ve yirmisini de yaparlar. Bu günlerde ağıtlar da söylenir. Bu ağıtlarda, ölenin fazileti ve ona duyulan özlem ifade edilir. Kadınlar bir yıl süreyle ölü evinden uzağa gitmez, bu süre zarfında ölü evinde eğlence ve düğün yapılmaz (Erdem, 2000: 235-236).

8. 3. Kırgızlarda Ağıt:

Ağıt, Kırgız sözlü edebiyatı içerisinde çok eski dönemlerden bu yana önemini asla yitirmeden devam etmiş türlerdendir. “Ağıdı ölüm hadisesi karşısında söylenilen ağıtlar ve kızı düğünden sonra kocasının evine uğurlarken söylenilen ağıtlar şeklinde ikiye ayırmamız mümkündür.” (Bektenov - Bayciyev, 1993: 48). Kırgızlarda ağıda “koşok” adı verilir.

“Bir kişi öldüğünde, ailesindeki erkekler, ellerini böğürlerine koyup, kapıda acı acı ağlarlar. Ölüyü defnetme vakti geldiğinde, akrabaları ve tanıdıkları gelirler. Burada herkes ölen kişiye akrabalığını, yakınlığını bildirir ve babacığım, nurum, kardeşim, arkadaşım, anacığım gibi sözlerle ağlar.

Ölüm hadisesi karşısında duyulan üzüntüyü göstermek için kadınlar ağıt söylerler. Ağıt söyleme işi kadınlar için vazife niteliğindeki eskiden beri devam eden bir âdettir. Ölen için yemek verilene kadar, gelen kadınların hepsi ağıt yakarak gelirler. Ağıt söylenirken, diğer kadınlar ses çıkarmazlar. Kapıda duran erkekler de bu ağıtları dinlerler. Bu ağıtların konusu, genellikle, ölenin toplum içerisindeki yeri, sağ iken yaptığı işler ve ona karşı hissedilen duygulardır.” (Bektenov – Baycıyev, 1993: 49).

Toplum içerisinde beğenilip sevilen ağıtlar genellikle ünlü halk ozanları ve ağıtçılar tarafından söylenenlerdir. Bu tür ağıtların erkekler tarafından da söylenildiği görülüyor.

“Kırgız ağıtlarının “arman (dert) ve coktoo (ölüm hadisesi için ağıt söylemek)’dan başka bir türü de uguzuu (duyurma)’dur. Bu, ölen kimse hakkında haber vermektir. Türk topluluklarında, ağıdın bu türüne sıkça rastlanır. Geleneğe göre, önemli kimselere (hana, beye...), yakınının öldüğünü bildirme görevini ünlü halk ozanları üstlenmiştir.” (Kırgız Adabiyatının Tarihi, 2002: 141). Halk ozanlarının, güzel, âhenkli sözlerle ölüm haberini iletmesi, bu işi onların vazifesi hâline getirmiştir.

Kız uzatuular, Kırgızların düğün törenlerinden sonra kızı damadın evine gönderirken söylenen, daha ziyade ayrılıktan dolayı duyulan acıyı ifade eden ağıt mahiyetindeki türkülerdir. Abdıldacan Akmataliyev, bu koşoklar hakkında, “halk âdetlerinden biri olarak sayılır ve kız kederlenip, acı acı ağlarsa da esenliğin, sağ olmanın simgesi, yeni şartta yaşamaya ilk adım atması olarak kabullenilir. Ve ayrıca, kız kocasıyla severek evlense de onun ağlayarak evden gitmesi geleneğin gerekçelerinden biridir. Bu olayda türküyü kızın annesi, ablaları, yengeleri söylerler” (2001: 63) demektedir.

Kız uzatuularda genellikle, kızın doğumundan evlenme çağına gelene kadarki süre içerisinde yaptıkları, davranışları, düşünceleri; o hayatı bırakıp başka eve gitmesi, gelecek hayatı gibi konular işlenir. Bu türkülerin amacı

sadece kızın özelliklerini sayıp dökerek ağlamak değildir. Bunların yanı sıra kıza nasihat verme amacı vardır. Kızın annesinin, ablasının, yengelerinin “koşok”ları genelde benzer niteliktedir.

Abdıldacan Akmataliyev’in belirttiği üzere; “annelerin şarkılarında kızlarına acımaları, geleceği için ilgilenmeleri hissedilir. Yabancı yerde kötü, çirkin söz (lâf) işitmeyesin diye dua ederler. Bu yüzden, *körüşüü ırında* akıl, öğüt verme ön plândadır. Kıza, kaynanası ile kaynatasına, kocasına, akrabalarına saygı-sevgi gösterme, hizmet etme (itaat etme), kızın en temel vazifesi ve sorumluluğu olduğunu hissettirmek kız uzatuuulardaki temel amaçlardandır (2001: 64).

Ayrıca bu ağıtlarda, kızın büyüklerine göstereceği saygı-sevgi oranında, büyüklerinden de saygı-sevgi göreceği belirtilir. Bunun yanı sıra kızın annesi, kızının horlanmaması, kötü muameleye maruz kalmaması için dünürlerine ricada bulunur.

Abdıldacan Akmataliyev’in belirttiğine göre; “Kırgızlarda ‘Vezir iyi olursa han iyidir, kadın iyi olursa koca iyidir’ diye güzel bir atasözü vardır. Atasözünün anlamı itibariyle, ‘kızı uğurlama koşok’larında çok sık kullanıldığı görülür. Kız tarafı, ‘Damada Peygamber de saygı göstermiş’ atasözünün anlamını, aslında hayat arkadaşının değerini bil anlamında kullanırlar.” (2001: 67).

Ablasının ve diğer akrabalarının dilekleri de kızın yeni hayatında mutlu olması yönündedir. Abdıldacan Akmataliyev, “kızın yengelerinin *körüşüü* ırlarında, konuyu daha geniş plânda incelediğini belirtir. Şarkıda kızı övme, yüceltme, şımartma, damada, dünürlere ‘tapşıрма’ (ödev, istekte bulunma) verme ile birlikte kızın, damadın, dünürlerin eksik tarafları gösterilir. Yengelerin ‘çımçıkeylerinin (lâf atmalarının)’ amacı, eksiklikleri yok etmek, kötü alışkanlıkları bıraktırmak, unutturmak içindir. Bazen, kızın gitmesinden

dolayı yengelerin sevindikleri de görülür. Fakat bu sevinçlerini belli etmemeye çalışırlar.

Elbette, yeni gelin için, başka birisinin evine gelmek kolay bir iş değildir. Gelinin her hareketi, adımı, görüşü ve davranışları sınılanır, evdeki kurallara uyması beklenilir” (Akmataliyev, 2001: 68) demektedir. Gelin kız bunu bilir ve hata yapmamaya çalışır. Fakat bu yeni düzene alışmak hiç de kolay olmayacaktır. Abdıldacan Akamataliyev’in belirttiği üzere “kızın romantik olması sınırlandırılmıştır” (2001: 68).

Kız uzatuularda damada da kıza iyi bakması yönünde birtakım nasihatlerde bulunulduğu görülür. Aynı zamanda, bu nasihatler vasıtasıyla kızın ailesi, tasalarını dile getirmiş olur.

Kız uzatuularda söylenenlerin, genel olarak birbirine benzediği görülmektedir.

I. BÖLÜM:

METİNLER

**1. UGUZUU, BALAGA, ATA-
ENEĞE, AGA -
TUUGANDARGA ARNALGAN
KOŞOKTOR**

1.1. UGUZUU

**1.1.1. COLÇUHANDIN
ÖLGÖNÜN KET BUKANIN
UGUZGANI**

¹Tuu, tuu, tuu kuçak,
Tulpar kaçtı, Ayganım.
Tuurunan acırap,
Şumkar kaçtı, Ayganım,
⁵O ne bolot, Ayganım?
Altın booluu ak şumkar
Aydı karap sızıptır,
Altın boosun tıtıptır,
O ne bolot, Ayganım?
¹⁰Kümüş booluu ak şumkar
Kündü karap sızıptır,
Kümüş boosun tıtıptır,
O ne bolot, Ayganım?
Abadan ak ala bulut sögülöt,
¹⁵Ayaktap camgır tögülöt,
O ne bolot, Ayganım?
Köktön kök ala bulut sögülöt,
Könöktöp camgır tögülöt,

**1. DUYURMA, BALAYA, BABA -
ANAYA, AĞABEY -
KARDEŞLERE İTHAF EDİLEN
AĞITLAR**

1.1. DUYURMA

**1.1.1. COLÇUHAN'IN
ÖLDÜĞÜNÜ KET BUKA'NIN
BİLDİRMESİ**

¹Tuu, tuu, tuu kucak,
Tulpar kaçtı, Aygan'ım.
Tüneğinden ayrılıp,
Sungur kaçtı, Aygan'ım.
⁵O nedir, Aygan'ım?
Altın zincirli ak sungur
Aya doğru uçmuş,
Altın zincirini atmış.
O nedir, Aygan'ım?
¹⁰Gümüş zincirli ak sungur
Güneşe doğru uçmuş,
Gümüş zincirini atmış.
O nedir, Aygan'ım?
Havadan beyaz benekli bulut dağılıyor.
¹⁵Yere inip yağmur dökülüyor.
O nedir, Aygan'ım?
Gökten mavi benekli bulut dağılıyor.
Şiddetli yağmur dökülüyor.

¹⁹O ne bolot, Ayganım?

**1.1.2. TOKTOGULGA
TOPÇUBAYDIN ÖLGÖNÜN
KORGOLDUN UGUZGANI**

¹Aytalı sizge salamdı,
Eşender kılğan cañcaldı,
Ak cerine karmalıp,
Aydoogo ketti deçü ele,
⁵Bulbul ündüü, kuş tildüü,
Aynegim, Tokom, amanbı?

Türmödö turduñ zar bolup,
Sar ooru kesel dal bolup.
Kayrılıp elge kelgençe,
¹⁰Kayran can kaygı, kar bolup.
Capası küçtüü zamana,
Cabırkattı adamdı,
Sen alistan kelgençe,
Amandaşıp körgönçö,
¹⁵Noktoluu başka bir ölüm,
Toko,
Aktardık calgız balañdı...

Kalpalar kılğan cañcalda,
Karalanıp karmalıp,
²⁰Kalkınan ketti deçü ele,
Kalganıñ kaygı ceçü ele,
Kara caak, kayçı til,
Kanatım, Tokom, amanbı?
Kalayluu tuur başınan,

¹⁹O nedir, Aygan'ım?

**1.1.2. TOKTOGUL'A
TOPÇUBAY'IN ÖLDÜĞÜNÜ
KORGOL'UN BİLDİRMESİ**

¹Vereyim size selamı,
Şeyhler etmiş kavgayı.
Suçsuz yere tutuklanıp,
Kovalanıp gitti derler.
⁵Bülbül sesli, kuş dilli,
Aynam, Toko'm iyi mi?

Hapishanede kaldın acı çekip.
Sarılıktan kuvvetten düşüp,
Dönüp memlekete gelene kadar,
¹⁰Sevgili can kaygı, horluk içinde kalmış.
Cefası çok devir,
Zulüm çektirdi insana.
Sen uzaktan gelene kadar,
Selamlaşıp görene kadar,
¹⁵Dizginli başa bir ölüm,
Toko,
Yolladık biricik balanı...

Talebelerin ettiği kavgada,
Suçlanıp yakalanıp,
²⁰Halkından gitti derler.
Geride kalanın kaygı çekerdi.
Çeçen, keskin dil,
Kanağım, Toko'm, iyi mi?
Kalaylı tünek başından,

²⁵Kaygılıu ölüm kasınan
Toko,
Kaçırdık calgız balañdı!

Toko, araladıñ gül menen,
Adamga caktıñ til menen,
³⁰Sen alıskı sotton kelgiçe,
Özüñdön aşık boldu ele,
Arkañda calgız Topçubay
Aktardık calgan düynödön!

Pendeni pende bilbegen,
³⁵Belgilüü cürök zildegan.
Berbeyt eken kara cer,
Perzentiñ calgız Topçubay
Begene bolgon düynödön.
Uçuk ötpöz iyneden,
⁴⁰Uuluñ calgız Topçubay,
Ubayım bolbo, keyibe,
Uçurduk calgan düynödön.
Cibek ötpös iyneden,
Ciberdik calgan düynödön...
⁴⁵Tüzdögü koñur salkınça,
Carkıra kümüş, altınça,
Muunuñdu boşotup,
Calpı agayın el tursa,
Caşıba caman adamça.

⁵⁰Buuruldu minip terdetken,
Bulumdu kiyip kirdetken,
Muñayba caşıq adamça,

²⁵Kaygılı ölümün düşmanlığından
Toko,
Kaçırdık biricik balanı!

Toko, dolaştın çiçek ile,
Adama yakın oldun dil ile.
³⁰Sen uzaktaki mahkemeden gelene kadar,
Senden daha kötü olmuştu.
Arkandaki biricik Topçubay'ı
Uğurladık yalan dünyadan!

Kulu kul bilmeyen,
³⁵O yüreğin hastalığı artmış.
Vermezmiş kara toprak,
Biricik çocuğunu Topçubay
Üç günlük dünyadan.
İplik geçmez iğneden,
⁴⁰Biricik oğlun Topçubay,
Endişe etme, kederlenme,
Uçurduk yalan dünyadan.
İpek geçmez iğneden,
Gönderdik yalan dünyadan.
⁴⁵Ovadaki hafif serinlik gibi
Parla gümüş, altın gibi.
Sıkıntını boşaltıp,
Bütün akrabaların, ahali kalksa
Ağlama kötü adam gibi.

⁵⁰Alacalı kır ata binip terletmiş,
Kürkü giyip kirletmiş.
Ağlamaya hazır adam gibi kederlenme.

Bulbuluñ calgız Topçubay
Musapır sapar col ketken.

⁵⁵Külgündü kiyip kirdetken,
Külüktü minip terdetken.
Kükügüñ calgız Topçubay
Kün tiybes sapar col çekken.

Karadan corgo terdetken,
⁶⁰Kara kiş kiyip kirdetken.
Kayrılar küñü barbı dep,
Kalıñ elin degdetken,
Kaygırba kalıñ el tursa,
Kanatıñ calgız Topçubay
⁶⁵Karañgı sapar col ketken...

* * *

Kulak sal Berdi sözümö,
Kuykalayt calın özüñö.
Kuunak bolup ketken kız,
Cem boluptur börügö.
⁷⁰Acalı bolup zoosunan,
Acıradık ayrıldık,
Amal barbı könölü,
Kanatıñdan kayrıldık,
Kızıl endik terem dep,
⁷⁵Kıyamət colu kenen dep,
Kıyamatka ketkendi,
Aytıp cürçü beren dep.
Sabır kıl başka salgandı,

Senin biricik bülbulün Topçubay
Misafir olup sefere gitmiş.

⁵⁵Pembeyi giyip kirletmiş,
Yürük ata binip terletmiş.
Senin biricik guguk kuşun Topçubay
Gün değmeyen yere sefere gitmiş.

Kara renklilerden yorga terletmiş,
⁶⁰Kara samur giyip kirletmiş.
Dönecek günü var mı deyip,
Kalabalık halkını dertlendirmiş.
Kederlenme kalbalık halk kalksa.
Senin biricik kanadın Topçubay
⁶⁵Karanlık yere sefere gitmiş...

* * *

Kulak ver Berdi sözüme,
Derini ütölüyor alev.
Şen olup giden kız,
Yem olmuştur kurda.
⁷⁰Eceli gelip kayasından,
Ayrı düştük, ayrıldık.
Çare var mı ki, razı olalım,
Dayangacından ayrıldık.
Kızıl allık toplayayım diye,
⁷⁵Kıyamət yolu geniş diye,
Kıyamete gideni,
Söylesene yiğit diye.
Sabret başa gelene,

Sanarkaba karganda,
⁸⁰Kimder ötpöyt düynödön,
 Bul opasız calganda.
 Cazdım basıp cıgılıp,
 Şar suunu közdöy kulagan.
 Kızıñ mıktı can ele,
⁸⁵Bötönçö calgız uyadan.
 Enesi baykuş Telegey,
 Cürçü ele canga teñebey,
 Özü berip özü aldı,
 Caratkandın işi dep,
⁹⁰Kuran okup, cıt çıgar,
 Kaardansa caratkan,
⁹²Baarıbizdı büt kırar.

Tasalanma kocadığında.
⁸⁰Kimler geçmiyor dünyadan,
 Bu vefasız yalan dünyada.
 Felakete uğrayıp, yıkılıp,
 Gözyaşı coşkun sel gibi akmış.
 Kızın sağlam kişi idi,
⁸⁵Başkaca idi biricik evden.
 Annesi zavallı Telegey,
 Yaşardı kimseye denk olmadan.
 Kendi verip kendi aldı,
 Yaradan'ın işi diye,
⁹⁰Kuran okuyup, tütsü yak.
 Gazaba gelirse Yaradan,
⁹²Hepimizi tamamen kırar.

1.2. BALAGA ARNALGAN KOŞOKTOR

1.2.1. BAGRAMDIN KOŞOGU

¹Corugu sonun başkaça,
Colborsumdan ayrıldım.
Carooker bolçu Batırkan,
Coldoşumdan ayrıldım.
⁵Öpsö balday tatıgan,
Şerbetimden ayrıldım.
Satıbaldı Batırkan
Bermetimden ayrıldım.
Cıtı cıpar cıttalğan,
¹⁰Atırımdan ayrıldım.
Aybattuu cürök balbanday,
Baatırımdan ayrıldım.
Oyun berbey olungan,
Oyronumdan ayrıldım.
¹⁵Kañşaarımdı tüşörüm,
Kayratımdan ayrıldım.
Temirkanat cetilgen,
Balapandan ayrıldım.
Kulan tayday sekirgen,
²⁰Kulunumdan ayrıldım.
Kubultup burap süylögön,
Bulbulumdan ayrıldım.
Atakelep oynogon,
Asılımdan ayrıldım.
²⁵Karmanıp cürgön bir calgız,
Kazığımdan ayrıldım.
Başkadan sonun ermegim,

1.2. ÇOCUĞA İTHAF EDİLEN AĞITLAR

1.2.1. BAGRAM'IN AĞIDI

¹Yürüyüşü başka türlü güzel,
Kaplanımdan ayrıldım.
Sakin olsana Batırkan,
Yoldaşımdan ayrıldım.
⁵Öptüğünde bal gibi tatlı,
Şerbetimden ayrıldım.
Satıldı Batırkan
Sedefimden ayrıldım.
Kokusu misk gibi,
¹⁰İtırımdan ayrıldım.
Cesur yürekli pehlivan gibi,
Bahadırımdan ayrıldım.
Şaka etmeden koparılan,
Yiğidimden ayrıldım.
¹⁵Lâkırdıyı bırakayım,
Gayretimden ayrıldım.
Demir kanatlı yetişen,
Yavru kuşumdan ayrıldım.
Yabanî eşek yavrusu gibi sıçrayan,
²⁰Tayımdan ayrıldım.
Şakıyıp öten,
Bülbülümden ayrıldım.
Babacığım deyip oynayan,
Asilimden ayrıldım.
²⁵Tutunduğum biricik,
Kazığımdan ayrıldım.
Başkalarından üstün eğlencem,

Bagramdan ayrıldım.
 Ömrü öspöy öksügön,
³⁰Albanımdan ayrıldım.
 Atakelep erkelep,
 Çıragımdan ayrıldım.
 Betimden süyçü kuçaktap,
 Inagımdan ayrıldım.
³⁵Koynuma catçu tepkilep,
 Kulunumdan ayrıldım.
 Cırgalın körçü caş çırak,
 Cıldızımdan ayrılıp,
 Dañ salıp oynop çañdatkan,
⁴⁰Üy körkünön ayrıldım,
 Ceerimdeki calbırak,
 Men körkümdön ayrıldım.
 Cüröktön çıkkın şam çırak,
 Şoolasınan ayrıldım.
⁴⁵Algır bürküt kırgıyday,
 Kıraanımdan ayrıldım.
 Kılıçtan ötkür kolumdun,
 Bolotunan ayrıldım.
 Carıp çıkkın denemdi,
⁵⁰Caş ötkürdön ayrıldım.
 Ermeginen acırap,
 Bozdop kaldım burkurap.
 Bagram senin ayıñdan,
 Bardık söögüm zırkırıp.
⁵⁵Kabırgalar kıyradı,
 Kalbay baarı bırkırıp.
 “Balaluu üy gülüstön,
 Balasız üy körüstön”.

Bagram’dan ayrıldım.
 Ömrü geçmeden solan,
³⁰Elvanımdan ayrıldım.
 Babacığım diye nazlanan,
 Nurumdan ayrıldım.
 Yüzümden öpen kucaklayıp,
 Dostumdan ayrıldım.
³⁵Kucağıma yatan tekme atıp,
 Tayımdan ayrıldım.
 Sefasını sürsene genç yavrum,
 Yıldızımdan ayrılıp.
 Neşelenip oynayıp toz kaldıran,
⁴⁰Evin güzelliğinden ayrıldım.
 Bostanımdaki yaprak,
 Ben güzelliğimden ayrıldım.
 Yürekten çıkan akşam ışığının,
 Şulesinden ayrıldım.
⁴⁵Alıcı karakuş, atmaca gibi,
 Bahadırımdan ayrıldım.
 Kılıçtan keskin elimin,
 Çeliğinden ayrıldım.
 Yarıp çıkan vücudumu,
⁵⁰Genç atığimden ayrıldım.
 Eğlencesinden mahrum olup,
 Deve yavrusu gibi kaldım acı acı ağlayıp.
 Bagram senin yüzünden,
 Bütün kemiklerim ağrımış.
⁵⁵Kaburgalar kırıldı,
 Hepsi parçalanıp.
 “Çocuklu ev gülüstan,
 Çocuksuz ev kabristan.”

Degen makal çın eken,

⁶⁰Acıradım arıstan.

1.2.2. CUNUSOVA AŞİR 23 CAŞAR BALASI ÖLGÖNDÖ KOŞKON KOŞOGU

¹Agarıp atkan tañdı aytam,
Taştap bir ketken seni aytam.
Bozorum atkan tañdı aytam,
Bozdotup ketken seni aytam.

⁵Tañ şamalı boz salkın,
Tüştü bir senin betiñe,
Tüşö albadım araga,
Bolo albadım sadaga.
Kök çıyıldın kara cer,
¹⁰Öttü bir senin etiñe.

Aylanayın kulunum,
Bolo albadım sadaga.
Kırkma caka kıygaç kaş,
Kızlardan tandap süybödüñ.
¹⁵Kesme bir caka kerme kaş,
Kelinden tandap süybödüñ.

Bul armanıñ kanteyin.
Colborstoy boyuñ tartılğan,
Conuñda çarçi artılğan.

²⁰Conuñda çarçiñ alış çok,
Coobantip kettiñ körüş çok.
Irgayday boyuñ tartılğan,
İyniñde çarçi artılğan.
İyniñde çarçiñ alış çok,

²⁵İylatıp kettiñ körüş çok.

Diyen atasözü doğru imiş.

⁶⁰Ayrıldım aslandan.

1.2.2. CUNUSOVA AŞİR'İN 23 YAŞINDAKİ BALASI ÖLDÜĞÜNDE SÖYLEDİĞİ AĞIDI

¹Ağaran tanı söyleyeyim,
Bırakıp gidiveren seni söyleyeyim.
Bozaran tanı söyleyeyim,
Ağlatıp gidiveren seni söyleyeyim.

⁵Sabah rüzgarının hoş boz serinliği,
İndi bir tek senin yüzüne.

Giremedim araya,
Kurban olamadım sana.

Gök yoldan kara toprak,
¹⁰Geçti sadece senin etine.

Kurban olayım sevgili yavrum,
Kurban olamadım sana.

Kesme yaka, güzel kaşlar,
Kızlardan seçip sevmedin.

¹⁵Kesme yakalı, yay kaşlı,
Gelinden seçip sevmedin.

Bu ukdeni ne yapayım?

Kaplan gibi olgunlaşmışsın,
Omurgana kuşak sarılmış.

²⁰Sırtından kuşağının alındığı yok,
Yabancılaşıp gittin görüş yok.

Kuş kirazı gibi olgunlaşmışsın,
Omzuna kuşak sarılmış.

Omzundan kuşağının alındığı yok,

²⁵Ağlatıp gittin görüş yok.

Bulgaarıdan kön cakşı,
 Burkurap ıylap cürgüçö,
 Mindan körö kör cakşı.
 Suu içeerge köl cakşı,
³⁰Sızdap ıylap cürgüçö,
 Mindan körö kör cakşı.
 Tündüksüz üygö sen kettiñ,
 Tütünsüz otto men kaldım.
 Carıksız üygö sen kettiñ,
³⁵Calınsız otko men kaldım.
 Cardı carlay cürgömün,
 Cal kuyrugun tüygömün.
 Sendeylerdin otuga,
 Ezelden şunday küygömün.
⁴⁰Kırdı kırday cürgömün,
 Kıl kuyrugun tüygömün.
 Kimbatım sendey otuga,
 Kıyla colu küygömün.
 Say boyuda sarı gül,
⁴⁵Sayası cerge kulpurat.
 Sardalduu cigit bolgondo,
 Kara bir cerde ıırap.
 Kök zoodon tüşkön kum ıyık,
 Kündö armanıñ aytkıça,
⁵⁰Kök turpak maga ılayık.
 Ak zoodon tüşkön kum ıyık,
 Ayda armanıñ aytkıça,
 Ak turpak maga ılayık.
 Karargan toodun booruda
⁵⁵Karga bir uça kayıp deyt.
 Karıyadan ooşup,

Sepilenmiş deriden kön¹ iyi.
 Acı acı ağlayana kadar,
 Bunun yerine mezar iyi.
 Su içmeye göl iyi.
³⁰İç çekip acı acı ağlayıncaya kadar,
 Bunun yerine mezar iyi.
 Tündüksüz² eve sen gittin,
 Dumansız ateşte ben kaldım.
 Işıksız eve sen gittin,
³⁵Alevsiz ateşte ben kaldım.
 Fakirlik çekip yaşamışım.
 Yelesini, kuyruğunu düğümlemişim.
 Senin gibilerin ateşine,
 Ezelden beri böyle yanmışım.
⁴⁰Tepeyi kır gibi geçmişim,
 Kıl kuyruğunu düğümlemişim.
 Kıymetlim senin gibinin ateşine,
 Epey yol beklemişim.
 Nehir kenarında sarı çiçek,
⁴⁵Gölgesi yerde menevişlenir.
 Yetişkin yiğit olduğunda,
 Kara yerde yükselir.
 Gök kayadan düşen kum kutsal.
 Her gün derdini söyleyene kadar,
⁵⁰Boz toprak bana lâıyık.
 Ak kayadan düşen kum kutsal.
 Her ay derdini söyleyene kadar,
 Ak toprak bana lâıyık.
 Kararan dağın bağrında
⁵⁵Karga uçurse gaip der.
 İhtiyarı bırakıp,

Caş ölgönü ayıp deyt.
 Egizgi toodun booruda,
 Elik bir uça kayıp deyt.
⁶⁰Aksakaldan ooşup,
 Caş ölgöndü ayıp deyt.
 Kızıl gül edeñ açılış,
 Kıyamet ölüm aşığış.
 Caşıl gül edeñ açılış,
⁶⁵Caş ölmök mınça aşığış.
 Caşıl bir toonun etegin,
 Çıla bir bolot dediñbi?
 Bul düynödö köp cürsö,
 Künaa bolot dediñbi?
⁷⁰Acırarga tal belek, botom
 Ayrılargı mal belek, botom.
 Künüm bir bütüp ölgüçö,
 Küzgüdöy cüzüñ körböymün,
 Acalım cetip ölgüçö,
⁷⁵Aynektey cüzüñ körböymün.
 Tünüdösü col cürgön,
 Tülkünün kolu sögülsün.
 Tün em bir debey kele kör,
 Tüñülgön apañ süyünsün.
⁸⁰Erteñ menen cügürgön,
 Eliktin kolu sögülsün.
 Erte bir debey kele kör,
 Erikken apañ süyünsün.
 Saar tursam şamal cok,
⁸⁵Sagınamın amal cok.
 Erte tursam şamal cok,
 Estesem kantem amal cok.

Gencin ölmesi ayıp der.
 Yüce dağın bağında,
 Karaca uçurse gaip der.
⁶⁰Aksakalı bırakıp,
 Gencin ölmesi ayıp der.
 Kızıl çiçek idin açılmış.
 Kıyamet ölüme neden acele?
 Yeşil çiçek idin açılmış.
⁶⁵Genç ölmeye niye böyle acele?
 Yeşil bir dağın eteği,
 Sadece çamurdur mu dedin?
 Bu dünyada çok yaşarsa,
 Günah olur mu dedin?
⁷⁰Ayrılacak dal mıydık, yavrum,
 Ayrı düşecek kişi miydik, yavrum?
 Günüm yetip ölene kadar,
 Ayna gibi yüzünü görmeyeceğim.
 Ecelim yetip ölene kadar,
⁷⁵Ayna gibi yüzünü görmeyeceğim.
 Gece yarısı yol yürüyen,
 Tilkinin eli kırılınsın.
 Gece demeden geliver,
 Umudu kesen annen sevinsin.
⁸⁰Sabahleyin koşan,
 Karacanın eli kırılınsın.
 Erken demeden geliver,
 Canı sıkılan annen sevinsin.
 Seher vakti kalksam rüzgar yok,
⁸⁵Özlüyorum çare yok.
 Erken kalksam rüzgar yok,
 Hatırlasam ne olacak çare yok.

Karagerge but artpay,
 Botoközgö kol artpay
⁹⁰Bul armanıñ kantemin.
 Kök zoodon tüşkön taraşa,
 Kök kayıñ çıgat canaşa.
 Calgızım senin ölgönün,
 Peşeneme caraşa.
⁹⁵Sıdırdım güldün şagını,
 Sızdadım ölüm dagını.
 Kayırdım güldün şagını,
 Kakşadım ölüm dagını.
 Karala boldu köynögüm,
¹⁰⁰Bul ölgöndün dartida
 Kana bir menin ölgönüm.
 Kökala boldu köynögüm,
 Bu ölgöndün dartida,
 Kana bir menin ölgönüm.
¹⁰⁵Beş kabat sokkon tubardan,
 Bettep sokkon böz cakşı.
 Berip koyup algıça,
 Mınnan körö cok cakşı.
 Añdabay sokkon tubardan,
¹¹⁰Añıl bir sokkon böz cakşı.
 Berip koyup algıça,
 Mınnan körö cok cakşı.
 Örttönömün çoguña,
 Ölgüm bir kelet coguña.
¹¹⁵Kaktanamın çoguña,
 Kalandar boldum coguña.
 Altından söyköm şark etken,
 Ayday bir carkıp sen cürsöñ,

Karager'e³ binemeyip,
 Boto göze⁴ el uzatamayıp
⁹⁰Bu ukdeyi ne yapayım?
 Gök kayadan iner kırık odun,
 Gök kayıñ⁵ çıkar beraber.
 Birtanem senin ölmen,
 Kaderime uygun.
⁹⁵Kırdım çiçeğin dalını,
 Acı acı ağladım ölüm ateşinden.
 Büktüm gülün dalını,
 Acı acı ağladım ölüm ateşinden.
 Karalı oldu gömleğim,
¹⁰⁰Bu ölümünün derdinden,
 Yeğdir benim ölümüm.
 Mor benekli oldu benim gömleğim,
 Bu ölümünün derdinden,
 Yeğdir benim ölümüm.
¹⁰⁵Beş kat dokunan ipekten,
 Düz dokunan bez iyi.
 Verip alana kadar,
 Hiç görmemek iyi.
 Anlamadan dokunan ipekten,
¹¹⁰Şuurlu dokunan bez iyi.
 Verip alana kadar,
 Hiç görmemek iyi.
 Yanayım senin acınla,
 Ölesim geliyor yokluğunla.
¹¹⁵Kavrulayım ateşinle,
 Kalender oldum yokluğunla.
 Altından küpelerim parlar,
 Ay gibi parlayıverip yaşasan,

Anda bir cürök zark etken.

¹²⁰Kümüştön söyköm şark etken,

Külüp caynap sen cürsöñ,

Anda bir cürök zark etken.

Keñ köçönü aylanğan,

Kamarlar boto baylangan.

¹²⁵Kamarlar boto tattuum,

Tak tagası zattuum.

Tar köçönü aylanğan,

Kamarlar boto baylangan.

Kamarlar boto tattuum,

¹³⁰Tak bubası zattuum.

O zaman yürek titrer.

¹²⁰Gümüştön küpelerim parlar,

Güle eğlene sen yaşasan,

O zaman yürek titrer.

Geniş sokağı dönen

Çevirirler bağlanmış deve yavrusunu.

¹²⁵Çevirirler deve yavrusunu tatlım,

Biricik dayısı cevherlim.

Dar sokağı dönen

Çevirirler bağlanmış deve yavrusunu.

Çevirirler deve yavrusunu tatlım,

¹³⁰Biricik atası cevherlim.

1.2.3. KERİMBAYGA ENESİNİN KOŞOGU

¹Aylanayın Kerimbay,

Kalkıta saldıñ kemeñdi,

Kalkıña kıldıñ çegeñdi,

Kakşatıp kettiñ eneñdi.

⁵Tolkuta saldıñ kemeñdi,

Aylanayın Kerimbay,

Tomsortup kettiñ eneñdi.

Argımak atıñ çabılбай,

Aylanayın Kerimbay,

¹⁰Aylımdan kettiñ tabılбай.

Toburçak atıñ çabılбай,

Tomsorup külüp turçu eleñ,

Oymoktoy oozuñ cabılбай.

Tobumdan kettiñ tabılбай.

¹⁵Akıldın keni adattan,

Ataldık kaytıp manattan.

1.2.3. KERİMBAY'A ANNESİNİN AĞIDI

¹Kurban olayım Kerimbay,

Yüzdürdün gemini,

Halkına batırdın çivini.

Acı acı ağlatıp gittin ananı.

⁵Dalgalandırdın gemini.

Kurban olayım Kerimbay,

Kederlendirip gittin ananı.

Argımak⁶ atını yarıştırmadan,

Kurban olayım Kerimbay,

¹⁰Köyümden gittin bulunmadan.

Toburçak⁷ atını yarıştırmadan,

Hiddetlenip gülüp yaşıyor idin.

Küçücük ağzın kapanmadan,

Hanemden gittin bulunmadan.

¹⁵Akılın zenginliği adetten,

Adlandık dönüp kırmızı çuhadan.

Abıldı Kabıl öltürüp,
 Ölüm kaldı sanattan.
 Aalı mingen duldulum,
²⁰Awganbektey bulbulum.
 Oo Kerimbay kulunum.
 Iysatı asıl kerbenbiz,
 Kire tartıp kelgenbiz.
 Kasabın alsa kuduret,
²⁵Amanat canın bergenbiz.
 Mazarluu cerge tünögön,
 Baygambardan tilegen.
 Tilegende bergenim,
 Tiktegende körgönüm.
³⁰Oşondoy aziz ıraktan
 Eç bir opa körbödüm.
 Oo, Kerimbay kulunum,
 Anan kiyyin ölbödüm.
 Bekter mingen buragım,
³⁵Beyışten cangan ıragım.
 Erteli-keçti kудaydan,
 Zarlanıp men da suradım.
 Akırı ölüm tögümbü,
 Oşondoy aziz ıragım,
⁴⁰Kara cerge kömüldü.
 Arkırap ırkkan asanım,
 Tüşümdö sındı kazanım.
 Kolumdan uçkan boz kuşum,
 Kurusun menin bul tüşüm.
⁴⁵Kuu kurkuldap köl saktayt,
 Kuu ılaaçın çöl saktayt.
 Kaz karkıldap köl saktayt,

Hâbil'i Kâbil öldürüp,
 Ölüm kaldı kötülükten.
 Hz. Ali'nin bindiği Döldül'üm,
²⁰Avganbek gibi bülbülüm.
 Ah, Kerimbay yavrum!
 İzzeti asil yolcularız,
 Katar katar gelmişiz.
 Gazaplanırsa Kudret,
²⁵Emanet canını veririz.
 Mezarlıkta gecelemiş,
 Peygamberden dilemiş,
 Dilediğinde verenim,
 Baktığımda gördüğüm.
³⁰Böyle aziz nurumdan
 Hiçbir vefa görmedim.
 Ah, Kerimbay yavrum!
 Ondan sonra ölmedim.
 Beylerin bindiği burağım,
³⁵Cennetten yanan kandilim.
 Geceli-gündüzlü Allah'tan,
 Acı acı ağlayıp ben de istedim.
 Sonunda ölüm yalan mı?
 Böyle aziz nurum,
⁴⁰Kara toprağa gömüldü.
 Gürleyip ırkan yardımcım,
 Düşümde kırıldı kazanım.
 Elimden uçan boz kuşum,
 Yok olsun benim bu düşüm.
⁴⁵Kuğu ötünce göl saklar.
 Beyaz doğanı çöl saklar.
 Kaz ötünce göl saklar.

Kariganda Sadıkeñ,
 Kayda barıp can saktayt?
⁵⁰Ak taldı caksa çok bolot,
 Azıraak Sarban cıyılsa,
 Kulunum oşondo orduñ cektolot.
 Ak cibekten casalğan,
 Olpok eleñ Kerimbay.
⁵⁵Ay tiygendey carkırap,
 Çolpon eleñ Kerimbay.
 Kök cibekten casalğan,
 Olpok eleñ Kerimbay.
 Kün tiygendey carkırap,
⁶⁰Çolpon eleñ Kerimbay.
 Solton sarı, soku taş,
 Sokutaş senin señiriñ,
 Degele acıratı teñirim.
 Altı baba, ceti atañ,
⁶⁵Agala cılkı aydagan.
 Az Sarbandın içinde,
⁶⁷Ak bulbulday sayragan.

İhtiyarlayınca senin Sadıken,
 Nereye gidip canını saklar?
⁵⁰Ak söğüdü yakarsa kor olur,
 Azıcık Sarban toplansa,
 Yavrum o zaman yerin ağlar.
 Ak ipekten yapılan,
 Yumuşak idin Kerimbay.
⁵⁵Ay ışığı vurmuş gibi parlayan,
 Çoban yıldızı idin Kerimbay.
 Gök ipekten yapılan,
 Yumuşak idin Kerimbay.
 Gün ışığı vurmuş gibi parlayan,
⁶⁰Çoban yıldızı idin Kerimbay.
 Solton Sarı⁸, havan taşı,
 Havan taşı senin dağ eteğin.
 Büsbütün mahrum etti Tanrım.
 Altı dede, yedi baban,
⁶⁵Aklı alacalı yolkı sürmüş.
 Az Sarban'ın içinde,
⁶⁷Ak bulbul gibi ötmüş.

1.3. ATA-ENEĞE ARNALGAN KOŞOKTOR

1.3.1. KOŞOK

* * *

¹Başayı cuurkan cük körkü,
Barıktuu enem üy körkü.
Keşene cuurkan cük körkü,
Kelbettüü enem üy körkü.

⁵Balanı bagıp östürgön,
Erkeletip köküldön.
Akıl aytıp uruşup,
Andan kiyin öküngön.

Dastorkonun tolturgan,
¹⁰Tamaşa menen olturgan.
Booruker enem ölböy kal,
Bir körüügö bolom zar.
Akıret sapar ketkeniñ,
Arman kılısam cetpedim.

¹⁵Azıraak dagı caşabay,
Azaptın uusun sepkeniñ.
Kelindi kızday östürgön,
Eñsegege cetkirgen.

Taptap koldon uçurup,

²⁰Ölümüñö ökünöm.

Enekem emes berekem,
Kanday aytsam ep eken.
Başıma tüşüp muñayam,

²⁴Közümdün caşı sel eken.

1.3. ANA-BABA İÇİN SÖYLENEN AĞITLAR

1.3.1. AĞIT

* * *

¹İpek yorgan yükün güzelliği,
Kıymetli anam evin güzelliği.
Atlas yorgan yükün güzelliği,
Endamlı anam evin güzelliği.

⁵Balaya bakıp, onu büyüten,
Nazlandırıp kâküllendiren,
Yol gösterip mücadele edip,
Sonra pişman olan,

Sofra bezini dolduran,

¹⁰Neşe ile oturan,

Merhametli anam ölme!

Bir kere görmeye muhtacım.

Ahıret yolculuğudur gittiğin.

Ne kadar arzu etsem de yetişemedim.

¹⁵Azıcık daha yaşamadan,

Azabın zehirini saçmışsın.

Gelini kız gibi yetiştiren,

İstedğine kavuşturan,

Hazırlayıp elden uçurup,

²⁰Ölümüne üzülüyorum.

Anacığım değil bahtım,

Nasıl söylesem uygun imiş.

Başıma geldi keder,

²⁴Gözümün yaşı sel imiş.

1.3.2. ENESİNE KOŞKON

KOŞOK

¹Enekem tabağın cuup mis kılğan,
Tamaşa menen iş kılğan.
Samoorun cuup mis kılğan,
Saramcal menen iş kılğan.
⁵Ugunun uçu bermettüü,
Urgaaçıdan kelbettüü.
Çaçpagıñ uçu bermettüü,
San katından kelbettüü.
Baytal beenin bal kımız,
¹⁰Berçi dep kimden içebiz.
Bal tatıgan şirin söz,
Anı kimden kütöbüz.
Adırmak toodo kumaydın,
Maykanı katuu buudaydın.
¹⁵Arızdantıp kakşap ıylagan,
Azabı küçtüü kudaydın.
Aylanayın enekem,
Abıdan caman muñaydım.
Maası kiygen çıraştap,
²⁰Balanı baktıñ ırastap.
Balañ bazar bolgon soñ,
Kete berdik ıraaktap.
Kepiç kiydiñ çıraştap,
Kelindi baktıñ ırastap.
²⁵Keliniñ kerben bolgondo,
Kete berdiñ ıraaktap.
İskegin iye baylangan,
İş ele dese şaylangan.
Oymogun iye baylangan,

1.3.2. ANASINA SÖYLEDİĞİ

AĞIT

¹Anacığım tabağını yıkayıp bakır gibi parlatmış,
Neşe ile iş yapmış.
Semaverini yıkayıp bakır gibi parlatmış,
Alet-edavat ile iş yapmış.
⁵Ugunun⁹ ucu sedefli,
Kadından endamlı.
Saçağının ucu sedefli,
Sayısız kadından endamlı.
Baytal¹⁰ kısrağın bal kımızını,
¹⁰Versene deyip kimden içerez?
Bal gibi tatlı söz,
Onu kimden bekleriz.
Dağ sırtında akbabanın,
Maykanı¹¹ sert buğdayın.
¹⁵Şikayet ettirip acı acı ağlatmış,
Azabı güçlü Allah.
Kurban olayım anacığım,
Pek kötü kederlendim.
Mest giymiş güzelce,
²⁰Balayı bahtın yoluna koyup.
Balan büyüdükten sonra,
Gidiverdik uzaklaşıp.
Lastik pabuç giydin güzelce,
Gelini bahtlandırıp.
²⁵Gelinin kervan olduğunda,
Gidiverdik uzaklaşıp.
Cımbızını yanında bulunduran,
İş deyince hazır olan,
Yüksüğünü yanında bulunduran,

³⁰Oyuu dese şaylangan.

Alma berip soorotkon,

Örük berip oygotkon.

Ayda kelse konogun,

³⁴Ak çatır tigip cönötkön.

³⁰Desen deyince hazır olan.

Elma verip teselli etmiş,

Erik verip eğlendirmiş.

Her ay gelse misafiri,

³⁴Beyaz çadır dikip yollamış.

1.3.3. ATAGA ARNALGAN KOŞOK

¹Kara çaar colborstun

Tişin algan atakem.

Kazak menen kırgızdın,

Üşün algan atakem.

⁵Kızıl çaar colborstun,

Tişin algan atakem.

Kalmak menen kırgızdın,

Üşün algan atakem.

Ker corgo beli mayışkan,

¹⁰Atakem, keñ araldap sayışkan.

Sur corgo beli mayışkan,

Atakem, sulpukordon sayışkan.

Sayışkan ceri kaysı eken,

Çoñ-Çoñordun sazı eken,

¹⁵Aylanayın atakem,

Sur corgo suudan cıgıldı,

Sur buçkak cükkö cıyıldı.

Ker corgo suudan cıgıldı,

Atake, ker buçkak cükkö cıyıldı.

²⁰Kara körpö tebetey,

Töbösu ele atakem,

Kara tumşuk cigittin,

Törösü ele atakem.

1.3.3. BABAYA İTHAF EDİLEN AĞIT

¹Siyah benekli kaplanın

Dişini söken babacığım.

Kazak ile Kırgız'ın,

Şuurunu alan babacığım.

⁵Kızıl benekli kaplanın,

Dişini söken babacığım.

Kalmuk ile Kırgız'ın,

Şuurunu alan babacığım.

Koyu doru yorga azap çekmiş,

¹⁰Babacığım, engin yerde mızrak yarıştırmış.

Boz kır yorga azap çekmiş,

Babacığım Zülfikar¹² ile dövüşmüş.

Dövüştüğü yer neresi imiş?

Çoñ-Çoñor'un sazlığı imiş.

¹⁵Kurban olayım babacığım,

Boz kır yorga sudan devrildi,

Boz kır buçkak¹³ yüklüğe yığıldı.

Koyu doru yorga sudan devrildi,

Babacığım, koyu doru buçkak yüklüğe yığıldı.

²⁰Kara kuzu derisi kalpağın

Tepesi idi babacığım.

Talihsiz yiğitlerin,

Beyi idi babacığım.

Kızıl körpö tebetey,
²⁵Töbösü ele atakem.
 Kızıl tumşuk cigittin,
 Törösü ele atakem.
 Kara körpö tebetey,
 Töbösünön ayrıldı.
³⁰Kara tumşuk cigitter,
 Törösünön ayrıldı.
 Kızıl körpö tebetey,
 Töbösünön ayrıldı.
 Kızıl tumşuk kurmuşu,
³⁵Törösünön ayrıldı.
 Takıyañ taldan köründü,
 Taalayıñ elden bölündü.
 Bel booñ belden köründü,
 Berišteñ elden bölündü.
⁴⁰Ak corgo minip alkıntıp
 Atakem, ak şumkar salgan talpıntıp.
 Atakem, kök corgo mingen alkıntıp,
 Kök şumkar salgan talpıntıp.
 Atakem, kök şökör kiygen butuñuz,
⁴⁵Körböy bir kaldı curtuñuz.
 Atakem, ak şökör kiygen butuñuz,
 Armanda kaldı curtuñuz.
 Eköbü eleñ cıldızdın,
 Ereni eleñ kırgızdın.
⁵⁰Üçöbü eleñ cıldızdın,
 Ülkönü eleñ kırgızdın.
 Törtöbü eleñ cıldızdın,
 Törösü eleñ kırgızdın.
 Beşöbü eleñ cıldızdın,
⁵⁵Bereni eleñ kırgızdın.

Kızıl kuzu derisi kalpağın
²⁵Tepesi idi babacığım.
 Talihsiz yiğitlerin,
 Beyiydi babacığım.
 Kara kuzu derisi kalpak,
 Tepesinden ayrıldı.
³⁰Talihsiz yiğitler,
 Beyinden ayrıldı.
 Kızıl kuzu derisi kalpak,
 Tepesinden ayrıldı.
 Talihsiz Kurmuş kabilesi,
³⁵Beyinden ayrıldı.
 Takken söğütten göründü,
 Kısmetin halktan ayrıldı.
 Kuşağın belden göründü,
 Meleğin halktan ayrıldı.
⁴⁰Beyaz yorgaya binip şahlandırıp
 Babacığım, beyaz sungur salmış çırpındırıp.
 Babacığım, kır yorgaya binmiş şahlandırıp,
 Kır sungur salmış çırpındırıp.
 Babacığım, gök pabuç giymiş ayağınız,
⁴⁵Görmeden yalnız kaldı halkınız.
 Babacığım, beyaz pabuç giymiş ayağınız,
 Arzusuna eremedi halkınız.
 İkisi mi idin yıldızın,
 Kahramanı idin Kırgız'ın.
⁵⁰Üçü mü idin yıldızın,
 Büyüğü idin Kırgız'ın.
 Dördü mü idin yıldızın,
 Beyi idin Kırgız'ın.
 Beşi mi idin yıldızın,
⁵⁵Bahadırı idin Kırgız'ın.

Altoobu eleñ cıldızdın,
 Atakem, artıgı eleñ kırgızdın.
 Cetöbü eleñ cıldızdın,
 Atakem, cetkileñi kırgızdın.
⁶⁰Segizi eleñ cıldızdın,
 Atakem, seregi eleñ kırgızdın.
 Toguzu eleñ cıldızdın,
⁶³Atakem, tolugu eleñ kırgızdın.

Altısı mı idin yıldızın,
 Babacığım, üstünü idin Kırgız'ın.
 Yedisi idin yıldızın,
 Babacığım, mükemmeli idin Kırgız'ın.
⁶⁰Sekizi idin yıldızın,
 Babacığım, basiretlisi idin Kırgız'ın.
 Dokuzu idin yıldızın,
⁶³Babacığım, bilgesi idin Kırgız'ın.

1.3.4. KARABAŞ KUDAYBERGENGE ARNALGAN KOŞOK

¹Kalempir menen murçtayım,
 Ustalar izdep tabalbas,
 Bolotton sokkon kurçtayım.
 Baatır balban bilektüü,
⁵Bala colbors cüröktüü.
 Ketkenderdin barısı
 Kayrılıp keldi kutulup,
 Atakem kaldı tutulup.
 Karakol, Keñkol el bastı,
¹⁰Kabay kuldu ter bastı.
 Cıynga basıp kele albay,
 Akçasın sanap bere albay
 Ölgön menen teñ boldu,
 Aga-inisi çoğulup,
¹⁵Kömgön menen teñ boldu.
 Kayerde Kabay kişi eleñ,
 Kan Solto Baytik baatırdın,
¹⁸İt bakkandın özü eleñ.

1.3.4. KARABAŞ KUDAYBERGEN'E İTHAF EDİLEN AĞIT

¹Kırmızı biber ile kara biber gibiyim,
 Ustalar arayıp bulamaz.
 Pulattan dövülmüş çelik gibiyim.
 Bahadır pehlivan bilekli,
⁵Bala kaplan yürekli.
 Gidenlerin hepsi,
 Dönüp geldi kurtulup,
 Babacığım kaldı tutulup.
 Karakol, Kenkol' u halk bastı,
¹⁰Kabay kulu ter bastı.
 Kalabalığı basıp gelmeden,
 Akçesini sayıp vermeden,
 Ölmüş ile denk oldu.
 Ağabey-kardeşi toplanıp,
¹⁵Gömülen ile denk oldu.
 Nerede Kabay kişi idin?
 Han Solto Baytik bahadırın,
¹⁸İt terbiyecisi idin.

1.3.5. ATASINA KOŞKONU

¹Kattaganda kan colum,

Atam can!

Karmaganda oñ kolum.

Suusaganga bulagım,

⁵Atam can,

Susun cutaar ayagım.

Akıreti aytayın,

Atam can,

Çiyip koygon kattayım.

¹⁰Çeçen ele kökürök,

Atam can,

Çeçer beken topurak.

Bulbul ele kökürök,

Atam can,

¹⁵Buzdu beken topurak.

Bozala cumşak kün caasa,

Atam can,

Boz camınçu savletim.

Boloor- bolbos söz uksam,

²⁰Atam can,

Boluşarım davletim.

Agala tuman kün caasa,

Atam can,

Ak camançı savletim.

²⁵Az gana bolbos söz uksam,

Atam can,

²⁷Boluşarım davletim.

1.3.5. BABASINA SÖYLEDİĞİ

¹Ziyaret edince han yolum,

Canım babam!

Tutunca sağ elim.

Susayınca pınarım,

⁵Canım babam!

Suyunu yutacak ırmak ayağım,

Ahireti söyleyeyim,

Canım babam!

Kaydedip deftere yazayım.

¹⁰Söz ustası idi gönülden,

Canım babam!

Seçer mi ki toprak?

Bülbül idi gönülden,

Canım babam!

¹⁵Bozdu mu ki toprak?

Boz alaca dumanlı yumuşak yağmur yağsa

Canım babam!

Boz toprak saklasana vakarımı.

Olur olmaz söz duysam,

²⁰Canım babam!

Yardım edecek devletim.

Karışık dumanlı yağmur yağsa,

Canım babam!

Ak toprak gizle vakarımı.

²⁵Az da olsa söz duysam,

Canım babam!

²⁷Yardım edecek devletim.

1.3.6. ATASI ÖLGÖNDÖ KOŞKON KOŞOK

¹Abal başı can elem,
Can egem karap col tartsa,
Baariga döölöt bek atam.
Acal cetip kün bütsö,
⁵Akıret karap col tartsa,
Uluular menen alışıp,
Urmattuu sizdey kim ötkön.
Adis atam urmatım,
Aytkan sözüñ kımbatım.
¹⁰Bakdöölöt ötkön başınan,
Parman menen mal berip,
Parzanttı algan cakşıdan.
Oñ murutun imerip,
On cigit ketpes kaşınan.
¹⁵Altın, kümüş nay atkan,
Altı atañız bay ötkön,
Ceti kümüş nay ötkön,
Ceti atañız bay ötkön.
Boz ordosun cetkizgen,
²⁰Bor döbödöy konuşka
Boy taanışın mol berip,
Bolup ötkön bir çakta.
Kara ordosun cetkizgen,
Kara döbödöy konuşka.
²⁵Kadırlaş bolup mal berip,
Karıbektey boluşka
Calpı algan konuştun,
Carıgın algan boluşkun.
Suusun algan konuştun,

1.3.6. BABASI ÖLDÜĞÜNDE SÖYLEDİĞİ AĞIT

¹Her şeyden önce can idim.
Canımın sahibi yola çıkmak için hazırlansa
Hepsine devlet bey babam.
Ecel yetip gün bitse,
⁵Ahirete doğru yola çıkmak için hazırlansa
Büyükler ile dövüşüp,
Hürmetli sizin gibi kim yaşamış?
Mahir babam şerefim,
Söylediğin sözün kıymetim.
¹⁰Baht devlet geçmiş başından.
Ferman ile mal verip,
Çocuğu bulmuş güzelinden.
Sağ bıyığını burup,
On yiğit gitmez yanından.
¹⁵Altın, gümüş ney atmış,
Altı babanız zengin yaşamış.
Yedi gümüş ney geçmiş,
Yedi babanız zengin yaşamış.
Boz karargahını kurmuş,
²⁰Kireç tepesi gibi yerleşim yerine.
Yalnız tanıdığına çok verip,
Uyup yaşamış bir zamanda.
Karargahını kurmuş,
Kara tepe gibi yerleşim yerine.
²⁵Birbirine hürmet edip, mal verip,
Kadırbek gibi nahiyeye
Hepsini almış yerleşilen yerin,
Işığını almış nahiyenin.
Suyunu almış yerleşilen yerin.

³⁰Suragın alğan boluştun.

Çepkeniñdin çeti altın,

Çegeesi eleñ bul kalktın.

Kuyuşkaniñ kup altın,

Keregi eleñ bul kalktın.

³⁵Kuyuşkan kumpa coyuldu,

Kudayım atam oyuldu.

Çepkeniñ çeti coyuldu,

Çeçenim atam oyuldu.

Sapsaldap sakal taragan,

⁴⁰Sarı altın taspa sanagan.

Sardar törö atama,

Sarttar közün karagan.

Kuçaktap sakal taragan,

Kımbat baa taspa sanagan.

⁴⁵Kırdal törö atama,

Kırgızdar közün karagan.

Başçılıktın işine

Bala ekende caragan.

Kazgaldak moynun kayrıgan,

⁵⁰Handan cemin ayırıgan.

Bezbeldek moynun kayrıgan,

Bekten cemin ayırıgan.

Han aldında olturgan,

Kalpagın zarga tolturgan.

⁵⁵Bek aldında olturgan,

Belbagın zarga tolturgan.

Bedeldüü bolot kümüşü,

Beş uruu curttun içinen

Bek atam közü ötüptür,

⁶⁰Emi, sizdey kimisi.

³⁰Sorgusunu almış nahiyenin.

Senin cepkeninin kenarı altın,

Lideri idin bu halkın.

Senin kuskunun iyi altın,

İhtiyacı idin bu halkın.

³⁵Kuskun, kolan yok edildi,

Allah'ım, babam için mezar kazıldı.

Senin cepkeninin kenarı yok oldu,

Söz ustam babam için mezar kazıldı.

Tutup sakal taramış,

⁴⁰Sarı altın kayış düşünmüş.

Serdar bey babamın,

Sartları¹⁴ gözüne bakmış.

Kucaklayıp sakal taramış,

Kıymetli pahalı kayış düşünmüş.

⁴⁵Münasip, bey babama,

Kırgızlar ona tabi olmuş.

Liderlik işine

Çocuk iken münasipmiş.

Ördek boynunu çevirmiş,

⁵⁰Handan yiyeceğini çekip almış.

Bezbeldek¹⁵ boynunu çevirmiş,

Beyden yemini çekip almış.

Han önünde oturmuş,

Kalpağını altınla doldurmuş.

⁵⁵Bey önünde oturmuş,

Kuşağını altınla doldurmuş.

İtibarlıdır gümüşü.

Beş uruk halkın içinden

Bey babam ölmüştür,

⁶⁰Şimdi sizin gibi biri.

Altınduu bolot kümüşü,
 Altı uruu curtun içinen,
 Bek atam közü ötüptür,
⁶⁴Emi sizdey kimisi.

Altınla süslenmiş olur gümüşü.
 Altı uruk halkın içinden,
 Bey babam ölmüştür,
⁶⁴Şimdi sizin gibi biri.

1.3.7. KELDİBEK

Oñ toguzunçu cüzdün orto
 çeninde sayak kırıgızının cakşısı
 Keldibek ölgöndö Ak Saykal
 degen kızı koşkon.

¹Kan atam
 Birinçisi cıldızdın,
 Birliği ele kırıgızdın.
 Ürkörü ele cıldızdın.
⁵Kan atam artığı ele kırıgızdın.
 Törtünçüsü cıldızdın,
 Turagı atam kırıgızdın.
 Beşinçisi cıldızdın,
 Bereni ele kırıgızdın.
¹⁰Altın kazık cıldızdın,
 Arkarı ele kırıgızdın.
 Cetigeni cıldızdın,
 Cetkileni kırıgızdın.
 Segizinçi cıldızdın,
¹⁵Teñizi ele kırıgızdın.
 Toguzunçu cıldızdın,
 Tolugu ele kırıgızdın.
 Onunçusu cıldızdın,
 Ardagı noyon kırıgızdın.
²⁰Ay menen küngö cıldızdın,
 Arbaktuusu kırıgızdın.

1.3.7. KELDİBEK

On dokuzuncu yüzyılın ortasında
 Sayak Kırıgızlarının itibarlı kişisi
 Keldibek öldüğünde Ak Saykal
 adlı kızı söylemiş.

¹Han babam
 Birincisi yıldızın,
 Birliği idi Kırıgız'ın.
 Ülkeri idi yıldızın.
⁵Han babam üstünü idi Kırıgız'ın.
 Dördüncüsü yıldızın,
 Sığınağı babam Kırıgız'ın.
 Beşincisi yıldızın,
 Kahramanı idi Kırıgız'ın.
¹⁰Kutup yıldızının,
 Koçu idi Kırıgız'ın.
 Büyükayısı yıldızın,
 Mükemmeli Kırıgız'ın.
 Sekizinci yıldızın,
¹⁵Denizi idi Kırıgız'ın.
 Dokuzuncu yıldızın,
 Dolusu idi Kırıgız'ın.
 Onuncusu yıldızın,
 Şerefi, asil Kırıgızın.
²⁰Ay ile güneşi yıldızın,
 Talihlisi Kırıgız'ın.

Çolponu ele cıldızdın,
 Sultanı ele kırgızdın.
 Kutpası ele cıldızdın,
²⁵Kutmanı ele kırgızdın.
 Kakşasa da taba albayt,
²⁷Botodoy bozdop bir kızıñ.

1.3.8. SUVANDIN KOŞOGU

¹Erketay, Caysań tüp atań,
 Kanalbek çoń atań,
 Kayran Suvan öz atam.
 İyri suu ııga caynagan,
⁵İrkitip koyun aydagan.
 Sandıkçaga caylagan,
 Sarala kulun baylagan.
 Mal kaldı kire kıştagan,
 Maral baş tuygun uştagan.
¹⁰Keçpesten suunu tolkutkan,
 Kekenbey coonu korkutkan.
 Baspastan suunu tolkutkan,
 Barbastan coosun korkutkan.
 Örkös menen Abdılada,
¹⁵Üç tille berip okutkan.
 Kara bolot Sulpukor,
 Büktöp ötkön kan atam.
 Kara narga kılıçın,
 Cüktöp ötkön kan atam.
²⁰Köldölöñ aşuu Kara – Kır,
 Toody turgan kan atam.
 Köz cetpegen aylanpa,
 Közdöy turgan kan atam.

Çolpanı idi yıldızın,
 Sultanı idi Kırgız'ın.
 Kutubu idi yıldızın,
²⁵Uğurlusu idi Kırgız'ın.
 Acı acı ağlasa da bulamaz,
²⁷Deve yavrusu gibi ağlayıp biricik kızın.

1.3.8. SUVAN'IN AĞIDI

¹Erketay, Caysan soy atan,
 Kanalbek büyük baban,
 Kıymetli Suvan öz babam.
 Eğri su ııkıp yayılan yerde,
⁵Toplayıp koyununu gütmüş,
 Küçük sandığa¹⁶ yerleştirmiş.
 Sarı ala tay bağlamış.
 Mal kirası ile kışlamış.
 Maral baş tütünü dökmüş.
¹⁰Geçmeden suyu dalgalandırmış.
 Tehdit etmeden düşmanı korkutmuş.
 Ayak basmadan suyu dalgalandırmış,
 Varmadan düşmanını korkutmuş.
 Örkös ile Abdilla'yı,
¹⁵Üç altın verip okutmuş.
 Kara çelikten Zülfikar'ı,
 Büküp geçmiş han babam.
 Kara deveye kılıcını,
 Yükleyip geçmiş han babam.
²⁰Enlemesine geçit Kara-Kır'da,
 Dağ gibi duran han babam.
 Göz ulaşmadan dönme,
 Göz gibi duran han babam.

Kızıl kuyruk cel maya,
²⁵Narday turgan kan atam.
 Kabılanday kögörtüp,
 Cerdey turgan kan atam.
 Kan Alıbek uuluna,
 Erdey turgan kan atam.
³⁰Oñ tizginin koluna,
 Tarta turgan kan atam.
 Oñ balası kırgızdın,
 Arta turgan kan atam.
 Sol tizgini kolunda,
³⁵Tarta turgan kan atam.
 Sol balası kırgızdın,
 Tarta turgan kan atam.
 Adırda catkan köp kiyik,
 Ak nökor tiybey bölünböyt,
⁴⁰Ay tamga, Saruu baş koşso,
 Aynektey közü cark etken,
 Arstanım atam körünböyt.
 Küdürdö catkan köp kiyik,
 Kök nökor tiybey bölünböyt,
⁴⁵Kömkörö dobul baylangan,
 Körkömdüü atam körünböyt.
 Ay tamga, Saruu bizdin el,
 Ataktap çıkpıyt sizdey er,
 Alıp ketti kara cer.
⁵⁰Ceti uruu Tuubay bizdin el,
 Cetkileñ çıkpıyt sizdey er,
 Cetkileñ çıksa sizdey er,
⁵³Cetelep ketti kara cer.

Kızıl kuyruklu yürük deve,
²⁵Nar¹⁷ gibi duran han babam.
 Kaplan gibi karşı koyup,
 Yer gibi sağlam duran han babam.
 Han Alıbek oğluna,
 Kahraman gibi gelen han babam.
³⁰Sağ dizginini elinde,
 Çeken han babam.
 İyi balasından Kırgız'ın,
 Fazlaca olan han babam.
 Sol dizginini elinde,
³⁵Çeken han babam.
 Kötü balasını Kırgız'ın,
 Çeken han babam.
 Tepede yatan yabani hayvanlar,
 Uşak değmeden ayrılmaz.
⁴⁰Ay damgalı, Sarı¹⁸ birleşse,
 Ayna gibi gözü parlamış,
 Aslanım babam görünmüyor.
 Çukurda yatan yabani hayvanlar,
 Sebatlı uşak değmeden ayrılmıyor,
⁴⁵Eyere davul bağlanmış,
 Görkemli babam görünmüyor.
 Ay damgalı, Sarı bizim halk,
 Şöhretlenip çıkmaz sizin gibi kahraman,
 Alıp gitti kara yer.
⁵⁰Yedi uruk Tuubay bizim halk,
 Mükemmeli çıkmaz sizin gibi kahramandan.
 Mükemmel çıksa sizin gibi kahraman,
⁵³Yanına alıp gitti kara yer.

1.4. BİR TUUGANGA ARNALGAN KOŞOKTOR

1.4.1. AGASI ÖLGÖNDÖ KOŞKON KOŞOGU

¹Suroolop kelet Payzılda,
Suroolop kelse Payzılda,
Supuraday cerdesiz,
Suroo katık eldesiz.
⁵Köröm dep kelet Payzılda,
Köröm dep kelse Payzılda,
Kömürköydöy cerdesiz,
Körüü katık eldesiz.
Aalamdan atañ öttü dep,
¹⁰Kimimiz turup ayta alat,
Ak kagaz pulun paraktap,
Aylansam abam döölatim,
Anciyan bazar bargansız,
Keling sarpay darektep.
¹⁵Kök kagaz puluñ paraktap,
Kokon bir bazar bargansız,
Keling sarpay darektep.
Eşigiñ aldı top terek,
Top terekke suu kerek.
²⁰Kızmatı cetip kız bersem,
Oşo kündö siz kerek.
Eşigim aldı cup terek,
Kaadası cetip kız bersem,
Oşo kündö siz kerek.
²⁵Ubanın colu kayda eken,
Tupuragı mayda eken.

1.4. KARDEŞE İTHAF EDİLEN AĞITLAR

1.4.1. AĞABEYİ ÖLDÜĞÜNDE SÖYLEDİĞİ AĞIDI

¹İsteyerek gelir Payzılda.
İsteyerek gelse Payzılda,
Supura gibi yerdesiniz,
Sorusu katı eldesiniz.
⁵Göreyim deyip gelir Payzılda.
Göreyim deyip gelse Payzılda,
Kutu gibi yerdesiniz,
Görmesi zor eldesiniz.
Dünyadan baban geçti deyip,
¹⁰Kimimiz kalıp söyleyebilir?
Beyaz kağıt para dağıtıp,
Dönsem ağabeyim servetim.
Anciyan pazarına gitmişsiniz,
Geline kıyafet arayıp.
¹⁵Mavi kağıt paranı sayıp,
Hokant'ın bir pazarına gitmişsiniz,
Geline kıyafet arayıp.
Kapının önü sıra sıra kavak,
Sıra sıra kavağa su gerek.
²⁰Hizmeti yetip kız versem,
O günde siz gereksiniz.
Kapımın önü çift kavak,
Adeti üzere kız versem,
O günde siz gerek.
²⁵Katarın yolu nerede imiş,
Toprağı ufak imiş.

Çın düynö ketken abamdı,
Endi bir körmök kayda eken.

* * *

Kümüştön teñge tegerek,
³⁰Külüstön canıñ ötkön soñ,
Küyüp – küyüp ne kerek.
Altından teñge tegerek,
Asıl canıñ ötkön soñ,
Aytıp – aytpay ne kerek.
³⁵Cazgı tüşkön boz kıroo,
Cakşı attın moynun tozdurar.
Caş ırayluu cüzüñdü,
Catkan ceriñ oñdurar.
Küzgü çıkkın boz kıroo,
⁴⁰Külüktün moynun tozdurar.
Kün ırayluu betiñdi,
Kuu topurak oñdurar.
Kış bulut beleñ köçköndöy,
Kızıl kum beleñ öçköndöy.
⁴⁵Kılşımker belem men şorduu,
Kılgırıp caşım tökköndöy.
Çay kaynatsam suu boldu,
Çar darı bersek uu boldu.
Çakırsam kelbey bet aldı,
⁵⁰Çar tarap ıylap çuu boldu.
Küçala bersek aş bolboy,
Kıynaldım ıylap men bozdoy.
Kıyamate ketken bir boorum,
Kantip kalam ün sozboy.

Hakikî dünyaya gitmiş ağabeyimi,
Şimdi bir daha nerede göreceğim?

* * *

Gümüş para yuvarlak,
³⁰Gülistan canın geçtikten sonra,
Yanıp yanıp durmaya ne gerek?
Altından para yuvarlak,
Asıl canın geçtikten sonra,
Söyleyip söylememeye ne gerek?
³⁵İlkbaharda düşen beyaz kırağı,
İyi atın boynunu yıpratır.
Genç çehreli yüzünü,
Yattığın yerin ondurur.
Güzün düşen boz kırağı,
⁴⁰Yürük atın boynunu yıpratır.
Güneş çehreli yüzünü,
Kuru toprak ondurur.
Kış bulut mu idin, göçmüş gibisin,
Kızıl kum mu idin, silinmiş gibisin.
⁴⁵Canı mı idim, ben talihsiz,
Parlayan gözyaşımı dökmüş gibiyim.
Çay kaynatsam su oldu,
Dört ilaç versem zehir oldu.
Çağırsam gelmeyip yüzünü döndü.
⁵⁰Dört bir taraf ağlayıp gürültü oldu.
Küçala¹⁹ versek aş olmaz.
Azap çektim ağlayıp ben sızlayıp.
Kıyamete gitmiş kardeşim,
Nasıl kalayım ses çıkarmadan?

⁵⁵Çetindin aşın cutkanım,
 Çekeñ terdep uktadıñ.
 Çıdabay kaygı zarına,
 Çaçımdı cazıp buzganım.
 Çoyulup aytpay kereziñ,
⁶⁰Çın düynö sapar uzadıñ.
 Çalılar ötkön calgandan,
⁶²Közümdü çaşka cubamın.

1.4.2. EKİ AGAM

¹Eşikem menen Moldokem,
 Biriñ şeker, biriñ bal.
 Kantip aytpay koyoyun,
 Biriñdi aytsam biriñ bar.
⁵Cekeñdi kölüm – Eşikem,
 Cergelüü talım – Moldokem.
 Cumuray curtuñ tiledi,
 Tagdırdı cazgan şol eken,
 Bakaluu kölüm – Moldokem,
¹⁰Baylam talım – Eşikem.
 Barıp koldu bersem dep,
 Kuştar bolgon kezikken.
 Kağılayın ala toom,
 Artıñda kalıp çaşıdım,
¹⁵Moldokemde arman çok,
 Eşike, tukumsuz kaldıñ katıgün.
 Aylanayın aybaltam,
 Akıldeşsa çer cazgan.
 Cüzdörünön ot cangan,
²⁰Cürüp kelse mal tapkan.
 Cüdöp kelgen aylına,

⁵⁵Çetin aşını yutmuşum,
 Şakakların terleyip uyudun.
 Dayanmadan kaygına, tasana,
 Saçımı dağıtıp bozmuşum.
 Gerilip söylemeden vasiyetini,
⁶⁰Hakikî dünyaya sefere çıktın.
 Dört halifenin geçtiği dünyadan,
⁶²Gözümü yaşla doldurdum.

1.4.2. İKİ AĞABEYİM

¹Eşikem ile Moldokem,
 Birisi şeker, birisi bal.
 Nasıl söyleyeyim,
 Birini söylesem biri var.
⁵Sazlı gölüm-Eşikem,
 Sıralı söğüdüm-Moldokem.
 Bütün yurdun diledi,
 Takdire yazılan bu imiş,
 Kurbağalı gölüm-Moldokem,
¹⁰Deste söğüdüm-Eşikem.
 Varıp yardım etsem diye,
 Kuşlar olmuş karşılaşan.
 Canım karlı dağım,
 Ardında kalıp gözlerim yaşardı.
¹⁵Moldokem’de ukde yok,
 Eşike, nesilsiz kaldın zor günde.
 Kurban olayım savaş baltam,
 Akıl danışınca can sıkıntısını gidermiş.
 Yüzlerinde ateş yanmış.
²⁰Yürüyüp gelince mal bulmuş.
 Kuvvetten düşüp gelmiş köyüne.

Ookat kılıp can bakkan.
 Aylanayın kemenger,
 Eköö birdey berender.
²⁵Ulam aytıp ıylasam,
 Kaygım menin tereñder.
 Akılı çok arsızdar,
 Ölgönü kuş deşkender.
 Batmakan ceñem, Salmake,
³⁰Altın çıray cüzüñdü,
 Zar boldu curtuñ körmökkö.
 Keseldi aytıp zarladım,
 Kalayıkka ermekke.
 Batmakan ceñem uluusu,
³⁵Zayıptardın suluusu.
 Arı karap kaldayat,
 Kurup kalsın munusu
 Altay suu içkendeý,
³⁹Ardagın ene kütköndöy.

1.4.3. İNİSİNE

¹Biriñ kayıñ biriñ tal,
 Biriñdi aytsam biriñ bar.
 Biriñ şeker, biriñ bal,
 Külkanam siz dep zarlasam,
⁵Küyörüm Makiş dağı bar.
 Budurmak toonun adırın,
 Bugular ottop keñ kıldı.
 Bulut menen teñ başım,
 Munarım ölüp kem kıldı.
¹⁰Adırmak toonun adırın,
 Arkarlar caylap teñ kıldı,

Rızık yapıp can bakmış.
 Kurban olayım akıllı,
 İkisi denk yiğitler.
²⁵Durmadan söyleyip ağlasam,
 Kaygım benim derindir.
 Aklı yok arsızlar,
 Öldüğü iyi demişler.
 Batmahan²⁰ yengem ile Salmake'nin,
³⁰Altın güzelliğindeki yüzünü,
 Müştak oldu halkın görmek için.
 Hastalığı söyleyip ağladım,
 Millete eğlence.
 Batmahan yengem büyüğü,
³⁵Zevcelerin güzeli.
 Böyle bakıp kabarıyor,
 Kuruyup kalsın sıkıntısı.
 Tilki su içmiş gibi,
³⁹Canını annesi beklemiş gibi.

1.4.3. KÜÇÜK KARDEŞİNE

¹Biriniz kayın, biriniz söğüt,
 Birinizi söylesem biriniz var.
 Biriniz şeker, biriniz bal,
 Gülbahçem siz diye ağlasam,
⁵Yandıgım Makiş de var.
 Tepeli tepeli dağın tepesini,
 Geyikler otlayıp genişletti.
 Bulut ile denk başım,
 Munarım²¹ ölüp eksik kıldı.
¹⁰Dağ sırtının tümseğini,
 Dağ keçileri yaylayıp denkleştirdi.

.....

Toburçaktan ter algan,
 Top cakşıdan şer algan,
 Tolkugan soğu baştalıp,
¹⁵Eköönü birdey teñ algan.

.....

.....

Toburçağı yarışa hazırlamış,
 Birçok iyiden kuvvet almış.
 Şiddetli savaş başlayıp,
¹⁵İkisini bir almış.

.....

Ayda, cılda men barsam,
 Atımdı alıp baylatkan,
 Aldıma töşök şaylatkan.
 Apam cıktı bildirbey,
²⁰Kamçımdı alıp törgö ilgen,
 Kadirımdı zor bilgen.
 Bala mırza bazarım,
 Barganda köñül açarım.
 Körköm mırza bazarım,
²⁵Körgöndö köñül açarım.
 Ayda, cılda men barsam,
 Ak barañ mılık şark etken,
 Aldımdan çıgıp cark etken.
 Küñçülük cerden men barsam,
³⁰Kök barañ mılık şark etken.
 Küzarım ecem keldi dep,
 Külüp çıgıp cark etken.
 Küzarım ecem keldi dep,
 Kolun berip körüşkön,
³⁵Köñüldö dartın bölüşkön.
 Aydayım ecem keldi dep,

Ayda, yılda ben gitsem,
 Atımı alıp bağlatmış,
 Altıma döşek serdirmiş.
 Anamın yokluğunu bildirmeden,
²⁰Kamçımı alıp başköşeye asmış.
 Kadrımı iyi bilmiş.
 Bala efendi pazarım,
 Gittiğimde gönlümü rahatlatanım.
 Güzel efendi pazarım,
²⁵Gördüğümde gönlümü rahatlatanım.
 Ayda, yılda ben gitsem,
 Beyaz pistonlu tüfek patlamış.
 Önümden çıkıp birdebire parlamış.
 Bir günlük mesafeden ben gitsem,
³⁰Gök pistonlu tüfek patlamış.
 Gül bahçem ablam geldi diye,
 Gülüp çıkıp ansızın belirmiş.
 Gül bahçem ablam geldi diye,
 El sıkışıp görüşmüş,
³⁵Gönlündeki derdini paylaşmış.
 Ay gibi güzel ablam geldi diye,

Arbalaşıp körüşkön,
Armanın aytıp bölüşkön.
Kün körböy öttüñ küyörüm,
⁴⁰Küyböy ölsün cürögüm.

1.4.4. İNİSİ CANIŞ ÖLGÖNDÖ KOŞKON KOŞOGU

¹Atıñ Canış bolorbu,
Sanaanı başka salaarbı.
Alistan atañ kelgençe,
Armanduu ölüp kalarbı.
⁵Canış dep cürüp calbarıp,
Caşınan ötkön apakem.
Küyütkö küyüp çömülüp,
Kaygıdan ölgön apakem.
Canışım aman bar bolso,
¹⁰Çabat ele ulaktı,
Çalat ele kıyaktı.
Ölböy aman çoñoyboy,
Öz teñdünü körgöndö,
¹⁴Esi bir ooyt eceñdin.

1.4.5. İNİSİ KAZA BOLGONDO

¹Oñ iynimde manatım,
Oñdon bir uçar kanatım.
Sol iynimde manatım,
Soldon bir uçar kanatım.
⁵Uyalaşım,
Bir uyadan on elek,
Onun birdey koygon cok.
Meni emine kuday urgan cok.

Fısıldaşıp görüşmüş,
Arzusunu söyleyip paylaşmış.
Gün görmeden geçtin, yandığım,
⁴⁰Yanmadan ölsün yüreğim.

1.4.4. KARDEŞİ CANIŞ ÖLDÜĞÜNDE SÖYLEDİĞİ AĞIDI

¹Adın Canış olur mu,
Kederi başa salar mı?
Uzaktan baban gelene kadar,
Ukde içinde ölüp kalır mı?
⁵Canış diye sürekli yalvarıp,
Gençliğinden geçmiş anacığım.
Kederle yanıp yakılıp,
Kaygıdan ölmüş anacığım.
Canış'ım sağ olsa,
¹⁰Keserdi oğlağı,
Vururdu zırha.
Ölmeyip sağ büyümeden,
Kendi dengini gördüğünde,
¹⁴Aklını oynatıyor ablan.

1.4.5. KARDEŞİ ÖLDÜĞÜNDE

¹Sağ omzumda kırmızı çuham,
Sağdan uçuvarecek kanadım.
Sol omzumda kırmızı çuham,
Soldan uçuvarecek kanadım.
⁵Kardeşim,
Bir yuvada on idik.
Onunu bir arada koyan yok.
Beni ne diye Huda'nın çarptığı yok?

Kadamaluu kamçımdı,
¹⁰Kara at basıp sindirdi.
 Kayrılar menin calgızım,
 Calañkiç alıp tındırdı.
 Tomogoluu kamçımdı,
 Toru at basıp sindirdi.
¹⁵Tolgonoor menin calgızım,
 Calañkiç alıp tındırdı.
 Udurmak toonun ar cagın,
 Bugular otop ceer beken?
 Muñkanıp ıylap otursam,
²⁰Muñduu bir ecem deer beken.

1.4.6. MAMAT USTA

Uluu ecesi Saliyanın koşogu

¹Top cakşıga baş koşkon,
 Tolup catkan at ozgon,
 Top cakşıdan başı ozgon.
 Argımakka at koşkon,
⁵Ar cakşıga baş koşkon,
 Argımağtan atı ozgon,
 Ar cakşıdan başı ozgon.
 Aytiluu baydın balası,
 Saar bir turup “üv!” degen,
¹⁰“Taaratima suu” degen,
 Erte bir turup “üv!” degen,
 Mis çöögüngö “suu” degen.
 Aptala atın tokugan,
 Bala kezden ber cakka,
¹⁵Kalpalar menen oturgan.

Güçlü kamçımı,
¹⁰Kara at basıp kırdı.
 Döner benim biriciğim,
 Azrail alıp dinlendirdi.
 Köstekli kamçımı,
 Doru at basıp kırdı.
¹⁵Döner benim biriciğim,
 Azrail alıp dinlendirdi.
 Tepeli tepeli dağın her tarafında,
 Geyikler otlayacak mı ki?
 Hüzünlenip ağlayıp otursam,
²⁰Kederli ablacığım diyecek mi ki?

1.4.6. MAMAT USTA

Büyük ablası Saliya'nın ağıdı:

¹Pek çok iyiye yardım etmiş,
 Olgunlaşan at öne geçmiş.
 Pek çok iyiyi geride bırakmış.
 Asil atla yarışmış,
⁵Her iyiye yardım etmiş.
 Argımağı, atı geçmiş,
 Her iyiyi kendi geçmiş.
 Meşhur zenginin balası,
 Seher vaktinde kalkıp “of!” demiş,
¹⁰“Abdestime su” demiş.
 Sabah kalkıverip “of!” demiş,
 Bakır çaydanlığa “su” demiş.
 Her hafta atını eyerlemiş.
 Çocukluğundan bu yana,
¹⁵Hocalar ile oturmuş.

Eşikte atın tokugan,
 Bala kündön ber cakka,
 Eşender menen oturgan.
 Törgö bir kilem taştagan,
²⁰Törödöy uul baştagan.
 Eşikke kilem taştagan,
 Eşendey uul baştagan.
 Kübüdü güldün barkinan,
 Gülzadı körgön dardinan.
²⁵Kayırdı güldün barkinan,
 Kaygırdım ölgön dartinan.
 Ay ıııardın boz salkın,
 Argımak moynun toñdurar.
 Ayday bir bolgon cüzüñdü,
³⁰Ak topurak oñdurar.
 Kün ıııardın boz salkın,
 Külüktün moynun toñdurar.
 Kündöy bolgon cüzüñdü,
 Kagılayın teñizim,
³⁵Kül topurak oñdurar.
 Saar bir tursam şamal cok,
 Sanaamda turat amal cok.
 Erte bir tursam şamal cok,
 Esimde turat amal cok.
⁴⁰Altından senin barmagıñ,
 Ay körüngüs çarbagıñ.
 Çarbagıñan çakırsam,
 Keler beken arbagıñ?
 Kümüştön senin barmagıñ,
⁴⁵Kün körüngüs çarbagıñ.
 Çarbagıñdan çakırsam,

Kapıda atını eyerlemiş.
 Çocukluk gününden bu yana,
 Şeyhler ile oturmuş.
 Baş köşeye bir kilim bırakmış,
²⁰Bey gibi oğulu başa geçirmiş.
 Kapıya bir kilim bırakmış,
 Şeyh gibi oğulu başa geçirmiş.
 Çırttı çiçeğin yaprağından,
 Gülyüzlüyü görme derdinden.
²⁵Çevirdi çiçeğin yaprağından,
 Kederlendim ölenin derdinden.
 Ay vakti çıkardın bir ayaz,
 Argımağın boynunu dondurur.
 Ay gibi olan yüzünü,
³⁰Ak toprak ondurur.
 Güneş çıkarken boz serinlik,
 Yürük atın boynunu dondurur.
 Güneş gibi olan yüzünü,
 Görüp doyamadığım denizim,
³⁵Kül toprak ondurur.
 Seherde kalkıversen rüzgar yok,
 Aklımda yapacak iş yok.
 Erken kalkıversen rüzgar yok,
 Fikrimde yapacak iş yok.
⁴⁰Altından senin parmağın,
 Ay gibi görünür kalen.
 Kalenden çağırsam,
 Gelir mi ki ruhun?
 Gümüştən senin parmağın,
⁴⁵Güneş gibi görünür kalen.
 Kalenden çağırsam,

Keler beken arbagıñ?
 Kagılayın teñizim,
 Kazanak oozun oyboduñ,
⁵⁰Kagılayın teñizim,
 Alıp bir görgö koyboduñ.
 Körümün oozun oyboduñ,
 Kagılayın teñizim,
 Kötörüp görgö koyboduñ,
⁵⁵Anan bir oyron bolboduñ.
 Süylögöndö tañdayım,
 Karaganda mañdayım,
 Karmaganda oñ kolum
 Menin samap kelgen bolcolum
⁶⁰Cazgı bir koydoy çubaktap,
 Cay kelet eleñ ubaktap,
 Küzgü bir koydoy çubaktap,
 Küz keler eleñ ubaktap.
 Celkeme salgan dürüyam,
⁶⁵Ceti aylanıp kelsem da
 Cep tügöngüs dünüyam.
 Arkama salgan dürüyam,
 Altı aylanıp alsam da
 Ada bolgus dünüyam.
⁷⁰Dürüyami sel aldı,
 Dünüyami cer aldı.
 Teñirimen kat keldi,
 Teñtuştarıñ içinen,
 Saga bir acal bat keldi.
⁷⁵Kudayıman kat keldi,
 Kurdaştarıñ içinen
 Saga bir acal bat keldi.

Gelir mi ki ruhun?
 Görüp doymadıgım denizim,
 Lâhitinin ağzını kazmadın.
⁵⁰Görüp doymadıgım denizim,
 Alıp bir mezara koymadın.
 Mezarımın ağzını kazmadın.
 Görüp doymadıgım denizim,
 Kaldırıp mezara koymadın.
⁵⁵Sonra kuvvetli olmadın.
 Söyleyince damağım,
 Bakınca alnım,
 Tuttuğumda sağ kolum,
 Benim arzuladıgım vadem.
⁶⁰İlkbaharda doğan koyun gibi parlayıp,
 Yazın gelecek idin zamanlayıp.
 Güzün doğan koyun gibi parlayıp,
 Güzün gelecek idin zamanlayıp.
 Boynuma attıgım kıymetli kumaşım,
⁶⁵Yedi kere dolanıp gelsem de
 Bitip tükenmez dünyam.
 Sırtıma attıgım kıymetli kumaşım,
 Altı kere dönüp alsam da
 Bitmez dünyam.
⁷⁰Kıymetli kumaşımı sel aldı,
 Dünyamı yer aldı.
 Tanrıdan buyruk geldi.
 Yaşıtlarının içinden,
 Sana ecel çabuk geldi.
⁷⁵Huda'dan buyruk geldi.
 Akranlarının içinden,
 Sana ecel çabuk geldi.

Sur corgo mingen suluu dep,
 Sur içik kiygen cıluu dep
⁸⁰Sur corgo oozu tıyıldı,
 Sur içik cükkö cıyıldı.
 Ker corgo mingen suluu dep
 Ker içik kiygen cıluu dep
 Aydıñım közü öttü ele
⁸⁵Ker corgo oozu tıyıldı,
 Ker içik cükkö cıyıldı.
 Altındı taştay koyundap,
 Argımak mingen moyundap,
 Kümüştü taştay koyundap,
⁹⁰Külüktü mingen moyundap.
 Bukardan kelgen buurul at,
 Tapanı taşka tuurulat.
 Kurdaştarıñ körgöndö
 Zamanam caman kuurulat.
⁹⁵Kaşkardan kelgen karalat
 Tapanı taşka tuurulat.
 Teñtuştarıñ körgöndö
 Zamanam caman kuurulat.
 Altından kamar baylangan,
¹⁰⁰Aylında katuu iş bolso
 Men turam dep şaylangan.
 Kümüştön kamar baylangan,
 Kalkında katuu iş bolso
 Men turam dep şaylangan.
¹⁰⁵Altından kamar kurçangan,
 Ayday betin nur çalğan.
 Kümüştön kamar kurçangan,
 Kündöy betin nur çalğan.

Boz kır yorgaya binen güzel der,
 Kır içik²² giyen sıcak der.
⁸⁰Kır yorganın ağzı kapatıldı,
 Sur içik yüklüğe yığıldı.
 Koyu doru yorgaya binen güzel der,
 Koyu doru kürk giyen sıcak der.
 Ay ışığım gözünü yumdu,
⁸⁵Koyu doru yorganın ağzı kapatıldı,
 Koyu doru kürk yüklüğe yığıldı.
 Altını taş gibi kucaklayıp,
 Argımağa binmiş boynunu kamçılایp.
 Gümüşü taş gibi kucaklayıp,
⁹⁰Yürük ata binmiş boynunu kamçılایp.
 Buhara'dan gelmiş kır at,
 Tabanı taşta yarıılır.
 Akranlarını görünce,
 Dünyam yıkılır.
⁹⁵Kaşgar'dan gelmiş kara alacalı at,
 Tabanı taşta yarıılır.
 Yaşıtlarını görünce,
 Dünyam yıkılır.
 Altından kemer bağlamış,
¹⁰⁰Köyünde çok iş olsa,
 Ben çalışırım diye seçilmiş.
 Gümüşten kemer bağlamış,
 Halkında çok iş olsa,
 Ben çalışırım diye seçilmiş.
¹⁰⁵Altından kemer takmış,
 Ay gibi yüzünü nur kaplamış.
 Gümüşten kemer takmış,
 Güneş gibi yüzünü nur kaplamış.

Karaygan kalıñ daraktın

¹¹⁰Gülü eleñ teñizim.

Kalıñ eldin içinde

Biyi eleñ teñizim.

Bozorgon kalıñ daraktın

Gülü eleñ teñizim.

¹¹⁵Çogulgan cıyın içinde

Biyi eleñ teñizim.

Bederi eleñ kumgandın

Beli eleñ tuugandın.

Bederi ketti kumgandın

¹²⁰Beli ketti tuugandın.

Kalayı eleñ kumgandın,

Kayratı eleñ tuugandın.

Kalayı ketti kumgandın,

Kagılayın teñizim,

¹²⁵Kayratı ketti tuugandın.

Tuş-tuşuñdan karasam

Turumtay sınıñ bar ele

Tuygun bir canıñ öttü ele

Turumtay sınıñ cogoldu,

¹³⁰Tuyuk döbö bolduñbu?

Can-canıñan karasam

Cagalmay sınıñ bar ele

Kayran bir canıñ ötüptür

Cagalmay sınıñ cogolup

¹³⁵Calpak döbö bolduñbu?

Körölü dep bir barsak

Körsötpögön elde eken

Kömürköydöy cerde eken.

Surayın dep men barsam,

Kararan sık ağacın,

¹¹⁰Çiçeği idin denizim.

Kalabalık halkın içinde

Bey idin denizim.

Bozaran sık ağacın,

Çiçeği idin denizim.

¹¹⁵Toplanan yığının içinde

Bey idin denizim.

Nakışı idin ibriğın,

Beli idin hısımın.

Nakışı gitti ibriğın,

¹²⁰Beli gitti hısımın.

Kalayı idin ibriğın,

Gayreti idin hısımın.

Kalayı gitti ibriğın,

Görüp doyamadığım denizim,

¹²⁵Gayreti gitti hısımın.

Ne yandan baksam

Doğan gibi vücudun var idi.

Beyaz atmaca gibi canın geçmişti.

Doğan gibi vücudun yok oldu.

¹³⁰Çıkılmaz tepe mi oldun?

Her bir taraftan baksam,

Benzersiz seciyen var idi.

Sevgili canın geçmiştir,

Doğan gibi vücudun yok olup.

¹³⁵Yassı tepe mi oldun?

Görelim deyip gidiversek,

Gözükmeyen memlekette imişsin.

Kutu gibi yerde imişsin.

Sorayım deyip ben gitsem,

¹⁴⁰Suratpagan elde eken,

Surayılday cerde eken.

Şıkaalarga teşik çok,

Açıp kireer eşik çok.

Karagaydan kamçıñdı

¹⁴⁵Karat basıp sindirdi.

Karçıgaday teñizim

Kara cer alıp tındırdı.

Dolonodon kamçıñdı

Torat basıp sindirdi

¹⁵⁰Tomogodoy teñizim

Topurak alıp tındırdı.

Çılbırın uçun at bastı

Çınarday boyuñ dat bastı.

Kamçıñdın uçun at bastı,

¹⁵⁵Kabilet boyuñ dat bastı

Altı alıştan suu içken

Ceriñ kaldı teñizim.

Ceti alıştan suu içken,

Eliñ kaldı teñizim.

¹⁶⁰Ars içiktin ceniñdey,

Anciyandın begindey

Tülkü içiktin ceniñdey

Türkstandın begindey

Anciyan barıp ne alğan?

¹⁶⁵At başınday kant alğan.

Kant aldı dep süyünsöm

Kutulbas katuu dart alğan.

Keñ kokon barıp ne alğan?

Koy başınday kant alğan.

¹⁷⁰Kant aldı dep süyünsöm

¹⁴⁰Sorulmayan memlekette imişsin,

Korkunç bir yerde imişsin.

Gözlemek için delik yok,

Açıp girmeye kapı yok.

Köknardan kamçıını

¹⁴⁵Kara at basıp kırdı.

Can ciğer arkadaşımı,

Kara toprak alıp dindirdi.

Akdiken ağacından kamçıını

Doru at basıp kırdı.

¹⁵⁰Yakın arkadaşımı,

Kara toprak alıp dindirdi.

Çılbırının ucuna at bastı,

Çınar gibi boyun paslandı.

Kamçının ucuna at bastı,

¹⁵⁵Fani boyun paslandı.

Altı arktan su içmiş,

Yerin kaldı arkadaşım.

Yedi arktan su içmiş,

Halkın kaldı arkadaşım.

¹⁶⁰As kürkün yeni gibi,

Anciyan'ın beyi gibi.

Tilki kürkün yeni gibi,

Türkistan'ın beyi gibi.

Anciyan'a varıp ne almış?

¹⁶⁵At başı gibi şeker almış.

Şeker aldı diye sevinsem

Kurtulunmaz büyük dert almış.

Geniş Hokant'a varıp ne almış?

Koyun başı gibi şeker almış.

¹⁷⁰Şeker aldı diye sevinsem

Kutulbas katuu dart algan.

Altı örüktün danagin

Mayiz kılam dediñbi?

Altı atañ bargan gül beyiş,

¹⁷⁵Sayil kılam dediñbi.

Ceti örüktün danagin

Mayiz kılam dediñbi.

Ceti atañ bargan gül beyiş,

Sayil kılam dediñbi?

¹⁸⁰Karayıp kelgen caanga,

Kapşıtım tartpay suu boldum.

Kadalıp kelgen acalga,

Senden bir murun men barıp,

Catıp albay ne boldum.

¹⁸⁵Tünörüp kelgen caanga,

Tündüğüm tartpay suu boldum.

Tuyuntpay kelgen acalga

Senden bir murun men barıp,

Tünöp albay ne boldum.

¹⁹⁰Kalpagına zar koygon,

Kanday cigit boldu dep

Karagan adam tan koygon.

Tebeteyge zar koygon,

Kanday bir ulan boldu dep,

¹⁹⁵Tiktegen adam tan koygon.

Kıymaluu kalpak töböşü

Kırk cigittin törösü.

Saymaluu kalpak töböşü,

San cigittin törösü.

²⁰⁰Kuyuşkaniñ kuyma zar,

Kurçaldırıp karasam

Kurtulunmaz büyük dert almış.

Altı eriğin çekirdeğini,

Kuru üzüm yapayım dedin mi?

Altı ceddinin gittiği cennet bahçesini

¹⁷⁵Gezineyim dedin mi?

Yedi eriğin çekirdeğini,

Kuru üzüm yapayım dedin mi?

Yedi ceddinin gittiği cennet bahçesini

Gezineyim dedin mi?

¹⁸⁰Kararıp gelen yağmura,

Kapşıtım²³ çekmeden su oldum.

Sallanıp gelen ecele,

Senden hemen önce ben gidip,

Ölmeyip ne oldum?

¹⁸⁵Uzaktan kararıp gelen yağmura,

Tündüğüm çekmeden su oldum.

Hissettirmeden gelen ecele

Senden hemen önce ben gidip,

Geceleremeyip ne oldum?

¹⁹⁰Kalpağına altın koymuş,

Nasıl yiğit oldu deyip

Bakan adam şaşırmış.

Börküne altın koymuş,

Nasıl bir delikanlı oldu deyip

¹⁹⁵Bakan adam şaşırmış.

Dilimli kalpak tepesi,

Kırk yiğidin efendisi.

İşlemeli kalpak tepesi,

Sayısız yiğidin efendisi.

²⁰⁰Kuskunun dökme altın.

Kuşak bağlattırıp baksam,

Kurdaştariñ baarı bar.
 Temilgeñi tepme zar,
 Tegeretip karasam
²⁰⁵Teñtuştariñ baarı bar.
 Çapsam çıkpas maydanım
 Çakırsam kelbes meymanım.
 Ekse bir çıkpas maydanım,
 Kagılayın bir boorum
²¹⁰Eñsese kelbes meymanım.
 Çırbazın soyup göş kılğan,
 Sıpayı tandap dos kılğan.
 Çırbazdın göşü kak boldu,
 Kayran bir canıñ öttü ele,
²¹⁵Sıpayı dostor cat boldu.
 Cabagı soyup göş kılğan,
 Cakşıdan tandap dos kılğan.
 Cabagı göşü kak boldu,
 Kayran bir canıñ öttü ele
²²⁰Cakşı dostor cat boldu.
 Katarlap tikken taldarıñ
 Kayran canıñ öttü ele
 Kaygırıp ıylayt baldarıñ.
 Tegizdep akkan taldarıñ
²²⁵Kayran canıñ öttü ele
 Muñkanıp ıylayt baldarıñ.
 Tündügünön ay ötkön,
 Tüp atası bay ötkön.
 Cabıgınan ay ötkön
²³⁰Ceti atası bay ötkön,
 Dolono nayza ırgagan,
 Tobunan beri cırgagan.

Akranlarının hepsi var.
 Üzengisi halis altın,
 Dönüp baksam
²⁰⁵Akranlarının hepsi var.
 Sürsem çıkmaz toprağım,
 Çağırsam gelmez misafirim.
 Ekse çıkmaz toprağım,
 Görüp doyamadığım kardeşim,
²¹⁰İstesem gelmez misafirim.
 Kebaplık kuzuyu kesip et yapmış,
 Nezaketliyi seçip dost edinmiş.
 Kebaplık kuzunun eti sert oldu,
 Zavallı canın dünyadan geçiverdi.
²¹⁵Nezaketli dostlar yabancı oldu.
 Cabagıyı²⁴ kesip et yapmış,
 İyilerden seçip dost yapmış.
 Cabagı eti sert oldu,
 Zavallı canın dünyadan geçiverdi.
²²⁰İyi dostlar yabancı oldu.
 Dizilip duran söğütlerin,
 Zavallı canın dünyadan geçiverdi.
 Kederlenip ağlıyor balaların.
 Düzleyip geçip giden söğütlerin
²²⁵Zavallı canın dünyadan geçiverdi.
 Acı acı ağlıyor çocukların.
 Tündüğünden ay geçmiş,
 Soyu soppu zenginmiş.
 Cabık'ından²⁵ ay geçmiş,
²³⁰Yedi ecdadı zengin imiş.
 Akdiken ağacından mızrak kımıldamış,
 Tamamı refah içindeymiş.

Karagay nayza ırgagan,
 Ceti atası cırgagan,
²³⁵Çıragım,
 Aytiluu baydın balası,
 Men körbösöm el körgön,
 Sendey davlat kim körgön?
 Bayırkısın biz aytsak
²⁴⁰Maktaganday körünöt.
 Bulgaarı kiyseñ öz butuñ
 Burulup kelseñ öz curtuñ.
 Akkari kiyseñ öz butuñ,
 Aylanıp kelseñ öz curtuñ,
²⁴⁵Sur corgo mindik tayınan,
 Sumsaydıq ölgön ayınan.
 Ker corgo mindik tayınan,
 Keyidik ölgön ayınan.
 Kaptalga бүткөн tal beleñ
²⁵⁰Kagılayın bir boorum
 Kapıstan бүткөн can beleñ?
 Ayrılışta tal beleñ,
 Aylanayın bir boorum,
 Armanga бүткөн can beleñ?
²⁵⁵Kalampir saldıñ aşıma,
 Karıp bir kalgan çağımda
 Kaygını saldıñ başıma.
 Kalampir salsañ cötölöm,
 Cetimiş caşka barganda
²⁶⁰Kaygıñdı kantip kötöröm?
 Kuçala saldıñ aşıma,
 Küyüttü saldıñ başıma.
 Kuçala salsañ cötölöm,

Kökner ağacından mızrak kımıldamış,
 Yedi ecdadı refah içindeymiş.
²³⁵Nurum,
 Namlı zenginin balası.
 Ben görmesem halk görmüş,
 Senin gibi devleti kim görmüş?
 Geçmiştekini biz söylesek,
²⁴⁰Övünüyormuş gibi görünür.
 Telâtin giysen kendi bacağın,
 Dönüp gelsen kendi yurdun.
 Akkari²⁶ giysen kendi bacağın,
 Dönüp gelsen kendi yurdun.
²⁴⁵Boz kır yorgaya bindik seçip taydan,
 Vakur tavır takındık öldüğün aydan beri.
 Koyu doru yorgaya bindik seçip taydan,
 Kederlendik öldüğün aydan beri.
 Yan tarafta bitmiş söğüt müydün?
²⁵⁰Görüp doyamadığım kardeşim
 Ansızın bitmiş can mıydın?
 Parçalanmada söğüt müydün?
 Kurban olayım kardeşim
 Arzu ile bitmiş can mıydın?
²⁵⁵Acı biber attın aşıma,
 Garip kalmış zamanımda
 Kaygıyı saldın başıma.
 Acı biber atsan öksüreyim,
 Yetmiş yaşıma vardığımda,
²⁶⁰Kaygını nasıl çekeyim?
 Zehir kattın aşıma,
 Tasayı saldın başıma.
 Zehir katsan öksüreyim,

Cetimiş caştan aşkanda

²⁶⁵Küyütüñ kantip kötöröm?

Bulkunbay buudan at bolboyt,

Muñkatpay ölüm coktolboyt.

Kerilbey buudan at bolboyt,

Keyitpey ölüm coktolboyt.

²⁷⁰Bul ölgöndün ayınan

Uzun boyum pas boldu,

²⁷²Kızıl öñüm saz boldu.

Yetmiş yaşıımı aştığında,

²⁶⁵Tasanı nasıl çekeyim?

Sallanmadan yürük at olmaz,

Kederlenmeden ölüme ağlanmaz.

Gerilmeden yürük at olmaz,

Müteessir olmadan ölüme ağlanmaz.

²⁷⁰Ölüm zamanından beri

Uzun boyum kısaldı,

²⁷²Al yüzüm sarardı.

1.4.7. KİÇİ ECESİ KALÇANIN KOŞOGU

¹Coktop bir coktop koyoyun,

Bul ukam

Cogolgondoy bolbosun.

Aytıp bir aytıp koyoyun,

⁵Bul ukam

Adaşkanday bolbosun.

Cazgı bir şamal kerimsel,

Cañşantasıñ ölüm sen.

Küzgü bir şamal kerimsel

¹⁰Küydürösüñ ölüm sen.

Altındı zargar burbaybı,

Azaptuu ölüm turbaybı.

Kümüştü zargar burbaybı.

Küyüttüü ölüm turbaybı.

¹⁵Kandar bir kelet karmaşıp

Kalayluu cügön caraşıp.

Kan uulunday bul ukam

Kaylarga ketti adaşıp?

Bekter bir kelet bel aşıp,

1.4.7. KÜÇÜK ABLASI KALÇA'NIN AĞIDI

¹Ağıt tutup, ağıt söyleyeyim,

Bu ağabeyim

Yok olmuş gibi olmasın.

Söyleyip durayım,

⁵Bu ağabeyim

Ayrılmış gibi olmasın.

Yazın rüzgarı sam,

Elinin tersiyle vurursun ölüm sen.

Güzün rüzgarı sam,

¹⁰Yakıyorsun ölüm sen.

Altını kuyumcu döndürmez mi?

Eziyetli ölüm değil mi?

Gümüşü kuyumcu çevirmez mi?

Kederli ölüm değil mi?

¹⁵Hanlar gelir kapışıp,

Kalaylı gem yakışıp.

Han oğlu gibi bu ağabeyim,

Nerelere gitti şaşıp?

Beyler gelir geçidi geçip,

²⁰Bederlüü cügön caraşıp.

Bek uulunday bul ukam

Beypayga ketti adaşıp.

Kayrıdım şaktı barkinan,

Kaygırdım ölüm dartinan.

²⁵Sındırdım şaktı barkinan,

Sumsaydım ölüm dartinan.

Öksütkön ölüm bolboso

Öksüböyt elem men mınça.

Küydürgön ölüm bolboso

³⁰Küyböyt elem men mınça.

Çapsa bir çıkpas maydanım,

Çakırsam kelbes meymanım.

Bul ukam

Eñsesem kelbes meymanım.

³⁵Tepçip bir koysom iynem cok,

Teñizim ükam üydö cok.

Sayıp bir koysom iynem cok,

Sagınsam ükam üydö cok.

Ay asmandın booru eken

⁴⁰Ayday bir carkıp cürgönüm

Aydıñım ükam dooru eken.

Kün asmandın booru eken,

Kündöy carkıp cürgönüm

Kümüşüm ükam dooru eken.

⁴⁵Kerege tülkü ilgenim

Menin keyigenim-bilgenim.

Karıga tülkü ilgenim

Menin kaygırganım bilgenim.

²⁰Nakışlı gem yakışıp.

Bey oğlu gibi bu ağabeyim,

Azaba gitti şaşıp.

Çevirdim dalı yaprağıyla,

Kederlendim ölüm derdiyle.

²⁵Kırdım dalı yaprağıyla,

Ciddî tavır takındım ölüm derdinden.

Güçsüz düşüren ölüm olmasa

Güçsüzleşmez idim ben o kadar.

Yakan ölüm olmasa

³⁰Yanmaz idim ben o kadar.

Hızlı koşuverse çıkmaz toprağım,

Çağırsam gelmez misafirim.

Bu ağabeyim,

Arzu etsem gelmez misafirim.

³⁵Tutturup koysam iğnem yok,

Arkadaşım ağabeyim evde yok.

Batırıp koysam iğnem yok,

Özlesem ağabeyim evde yok.

Ay gökyüzünün kardeşi imiş.

⁴⁰Ay gibi parlayıverenim,

Ay ışığım ağabeyim sadakası imiş.

Güneş gökyüzünün kardeşi imiş.

Ay gibi parlayanım,

Ay ışığım ağabeyim sadakası imiş.

⁴⁵Keregeye tilki asanım.

Benim kederlendiğimi bilenim.

Kirişe tilki asanım.

Benim kederlendiğimi bilenim.

Eñkeyişte çaykanam

⁵⁰Menin eñsep a keler caykanam.

Buruluşta çaykanam,

Menin burulup keler caykanam

Eğildiğimde çayhanem,

⁵⁰Benim isteyip gelecek istirahatgâhım.

Buhranımda çayhanem,

Benim dönüp gelecek istirahatgâhım.

Beş kolunun salaası

Altından kavhar capkanday.

⁵⁵Ükamin salgan üylörü

Kümüştön çege kakkanday.

Beş parmağının arası,

Altından gevher kaplamış gibi.

⁵⁵Ağabeyimin yaptığı evler,

Gümüştөн çivi çakmış gibi.

Asmanda uçkan altı kaz

Aytiluu mergen ata albayt.

Altı atañ gül beyiş

⁶⁰Bargan a adam kayta albayt.

Eerçişip uçkan ceti kaz

Cetkileñ mergen ata albayt.

Ceti atañ bargan gül beyiş,

Cetken a adam kayta albayt.

⁶⁵Ceti atañ bargan gülbeyiş

Sayil a kılam dediñbi?

Bargan adam kelbegen

Bazarı kızık cer beken?

Cetken a cerden kelbegen

⁷⁰Keñeşi kızık el beken?

Alayın dep men kelsem

Alınbay turgan cayda eken.

Köröyün dep men kelsem

Körünböy turgan cayda eken.

⁷⁵Alayın dep men kelip

Alalbadım kol salıp

Köröyün dep men kelip

Gökyüzünde uçan altı kazı

Meşhur avcı vuramaz.

Altı atan çiçekli cennette

⁶⁰Giden kişi ise dönemez.

Dizilip uçan yedi kazı

Mükemmel avcı vuramaz.

Yedi atanın gittiği çiçekli cennete,

Varan kişi ise dönemez.

⁶⁵Yedi atanın gittiği çiçekli cenneti

Gezineyim dedin mi?

Giden kişinin gelmediği

Yaşantısı zevkli yer mi ki?

Varan oradan gelmemiş.

⁷⁰Müşaveresi zevkli memleket mi ki?

Alayım deyip ben gelsem,

Alınmayacak yerde imiş.

Göreyim deyip ben gelsem,

Görünmeyecek yerde imiş.

⁷⁵Alayım deyip ben gelip

Alamadım el atıp.

Göreyim deyip ben gelip

Körö albadım köz salıp.
 Say boyunda tal kaldı
⁸⁰Saamayın çaykap kız kaldı.
 Köl boyunda tal kaldı
 Kökülün çaykap kız kaldı.
 Say boyunda taldarıñ
 Sagınıp ıylayt baldarıñ.
⁸⁵Köl boyunda taldarıñ
 Körsöm dep ıylayt baldarıñ.
 Say boyunda kumgandır
 Kumganda suular tungandır.
 Caş baldarım kaldı dep
⁹⁰Zorgo ele közün cumgandır.
 Köl boyunda kumgandır
 Kumganda suular tungandır.
 Köp baldarım kaldı dep
 Zorgo ele közün cumgandır.
⁹⁵Kokon ıldıı çaptırdık
 Koyondun ötün taptırdık.
 Andan a sabap bolbodu
 Astaydil kelgen acalga.
 Taşken a ıldıı çaptırdık
¹⁰⁰Santanin ötün taptırdık.
 Andan a sabap bolbodu
 Sanaasin tikken acalga.
 Koydon a koçkor çaptırdık
 Kocodon tumar taktırdık.
¹⁰⁵Andan a sabap bolbodu
 Kastarın tikken acalga.
 Eçkiden serke çaptırdık,
 Eşenden tumar taktırdık.

Göremedim göz atıp.
 Nehir yatağında söğüt kaldı,
⁸⁰Saçını çözüp kız kaldı.
 Göl yatağında söğüt kaldı,
 Kâkülünü dağıtıp kız kaldı.
 Nehir yatağında söğütlerin,
 Özleyip ağlıyor çocukların.
⁸⁵Göl yatağında söğütlerin,
 Görsem deyip ağlıyor çocukların.
 Nehir yatağında ibriktir,
 İbrikte sular durulmuştur.
 Genç balalarım kaldı deyip
⁹⁰Zar zor gözünü yummuştur.
 Göl yatağında ibriktir,
 İbrikte sular durulmuştur.
 Çok balam kaldı deyip
 Zar zor gözünü yummuştur.
⁹⁵Hokant'tan aşağıya koşturduk,
 Tavşanın ödünü buldurduk.
 Ondan ise çare olmadı
 Sinsice gelen ecele.
 Taşkent'ten aşağıya koşturduk,
¹⁰⁰Santanın²⁷ ödünü buldurduk.
 Ondan ise çare olmadı,
 Kararını vermiş ecele.
 Koyundan koç kestirdik,
 Hocadan muska taktırdık.
¹⁰⁵O da çare olmadı,
 Düşmanlığını dikmiş ecele.
 Keçiden iki yaşında teke kestik,
 Şeyhten muska taktırdık.

Andan a sabap bolbodu,
¹¹⁰Kastarın tikken acalga,
 Ak bolottoy şıñk etip,
 Sınaarıñdı bilbedik.
 Ak şumkarday zıp etip,
 Uçaarıñdı bilbedik.
¹¹⁵Kök bolottoy şıñk etip,
 Sınaarıñdı bilbedik.
 Kök şumkarday zıp etip,
 Uçaarıñdı bilbedik.
 Bir boorumdun,
¹²⁰Altını ketti tişinde,
 Armanı ketti içinde.
 Kümüşü ketti tişinde,
¹²³Küyütü ketti içinde.

1.4.8. AYÇÜRÖKTÜN AGASINA KOŞKONU

¹Tünündö catıp tüş körsöm,
 Tünörgön köldör körünöt.
 Tünörgön köldün üstündö
 Tünörgön ördök bölünöt.
⁵Tünörgön köldör köz çaşım,
 Bir boorum,
 Tünörgön ördök öz başım.
 Kapilet catıp tüş körsöm,
 Karargan köldör körünöt.
¹⁰Karargan köldün üstündö,
 Karaygan ördök bölünöt.
 Karargan köldör köz çaşım,
 Bir boorum,

O da çare olmadı
¹¹⁰Düşmanlığını dikmiş ecele.
 Ak pulat gibi şıñk edip,
 Deneyeceğini bilmedik.
 Ak sungur gibi zıplayıp,
 Uçacağını bilmedik.
¹¹⁵Gök pulat gibi şıñk edip,
 Deneyeceğini bilmedik.
 Gök sungur gibi zıplayıp,
 Uçacağını bilmedik.
 Kardeşimin,
¹²⁰Altını gitti dişinde,
 Arzusu gitti içinde.
 Gümüşü gitti dişinde,
¹²³Tasası gitti içinde.

1.4.8. AYÇÜRÖK'ÜN AĞABEYİNE SÖYLEDİĞİ

¹Geceleyin yatıp düş görsem,
 Karaltı hâlinde göller görünür.
 Karaltı hâlindeki gölün üstünde,
 Karaltı hâlinde ördek ayrılır.
⁵Karaltı hâlindeki göller gözyaşım,
 Kardeşim,
 Karaltı hâlinde görünen ördek kendi başım.
 Gaflet uykusuna yatıp düş görsem,
 Kararan göller görünür.
¹⁰Kararan gölün üstünde,
 Kararan ördek ayrılır.
 Kararan göller gözyaşım,
 Kardeşim,

Karaygan ördök öz başım.

¹⁵Bulbuldar sayraar bağında,

Baldarıñ ıylaar sagına.

Kuştar bir sayraar bağında,

Kızdarıñ ıylaar sagına.

Alakanıñ kere cat,

²⁰Artıñda kalgan baldarga,

Ak batañdı bere cat,

Kökürögüñ kere cat,

Öküttö kalgan tuuganga,

Köp batañdı bere cat.

²⁵Catkan cayıñ kut bolsun,

Cannattan sizge tör bersin.

Bargan ceriñ kut bolsun,

²⁸Beyiştän sizge tör bersin.

Kararan ördek kendi başım.

¹⁵Bülbüller ötecek bağında,

Balaların ağlayacak sağılığında.

Kuşlar ötecek bağında,

Kızların ağlayacak sağılığında.

Avucunu geriver,

²⁰Ardında kalan balalara,

Duanı veriver.

Göğsünü geriver,

Arzusuna erememiş kardeşine,

Çok duanı veriver.

²⁵Yattığın yer mübarek olsun,

Cennetten size başköşe versin.

Gittiğin yer mübarek olsun,

²⁸Cennetten size başköşe versin.

1.4.9. SİNDİSİNİN

KOŞOGU

¹Kırgıyek kongon terekke,

Kımızın kuygan çelekke.

Kök sandığın ańtarıp,

Kımkabın algan kerekke.

⁵Ak şumkar kongon terekke,

Ayranın kuygan çelekke.

Ak sandığın ańtarıp,

Atilen algan kerekke.

Ak kagazdan çay alıp,

¹⁰Aşkanadan may alıp,

Asıl candan ayrılıp,

Al beyiştän cay alıp,

Kök kagazdan çay alıp,

1.4.9. KÜÇÜK KIZ KARDEŞİNİN

AĞIDI

¹Atmaca konmuş kavağa,

Kımızını dökmüş fıçıya.

Mavi sandığını araştırap,

İpekli kumaşını almış gereği için.

⁵Ak sungur konmuş kavağa,

Ayranını dökmüş fıçıya.

Ak sandığını araştırap,

Atlas almış gereği için.

Beyaz kâğıtla²⁸ çay alıp,

¹⁰Aşevinden yağ alıp,

Asıl candan ayrılıp,

Al cennetten yer alıp,

Mavi kâğıtla çay alıp,

Kömürköydön may alıp,
¹⁵Körköm candan ayrılıp,
 Gülbeyiştan cay alıp.
 Üzügünö boo tagıp,
 Üpçülögön kerbenim.
 Tuurduguna boo tagıp,
²⁰Topçulagan kerbenim,
 Keyisem kana kelgeniñ.
 Tördön tömön tüşpögön,
 Törö peyil kerbenim.
 Sungan butun tartpagan,
²⁵Sultan peyil kerbenim.
 Kişinin köönün oorutpas,
 Kiçi peyil kerbenim.
 Adamdın köönün oorutpas,
 Andaşaluu kerbenim.
³⁰Balanın köönün oorutpas,
 Parasattuu kerbenim.
 Kelindin köönün oorutpas,
 Keleşelüü kerbenim.
 Can ecem kirgen üylörü,
³⁵Tuurduğu manat üy bolgon.
 Tuup bakkan baldarı,
 Tuu kötörböy biy bolgon.
 Can ecem kirgen üylörü,
 Cabagı manat üy bolgon.
⁴⁰Can ecem bakkan baldarı,
 Cardıga tiybey biy bolgon.
 Egizdep cıygan cügünö,
 Eşender kirgen üyünö,
 Katarlap cıygan cügünö,

Kutudan yağ alıp,
¹⁵Görkemli candan ayrılıp,
 Çiçekli cennetten yer alıp,
 Üzügüne²⁹ bağ takıp,
 Üpçülemiş³⁰ kervanım.
 Tuurduğuna³¹ bağ takıp,
²⁰Düğümlemiş kervanım.
 Kederlensem hani geldiğin?
 Başköşeden aşağı inmemiş,
 Bey meyilli kervanım.
 Uzattığı bacağını çekmeyen,
²⁵Sultan meyilli kervanım.
 Kişinin gönlünü incitmez,
 Nezaketli kervanım.
 İnsanın gönlünü incitmez,
 Anlayışlı kervanım.
³⁰Balanın gönlünü incitmez,
 Ferasetli kervanım.
 Gelinin gönlünü incitmez,
 Anlayışlı kervanım.
 Can ablamın girdiği evleri,
³⁵Tuurduğu kırmızı çuha ev olmuş.
 Dünyaya getirip baktığı balaları,
 Tuğ kaldırmadan bey olmuş.
 Can ablamın girdiği evleri,
 Örtüsü kırmızı çuha ev olmuş.
⁴⁰Can ablamın büyüttüğü balaları,
 Fakirlik görmeden bey olmuş.
 Yükseltip yığıldığı yüküne,
 Şeyhler girmiş evine.
 Dizip yığıldığı malına,

⁴⁵Kalpalar kirgen üyünö.
Eşilmeden suu algan,
Eşenderden duba algan.
Kayırmadan suu algan,
Kalpalardan duba algan.
⁵⁰Bosogo bolot çiyine,
Boluştar kirgen üyünö..
Kalça bolot çiyine,
⁵³Kazılar kirgen üyünö.

1.4.10. SULAYKAGA ARNALGAN KOŞOK

¹Kölökölüü sayaban,
Munarım eleñ Sulayka.
Kök saray üydün carıgı,
Çınarım eleñ Sulayka.
⁵Altı kanat ak üyüñ,
Arkasınan kapşırdıñ.
Altı caşar Apastı,
Anı kimge tapşırdıñ?
Ceti kanat ak üydü,
¹⁰Celkesinen kapşırdıñ.
Ceti caşar Gülsara,
Anı kimge tapşırdıñ?
Uuldu bagıp zor kıldıñ,
Urmatın emi körördö,
¹⁵Uu cutkuzup eneñe.
Ubayın kimge kor kıldıñ?
Kızdı bagıp zor kıldıñ,
Kızıgın emi körördö,
Kımbatın kimge kor kıldıñ?

⁴⁵Müritletler girmiş evine.
Kımıldatmadan su almış,
Şeyhlerden dua almış.
Kanaldan su almış,
Müritletlerden dua almış.
⁵⁰Eşik olur hasırına,
Nahiye müdürleri girmiş evine.
Küçük halı olur hasırına,
⁵³Kadılar girmiş evine.

1.4.10. SULAYKA'YA İTHAF EDİLEN AĞIT

¹Gölgeli eyvan,
Serabım idin Sulayka.
Mavi saray gibi evin ışığı,
Çınarım idin Sulayka.
⁵Altı kanatlı beyaz evin,
Arkasından birleştirdin.
Altı yaşındaki Apas'ı,
Onu kime emanet ettin?
Yedi kanatlı beyaz evi,
¹⁰Ensesinden birleştirdin.
Yedi yaşındaki Gülsara,
Onu kime emanet ettin?
Oğul bakıp kuvvetli kıldın,
Hürmetini şimdi görecekken,
¹⁵Zehir yutturup annene
İyiliğini kime horlattın?
Kızı büyütüp kuvvetli kıldın,
Zevkini şimdi görecekken,
Kıymetini kime horlattın?

²⁰Orustan oymo aldırıp,
 Oymoñ közdü taldırıp,
 Oroşon eldin içinde,
 Oymogu eleñ gül boorum.
 Kıtaydan cayma aldırıp,
²⁵Kıyması kooz caltırap,
 Kıylanın közün taldırgan,
 Kimbattuu kırgız elinde,
 Kıymağı eleñ gül boorum.
 Kiyilbey kımkap ton kaldı,
³⁰İçilbey pamıl çay kaldı.
 Kütülböy salgan cay kaldı,
 Tokulbay toru tay kaldı.
 Agını dayra köl kaldı,
 Agayın, tuugan el kaldı.
³⁵Ene-siñdi teñ kaldı,
 Eñgirep ıylap men kaldım.
 Uşak-ayıñ bilbegen,
 Momun eleñ gül boorum.
 Özgö catka barabar,
⁴⁰Mayıñ eleñ gül boorum.
 Oyronum çıkkın turbaybı,
 Oñ kanatım sulayka,
 O düynö ketken turbaybı.
 Noktoluu başka bir ölüm,
⁴⁵Ölböy turgan can barbı.
 Ayla kança baş iydim,
 Kara cer kazıp kör kılıp,
 Turpakka seni kömüügö,
 Kağılayın karaldım,
⁵⁰Agañda degi al barbı?

²⁰Rus'tan yüksük aldırıp,
 Yüksük gibi gözü yordurup.
 Baştan başa halkın içinde,
 Yüksüğü idin çiçek kardeşim.
 Çin'den çuval aldırıp,
²⁵Nakışı güzel parlayıp,
 Pek çoklarının gözünü almış.
 Kıymetli Kırgız yurdunun,
 Nakışı idin çiçek kardeşim.
 Giyilmeyen ipek kaftan kaldı,
³⁰İçilmeyen pamıl³² çay kaldı.
 Beklemeyen yer kaldı.
 Eyerlenmeyen doru tay kaldı.
 Ayağı nehir göl kaldı.
 Hısım-akraba, soy kaldı.
³⁵Anası, kız kardeşi, hepsi kaldı.
 Bağırarak ağlayıp ben kaldım.
 Dedikodu bilmeyen,
 Mümin idin çiçek kardeşim.
 Yabancıya denk,
⁴⁰Mayın³³ idin kardeşim.
 Felaketim olmaz mı?
 Sağ kanadım Sulayka,
 Öbür dünyaya gitmez mi?
 Yularlı başa bir ölüm,
⁴⁵Ölmeyen can var mı?
 Hileye nasıl baş eğdim?
 Kara toprağı kazıp mezar yapıp,
 Toprağa seni gömmeye,
 Görüp doyamadığım umudum,
⁵⁰Ağabeyinde başka çare var mı?

Kapıstan öldüñ Sulayka,
 Otuz ceti caşıñda.
 Kaygırbayt elem mınçalık,
 Altımış aşıp barganda.
⁵⁵Cakañdı cıttap künügö,
 Karıgan eneñ oşogo,
 Kanimet kılıp kün körör,
 Kaygı-zar menen kün keçer.
 Mingeniñ burak at bolsun,
⁶⁰Mürzödön kızıl gül önsün.
 Nur kızı bolgun gül boorum,
 Köñülüñ kuunak şat bolsun.
 Kıl torko bolsun kiygeniñ,
 Kızıl sur bolsun mingeniñ.
⁶⁵Beyitiñe gül önüp,
⁶⁶Beyişi bolgun gül boorum.

Ansızın öldün Sulayka,
 Otuz yedi yaşında.
 Kederlenmez idim o kadar,
 Altmış aşıp vardığında.
⁵⁵Yakanı koklayıp her gün,
 Kocamış anan orada.
 Fırsat bilip yaşar,
 Kaygı-dert ile gün geçer.
 Bindiğin burak at olsun,
⁶⁰Mezarından kızıl çiçek bitsin.
 Nur kızı ol çiçek kardeşim,
 Gönlün neşeli, şen olsun.
 İpekli kumaş olsun giydiğin,
 Kızıl sur at olsun bindiğin.
⁶⁵Mezarında gül bitip,
⁶⁶Cennetin olsun çiçek kardeşim.

2. SOĞUŞTA KURMAN BOLGONDORGO KOŞKON KOŞOKTOR

2.1. AGAM COK

¹Agarıp atkan tañdı aytam,
Ak meykin bolgon tüzdü aytam.
Aşkere boyuñ caşırıp,
Alista kalgan sizdi aytam.
⁵Kögörüp atkan tañdı aytam,
Kök meykin bolgon muzdu aytam.
Körkömdüü boyun caşırıp,
Körünböy kalgan sizdi aytam.
Kümüştön kemer belde cok,
¹⁰Küyöörüm agam elde cok.
Altından kemer belde cok,
Aylansam agam elde cok.
Canında bolup agamdın,
Coogo birge barbadım.
¹⁵Coboloñduu Gitlerdin,
Cürögün carıp albadım.
Kümüştön kemer bel körküm,
Küyöörüm agam el körküm.
Altından kemer bel körküm,
²⁰Aylansam agam el körküm.
Kancıgañ uzun tilladan,
Kadırluu eleñ kıyladan.
Üzöngüñ uzun tilladan,
Urmattuu eleñ kıyladan.
²⁵Kancıgañ tilla bölünböyt,
Kalıñgo eldin içinde,

2. SAVAŞTA ŞEHİT OLANLARA SÖYLENEN AĞITLAR

2.1. AĞABEYİM YOK

¹Ağarıp atan şafağı söyleyeyim,
Ak ova olmuş düzlüğü söyleyeyim.
Açıktan gövdesini saklayıp,
Uzakta kalmış sizi söyleyeyim.
⁵Göverip atan şafağı söyleyeyim,
Gök ova olmuş buzu söyleyeyim.
Görkemli gövdesini saklayıp,
Görünmeyen sizi söyleyeyim.
Gümüş kemer belde yok,
¹⁰Yandığım ağabeyim memlekette yok.
Altın kemer belde yok,
Dolaşsam ağabeyim memlekette yok.
Yanında olup ağabeyimin,
Düşmana birlikte gitmedim.
¹⁵Rahat durmayan Hitler'in,
Yüreğini yarıp almadım.
Gümüş kemer belimin güzelliği,
Yandığım ağabeyim memleketimin güzelliği.
Altın kemer belimin güzelliği,
²⁰Gezsem ağabeyim yurdumun güzelliği.
Terkin uzun altından,
Muhterem idin oldukça çağımdan.
Üzengin uzun altından,
Hürmetli idin çağımdan.
²⁵Terkinden altın ayrılmaz,
Kalabalık halkın içinde,

Kadırluu agam körünböyt.
 Üzöngüñ tilla bölünböyt,
 Uruuluu eldin içinde,
³⁰Urmattuu agam körünböyt.
 Tekeden çılbrı süyrötkön,
 Telgüröñ minip üyrötkön.
 Bugudan çılbrı süyrötkön,
 Buuruldu minip üyrötkön.
³⁵Corgosu coldu talaşkan,
 Corugu elge caraşkan.
 Külügü coldu talaşkan,
 Kılığı elge caraşkan.
 Tooruluşta men bolsom,
⁴⁰Torko tonum kirdetpey,
 Toorulup tüşör sen bolsoñ.
 Kayrılışta men bolsom,
 Karala tonun kirdetpey,
 Karala atın kirdetpey,
⁴⁵Kayrılıp tüşör sen bolsoñ.
 Kün asmandın booru eken,
 Kündö carkıp cürgönüm,
 Külüp şańşıp cürgönüm.
 Küyöörüm agam dooru eken.
⁵⁰Ay asmandın booru eken,
 Ayda carkıp cürgönüm,
 Asıldı kiyip carkıldap,
 Aydıñım agam dooru eken.
 Kök temir ele bileğim,
⁵⁵Kaltıldak boldu cürögüm.
 Som temir ele bileğim,
 Solkuldak boldu cürögüm.

Muhterem ağabeyim görünmez.
 Üzenginden altın ayrılmaz,
 Soylu halkın içinde,
³⁰Hürmetli ağabeyim görünmez.
 Tekeden çılbrı sürükletmiş,
 Erkek geyiğe binip alıştırmış.
 Erkek geyikten çılbrı sürükletmiş,
 Karışık kır ata binip alıştırmış.
³⁵Yorgası yolda dalaşmış,
 Hareketi memlekete yakışmış.
 Külüğü yolda dalaşmış,
 Ahlâkı memlekete yakışmış.
 Kuşatmada ben olsam,
⁴⁰İpekli kaftanımı kirletmeden,
 Kuşatılıp düşer sen olsan.
 Dönüşte ben olsam,
 Karalı benekli kürkünü kirletmeden,
 Karalı benekli atını terletmeden,
⁴⁵Ayrılıp düşer sen olsan.
 Güneş gökyüzünün kardeşi imiş,
 Güneşte parlayıp yaşayanım,
 Gülüp ötüp yaşayanım.
 Yandığım ağabeyimin devri imiş.
⁵⁰Ay gökyüzünün kardeşi imiş,
 Ayda parlayıp yaşayanım,
 Kıymetli kumaşı giyip parlayıp.
 Ay ışığım ağabeyimin devri imiş.
 Gök demir idi bileğim,
⁵⁵Tereddüte düştü yüreğim.
 Som demir idi bileğim,
 Titredi yüreğim.

Budurma barnas bileğim,
 Muña toldu cürögüm.
⁶⁰Darayı bolbos bileğim,
 Dartka toldu cürögüm.
 Kattaganda kan colum,
 Karmaganda oñ kolum.
 Oñ kolum sinsa ceñim bar,
⁶⁵Emi sizdey kimim bar.
 Körüñdün oozun kim oydu,
 Kötörüp cerge kim koydu?
 Cayıñdın oozun kim oydu,
 Caylap cerge kim koydu.
⁷⁰Tünörüñkü körüngön,
 Turgan ceriñ karañgı.
 Erkeletip ötpödüñ,
 Ermegiñ calgız balañdı.
 Karayıp çıkkın örttöyüm,
⁷⁵Kara kulak löktöyüm.
 Kızarıp çıkkın örttöyüm,
 Kızıl kulak löktöyüm.
 Başıma saygan taragım,
 Ar ubak çaçım taradım.
⁸⁰Kelebi degen oy menen,
 Ketkeñ coluñ karadım.
 Buruksup turgan köp güldü,
 Buralıp basıp culbasмін.
 Ketse da muñ içimden,
⁸⁵Murunkuday bolbosmun.
 Arılat dese armanım,
 Üstü-üstünö aşınat.
 Armanım ketip alıstap,

Çelik gibi kuvvetliydi bileğim,
 Sıkıntıyla doldu yüreğim.
⁶⁰İpek gibi olmaz bileğim,
 Dertle doldu yüreğim.
 Yürüdüğümde han yolum,
 Tuttuğumda sağ elim.
 Sağ elim kırılrsa yenim var,
⁶⁵Şimdi sizin gibi kimim var.
 Mezarının çukurunu kim kazdı,
 Kaldırıp toprağa kim koydu?
 Kabrinin ağzını kim açtı,
 Yerleştirip toprağa kim koydu?
⁷⁰Bulanmış görünen,
 Kaldığın yer karanlık.
 Nazlandırıp geçmedin,
 Eğlencen tek balanı.
 Kararıp çıkan yangınım,
⁷⁵Kara kulaklı devam.
 Kızarıp çıkan yangınım,
 Kızıl kulaklı devam.
 Başıma taktığım tarağım,
 Her zaman saçımı taradım.
⁸⁰Gelir mi düşüncesiyle,
 Gittiğin yola baktım.
 Güzel kokan pek çok çiçeği,
 Çekip yolmam.
 Gitse de sıkıntı içimden,
⁸⁵Evvelki gibi olmam.
 Dağılır dese sıkıntım,
 Üst üste eklenir.
 Sıkıntım gidip uzaklaşıp,

Kaçan közüüm açılrat.
⁹⁰Kömürköy tolgon köp altın,
 Köl cakalay çaçayın.
 Kökürök tolgon köp dattın,
 Kaysı birin aytayın.
 Sandık tolgon sarı altın,
⁹⁵Say cakalay çaçayın.
 Sanaam tolgon köp dattın,
⁹⁷Kaysı birin aytayın.

2.2. ATASI SOĞUŞKA KETKENDE KOŞKON KOŞOGU

¹Elüü caşta enebiz,
 Eñkeyip arça alalbayt.
 Altından tumar taga albayt,
 Bizdi atabızday бага albayt.
⁵Etegiñ aldı eki suu,
 Eñsebey atam beliñ buu.
 Köl boyunda taldarıñ,
 Körsöm dep ıylayt baldarıñ.
 Şalongo tüştün şaldırap,
¹⁰ıylap kaldık caldırap.
 Cazgı ekken buudayım.
 Caldıratıñ kудayım.
 Küzgü sepken buudayım,
¹⁴Körsötör beken kудayım.

2.3. TAYGARAYEV TUKUBAY CÖNÜNDÖ KOŞOK

¹Kılıcıñ turat kınında,

Nasıl gözüm açılır?
⁹⁰Kutu dolusu çok altını,
 Göl boyunca yürüyerek saçayım.
 İçe dolmuş çok derdin,
 Hangi birini söyleyeyim?
 Sandık dolusu sarı altını,
⁹⁵Nehir yatağı boyunca saçayım.
 Kafamdaki çok derdin,
⁹⁷Hangi birini söyleyeyim?

2.2. BABASI SAVAŞA GİTTİĞİNDE SÖYLEDİĞİ AĞIDI

¹Elli yaşında anamız,
 Eğilip ardıç ağacını toplayamaz.
 Altından muska takamaz,
 Bize babamız gibi bakamaz.
⁵Eteğinin önü iki su,
 Özlemeden babam azimle giriş.
 Göl boyunda söğütlerin,
 Görsem deyip ağlar balaların.
 Katara bindin gürültüyle,
¹⁰Ağlayıp kaldık yalvarıp.
 İlkbaharda ektiğim buğdayım,
 Muhtaç ettin Allah'ım.
 Güzün serptiğim buğdayım,
¹⁴Gösterir mi ki Allah'ım?

2.3. TAYGARAYEV TUKUBAY HAKKINDA AĞIT

¹Kılıcın duruyor kınında.

Kırk ekinçi cılında,
 Kıldı German cañcaldı.
 Uruş bolup ketti dep,
⁵Terip ketti baldarı.
 Köçögö çıgıp karasak,
 Kempir menen çal kaldı.
 Keñ sayga elder konbosun,
 Kemselim kıska bolbosun.
¹⁰Bul uruştu baştagan,
 Asti, German oñbosun.
 Aynektey betin tastaytıp,
 Altınday tişin kaşkaytıp,
 Elge-curtka ars aytıp,
¹⁵Barsa barıp kelem dep,
 Barsam coonu ceñem dep,
 Kümüştöy tişin kaşkaytıp,
 Kündöy betin tastaytıp,
 Külüp-caynap ketkensiñ,
²⁰Bararda atıñ corgolop,
 Kelerde kanıñ şorgolop.
 Altı katar coo bolso,
 Anı sürüp ketem deyt eleñ,
 Ak boz atın caldagan,
²⁵Altımış katar Germandın,
 Akıregın kandagan.
 Kök boz atın caldagan,
 Alam degen Germandın,
 Kökürögün kandagan.
³⁰Altından ele nayzası,
 Aylına tiygen paydası.
 Ekiden ele nayzası,

Kırk iki yılında,
 Çıktı Alman kavgası.
 Harp olup gitti diye,
⁵Toplayıp gitti balaları.
 Sokağa çıkıp baksak,
 Kocakarı ile ihtiyar kaldı.
 Geniş memlekete yabancılar konmasın,
 Paltom kısa olmasın.
¹⁰Bu savaşa başlayan,
 Alman asla onmasın.
 Ayna gibi yüzünü düzleştirip,
 Altın gibi dişini ağartıp,
 Memlekete-yurda şikâyetini söyleyip,
¹⁵Gidilecekse gidip geleyim deyip,
 Gidersem düşmanı yeneyim deyip,
 Gümüş gibi dişlerini ağartıp,
 Güneş gibi yüzünü dümdüz yapıp,
 Güle oynaya gitmişsin.
²⁰Giderken atın yorga yürüyüp,
 Geldiğinde kanın sicim gibi akmış.
 Altı sıra düşman olsa,
 Onu süreyim diyor idin.
 Ak boz atını koşturan,
²⁵Altmış sıra Alman'ın,
 Göğsünü kana bulamış.
 Gök boz atını koşturan,
 Acele demiş Alman'ın,
 Göğsünü kana bulamış.
³⁰Altından idi mızrağı,
 Köyüne dokunmuş faydası.
 İki tane idi mızrağı,

Eline tiygen paydası.
 Kök köynöğü bar ele,
³⁵Köküröğü tar ele.
 Körünböy ketti Germanga,
 Kayrılıp kelse eline,
 Paydası tiyer bala ele.
 Ak köynöğü bar ele,
⁴⁰Akıregi tar ele.
 Aylanıp kelse eline,
 Paydası tiyer bala ele.
 Ak boz at mindiñ toolarga,
 Körünöo kirdiñ coolarga.
⁴⁵Ot cıttangan uruşka,
 Oylonboy kirgen baatırım.
 Kan cıttangan uruşka
 Kaytpay kirgen baatırım.
 Condop tüşkön börü ele,
⁵⁰Coboloñduu işterdi,
 Coldon tozçu er ele.
 Kaptaldap tüşkön börü ele,
 Kapsalañduu işterdi,
 Kayra toşçu er ele.
⁵⁵Kaptalga cügün taştabas,
 Kaptalı biyik lök ele.
 Cayılıp akkan suudayım,
 Cay kötörgön tuudayım.
 Eşilip akkan suudayım,
⁶⁰Elimde turgan tuudayım.
 Murutuñ emi kerilip,
 Bul sapardan erinip,
 Bul kудaydın işin kör,

Memleketine dokunmuş faydası.
 Gök gömleği var idi,
³⁵Göğsü dar idi.
 Görünmeden gitti Alman'a.
 Dönüp gelse memleketine,
 Faydası dokunur kişi idi.
 Ak gömleği var idi,
⁴⁰Göğsü dar idi.
 Dönüp gelse memleketine,
 Faydası dokunur kişi idi.
 Ak boz ata bindin dağlara,
 Âşikar girdin düşmanlara.
⁴⁵Ateş kokan savaşa,
 Düşünmeden giren bahadırım.
 Kan kokan savaşa,
 Dönmeden giren bahadırım.
 Dağda yürüyüp inmiş kurt idi.
⁵⁰Bozuk işleri,
 Yoldan çevirici er idi.
 Etrafı kuşatan kurt idi.
 Yoğun işleri,
 Tekrar dağıtacak er idi.
⁵⁵Sırtına yükünü atmayan,
 Sırtı yüksek deve idi.
 Yayılıp akan suyum,
 Yerin kaldırdığı tuğum.
 Coşup akan suyum,
⁶⁰Memleketimde kalkan tuğum.
 Bıyığın şimdi gerilip,
 Bu seferden üşenip,
 Bu Allah'ın işini gör.

Bul sapar turgan ak kelse,
⁶⁵Germanga barıp k     p,
 Sakalı  emi kerilip.
 Zar saparga erinip,
 Zar sanay turgan ak kelse,
 Zap kудaydın için k  r,
⁷⁰Germanga barıp k     p.
 Ay ıkkın cakka çiy tuttuk,
 Ay     n sayın k  z tuttuk.
 K  n ıkkın cakka çiy tuttuk,
 K  n     n sayın k  z tuttuk.
⁷⁵Ba  telpegi  kunduздan,
 Tolup-ta ıp baatırıp,
 Baatır ıktı  kыргыздан,
 Tok cakası kunduздan,
 Tolup-ta ıp baatırıp,
⁸⁰Balban ıktı  kыргыздан
 Kızıldan keme kınagan,
 Kıtaydan sınçı sınagan.
 Sını sınap ne degen?
 O  dalısı ke  degen,
⁸⁵O don ıgaar er degen.
 Sol dalısı ke  degen,
 Soldon ıkkın er degen.
 Karadan keme kınagan,
 Kaapırdan sınçı sınagan.
⁹⁰Sını sınap ne degen?
 Baatır ıgar er degen.
 Som kara ta  bilektüü,
 Somdogon altın c  r  kt  .
 Et kara t    bilektüü,

Bu seferin zamanı geldiğinde,
⁶⁵Alman'a gidip g     p
 Sakalın  imdi gerilmiş.
 A lama seferine    enip,
 Dert d    necek zaman gelse,
 Y  ce Allah'ın i ini g  r.
⁷⁰Alman'a gidip g     p
 Ayın çıktığı tarafa hasır tuttuk.
 Ayın her batı ında g  z tuttuk.
 G  ne in çıktığı tarafa hasır tuttuk.
 G  ne in her batı ında g  z tuttuk.
⁷⁵Senin başındaki şapka su samurundan,
 Dolup-ta ıp, kendini bahadır sayıp,
 Bahadır ıktın Kыргыз'dan.
 Elbise yakası su samurundan,
 Dolup-ta ıp, kendini bahadır sayıp,
⁸⁰Pehlivan ıktın Kыргыз'dan.
 Altından gemi s  slemi ,
 Çin'den uzman sınamı .
 Uzman sınayıp ne demiş?
 Sa  omuz aralığı geniş demiş,
⁸⁵Sa dan çıkacak er demiş.
 Sol omuz aralığı geniş demiş,
 Soldan çıkan er demiş.
 Karadan gemi s  slemi ,
 Kafirden uzman sınamı .
⁹⁰Uzman sınayıp ne demiş?
 Bahadır çıkacak er demiş.
 Sağlam kara ta  bilekli,
 Kalıp yapan altın y  rekli.
 Kara d    eti gibi bilekli,

⁹⁵Estüüsüngön cüröktüü.

Kara çubar beeden,
Kazatka miner at çıkpayt.
Kalıñ kırgız eliñden,
Sendey baatır er çıkpayt.

¹⁰⁰Kızıl çubar beeden,
Kıtayga miner at çıkpayt.
Kalıñ kırgız eliñden,
Sendey baatır er çıkpayt.

Ak şumkar uçat tüz menen,
¹⁰⁵Ak mektep bütöt sır menen,
Armanım aytam ır menen.

Kök şumkar uçat tüz menen,
Kök mektep bütöt sır menen,
Körgönüm aytam ır menen.

¹¹⁰Kömürköy altın cış ele,
Köldön uçkan kuş ele.
Köñüldö tilep cürgönüm,
Köñülüm süygön kişi ele.

Kozgolbogon it German,
¹¹⁵Köñüldö dartıñ uşu ele.

Sandığım altın cış ele,
Saydan uçkan kuş ele.
Salpıldagan it German,
Samaganıñ uşu ele.

Tukubay ata-eneden calgız
ele. Uguzganda enesi etbeti
menen ketip, zil kusup catıp
kaldı. Es alganda
“Aytpaysıñar bı, corugun” - dep

⁹⁵Anlayışlı yürekli.

Kara benekli kısraktan,
Gaza için binecek at çıkmaz.
Kalabalık Kırgız memleketinden,
Senin gibi bahadır er çıkmaz.

¹⁰⁰Kızıl benekli kısraktan,
Çin'e gitmek için binecek at çıkmaz.
Kalabalık Kırgız memleketinden,
Senin gibi bahadır er çıkmaz.

Beyaz sungur uçuyor vadide,
¹⁰⁵Beyaz mektep bitiyor sır ile.
Derdimi söyleyeyim şiir ile.

Gök sungur uçuyor vadide,
Gök mektep bitiyor sır ile.
Gördüğümü söyleyeyim şiir ile.

¹¹⁰Kutu altın dolu idi,
Gölden uçan kuş idi.
Gönülde dilediğim,
Gönlümün sevdiği kişi idi.

Kımıldamayan it Alman,
¹¹⁵Gönülde derdin bu idi.

Sandığım altın dolu idi,
Ovadan uçan kuş idi.
Sallanan it Alman,
Özlediğin bu idi.

Tukubay ana-babasından tek
erkek çocuk idi. Duyduğunda annesi
gidip, safra kustu.
Fikirleştğinde “Söylemez
misiniz, gerçeği?” deyip

etektep kaldı bizdi. Oşondo
Tukubayga koşup, enesin da
aytkanbız. Mınday dep:

¹²⁰Zaypana boldu köynögü,
Sarı zil boldu cürögü.
Budurma boldu köynögü,
Muñga toldu cürögü.
Kara boldu köynögü,
¹²⁵Emi kaygıga toldu cürögü.

2.4. ABIT

¹Caşıñda okup orusça,
Attandıñ alıs soguşka.
Ayla barbı kanteyin,
Acaldan alıp kalışka.
⁵Calınday caş keziñde,
Coluktuñ acal kesirge.
Colukpas sapar ketseñ da,
Cürösüñ menin esimde.
Kayışkan kanduu cıldarda,
¹⁰Kayrılbas sapar col kettiñ,
Karegim Abıt ötkön soñ,
Kaygırgan menen kelbeysiñ.
Sayaban cırgal düynödön,
Saparım büttü dediñbi,
¹⁵Salpıldap ürgön nemisti,
Sovet el aldı kegiñdi.
Ayığışkan soguşta,
Atıñdı düşman öçürdü.
Artıñdan barıp men dagı,

ısrar etti bize. O zaman
Tukubay'a koşup, annesine de
söyledik. Böyle deyip:

¹²⁰Yırtıldı gömleği,
Safra oldu yüreği.
Toz toprak oldu gömleği,
Sıkıntıyla doldu yüreği.
Kara oldu gömleği,
¹²⁵Şimdi kaygıyla doldu yüreği.

2.4. ABIT

¹Genç yaşta okuyup Rusça,
Karar verdin uzak savaşa.
Çare var mı ne yapayım,
Ecelden kurtulup kalmaya?
⁵Alev gibi genç yaşında,
Karşılaştın ecel felaketiyle.
Görüşülmez sefere gitsen de,
Yaşıyorsun benim aklımda.
Direnmiş kanlı yıllarda,
¹⁰Dönülmez yola gittin.
Göz bebeğim Abıt öldükten sonra,
Tasalanarak gelmemişsin.
Gölgelik zevkli dünyadan,
Seferim bitti dedin mi?
¹⁵Sallanıp havlayan namussuzdan,
Sovyet halkı aldı senin öcünü.
Kıyasıya dövüştüğü savaşta,
Atını düşman söndürdü.
Ardından gidip ben de,

²⁰Ayabay aldım öçüñdö.
Kanduu soğuş baştalıp,
Karını koyup çaş barıp,
Kareginen acırap,
Kança adam kaldı kakşanıp.

²⁵Körkoo soğuş baştalıp,
Faşistter kirdi at salıp,
Küyörünön acırap,
Köp adam kaldı kakşanıp.
Avtomat miltık asıngan,

³⁰Añdışkan duşman basıngan,
Ayıgışkan nemisti,
Ak colborstoy kaçırğan.
Acaldın tiygen ogunan,
Ayrıldım sendey asıldan.

³⁵Andağı kılğan erdigiñ,
Ak kagazga cazılğan.
Beş atarın asıngan,
Betteşken duşman basıngan.
Beş miñdegen coo kelse,

⁴⁰Bardıgın özü kaçırğan.
Faşisttin tiygen ogunan,
Bölündük sendey asıldan.
Berenim kılğan erdigiñ,
Belgilenip cazılğan.

⁴⁵Avtomat alıp çalkalap,
Aylıñdı coodon kalkalap,
Aylıña kayra kelbediñ,
Añdıgan coonu talkalap.
Beş atar alıp çalkalap,

⁵⁰Peypaydan elin kalkalap,

²⁰Acımadan aldım öcünü.
Kanlı savaş başlayıp,
Yaşlıyı bırakıp gençler varıp,
Göz bebeğinden ayrılıp,
Nice insan kaldı hıçkırarak ağlayıp.

²⁵Korkunç savaş başlayıp,
Faşistler girdi at sürüp.
Sevdiğinden ayrılıp,
Çok insan kaldı hıçkırarak ağlayıp.
Otomatik silah takınmış.

³⁰Bekleşen düşman basılmış.
Kıyasıya dövüştüğü namussuzu,
Beyaz kaplan gibi kaçırılmış.
Ecelin değen mermisinden,
Ayrıldım senin gibi asilden.

³⁵Oradaki erliğin,
Beyaz kâğıda yazılmış.
Beşliğı takınmış,
Karşı karşıya gelen düşman basılmış.
Beş binlerce düşman gelse,

⁴⁰Hepsini kendisi kovalamış.
Faşistin değen mermisinden,
Ayrıldık senin gibi asilden.
Göstermiş olduğun erliğin,
Belgelenip yazılmış.

⁴⁵Otomatik tüfek alıp kurulup,
Köyünü düşmandan koruyup,
Köyüne tekrar gelmedin,
Bekleyen düşmanı paramparça edip.
Beş atar alıp kurulup,

⁵⁰Düşmanlardan halkını koruyup,

Berenim kayra kelbediñ,
Betteşken coonu talkalap.

Ata Meken ceriñe,

Ar kıldıñbı kelüügö

⁵⁵Ak şumkarday aylanıp,

Aman kelseñ emine?

Süyüktüü orden tagınıp,

Sürötüñ keldi cañırıp.

Karegim esen eken dep,

⁶⁰Sürötüñö calınıp.

Oyondun berbey cırgalın,

Al emine kılğanıñ?

Ot alğan güldöy sooluduñ,

On segizde kırdaalıñ.

⁶⁵O dünüyö keterde,

Başıñdı cölöp turbadım.

Karegim senden acırap,

Karaçı beldin singanın.

Caştıktın berbey cırgalın,

⁷⁰Caratkan al emine kılğanıñ?

Calında güldöy sooluduñ,

Cıyırmada kırdaalıñ.

Cumulup közüñ ötürdö,

Cañında ıylap turbadım.

⁷⁵Küyörüm senden acırap,

Kördüñbü beldin singanın.

Kün ötsö körüp turarga,

Kölököñ kalsa degenmin.

Kölököñ maga kaltırıp,

⁸⁰Kudret körböybü anan keregin.

Arzısam körüp turaarga,

Yiğidim niçin gelmedin,

Karşılaştığı düşmanı paramparça edip?

Ata mekanı ülkene,

Utandın mı gelmeye?

⁵⁵Beyaz sungur gibi dönüp,

Sağ salim gelsen ne?

Sevgili nişan takınıp,

Resmin geldi dönüp.

Göz bebeğim esenmiş deyip,

⁶⁰Resmine yalvarıp.

Bahadırın vermeden mutluluğunu,

O ne yaptığın?

Ateş almış çiçek gibi soldun,

On sekiz yaşında.

⁶⁵O dünyaya gittiğinde,

Başını tutup durmadım.

Göz bebeğim senden ayrılıp,

Bak belin kırılmasına.

Gençliğin vermeden zevkini,

⁷⁰Yaradan o ne yaptığın?

Alevde çiçek gibi soldun,

Yirmide yaşın.

Gözünü yumduğunda,

Yanında ağlayıp kalmadım.

⁷⁵Kıymetlim yanayım senden ayrılıp,

Gördün mü belin kırılmasını?

Gün geçse görmeye,

Gölgen kalsa derim.

Gölgeni bana bırakıp,

⁸⁰Kudret görmez mi gereğini?

Arzu etsem görmek için,

Artıñda kalbay belegiñ.
 Belegiñ maga kaltırıp,
 Caratkan albaybı anan keregin.
⁸⁵Küyörüm esen eken dep,
 Cürö berdim köönüm tok.
 Süyüngöndöy bolboston,
 Sürötüñ turat özüñ cok.
 Ak kagaz aldım alıstan,
⁹⁰Ayrıldıñ degen Abıttan.
 Ölsömbü men da koşo dep,
 Örttönüp içim kayışkan.
 Kaygırtıp içim muñ kıldı,
 Karegim öldü degen söz.
⁹⁵Kanter ayla tabalbay,
 Karañgı boldu eki köz.
 Oyundun körböy cırgalıñ,
 Al emine kılgañıñ?
 Üzülgön güldöy sooluduñ.
¹⁰⁰On segiz çaşta kırdalıñ.
 Öksötüp koyup agañdı,
 Ömürüñ kısa bolduñ çaş,
 Tügöyüm alıp kakşatıp,
 Caratkan kaday booruñ taş.
¹⁰⁵Ar ubak Abıt oylosom,
 Armandı kayta koygon soñ,
 Aylanıp kelbeyt okşoysuñ,
 Kayrılbas sapar ketken soñ.
 Kayrılıp kaydan körömün,
¹¹⁰Kaygırtıp kettiñ agañdı,
 Kağılsam Abıt cölögüm.
 Akırkı sapar col kettiñ,

Ardında kalmayan hediyeñi.
 Hediyeñi bana bırakıp,
 Yaradan almaz mı gereğini?
⁸⁵Kıymetlim esen imiş deyip,
 Yürüyüverdim gönlüm tok.
 Sevindiğim gibi olmadan,
 Resmin durur kendin yok.
 Beyaz kâğıt aldım uzaktan,
⁹⁰Ayrıldın demiş Abıt'tan.
 Ölsem mi ben de beraber deyip,
 Tutuşup içim erimiş.
 Kederlenip içim sıkıldı,
 Göz bebeğim öldü diyen sözden.
⁹⁵Nasıl çare bulunmaz?
 Karanlık oldu iki göz.
 Eğlencenin görmeden zevkini,
 O ne yaptığın?
 Koparılmış çiçek gibi soldun.
¹⁰⁰On sekizinde yaşın.
 Acı acı ağlatıp bırakıp ağabeyini,
 Ömrün kısa oldu genç.
 İkimizden birini alıp, acı acı ağlatıp
 Yaradan nasıl bağrın taş!
¹⁰⁵Her vakit Abıt'ı düşünsem,
 Arzusu geri döndükten sonra,
 Dönüp gelmez gibisin.
 Dönülmez sefere gittikten sonra
 Dönüp nereden göreyim?
¹¹⁰Endişelendirip gittin ağabeyini,
 Katlansam Abıt desteğim.
 Son sefere, yola gittin,

Aylanıp kaydan körömün.
 Al-küçün aldıñ agañdın,
¹¹⁵Aylansam Abıt öbögüm.
 Abıtım senden acırap,
 Armanda cürgön ubagım.
 Calınsam kelbeyt okşoysuñ,
 Cannatta bolsun turagiñ.
¹²⁰Kayrılıp bakka konbogon,
 Karçıga bolduñ boosu boş.
 Kayrılbas sapar col kettiñ,
 Karegim Abıt kayır koş.
 Tuuruna kayra konbogon,
¹²⁵Turumtay bolduñ boosu boş,
 Tübölük sapar col kettiñ,
¹²⁷Tügöyüm Abıt kayır koş.

Dönüp nereden göreyim?
 Kuvvetini gücünü aldın ağabeyinin,
¹¹⁵Kurban olsam Abıt desteğim.
 Abıt'ım senden ayrılıp,
 Sıkıntıda yaşadığım zamanım.
 Yalvarsam gelmeyecek gibisin,
 Cennette olsun durağın.
¹²⁰Dönüp talihe konmayan,
 Atmaca oldun özgür.
 Dönülmez sefere gittin,
 Göz bebeğim Abıt elveda.
 Tüneğine geri konmamış,
¹²⁵Doğan oldun özgür.
 Daimî sefere gittin,
¹²⁷Tekim Abıt elveda.

2.5. FRONTTO ÖLGÖN CEENBEKOV ARPİDİNGE AYALININ KOŞKON KOŞOGU

¹Altından taktan taydıñbı?
 Ayday bir baktan kaldıñbı?
 Altından beken bilegiñ,
 Azadan beken tilegiñ.
⁵Kümüştön beken bilegiñ,
 Küyüttön beken tilegiñ.
 Kayrılıp kaldı eşigiñ,
 Kararıp kaldı cesiriñ.
 Türülip kaldı eşigiñ,
¹⁰Tünerip kaldı cesiriñ.
 Altı arıktan suu agat,
 Arkasından kum agat.

2.5. CEPHEDE ÖLEN CEENBEKOV ARPİDİN'E KARISININ SÖYLEDİĞİ AĞIDI

¹Altın tahttan indin mi?
 Ay gibi bir bahttan geri kaldın mı?
 Altından mıymış bileğin,
 Mâtem miymiş dileğin?
⁵Gümüştön miymiş bileğin,
 Keder miymiş dileğin?
 Dönüp kaldı kapın,
 Kararıp kaldı dul karın.
 Dürülüp kaldı kapın,
¹⁰Bozarıp kaldı dul karın.
 Altı arktan su akar,
 Arkasından kum akar.

Altıga kirgen Abdillañ,
 Öziñdey kılıp kim bagat?
¹⁵Ceti arıktan suu agat,
 Celkesiden kum agat.
 Cetige kelgen Kıdırıñ,
 Öziñdey kılıp kim bagat?
 Tovırçak atıñ bar bele,
²⁰Tomıgıdan şal bele?
 Bir toorulup kelgiçe,
 Baldarıñdı körgiçe,
 Topoloñ işiñ bar bele?
 Buudaykök atıñ bar bele,
²⁵Aşığıdan şal bele?
 Bir aylanıp kegiçe,
 Baldarıñdı körgiçe,
 Aşığış işiñ bar bele?
 Selsevetten kat keldi,
³⁰Beybakıt ölüm bat keldi.
 Rayondan kara kat keldi,
 Kakşatıp ölüm bat keldi.
 Kara manat keştelep,
 Tokunganıñ cok ele.
³⁵Caş coldaşım ölot dep
 Oylanganım cok ele.
 Kırçınım cigit ölot dep,
 Oylanganım cok ele.
 Ak şayı menen baş buugan,
⁴⁰Akdölle minip coo kuugan.
 Kök şayı menen baş buugan,
 Kökdölle minip coo kuugan.
 Beedeli pıçak kayragan,

Altısına girmiş Abdilla'na,
 Senin gibi kim bakar?
¹⁵Yedi arktan su akar,
 Gerisinden kum akar.
 Yedisine gelen Kıdır'ına,
 Senin gibi kim bakar?
 Toburçak atın var mıydı,
²⁰Diz kapağından felçli miydi?
 Bir doğrulup gelene kadar,
 Balalarını görene kadar,
 Karışık işin var mıydı?
 Buudaykök³⁴ atın var mıydı,
²⁵Fazlasından aciz miydi?
 Bir dolaşıp intikamını alana kadar,
 Balalarını görene kadar,
 Acele işin var mıydı?
 Köy sovyetinden mektup geldi,
³⁰Vakitsiz ölüm çabuk geldi.
 Bölgeden kara mektup geldi,
 Acı acı ağlatıp ölüm çabuk geldi.
 Kara çuhayı aldırmaııp,
 Kendin için eyerlediğin yok idi.
³⁵Genç yoldaşım ölüyor diye
 Düşündüğüm yok idi.
 Genç yiğidim ölüyor diye,
 Düşündüğüm yok idi.
 Ak kuvveti ile baş bağlamış,
⁴⁰Akdöl'e³⁵ binip düşmanı kovmuş.
 Gök kuvveti ile baş bağlamış,
 Kökdöl'e³⁶ binip düşmanı kovmuş.
 Nakışlı bıçak bilemiş,

Bek uulunday sayragan.

⁴⁵Kalayluu pıçak kayragan,

Kan uulunday sayragan.

Kök tuvar kaldı celbirep,

Kök üyiñ kaldı eñgirep.

Körgeniñ kaldı kañgirep.

⁵⁰Ak tuvar kaldı celbirep,

Ak üyiñ kaldı eñgirep.

Karan kagan buudan kök

Minbey koysañ bobaybı?

Kararıp turgan urışka,

⁵⁵Kirbey koysañ bobaybı?

Alaydın biyik tavlary,

Cayında da ak bolsun.

Bul kutirgan Germanıñ

Erteñgisin cok bolsun.

⁶⁰Çoñ Alaydın tavlary,

Cayında da muz bolsun.

Sırdaşım atkan Germanıñ,

⁶³Katyuşaga tuş bolsun.

* * *

Altı türdüü tapança,

⁶⁵Asinganiñ cok bele?

Al atkanda sen atpay,

Koluñda miltık cok bele?

Ölçölüü cerge tiygidey,

Snaryad degen ok bele?

⁷⁰Ceti türdüü tapança

Asinganiñ cok bele?

Bey oğlu gibi konuşmuş.

⁴⁵Kalaylı bıçak bilemiş,

Han oğlu gibi konuşmuş.

Mavi tuvar³⁷ kaldı dalgalanıp,

Gök evin kaldı acı acı ağlayıp.

Gördüğün kaldı şaşırıp.

⁵⁰Beyaz tuvar kaldı dalgalanıp.

Beyaz evin kaldı acı acı ağlayıp.

Sürü sürü gök buudan³⁸

Binmesen olmaz mıydı?

Kararıp duran savaşa,

⁵⁵Girmesen olmaz mıydı?

Alay'ın yüksek dağları,

Mekanında da ak olsun.

Bu kudurmuş Alman'ın

Yarınları yok olsun.

⁶⁰Büyük Alay'ın dağları,

Yazın da buz olsun.

Sırdaşımı vuran Alman,

⁶³Otomatik tüfeğe denk gelsin.

* * *

Altı çeşit tabanca,

⁶⁵Takındığın yok muydu?

O attığında sen atmadın,

Elinde tüfek yok muydu?

Kurşun öldürücü yere isabet etmiş gibi,

Mermi denen ok muydu?

⁷⁰Yedi çeşit tabanca,

Takındığın yok muydu?

Al atkanda sen atpay,
 Canıñda miltık çok bele?
 Kazıp koygon okopko
⁷⁵Nemisti capşırganıñ çok bele?
 Kümüş caak komuzum
 Küü keltirip kagayın!
 Küyöösünön ayrılğan,
 Atanı kokuy taalayım!
⁸⁰Altın caak komuzdu,
 Ar keltirip kagayın!
 Alğanınan ayrılğan,
 Atanı kokuy taalayım!
 Toodon kiyik uuladıñ,
⁸⁵Toburçak minip duuladıñ.
 Tolgonup bir cıl men cürböy,
 Tozoguñ tartkan ubagım.
 Taalayıma cazganbı,
 Germanga cetsin ubalım.
⁹⁰Adırdan arkar uuladıñ,
 Argımak minip duuladıñ.
 Aylanıp bir cıl men cürböy,
 Azabıñ tartkan ubagım.
 Mañdayıma cazganbı,
⁹⁵Faşistke cetsin ubalım.
 Kök çarık cip çeldedim,
 Kök barçın eleñ ermegim.
 Kök tütündöy duşmanga,
 Köp ölüm saldıñ kelbediñ.
¹⁰⁰Ak çarık cip çeldedim,
 Ak barçın eleñ ermegim.
 Acaldı berip duşmanga,

O attığında sen atmadın,
 Yanında tüfek yok muydu?
 Kazdığı sipere
⁷⁵Düşmanı yapıştırdığın yok muydu?
 Gümüş çerçeveli kopuzumu
 Akort edip çalayım.
 Kocasından ayrılmış,
 Yere batasıca talihim!
⁸⁰Altın çerçeveli kopuzu,
 Utandırıp vurayım.
 Aldığından ayrılmış,
 Yere batasıca talihim!
 Dağdan yabanî hayvan avladın,
⁸⁵Toburçağa binip meşhur oldun.
 Dönüp bir yıl ben yaşamadan,
 Azabını çektiğim vaktim.
 Benim kismetim mi?
 Alman'a ulaşsın vebalım.
⁹⁰Tepeden dağ koyunu avladın,
 Argımağa binip meşhur oldun.
 Dönüp bir yıl ben yaşamadan,
 Azabını çektiğim vaktim.
 Alnıma yazılmış mı?
⁹⁵Faşiste ulaşsın vebalım.
 Gök makara ipliği düzelttim,
 Gök karakuş idin eğlencem.
 Gök duman gibi düşmana,
 Çok ölüm saldın gelmedin.
¹⁰⁰Beyaz makara ipliği düzelttim,
 Beyaz karakuş idin eğlencem.
 Eceli verip düşmana,

Aylıñ esen kelbediñ.
 Altı dayra suu kelse,
¹⁰⁵Aşık bir keçem dediñbi.
 Altı miñ German bir kelse,
 Alışam calgız dediñbi.
 Ceti dayra suu kelse,
 Celip bir keçem dediñbi.
¹¹⁰Ceti miñ German bir kelse,
 Ceñemin özüm dediñbi.
 Ak cibek alıp sozgonum,
 Armanım üçün bozdodum.
 Ölköñ üçün can berdiñ,
¹¹⁵Öldü dep kapa bolboyun.
 Kök cibek alıp sozgonum,
 Köñüldöş üçün bozdodum.
 Köp üçün ölgön özüñö,
 Köbünçö kapa bolboyun.
¹²⁰Cabılıp kelgen duşmandı,
 Cagalmayday kaçırdıñ.
 Cergelüü elim baykasa,
 Cesiri menmin baatırdın.
 Karşı kelgen duşmandı,
¹²⁵Kan cötkürtüp kaçırdıñ,
 Kalkıbiz tegiz baykasa,
¹²⁷Kalganı menmin baatırdın.

2.6. ZARIPBEKOV KOZUBAYGA...

¹Ak kitebin kötörüp,
 Ak mektep közdöy baskanım.
 Aytilip kaldı dastanıñ.

Köyüne esen gelmedin.
 Altı nehir su gelse,
¹⁰⁵Acele geçeyim dedin mi?
 Altı bin Alman birlikte gelse,
 Dövüşeyim yalnız dedin mi?
 Yedi nehir su gelse,
 Hızlı koşup geçeyim dedin mi?
¹¹⁰Yedi bin Alman birlikte gelse,
 Yeneyim kendim dedin mi?
 Beyaz ipek alıp uzattığım,
 Derdim için ağladım.
 Ülken için can verdin,
¹¹⁵Öldü deyip kederlenmeyeyim.
 Mavi ipek alıp uzattığım,
 Sevgili için ağladım.
 Çokları için ölmüş kendine,
 Çokça kederlenmeyeyim.
¹²⁰Atılıp gelen düşmana,
 Doğan gibi saldırdın.
 Yerli ahalim dikkat ederse,
 Dul kadını benim, bahadırın.
 Karşı gelen düşmanı,
¹²⁵Kan öksürtüp kovaladın.
 Halkımız dikkat ederse,
¹²⁷Kalanı benim, bahadırın.

2.6. ZARIPBEKOV KOZUBAY'A...

¹Ak kitabını kaldırıp,
 Ak mektebe doğru gidenim.
 Söylenip kaldı destanın.

Kök kitebin kötörüp,
⁵Kök mektep közdöy baskanım.
 Körünüp turat dastanıñ.
 Akkeri ötük mistaka,
 Kiygeniñe caraşkan.
 Altın kalam kolgo alsañ,
¹⁰Çiygeniñe caraşkan.
 Candamada bulaktan,
 Candap atın sugargan.
 Cakşı maalim boldu dep,
 Baldar atın çıgargan.
¹⁵Ak şumkar uçkan tüz menen,
 Obluska çakırsa,
 Masilat бүtkön siz menen.
 Kök şumkar uçkan tüz menen,
 Rayongo çakırtsa,
²⁰Masilat бүtkön siz menen.

2.7. KÜYÖÖSÜNÖ KOŞKON KOŞOGU

¹Altı ay catkan oorunun,
 Dabasin tabar bar beken?
 Alis menen cakındın,
 Arasin tabar bar beken?
⁵Alis menen cakındın,
 Arasin tabat çençiler.
 Altı ay catkan oorunun,
 Darisin tabat kara cer.
 Buruluşta tokoydon,
¹⁰Bulbuldun ünü muñayım.
 Muñkantıp mintip koyguça,

Gök kitabını kaldırıp,
⁵Gök mektebe doğru gidenim.
 Görünüp durur destanın.
 Akkeri çizme,
 Giyince sana yakışmış.
 Altın kalemi eline aldığıında,
¹⁰Çizmene yakışmış.
 Yandaki pınardan,
 Yanaşıp atını sulamış.
 İyi belli oldu deyip,
 Balalar atını çıkarmış.
¹⁵Ak sungur uçmuş vadide.
 Vilayete çağırtsa,
 Müşavere bitmiş sizinle.
 Gök sungur uçmuş vadide.
 Bölgeye çağırtsa,
²⁰Müşavere bitmiş sizinle.

2.7. KOCASINA SÖYLEDİĞİ AĞIDI

¹Altı ay yattığın hastalığın,
 Devasını bulacak var mıymış?
 Uzak ile yakının,
 Arasını bulacak var mıymış?
⁵Uzak ile yakının,
 Arasını bulur topoğraflar.
 Altı ay yattığın hastalığın,
 İlacını bulur kara yer.
 Dönüşte ormandan,
¹⁰Bülbülün sesi kederli.
 Kederlenip öyle bırakana kadar,

Caratpay koyso kудayım.
 Kayrılışta tokoydon,
 Karçığa ünü muñayım.
¹⁵Kaygırtıp mintip koyguça,
 Caratpay koyso kудayım.
 Artıñda eki balaña,
 Kaniyet kılıp turayın.
 Düynölük uluu soguşta,
²⁰Nemetstin ogu saa tiydi.
 Alıp ketip şum acal,
 Muñ-kaygısı maa tiydi.
 Meder kılıp çaŝarın,
 Belekke kalgan bir kızdı.
²⁵Adırda cılıkırñ alabaŝ,
 Ardaktap seni koyuuga,
 Artıñda kalgan balañ çaş.
 Küdürdö cılıkırñ alabaŝ,
 Külük buudan aralaş.
³⁰Külüstön ketken momundun,
 Küyüttö kaldı uulu çaş.
 Aktan kılğan kiyimge,
 Altından topçu kadarın.
 Artıñda calgız uuluñdu,
³⁵Atasızga teñetpey,
 Ardaktap cürüp bağarın.
 Köktön kılğan kiyimge,
 Kümüştön topçu kadarın.
 Küyüttüü kalgan kıznıñdı,
⁴⁰Cetimdin aşın içirbey,
 Kıldattap cürüp bağarın.
 Almaluu bulak alaşa,

Yaratmasaydı Allah'ım!
 Dönüşte ormandan,
 Atmaca sesi kederli.
¹⁵Endiŝe ettirip öyle bırakana kadar,
 Yaratmasaydı Allah'ım!
 Ardında kalan iki balana,
 Kanaat edip yaşayayım.
 Alemŝümul büyük savaşta,
²⁰Alman'ın oku sana değdi.
 Alıp gidip kurnaz ecel,
 Sıkıntısı, kaygısı bana değdi.
 Umut edip yaŝarım,
 Hediye kalan bir kıızı.
²⁵Tepede atın alabaŝlı.
 Adayıp sana bırakmaya,
 Ardında kalan balan genç.
 Çukurda atın alabaŝ,
 Karışık koçu atı.
³⁰Cennet gittiği yeri müminin,
 Tasada kaldı oğlu genç.
 Beyazdan yapılan giyime,
 Altından düğme takarım.
 Ardında kalan biricik oğlunu,
³⁵Babasına denk hâle getirirmedi,
 Alâkadar olup bakarım.
 Maviden yapılan giyime,
 Gümüşten düğme takarım.
 Tasalı kalan kıznıñı,
⁴⁰Yetimin aşını yedirirmedi,
 Mahirce bakarım.
 Elmalı pınar güzel,

Adamga ölüm kargaşa.
 Kargaşa ölüm bolboso,
⁴⁵Aykalışıp bir basıp,
 Alganım cürböyt bele canaşa.
 Ciydelüü bulak alaşa,
⁴⁸Cigitke ölüm kargaşa.

2.8. SALTANAT

¹Ak colbors alar sen beleñ,
 Atakemdin töründö,
 Azabıñ tartar men belem.
 Kök colbors alar sen beleñ,
⁵Atakemdin töründö,
 Küyütüñ tartar men belem.
 Ak colbors algan sen bolduñ,
 Atakemdin töründö,
 Azabıñ tartkan men boldum.
¹⁰Kök colbors algan sen bolduñ,
 Atakemdin töründö,
 Küyütüñ tartkan men boldum.
 Koyo ber ceñe, ölöyün!
 Berendi kiysem bul boldu,
¹⁵Bıcıldap içim muñ boldu,
 Beş kökül çağım tul boldu.
 Kızıldı kiysem bul boldu,
 Kız çağımda tul boldum,
 Kıykırıp içim muñ boldum.
²⁰Koyo ber ceñe, ölöyün!
 Kesken terek sayda bar,
 Kete elekte tul kalgan,
 Kereksiz beybak kayda bar?

İnsana ölüm engel.
 Mani ölüm olmasa,
⁴⁵Kucaklaşıp beraber,
 Aldığım yaşamaz mıydı yan yana?
 İğdeli pınar güzel,
⁴⁸Yiğide ölüm engel.

2.8. SALTANAT

¹Beyaz kaplanı alacak sen miydin?
 Babacığımın başköşesinde,
 Azabını çekecek ben miydim?
 Gök kaplanı alacak sen miydin?
⁵Babacığımın başköşesinde,
 Acını çekecek ben miydim?
 Beyaz kaplanı alan sen oldun.
 Babacığımın başköşesinde,
 Azabını çeken ben oldum.
¹⁰Gök kaplanı alan sen oldun,
 Babacığımın başköşesinde,
 Acını çeken ben oldum.
 Bırakıver yenge, öleyim!
 Kadife giysem paçavra oldu.
¹⁵Kaynaşıp içim sıkıntı oldu.
 Gençlik çağım dul oldu.
 Altın işlemeli giysem pul oldu.
 Kızlık çağımda dul oldum.
 Bağırıp içim keder doldu.
²⁰Bırakıver yenge, öleyim!
 Kesilen kavak nehir yatağında var.
 Henüz gitmeden dul kalmış,
 Lüzumsuz bahtsız nerede var?

Kızıl ala keteçi,
²⁵Kıya bıçıp oydumbu,
 Kız ekende kuduret,
 Açuuña tiyip koydumbu?
 Caşıl ala keteçi,
 Caya bıçıp oydumbu,
³⁰Caş ekende casagan,
 Caza süylöp koydumbu?
 Kokuy kün! Koyo ber menin kolumdu,
 Kokuy kün menin şorumbu.
 Tolmoç kızıl ak betti,
³⁵Çokoydoy kılıp cırtayın,
 O düynö ketken arstanga,
 Ayaktaşıp uktayın.
 Toltoluu kara cürökkö,
 Çaar bıçak muştayın.
⁴⁰Akıret ketken arstanga
 Ayaktaşıp uktayın.
 Koyo ber ceñe, ölöyün,
 Bu körökçö men beybak,
⁴⁴Bulbuldun cüzün köröyün!

Kırmızı benekli mendili,
²⁵Çaprazlamasına kesip oyduum mu?
 Kızken Kudret,
 Seni öfkelerendirip bıraktım mı?
 Yeşil benekli mendili,
 Atın budunu kesip oyduum mu?
³⁰Gençken Yaradan,
 Günah mı işledim?
 Kara gün, bırak benim elimi!
 Kara gün benim felaketim mi?
 Tombul, kızıl beyaz yüzü,
³⁵Deri gibi yırtayım.
 Öbür dünyaya giden aslana,
 Ayak uydurayım.
 Sıcak yüreğime,
 Alaca bıçak vurayım.
⁴⁰Öteki dünyaya giden aslana
 Ayak uydurayım.
 Bırakıver yenge, öleyim!
 Eğer öyle olursa ben bahtsız,
⁴⁴Bülbülün yüzünü göreyim.

**3. ERDİ-KATIN,
CEK-CAATTARGA
ARNALGAN KOŞOKTOR**

**3.1. AYALI KAZA BOLGON
CİĞİTTİN KOŞOGU**

31.1. GÜLCARIM

¹Tündö bir catıp tüş kördüm,
Tüşümdö müşkül bir iş kördüm.
Kazanım sınıp kalıptır,
Kazanımdın sindığın,
⁵Karañğı tüngö corudum.
Kanışım Gülcar korudum.
Kazanı singan pendenin,
Katını ölot deçü ele.
Öydö-tömön çaptırıp,
¹⁰Ördöktün ötün taptırıp,
Bakpayt belem Gülcardı,
Kır kırdan koyon uuladım,
Kızıl at minip duuladım.
Kanışım Gülcar ötkön soñ,
¹⁵Kızduu bir üygö kire albay,
Kıyının tartıp kuuradım.
Adırdan koyon uuladım,
Argımak minip duuladım.
Alғанım Gülcar ötkön soñ,
²⁰Ayalduu üygö kire albay,
Atala içip kuuradım.
Alaydın tovu buruluş,

**3. KARI KOCAYA,
AKRABALARA
İTHAF EDİLEN AĞITLAR**

**3.1. KARISI VEFAT EDEN
YİĞİDİN AĞIDI**

3.1.1. GÜLCAR'IM

¹Geceleyin yatınca bir rüya gördüm.
Rüyamda güç bir iş gördüm.
Kazanım kırılıp kalmış.
Kazanımın kırığını,
⁵Karanlık geceye yordum.
Kraliçem Gülcar'ı korudum.
Kazanı kırılan insanın,
Karısı ölür derlerdi.
İleri-geri koşturup,
¹⁰Ördeğin safrasını buldurup,
Bakmaz mıydım Gülcar'a?
Kırlardan tavşan avladım,
Kızıl ata binip uğuldadım.
Kraliçem Gülcar öldükten sonra,
¹⁵Kızı olan hiçbir eve giremeyip,
Zorluğunu çekip kurudum.
Tepede tavşan avladım,
Argımağa binip uğuldadım.
Eşim Gülcar öldükten sonra,
²⁰Karısı olan eve giremeyip,
Atala³⁹ içip kurudum.
Tipinin dibi girdap,

Aylanıp uçat uluu kuş.
 Alganım Gülcar ötkön soñ,
²⁵Azamat erge kıyın iş.
 Kezemdin tovu buruluş,
 Kerilip uçat uluu kuş.
 Keliñçek Gülcar ötkön soñ,
 Kermurut erge kıyın iş.
³⁰Carmazar bargan koy koşup,
 Saparım barıp ayttı ele,
 Gülcarım beytap boldu dep,
 Kalkıman biröo ayttı ele.
 Çıgıp bir ketti cürögüm,
³⁵Sınıp bir ketti bileğim.
 Cürögüm çıksa salınar,
 Bileğim çıksa tañılar.
 Opa, Gülcarım kaydan tabılar.
 Eki kezek başıña
⁴⁰Üyüp bir keldim Gülcarım.
 Estep ırdap dartıñdı,
 Küyüp bir keldim Gülcarım.
 Boz tupurak başıña
 Üyüp keldim Gülcarım.
⁴⁵Bozdop ırdap dartıñdı,
 Küyüp kaldım Gülcarım.
 Arkañda kalgan Stamiñ,
 Arkañdan ıylap kün keçer.
 Koş ögüz alıp bakpasam,
⁵⁰Dıykanım iştey çappasam,
 Aç-arık kaydan toyunat.
 Alganım Gülcar ötkön soñ,
 Abiyrim kaydan cabılat.

Dönerek uçuyor büyük kuş.
 Eşim Gülcar öldükten sonra,
²⁵Yiğit erkeğe zor iş.
 Yarığın dibi girdap,
 Gerilip uçuyor büyük kuş.
 Genç gelin Gülcar öldükten sonra,
 Kara bıyıklı erkeğe zor iş.
³⁰Carmazar'a gitmiş koyun adayıp,
 Seferim için söylemişti.
 Gülcar'ım bitap oldu diye,
 Halkımdan biri söylemişti.
 Çıkıp gitti yüreğim,
³⁵Kırılıp gitti bileğim.
 Yüreğim çıksa (yerine) konulur,
 Bileğim çıksa bağlanır.
 Sadık, Gülcar'ım nereden bulunur?
 İki kere başına
⁴⁰Eğilip geldim Gülcar'ım.
 Hatırlayıp, şarkı söyleyip, kederine,
 Yanıp geldim Gülcar'ım.
 Boz toprağı başına
 Yığıp geldim Gülcar'ım.
⁴⁵Acı acı ağlayıp derdine,
 Yanıp kaldım Gülcar'ım.
 Arkanda kalan senin Stam'ın,
 Arkandan ağlayıp gün dolduruyor.
 Bir çift öküz alıp bakmasam,
⁵⁰Çiftçiyim, çalışıp çabalamasam,
 Açlar, zayıflar nereden doyacak?
 Eşim Gülcar öldükten sonra,
 Sıkıntım nasıl gider?

Zergerim üydö bolboso,
⁵⁵Saramcal kaydan tabılat.

Aldım ele gülcardı,
 Altı toguz mal menen,
 Atamdın kıpçak cayınan
 Toru argımak bayınan,

⁶⁰Aldım ele Gülcardı,
 Tolgon kıpçak cayınan.
 Aşkana kalap, çiy kalap,
 Adamdın için kuykalap.
 Aşkanañ ketti alıska
⁶⁵Cıyğanım menen tergenim,
 Çıgıp ketti kalıska.

Tuurduk kalap, çiy kalap,
 Tuugandın için kuykalap.
 Cıyğanım menen tergenim,
⁷⁰Çıgıp ketti kalıska.

3.1.2. AYALI ÖLGÖNDÖ KOŞKON KOŞOGU

¹Ögüzdü mindim bel aştım,
 Ölkönü kargış debesmin.
 Ölgönçö kılğan şartım bar,
 Ölgönçö cuban debesmin.
⁵Kaçırdı mindim bel aştım,
 Kargıştı may debesmin.
 Özgöçö kılğan şartım bar,
 Kargança cuban debesmin.
 Keridegi kekilik,
¹⁰Eki caşar bu balam
 Koynumda kaldı sekirip,

Kuyumcum evde olmasa,
⁵⁵Alet nereden bulunur?
 Almıştım Gülcar'ı,
 Altı çeşit malı dokuzlayıp,
 Babamın Kıpçak yurdundan
 Doru argımağın zenginliği ile.

⁶⁰Almıştım Gülcar'ı,
 Kalabalık Kıpçak yurdundan.
 Mutfak isteyip, hasır isteyip,
 İnsanın içini yakmış.
 Mutfağın gitti uzağa
⁶⁵Yığdığım ile topladığım,
 Çıkıp gitti gelinmez yere.
 Kerege keçelerini pekitip, hasır isteyip,
 Kardeşin içini yakmış.
 Yığdığım ile topladığım,
⁷⁰Çıkıp gitti gelinmez yere.

3.1.2. KARISI ÖLÜNCE SÖYLEDİĞİ AĞIDI

¹Öküze bindim, geçidi aştım,
 Böğürene lânet demem.
 Ölene kadar şartım var,
 Ölene kadar genç kadın demem.
⁵Katıra bindim, geçidi aştım,
 Lânete iyi demem.
 Başkaca şartım var,
 Kocayana kadar genç kadın demem.
 Gerideki keklik,
¹⁰İki yaşındaki bu balam
 Koynumda kaldı sıçrayıp.

Sagızgan uçup cetalgıs,
 Sar oygo tüşüp ketipsiz,
 Sarı oydo çañdak şamal cok,
¹⁵Sanaadan ketpeyt amal cok.
 Kögüçkön uçup cetalgıs,
 Kök oygo tüşüp ketipsiz,
 Kök oydo çañdak şamal cok,
¹⁹Köönümdön ketpeyt amal cok.

3.1.3. GÜLCARIM

(2. variant)

¹Kız alғанım Güлcarım,
 Kıyıspas coldoş dilbarım.
 Caş alғанım Güлcarım,
 Canımda coldoş dilbarım.
⁵Caldırap kalğan baldarım,
 Can coldoşum alғанım.
 Muñayıp ılayt baldarım,
 Muruntan tandap alғанım.
 Kelgiçe bolboy salamat,
¹⁰Şul ceride armanım.
 Uulumdu sılap bakkanım.
 Urmatıñ menen cakkanım.
 Kızımdı sılap bakkanım,
 Kızmatı maga cakkanım.
¹⁵Orozgerdin doorun,
 Oylonup cürüp tapkanım.
 Keşteni tikken çeberim,
 Köñülün işke bererim.
 Kapalık tüşsö başıma,
²⁰Keyitpey köönüm surarım,

Saksağan uçup yetemez,
 Derin vadiye düşüp gitmişsiniz.
 Derin vadide toz gibi rüzgâr yok,
¹⁵Aklımdan gitmez çare yok.
 Güvercin uçup yetemez,
 Gök vadiye düşüp gitmişsiniz.
 Gök vadide toz gibi rüzgâr yok,
¹⁹Gönlümden gitmez çare yok.

3.1.3. GÜL YÂRİM

(2. varyant)

¹Evlendiğim gül yârım,
 Arka çıkan dost dilberim.
 Genç aldığım gül yârım,
 Yanımda arkadaş dilberim.
⁵Hazin kalmış balalarım,
 Aldığım can yoldaşım.
 Hasret çekip ağlar balalarım,
 Eskiden seçip aldığım.
 Gelene kadar ermez selâmete,
¹⁰Şu yerde derdim.
 Oğlumu okşayıp bakanım,
 Hürmetinden memnun olduğum.
 Kızımı okşayıp bakanım,
 Hizmetiyle hoşuma gidenim.
¹⁵Orozger'in devrini,
 Düşünüp bulanım.
 Oya yapan eli uz kadınım.
 Gönlünü işe verenim.
 Tasa düşse başıma,
²⁰Üzmeden gönlümü idare ederim.

Kayda eken menin buragım.
 Buralıp atım baylarım,
 Üy kızmatın caylarım.
 Üzülböy çayı kaynarım,
²⁵Teñtuştarım kelgende,
 Kubanıp turçu caydarım,
 Kamçımdı törgö ilerim,
 Kadirımdı bilerim.
 Barı-coktu bilgizbey,
³⁰Camandık sözün tiygizbey,
 Cañırgan ayday cürörüm,
 Carkırap oynop külörüm,
 Canıma cakkan önörün.
 Esil menin gülcarım,
³⁵Ene-atam koşkon dilbarım.
 Baldarımdın cabdıgı,
 Ak üyümün sandığı.
 Sındap salgan sarayım,
 Egesiz kaptır aңgırap,
⁴⁰Taşpolot menen Anargül,
 Apasız kaptır caldırıp,
 Askerden kaytıp kelgiçe,
 Gülcarımdan acırap.
 Askerdik mildet ötkörüp,
⁴⁵Baldarımdı bagat dep,
 İşenip cürdüm özüñö,
 Gülcarım közüñ ötüptür,
 Kan uyudu közümö.
 Askerde cürüp tüş körsöm,
⁵⁰Singan eken kazanıñ,
 Aynektey tunuk gülcarım,

Nerede imiş benim yürük atım?
 Burup atımı bağlayanım,
 Ev hizmetini yerine getirenim,
 Aralıksız çayı kaynayanım,
²⁵Arkadaşlarım gelince
 Sevinen güzel huylum.
 Kamçıımı başköşeye takanım,
 Kadrimi bilenim.
 Varı yoğu bildirmeden,
³⁰Kötü söz etmeden,
 Parlak ay gibi hizmet edenim.
 Parlayıp oynayıp gülenim,
 Hoşuma gitmiş hünerin.
 Benim garip gül yârim,
³⁵Ana babamın birleştirdiği dilberim.
 Balalarımın teçhizatı,
 Ak evimin sandığı.
 Sınayıp kurduğum sarayım.
 Sahipsiz kalmış şaşırıp,
⁴⁰Taşpolot ile Anargül,
 Annesiz kalmış üzülp.
 Askerden dönüp gelene kadar,
 Gül yârimden ayrıldım.
 Askerlik vazifesini yerine getirip,
⁴⁵Balalarıma bakar deyip,
 Güvenip gittim kendine.
 Gül yârim dünyaya göz yummuş.
 Kan toplandı gözüme.
 Askerdeyken düş görsem,
⁵⁰Kırılmış imiş kazanın.
 Cam gibi şeffaf gül yârim,

Cetken eken acalıñ.
 Apası çok caldırıp,
 Kalgan eken baldarıñ.
⁵⁵Ölgönüñdü bilbesten,
 Men cürüpmün alganıñ.
 Kelsem üydö sen coksuñ,
 Üşkürsöm boşoyt darmanım.
 Apa dep ıylayt Taşpolot,
⁶⁰Armanduu közgö çaş tolott.
 Gülcarım seni estesem,
 Açılbay köönüm gaş bolot.
 Anargül ıylayt apa dep,
 Askerge ketken atam dep,
⁶⁵Columdu karayt caldırıp,
 Keler beken atam dep.
 Kızıl cibek saymaluu,
 Türüñ kaptır cıyılıp,
 Kızgaldaktay casaluu,
⁷⁰Üyüñ kaptır cıyılıp,
 Kızıñ ıylayt Anargül,
 Kılğırıp çaşı kuyulup,
 Kıyamattık gülcarım,
 Kılçayıp kelbeyt burulup.
⁷⁵Taşpolot ıylayt çıñırıp,
 Tamçılap çaşı kuyulup.
 Dagıñdı tartat baldarıñ,
 Gülcarım kelbeyt burulup,
 Kadırlaşım gülcarım,
⁸⁰Kabarıñdı ukpadım.
 Men askerden kelgende,
 Kakşayıp külüp çıkpadıñ.

Yetişmiş ecelin.
 Anası yok üzölüp,
 Kalmış imiş balaların.
⁵⁵Öldüğünü bilmeden,
 Yaşıyordum ben eşin.
 Gelsem evde sen yoksun,
 İç çeksem gevşer dermanım.
 Ana deyip ağlıyor Taşpolot,
⁶⁰Dertli göze yaş dolar.
 Gül yârim seni hatırladığımda,
 Açılmadan gönlüm daralır.
 Anargül ağlıyor ana deyip,
 Askere gitmiş babam deyip.
⁶⁵Yoluma bakıp üzülerek,
 Gelir miymiş babam demiş?
 Kızıl ipek nakışlı,
 Tezyinatın toplanıp,
 Haşhaş gibi süslü,
⁷⁰Evin kalmış toplanıp.
 Anargül kızın ağlar,
 Parılayıp gözyaşı dökülür.
 Kıyametlik eşim gül yârim,
 Arkasına bakıp gelmez dönüp.
⁷⁵Taşpolot ağlıyor acı acı bağıırıp,
 Damlayıp gözyaşı dökülüp.
 Yaradana katlanır balaların,
 Gül yârim gelmez dönüp.
 Sevgilim gül yârim,
⁸⁰Haberini duymadım.
 Ben askerden geldiğimde,
 Gülümseyip çıkmadın.

Kanış ayım gülcarım,
 Kereez sözü ukpadım.
⁸⁵Alistan asker men kelsem,
 Aldımdan tosüp barbadıñ.
 Altı ooz süylöp sözdöşüp,
 Kumardan çıgıp kalbadım.
 Men kelgiçe gülcarım,
⁹⁰Baldarga başçı bolboduñ.
 Kerbendey üydö keñeşip,
 Didarıña toybodum.
 Askerden cönöp kaytkanda,
 Körsöm dep kıldım tilegim.
⁹⁵Körköm menin gülcarım,
 Köñülü cumşak ziregim.
 Taşkenden poezd ötköndö,
 Opolcudu cürögüm.
 Cürögüm oynop turbadı,
¹⁰⁰Ötkön eken gülcarım.
 Çın acaldın irası,
 Cetken eken gülcarım.
 Catkan ceriñ belgisiz,
 Bekem beken gülcarım.
¹⁰⁵Bizge okşogon armanduu,
 Neçen eken gülcarım.
 Körömün dep oylodum,
 Ümütümdö gülcarım.
 Körünöo ıylap men tarttım,
¹¹⁰Küyütüñdü gülcarım.
 Catkan cerim töşöksüz,
 Cerdey boldu gülcarım.
 Akkan caşım toktoboy,

Eşim gül yârim,
 Nasihatlı sözünü duymadım.
⁸⁵Uzaktan asker ben gelsem,
 Önümden beni karşılayıp çıkmadın.
 Altı ağız söz söyleyip,
 Özlemden kurtulmadım.
 Ben gelene kadar gül yârim,
⁹⁰Balalara kılavuz olmadın.
 Kervan gibi evde görüşüp,
 Çehrene doymadım.
 Askerden geri dönünce,
 Görsem deyip dilek tuttum.
⁹⁵Benim güzel gül yârim,
 Gönlü yumuşak zekîm.
 Taşkent'ten tren geçince,
 Ümitsizliğe düştü yüreğim.
 Yüreğim kıpırdanıp durmadı,
¹⁰⁰Ölmüş imiş gül yârim.
 Hakikî ecel gerçeği
 Yetişmiş gül yârim.
 Yattığın yerin belirsiz,
 Sağlam mıymış gül yârim?
¹⁰⁵Bize benzeyen dertli,
 Kaç tane imiş gül yârim?
 Göreyim diye düşündüm,
 Ümidimde gül yârim.
 Açıkça ağlayıp ben çektim,
¹¹⁰Yasını gül yârim.
 Yattığım yer dōşeksiz,
 Yer gibi oldu gül yârim.
 Akan gözyaşım durmadan,

Seldey boldu gülcarım.
¹¹⁵Karmaganım kolumda,
 Polot kalam gülcarım.
 Apam deşip ıyлашат,
 Eki balañ gülcarım.
 Baldardı körsöm başımda,
¹²⁰Akır zaman gülcarım.
 Cerge kılkan bolgondur,
 Kara çaçıñ gülcarım.
 Cıdıp köçüp tüşköndür,
 Kalem kaşıñ gülcarım.
¹²⁵Bul düynödön öçüptür,
 Senin atıñ gülcarım.
 Kanday cerde kaldı eken,
 Senin koluñ gülcarım.
 Topurakka bölönüp,
¹³⁰Gozo boyuñ gülcarım.
 Beşeneme cazılğan,
 Küygön şorum gülcarım.
 Özüñ artık can eleñ,
 Taza porum gülcarım.
¹³⁵Canagı dep süylögön,
 Şirin sözüñ gülcarım.
 Dünyödö tügönbös,
 Malım eleñ gülcarım.
 Tüpkülüğüñ ömürlöş,
¹⁴⁰Carım eleñ gülcarım.
 Köñülümö caktırgan,
 Ayım eleñ gülcarım.
 Ak üyümdü çaypaltpas ,
 Kutum eleñ gülcarım.

Sel gibi oldu gül yârim.
¹¹⁵Tuttuğum elimde,
 Polat kalem gül yârim.
 Anam deyip ağladılar,
 İki balan gül yârim.
 Balaları görsem, başımda,
¹²⁰Ahir zamana dek gül yârim.
 Yerde kılçık olmuştur,
 Kara saçın gül yârim.
 Dökülüp düşmüştür,
 Kalem kaşın gül yârim.
¹²⁵Bu dünyadan yok olmuştur,
 Senin adın gül yârim.
 Nasıl yerde kalmış,
 Senin elin gül yârim?
 Toprağa belenmiş,
¹³⁰Pamuk gövden gül yârim.
 Alnıma yazılmış,
 Yanan felâketim gül yârim.
 Kendin üstün can idin,
 Temiz, zarif gül yârim.
¹³⁵Benim “o” diye söylediğim,
 Hoş sözün gül yârim.
 Dünyada tükenmez,
 Malım idin gül yârim.
 Hakikî hayat arkadaşı,
¹⁴⁰Yârim idin gül yârim.
 Gönlüme yatan,
 Ayım idin gül yârim.
 Ak evimi sallamaz,
 Ruhum idin gül yârim.

¹⁴⁵Kadırlaşıp teñ öskön,
 Kişim eleñ gülcarım.
 Caydarı koydun cününön,
 Kilem kılğan gülcarım.
 Cayın-kışın üyümdü,
¹⁵⁰Şilen kılğan gülcarım.
 Bulgarıdan terligim,
 Murun pıçkan gülcarım.
 Buralıp üydön men kelsem,
 Murun çıkkın gülcarım.
¹⁵⁵Kök kiyizden törligim,
 Murun pıçkan gülcarım,
 Köykölüp üydön men kelsem,
 Murun çıkkın gülcarım.
 Töşögümdü tört büktöp,
¹⁶⁰Törgö salğan gülcarım,
 Açuulansam süylöşüp,
 Canga salğan gülcarım.
 Cansarını saymalap,
 Manat kılğan gülcarım.
¹⁶⁵İçe turgan çayimdi,
 Nabat kılğan gülcarım.
 Kiye turgan tonumdu,
 Kabat kılğan gülcarım.
 Tutkan üyün kızıtıp,
¹⁷⁰Abat kılğan gülcarım.
 Kalpagımdın çetini,
 Çıraz kılğan gülcarım.
 Çepken bıçsa dalima,
 İras kılğan gülcarım.
¹⁷⁵İçigimdin çekesin,

¹⁴⁵Birbirimizi sayıp beraber büyümüş,
 Kişim idin gül yârim.
 Yazları koyunun yününden,
 Kilim dokuyan gül yârim.
 Yazın kışın evimi,
¹⁵⁰Şölene çeviren gül yârim.
 İşlenmiş deriden terliğimi⁴⁰,
 Çok evvelden biçen gül yârim.
 Dönüp evden ben gelsem,
 İlkin çıkan gül yârim.
¹⁵⁵ Gök keçeden terliğimi,
 Çok evvelden biçen gül yârim.
 Kımıldanıp evden ben gelsem,
 İlkin çıkan gül yârim.
 Yatağımı dört kat,
¹⁶⁰Başköşeye seren gül yârim,
 Öfkelensem sohbet edip,
 Sakinleştiren gül yârim.
 Cenazeyi nakışlarla bezeyip,
 Kırmızı çuha yapan gül yârim.
¹⁶⁵İçeceğim çayımı,
 Şeker eden gül yârim.
 Giyeceğim kürkümü,
 Kat kat eden gül yârim.
 Soğumuş evini ısıtıp,
¹⁷⁰Mamur eden gül yârim.
 Kalpağımın kenarını,
 Kıvıran gül yârim.
 Cepken dikse sırtıma,
 Uygun yapan gül yârim.
¹⁷⁵Kürkümün yakasını,

Bara kılğan gülcarım.
 Meyman kelse üyügö,
 Çayı tayar gülcarım.
 Dastorkondo casaluu,
¹⁸⁰Nanı tayar gülcarım.
 Kamdigi cok meymanga,
 Baari tayar gülcarım.
 Teñ kurbum esen kelse dep,
 Tilek kılğan gülcarım.
¹⁸⁵Katar cügün törüdö,
 Paymant kılğan gülcarım.
 Men askerge ketkende,
 Kayrat kılğan gülcarım.
 Koş panızduu ıragın,
¹⁹⁰Taza cakkan gülcarım.
 Taşpolottu cetilip,
 Taza bakkan gülcarım.
 Anargüldün çaçıga,
 Tumar takkan gülcarım.
¹⁹⁵Baskanıñda ön cok,
 Cerge cakkan gülcarım.
 Meyman üçün astaydil,
 Elge cakkan gülcarım.
 Intimakka kirgizgen,
²⁰⁰Tuuganımdı gülcarım.
 Kursant kılğan üydögü,
 Meymanımdı gülcarım.
 Meyman üçün sarp kılğan,
 Cıyganımdı gülcarım.
²⁰⁵Çarkıratıp törgö ilgen,
 Aynegimdi gülcarım.

Kanatlı yapan gül yârim.
 Misafir gelse evine,
 Çayı hazır gül yârim.
 Sofrada yapılı,
¹⁸⁰Ekmeği hazır gül yârim.
 Eksigi yoktur misafire,
 Her şeyi hazır gül yârim.
 Kocam sağ gelse deyip,
 Dilek dileyen gül yârim.
¹⁸⁵Sıra sıra yükleri köşede,
 Düzgün duran gül yârim.
 Ben askere gidince,
 Gayret eden gül yârim.
 Çift fanuslu kandilini,
¹⁹⁰Temiz yakan gül yârim.
 Taşpolot'u yetiştirip,
 Güzel bakan gül yârim.
 Anargül'ün saçına,
 Muska takan gül yârim.
¹⁹⁵Bastığında kusur yok,
 Yere yakışan gül yârim.
 Misafir için candan,
 Halka hoş gelen gül yârim.
 İttifaka sokan,
²⁰⁰Kardeşimi gül yârim.
 Memnun etmiş evdeki,
 Misafirimi gül yârim.
 Misafir için sarfetmiş,
 Biriktirdiğimi gül yârim.
²⁰⁵Parlatıp baş köşeye asmış,
 Aynamı gül yârim.

Kirdetpesten karmagan,
 Çaynegimdi gülcarım.
 Özüñ menen ötkördüm,
²¹⁰Caştıgımdı gülcarım.
 Erkeletip taratkan,
 Mastıgımdı gülcarım.
 Koluñ menen cem cegen,
 Mingen atım gülcarım.
²¹⁵Emi aytamın zar kakşap,
 Kimge datım gülcarım.
 Askerde cürüp cetpedi,
 Saga katım gülcarım.
 Ölüm çirkin zor eken,
²²⁰Alıp ketken gülcarım.
 Bul küyüttü kurbuña,
 Salıp ketken gülcarım.
 On segizde turmuşuñ,
 Birge boldu gülcarım.
²²⁵Bereke menen kasiyet,
 Üydö boldu gülcarım.
 Askerge barıp el üçün,
 Men bölündüm gülcarım.
 Men kelgiçe pursat cok,
²³⁰Sen bölündüñ gülcarım.
 Baldardı körüp közümdön,
 Caş tögüldü gülcarım.
 Körgönü kelse tuugandar,
 Bilinbeysiñ gülcarım.
²³⁵Caktıgını başıdan,
 Tartkan eken gülcarım.
 Men kelgiçe turpakka,

Kirletmeden tutmuş,
 Çaydanlıgımı gül yârim.
 Seninle geçirdim,
²¹⁰Gençliğimi gül yârim.
 Nazlandırıp dağıtmış,
 Sarhoşluğumu gül yârim.
 Elinden yem yemiş,
 Bindiğim atım gül yârim.
²¹⁵Şimdi söyleyeyim acı acı ağlayıp,
 Kime feryadımı gül yârim?
 Askerde varıp ulaşmadı,
 Sana mektubum gül yârim.
 Ölüm nefret edilen zorluk imiş,
²²⁰Alıp gitmiş gül yârim.
 Bu kederi kocasına,
 Bırakıp giden gül yârim.
 On sekiz yaşından beri,
 Birlikte oldu gül yârim.
²²⁵Bereket ile hasiyet,
 Evde oldu gül yârim.
 Askere gidip memleket için,
 Ben ayrıldım gül yârim.
 Ben gelene kadar fırsat yok,
²³⁰Sen ayrıldın gül yârim.
 Çocukları görüp, gözümden,
 Yaş döküldü gül yârim.
 Göreceği gelse kardeşlerin,
 Ulaşılamazsın gül yârim.
²³⁵Beğendiğini başından,
 Çekmiş imiş gül yârim.
 Ben gelene kadar toprağa,

Catkan eken gülcarım.
 Ukurugu ölümdün,
²⁴⁰Şaşkan eken gülcarım.
 Acalıñ cetip sen kettiñ,
 Men başıñda bolbodum.
 Meymanıña saña atap,
 Kol menen koydu soybodum.
²⁴⁵Can barında kelbedim,
 Toguz katar kiyimdi,
 Cuucuña berbedim,
 Kıyamattık cubayım,
 Saga tiysin debedim.
²⁵⁰Közüñ tirik çağında,
 Taşpolotko toy kılıp,
 Kirgizbedim kelindi.
 Kelgen eken kadalıp,
 Toso albadım ölümdü,
²⁵⁵Küygönümdön ırdadım,
 Gülcarım senin cönüñdü.
 Askerge kettim koştosup,
 Körbödüm tirik özüñdü.
 Esenbisiñ kurbum dep,
²⁶⁰Karmabadım koluñdu.
 Baldarıñ cetimsen ölüp,
 Kuruttuñ menin şorumdu.
 Cer tagidan körböymün,
 Sunalgan taza boyuñdu.
²⁶⁵Gülcarım senden ayrıldım,
 Kargaşa kıldıñ columdu.
 Sabılamın tappaymın,
 Sardalım senin özüñdü.

Yatmış gül yârim,
 Kemendi ölümün,
²⁴⁰Acele etmiş gül yârim.
 Ecelin yetip sen gittin,
 Ben başında olmadım.
 Misafirine itibar edip,
 Elimle koyun kesmedim.
²⁴⁵Yaşarken gelmedim.
 Dokuz kat giyimi,
 Vermedim.
 Kıyametlik karım,
 Sana değsin demedim.
²⁵⁰Gözünün gördüğü zamanda
 Taşpolat'a toy yapıp,
 Getirmedim gelini.
 Gelmişmiş saplanıp,
 Karşılayamadım ölümü.
²⁵⁵Yandığımdan şiir söyledim,
 Gül yârim senin hakkında.
 Askere gittim vedalaşıp,
 Görmedim diri seni.
 Esen misin karım deyip,
²⁶⁰Tutmadım elini.
 Çocukların yetim, sen ölüp,
 Kuruttun benim bahtımı.
 Yeryüzünde görmüyorum,
 Endamlı olan genç gövdeni.
²⁶⁵Gül yârim senden ayrıldım,
 Engel oldun yoluma.
 Yalvarıyorum bulamıyorum,
 Serdarım seni.

Zarkırap baldar köp ıylap,
²⁷⁰Samsıttı caşka közümdü.

Can coldoşum Gülayım,
 Canaşıp öskön cubayım.
 Canımday körgön Taşpolot,
 Uulumdu kubat kılayın.

²⁷⁵Kıyamət bir carım Gülayım,
 Kıynalsam kaday turayın.
 Özüñdön kalğan bir belek,
 Akılı artık Anargül,
 Kızımdı kubat kılayın.

²⁸⁰Çıraktı üydö cagarın,
 Baldardı eptep bagarın.
 Taşpolot cürüp er ceter,
 Köñüldön şondo kir keter,
 ıylay bersem bul beker.

²⁸⁵Caratılğan kişiye,
 Ölüm çirkin bir ceter,
 Kızıñ ıylar sızılıp,
 Kılçayıp köönü buzulup,
 Anargül cürüp boy ceter,
²⁹⁰Armanduu içten oy keter.

Kız enenin ınagı,
²⁹²Esimden keter bu dagı.

Bağırarak çocuklar çok ağlayıp,
²⁷⁰Yordu yaşla gözümü.

Can yoldaşım Gülay'ım,
 Beraber büyüyen karım.
 Canım gibi gördüğüm Taşpolat,
 Oğlumu kuvvetli yapayım.

²⁷⁵Kıyamete dek yârım Gülay'ım,
 Azap çekerek nasıl yaşayayım?
 Kendinden kalan bir hediye,
 Akılı fazla Anargül,
 Kızımı kuvvetli yapayım.

²⁸⁰Mumu evde yakarım,
 Çocuklara usulü ile bakarım.
 Taşpolat büyüüp er olur,
 Gönülden o zaman kir gider.
 Ağlayıversem bu nafile.

²⁸⁵Yaratılan kişiye,
 Ölüm denilen çirkin geliverir.
 Kızın ağlar sızlayıp,
 Başını çevirip gönlü yıkılıp.
 Anargül giderek büyür,

²⁹⁰Kederli yürekten düşünce gider.
 Kız ananın dostu,
²⁹²Aklımdan gider bu da.

3.2. KÜYÖÖSÜ KAZA BOLGON AYALDIN KOŞOGU

3.2.1. KÜYÖÖSÜ ÖLGÖNDÖ KOŞKON KOŞOGU

¹Caş mirzam,
Altından kemer kurçangan,
Ayday betin nur çalgan.
Aldadan buyruk iş eken,
⁵Caş mirzam,
Akıret ketip tınç algan.
Caş mirzam,
Kümüştön kemer kurçangan,
Kündöy betin nur çalgan.
¹⁰Kudaydan buyruk iş eken,
Caş mirzam,
Kün tiybes cerden tınç algan.
Karaygan toonun kırçası,
Caş mirzam,
¹⁵Kalıñ curtun mirzası.
Kızıl toonun kırçası,
Caş mirzam,
Kıl muruttun mirzası.
Altından ele barmagıñ,
²⁰Ay tiybes boldu çarbagıñ.
Çarbagıñdan çakırıp,
Caş mirzam,
Koşup bir alsın arbagıñ.
Kümüştön ele barmagıñ,
²⁵Kün tiybes boldu çarbagıñ.
Çarbagıñdan çakırıp,

3.2. KOCASI VEFAT EDEN KADININ AĞIDI

3.2.1. KOCASI ÖLDÜĞÜNDE SÖYLEDİĞİ AĞIDI

¹Genç efendim,
Altından kemer kuşanmış,
Ay gibi yüzünü nur kaplamış.
Allah'tan buyruk iş imiş.
⁵Genç efendim,
Ahirete gidip dinlenmiş.
Genç efendim,
Gümüştön kemer kuşanmış,
Güneş gibi yüzünü nur kaplamış.
¹⁰Allah'tan buyruk iş imiş.
Genç efendim,
Gün değmez yerde dinlenmiş.
Kararan dağın sırtı,
Genç efendim,
¹⁵Kalabalık yurdun efendisi.
Kızıl dağın sırtı,
Genç efendim,
İnce bıyıklıların efendisi.
Altından idi parmağın,
²⁰Ay değmez oldu kalene.
Kalenden çağırıp,
Genç efendim,
Koşup alıversin ruhun.
Gümüştön idi parmağın,
²⁵Gün değmez oldu kalene.
Kalenden çağırıp,

Caş mırzam,
 Koşup bir alsın arbağıñ.
 Cetim degen ne bolot,
³⁰Baldarıñ cergesinen kem bolot.
 Moynu kulaç cez bolot,
 Baldarıñdın caş mırzam,
 Öñü sarı cez bolot.
 Karıp bir degen ne bolot,
³⁵Katarınan kem bolot.
 Baldarıñ kaçan er cetet,
 Er cetkençe es ketet.
 Men karabet beybaktın,
 Etegi tolo caş ketet.
⁴⁰Caş mırzam,
 Tünörgön kördö sen calgız.
 Tümöndüü bülö men calgız.
 Karañğı kördö sen calgız,
 Caş mırzam,
⁴⁵Kapşıttuu üydö men calgız.
 Kızıl bir kuyruk kızıl nar,
 Kıblanı karay tez ketti.
 Kız algan mendey beybaktı,
 Caş mırzam,
⁵⁰Kıyamet caydan izdetti.
 Kara kuyruk kara nar,
 Kıblanı közdöy tez ketti.
 Kız algan mendey beybaktı,
 Caş mırzam,
⁵⁵Karañğı caydan izdetti.
 Kara bir çapan boyloşum,
 Karañğı caylık coldoşum.

Genç efendim,
 Koşup alıversin ruhun.
 Yetim denilen nedir?
³⁰Çocukların yerinden eksik olur.
 Boynu bir kulaç bakır olur.
 Çocuklarının genç efendim,
 Yüzü sarı bakır olur.
 Garip denilen nedir?
³⁵Sırasından eksik olur.
 Çocukların ne zaman er olur?
 Er olana kadar akıl gider.
 Ben talihsiz bahtsızın,
 Eteği dolu yaş gider.
⁴⁰Genç efendim,
 Kararan mezarda sen yalnız.
 Kalabalık ailede ben yalnız.
 Karanlık mezarda sen yalnız,
 Genç efendim,
⁴⁵Kapşitli evde ben yalnız.
 Kızıl kuyruklu kızıl deve,
 Kibleye doğru tez gitti.
 Kız olarak aldığın ben bahtsızın,
 Genç efendim,
⁵⁰Kıyamet yerden arattı.
 Kara kuyruklu kara deve,
 Kibleye doğru tez gitti.
 Kız olarak aldığın ben bahtsızın,
 Genç efendim,
⁵⁵Karanlık yerden arattı.
 Kara kaftanlı boydaşım,
 Kara yerlik yoldaşım.

Kızıl çapan boyloşum,
 Caş mırzam,
⁶⁰Kıyamattık coldoşum.
 Bededegi körüngön,
 Kekilik kuştun cöcösü,
 Caş mırzam,
 Ker muruttun törösü.
⁶⁵Kıyadagi körüngön,
 Kırgıyek kuştun cöcösü,
 Caş mırzam,
 Kıl muruttun törösü.
 Altından kılğan übölük,
⁷⁰Atakem koşkon tübölük.
 Tübölük senden acırap,
 Beybagıñ kaldı tünörüp.
 Kümüştön kılğan übölük,
 Atakem koşkon tübölük.
⁷⁵Tübölük senden acırap,
 Kara bet kaldı tünörüp.
 Kırçın terek novdalap,
 Caş mırzam,
 Kıtayga bargan soodalap.
⁸⁰Kıtayga barıp ne aldıñ,
 Kız alğan beybak kiysin dep,
 Kızıldan makmal ton aldıñ.
 Kızıl bir makmal celbegey,
 Kız alğan cariñ men kaldım,
⁸⁵Kıtayga tüşkön pendedey.
 Karadan terek novdalap,
 Caş mırzam,
 Kazakka bargan soodalap.

Kızıl kaftanlı boydaşım,
 Genç efendim,
⁶⁰Kıyametlik yoldaşım.
 Yoncalıkta görünen,
 Kekliğin yavrusu.
 Genç efendim,
 Siyah bıyıklıların efendisi.
⁶⁵Yamaçta görünen,
 Genç atmacanın yavrusu.
 Genç efendim,
 İnce bıyıklıların efendisi.
 Altından yapılmış oklava,
⁷⁰Babacığımın birleştirdiği ebedîlik.
 Ebediyen senden ayrılıp,
 Bedbahtın kaldı kararıp.
 Gümüştten yapılmış oklava,
 Babacığımın birleştirdiği ebedîlik.
⁷⁵Ebediyen senden ayrılıp,
 Talihsiz kaldı kararıp.
 Ufak kavak yeşerip,
 Genç efendim,
 Çin'e gitmiş ticaret için.
⁸⁰Çin'e gidip ne aldın?
 Kızken aldığım bahtsız, giysin deyip,
 Kızıldan kadife kürk aldın.
 Kızıl kadifeden sırtta atılmış palto gibi,
 Kız olarak aldığın yârin ben kaldım,
⁸⁵Çin'e düşen kul gibi.
 Karakavak yeşerip,
 Genç efendim,
 Kazak'a gitmiş ticaret için.

Kazakka barıp ne aldı
⁹⁰Kara bet beybak kiysin dep,
 Karadan makmal ton aldıñ.
 Kara bir makmal celbegey,
 Karabet beybak men kaldım.
 Kazakka tüşkön pendedey.
⁹⁵Uçup da uçup kutulbas,
 Uçagan tüştü baymaka
 Üç uktasam tüştö cok,
 Caş mırzam,
 Ubayım tüştü beybakka.
¹⁰⁰Kaça da kaç a kutulbas,
 Kaçagan tüştü baymakka
 Katuu uktasam tüştö cok,
 Caş mırzam,
 Kaygı tüştü beybakka.

* * *

¹⁰⁵Buuruldu minseñ beli boş,
 Burulbay kettiñ kayır koş.
 Karanı minsek beli boş,
 Kayrılбай kettiñ kayır koş.
 Ay arası buluttap,
¹¹⁰Azabıñ turat kilektep.
 Kün arası buluttap,
 Küyütüñ turat külüttöp.
 Kıtaydın colu kırk kündük,
 Cakşı attuuga bir kündük.
¹¹⁵Kılıgıñ ötür miñ kündük.
 Saymaluu kalpak, sarı şım,

Kazak'a gidip ne aldı?
⁹⁰Talihsiz, bahtsız giysin deyip,
 Kara kadife kürk aldın.
 Kara kadifeden sırta atılmış palto gibi,
 Talihsiz, bahtsız ben kaldım,
 Kazak'a düşen kul gibi.
⁹⁵Uçup uçup da kurtulmaz,
 Uçan düştü tuzağa.
 Üç kere uyusam da düşte yok.
 Genç efendim,
 Dert düştü bahtsız a.
¹⁰⁰Kaçar kaç a da kurtulmaz,
 Kaçan düştü tuzağa.
 Derin uykuya dalsam da düşte yok.
 Genç efendim,
 Kaygı düştü bahtsız a.

* * *

¹⁰⁵Karışık kır ata binsen beli boş.
 Dönmeden gittin hayırla beraber.
 Kara ata binsek beli boş.
 Dönmeden gittin hayırla beraber.
 Ay bulutlanıp,
¹¹⁰Azabın durur ötüp.
 Güneş bulutlanıp,
 Kederin durur çoğalıp.
 Çin'in yolu kırk günlük,
 İyi atlıya bir günlük.
¹¹⁵İşin öne geçer bin günlük.
 Nakışlı kalpaklı, sarı şalvarlı,

Sanaalaş sizden acırap,
 Sargayıp üydö kalışım.
 Bulgarı kalpak, sarı şım,
¹²⁰Mustayıp sizden acırap,
 Muñkanıp üydö kalışım.
 Buulum bir ele töşögüñ,
 Bukarı ele eşigiñ.
 Buulum bir töşök cıyıldı,
¹²⁵Bukarı eşik cıyıldı.
 Ay tiybes kara kılãña,
 Ak kepter ergip konçu ele.
 Altından kılğan tagıña,
 Akimder kelip konçu ele.
¹³⁰Seniñ bir közüñ ötkön soñ,
 Ak kepter tursun cel kelbeyt,
 Akimder tursun el kelbeyt.
 Artıñda kalğan karabet,
 Adamga sözü teñ kelbeyt.
¹³⁵Kün tiybes kara bağıña,
 Küküktör ergip konçu ele.
 Kümüştön kılğan tagıña,
 Küünadır kelip konçu ele.
 Seniñ bir közüñ ötkön soñ,
¹⁴⁰Kün tiybes kara bağıña,
 Küküktör tursun cel kelbeyt,
 Küünadır tursun el kelbeyt.
 Artıñda kalğan karabet,
¹⁴⁴Küñdörgö sözü teñ kelbeyt.

Fikir ortağım, sizden ayrılıp,
 Sararıp evde kalışım.
 Deri kalpaklı, sarı şalvarlı,
¹²⁰Hasret çekip sizden ayrılıp,
 Tasalanıp evde kalışım.
 Buulum⁴¹ idi yatağın,
 Buhara idi kapın.
 Buulum yatak toplandı,
¹²⁵Buhara kapısı kapandı.
 Ay değmeyen sahiline,
 Ak güvercin sıçrayıp konacaktı.
 Altından yaptığı tahtına,
 Valiler gelip oturacaktı.
¹³⁰Senin gözün yumulduktan sonra,
 Ak güvercin bir yana dursun yel gelmez.
 Valiler bir yana dursun halk gelmez.
 Ardında kalan bedbahtın,
 İnsana sözü denk gelmez.
¹³⁵Gün değmez kara bağına,
 Kuşlar sıçrayıp konacaktı.
 Gümüştten yaptığı tahtına,
 Muteber kişiler gelip oturacaktı.
 Senin gözün yumulduktan sonra,
¹⁴⁰Gün değmez kara bağına.
 Kuşlar bir yana dursun yel gelmez.
 Muteber kişiler bir yana dursun halk gelmez.
 Ardında kalan bedbahtın,
¹⁴⁴Cariyelere sözü denk gelmez.

3.2.2. KÜYÖÖSÜNÖ

KOŞKONU

¹Ay asmandın booru eken,
Ayday carkıp cürgönüm,
Gülpayımdın dooru eken.
Kün asmandın booru eken,
⁵Kündöy carkıp cürgönüm,
Gülpayımdın dooru eken.
Gülpayımdın barında,
Çaynaganım may ele,
Çaypaganım çay ele.
¹⁰Gülpayım közü ötkön soñ,
Çaynaganım uu boloor,
¹²Çaykaganım suu boloor.

3.2.2. KOCASINA

SÖYLEDİĞİ

¹Ay gökyüzünün kardeşi imiş.
Ay gibi parlayışım,
Gülpayım'ın devri imiş.
Güneş gökyüzünün kardeşi imiş.
⁵Güneş gibi parlayışım,
Gülpayım'ın devri imiş.
Gülpayım'ın varlığında,
Çiğnediğim yağ idi,
Çalkaladığım çay idi.
¹⁰Gülpayım'ın gözü yumulduktan sonra,
Çiğnediğim zehir olacak,
¹²Çalkaladığım su olacak.

3.2.3. BAYDIN AYALININ

KOŞOGU

¹Karargan toodon kün çıktı,
Kaygırgan beybak ün çıktı.
Kaygırsam aytam armandı,
Kazırkı düynö calgandı.
⁵Kötörböskö aylam cok,
Başıma kuday salgandı.
Bergen kuday özü aldı,
Men beybak ıylap tul kaldı.
Tagdırım sizdi caratkan,
¹⁰Casagan egem özü aldı.
Catındaş bolgon tuugan cok,
Caldırap ıylap men kaldım.
Bergen kuday özü aldı,
Men beybak ıylap tul kaldı.

3.2.3. ZENGİNİN KARISININ

AĞIDI

¹Kararan dağdan güneş çıktı,
Kederlenen bahtsızdan ses çıktı.
Tasalanırsam söylerim derdi,
Şimdiki yalan dünyayı.
⁵Katlanmamaya çarem yok
Başıma Allah'ın verdiğine.
Veren Allah kendi aldı,
Ben bahtsız ağlayıp dul kaldı.
Kaderim sizi yaradan,
¹⁰Yaradan Allah'ım kendi aldı.
Ana bir olan kardeş yok,
Yalvarıp ağlayıp ben kaldım.
Veren Allah kendi aldı,
Ben bahtsız ağlayıp dul kaldı.

¹⁵Eşikte malıñ eelerge,
 Eneleş tuugan kim kaldı.
 Esiñen çıkpay el kaldı.
 Eerçişken carıñ tul kaldı.
 Artıñda malıñ eelerge,
²⁰Atalaş tuugan kim kaldı?
 Akıldan çıkpay ıylagan,
 Arkañda beybak tul kaldı.
 Kalayluu senin çaydoosuñ,
 Kan uruu senin can dosuñ.
²⁵Mederlüü senin çaydoosuñ,
 Bek uruu senin can dosuñ.
 Mederlüü çaydoos dat boldu,
 Bek uulu senden cat boldu.
 Kalayluu çaydoos dat boldu,
³⁰Kan uulu senden cat boldu.
 Saymaluu kalpak sarı şım,
 Sayaktan kelet taanışıñ,
 Al taanışıñ kelgende,
 Cañşap ıylayt kanışıñ.
³⁵Kıyma kalpak, kızıl şım,
 Kıtaydan kelet taanışıñ,
 Al taanışıñ kelgende,
 Kıynalıp ıylayt kanışıñ.
 Sur corgo minip cılcıtkan,
⁴⁰Suudan suksur alıp ırgıtkan,
 Ker corgo minip cılcıtkan,
 Keriden kekilik alıp ırgıtkan,
 Kalpagın zerge tolturgan,
 Kan aldında olturgan.
⁴⁵Belbagın zerge tolturgan,

¹⁵Kapıdaki malına sahip çıkmaya,
 Ana bir olan kardeş kim kaldı?
 Aklından çıkmayan yabancı kaldı.
 Ardından ayrılmayan yârin dul kaldı.
 Ardında malına sahip olmaya,
²⁰Baba bir olan kardeş kim kaldı?
 Aklından çıkmadan ağlayan,
 Arkanda bahtsız dul kaldı.
 Kalaylı senin çaydanlığın,
 Han soyu senin can dostun.
²⁵İşlemeli senin çaydanlığın,
 Bey soyu senin can dostun.
 İşlemeli çaydanlık paslandı,
 Bey oğlu senden ayrıldı.
 İşlemeli çaydanlık paslandı,
³⁰Han oğlu senden ayrıldı.
 Nakışlı kalpaklı sarı şalvarlı,
 Sayak'tan⁴² gelir tanıdığın.
 O tanıdığın geldiğinde,
 Dövünüp ağlar eşin.
³⁵Çarpık kalpaklı kırmızı şalvarlı,
 Çin'den gelir tanıdığın.
 O tanıdığın geldiğinde,
 Azap çekip ağlar eşin.
 Boz kır yorgaya binip hareket ettirmiş.
⁴⁰Sudan ördek alıp fırlatmış.
 Koyu doru yorgaya binip hareket ettirmiş.
 Dağ yamacından kekli alıp fırlatmış.
 Kalpağını altınla doldurmuş,
 Hanın önünde oturmuş.
⁴⁵Kuşağını altınla doldurmuş,

Bek aldında olturğan.
 Eçkisi erkeç iyriğan,
 Erkegin basar kiyriğan.
 Bazardın colun çañ kılğan,
⁵⁰Kanday baydın koyu dep,
 Bazarda sarttar dañ kılğan.
 Koylorun koçkor iyriğan,
 Koçkorun bazar kiyriğan.
 Bazardın colun çañ kılğan,
⁵⁵Kanday baydın koyu dep,
 Kokondo sarttar dañ kılğan.
 Argımak mingen moyundap,
 Altındı katkan koyundap.
 Külüktü mingen moyundap,
⁶⁰Kümüştü katkan koyundap.
 Argımak mingen sabaktap,
 Altındı çaçkan tabaktap.
 Külüktü mingen sabaktap,
 Kümüştü çaçkan tabaktap.
⁶⁵Kulunu sayda sulagan,
 Kuldarı bayday duulagan.
 Cabagı sayda sulagan,
 Calçısı bayday duulagan.
 Tobuna külük baktırgan,
⁷⁰Tabı kaytıp ketet dep,
 Dolono monçok taktırgan.
 Aylına külük baktırgan,
 Tabı kaytıp ketet dep,
 Ayuunun cünün taktırgan.
⁷⁵Koroosunun çetine,
 Koşoktop kögöön kerdırgan.

Beyin önünde oturmuş.
 Keçisinden teke sürmüş,
 Erkeğini pazara götürmüş.
 Pazarın yolunu toz etmiş.
⁵⁰Hangi zenginin koyunu diye,
 Pazarda tüccar şamata yapmış.
 Koyunlarından koç sürmüş,
 Koçunu pazara götürmüş.
 Pazarın yolunu toz etmiş.
⁵⁵Hangi zenginin koyunu diye,
 Hokant'ta tüccar şamata yapmış.
 Argımağa binmiş kamçılایپ,
 Altını gizlemiş koynuna koyup.
 Yürük ata binmiş kamçılایپ,
⁶⁰Gümüştü gizlemiş koynuna koyup.
 Argımağa binmiş çerçöp yığıp,
 Altını saçmış tabak tabak.
 Yürük ata binmiş çer çöp yığıp,
 Gümüştü saçmış tabak tabak.
⁶⁵Tayı nehirde sulamış,
 Köleleri zengin gibi gürültü yapmış.
 Tayı nehirde sulamış,
 İşçisi zengin gibi gürültü yapmış.
 Hepsine yürük at terbiye ettirmiş.
⁷⁰Uğuru gider deyip,
 Akdiken ağacından boncuk taktırmış.
 Köyüne yürürk at terbiye ettirmiş.
 Uğuru gider deyip,
 Ayının postunu astırmış.
⁷⁵Koyun ağılının kenarına,
 Koyunları bağlayıp at sinekliği gerdirmiş.

Koroodogu kuluna,
 Koydon soyuş berdirgen.
 Eşiginin astına,
⁸⁰Eşiltip kögöön kerdirgen.
 Eşiktegi kuluna,
 Eçkiden soyuş berdirgen.
 Altı arıktan suu içken,
 Eliñ kaldı kül cigit,
⁸⁵Altı ıstarçın keñ Alay,
 Ceriñ kaldı kül cigit,
 Ceti ıstarçın keñ Alay,
 Ceriñ kaldı kül cigit,
 Üy üstünö coo kelse,
⁹⁰Tüböktüü başka doo kelse,
 Cürgülö baldar deer eleñ,
 Aga, inige bel eleñ.
 Altından cügön kalayluu,
 Küyöösü menen teñ öskön,
⁹⁵Kanday pende taalayluu.
 Ölöñdün sazi men elem,
 Turnanın kazı sen eleñ.
 Tulandın sazin ört çaldı,
⁹⁹Turnanın kazın kuş aldı.

3.2.4. KAN ACI ÖLGÖNDÖ TOKOLUNUN KOŞKONU

¹Kaşkardan ar kim keltirgen,
 Kalıbınça bermetti.
 Koluña kудay tuş kıldı,
 Kan acım,
⁵Kozgolbos kalıñ döölöttü.

Ağıldaki işçisine,
 Koyundan adak verdirmiş.
 Kapısının önüne,
⁸⁰Deldirip at sinekliği gerdirmiş.
 Kapıdaki işçisine,
 Keçiden soyuş verdirmiş.
 Altı arktan su içmiş,
 Halkın kaldı çiçek gibi yiğit.
⁸⁵Altı muhtarlı geniş Alay'da,
 Yerin kaldı çiçek gibi yiğit.
 Yedi muhtarlı geniş Alay'da,
 Yerin kaldı çiçek gibi yiğit.
 Ev üstüne düşman gelse,
⁹⁰Kalpaklı başa dava gelse,
 Yürüyün çocuklar derdin.
 Ağabeye, kardeşe dayanak idin.
 Altından gemin işlemeli,
 Kocası ile birlikte büyümüş,
⁹⁵Nasıl kullar talihli.
 Şarkının sazi ben idim,
 Turnanın kazı sen idin.
 Otlı bataklığı ateş yaktı,
⁹⁹Turnanın kazını kuş aldı.

3.2.4. HAN HACI ÖLDÜĞÜNDE İKİNCİ EŞİNİN SÖYLEDİĞİ

¹Kaşkar'dan her kim getirmiş,
 Kalıbınca inciyi?
 Eline Allah nasip etti,
 Han Hacım,
⁵Sarsılmaz büyük devleti.

Kokondon ar kim keltirgen,
 Korgoldon katta bermetti.
 Koluña kудay tuş kıldı,
 Kan acım,
¹⁰Kozgolbos kalıñ döölöttü.
 Külökkö tumar takkansıñ,
 Kürdöölüü curtkı cakkansın.
 Piyadaga at berip,
 Bir dalayga cakkansıñ.
¹⁵Argımaqtı bakkansıñ,
 Aç arıkka mal berip,
 Ar ubakta bakkansıñ.
 Kaptagı tuz alal,
 Karkıraluu kız alal.
²⁰Alal emey emine,
 Kadimki uuluñ Kasimbek,
 Atamdı acı ciberip,
 Ayılda kantip cüröm dep,
 Arkama salıp kötörüp,
²⁵Men da acı baram dep,
 Kup rahmat Kasimbek,
 Kutulduñ ata karzınan.
 600 som pul menen
 Abdıldıanı biy kıldıñ.
³⁰Ak saraydan üy kıldıñ.
 Kудayım süyüp baş bergen,
 Aga iniñdi cıynadıñ.
 Ata arbagıñ sıyladıñ.
 Asmanda bulut sozuldu,
³⁵Ak niyettüü kan Derbiş
 Asmandagı ürlörgö

Hokant'tan her kim getirmiş,
 Korgol'dan kent kent inciye?
 Eline Allah nasip etti,
 Han Hacım,
¹⁰Sarsılmaz büyük devleti.
 Yürük ata muska takmışsın,
 Çetin işlerde yurda faydalı olmuşsun.
 Piyadeye at verip,
 Bir çoğuna faydalı olmuşsun.
¹⁵Argımağı terbiye etmişsin,
 Aç, fakire mal verip,
 Her vakit bakmışsın.
 Çuvaldaki tuz helal.
 Karkıraluu⁴³ kız helal.
²⁰Helal değilse ne?
 İlk oğlun Kasimbek,
 Babamı hacca gönderip,
 Köyde nasıl yaşayayım deyip,
 Sırtıma alıp kaldırıp,
²⁵Ben de hacca gideyim demiş.
 Çok teşekkür Kasimbek,
 Kurtuldun baba borcundan.
 600 som para ile
 Abdıldı'yı bey yaptın.
³⁰Beyaz saraydan ev yaptın.
 Allah'ım sevip baş vermiş.
 Erkek kardeşlerini topladın,
 Baba ruhuna hürmet ettin.
 Gökyüzünde bulut uzadı.
³⁵İyi niyetli han Derviş
 Gökyüzündeki hurîlere

Aralaşıp koşuldu.
 Bette bulut sozuldu,
 Ak neettüü kan Derviş
⁴⁰Mekedegi ürlörgö
 Aralaşıp koşuldu.
 Camıykatın çoğultup,
 Kuratkanga cararsıñ.
 Cakınıñdın künöyün,
⁴⁵Kan Acım,
⁴⁶Saraganga cararsıñ.

3.2.5. 41. CAŞTA KETKEN ABIŞKASINA ARNALGAN KOŞOGU

¹Kızılı kiysem oñbodu,
 Senden kalgan baldarıñ
 Bir uul, bir kız bolbodu.
 Kömürköy altın zar ele,
⁵Köñüldö köp kep bar ele.
 Ortodo tilep cürgönbüz,
 Ortodo calgız bala ele.
 Sandığıñ altın zar ele,
 Sanaada köp kep bar ele.
¹⁰Sargayıp tilep cürgönüm,
 Ortodo calgız bala ele.
 Kerektüü taştın ooru cok,
 Bu sanaaga cetkirbey,
 Caratkandın booru cok.
¹⁵Kancarınan kan tamgan,
 Karagan kişi caltangan.
 Tizgininen kan tamgan,

Karışıp katıldı.
 Yüzde bulut uzadı.
 İyi niyetli han Derviş
⁴⁰Mekke'deki perilere
 Karışıp katıldı.
 Biraraya getirip toplayıp,
 Akrabana yararsın.
 Yakınının günahını,
⁴⁵Han Hacım,
⁴⁶Bağışlamaya yararsın.

3.2.5. 41. YAŞINDA ÖLEN İHTİYARINA İTHAF EDİLEN AĞIDI

¹Kırmızı giysem onmadı.
 Senden kalan çocukların
 Bir oğul, bir kız olmadı.
 Kömür sandığın altın idi,
⁵Gönülde çok söz var idi.
 Ortada isteyip yaşıyoruz,
 Ortada bir tek çocuk idi.
 Sandığın altın idi,
 Akılda çok söz var idi.
¹⁰Sararıp isteyip yaşıyorum,
 Ortada bir tek çocuk idi.
 Gerekli taşın ağırı yok,
 Bu düşünceye yetiştirmeden,
 Yaradan'ın merhameti yok.
¹⁵Hançerinden kan damlamış,
 Bakan kişi korkudan titremiş.
 Dizgininden kan damlamış,

Tiktegen adam caltangan.

Ker corgo oozun idergen,

²⁰Ker murutun imergen.

Keñ cıyındın içinde,

Keñeşin cazbay çirengen.

Sar corgo oozun idergen,

Sar murutun imergen.

²⁵San cıyındın içinde,

Sanatın cazbay çirengen.

Kara kiş borküñ ırgarda,

Kayran canıñ cırgarda,

Kara kiş borküñ suu bolor,

³⁰Kayran canıñ öttü ele,

Kara cerge kor bolor.

Suusar kiş borküñ ırgarda,

Sultan canıñ cırgarda,

Suusar kiş borküñ suu bolor,

³⁵Sultan canıñ öttü ele,

Suuluu cerge kor bolor.

Koştop kiyip suusar bork,

Irgap turgan çağında,

Koşo bilip kolhozdu,

⁴⁰Cırgap turgan çağında,

Acalıñ cetip kün bütüp,

Kaldırño cerdin tagında.

Turumtay uça par taştayt,

Tuyuk cerdin aldında,

⁴⁵Tuygun boyuñ tan taştayt.

Ak kökürök akılduu,

Ak kökürök sögülör.

Akılñ cerge tögülör.

Dikilen adam korkudan titremiş.

Koyu doru yorga ağzını eğdirmiş,

²⁰Siyah bıyığını burmuş.

Geniş kalabalığın içinde,

Müşaveresini yaymadan övünmüş.

Sarı yorga ağzını eğdirmiş,

Sarı bıyığını burmuş.

²⁵Sayırsız kalabalığın içinde,

Nasihatını tasarlamadan övünmüş.

Kara samur kalpağın hareket edince,

Sevgili canın haz duyunca,

Kara samur kalpağın su olur.

³⁰Sevgili canın geçmişti,

Kara yere kor olur.

Su samuru kalpağın su olur.

Sultan canın haz duyunca,

Su samuru kalpağın su olur,

³⁵Sultan canın geçmişti,

Sulu yere kor olur.

Çift çift giyip samur kalpak,

Hareket edecek çağında,

Beraber idare edip kolhozu⁴⁴,

⁴⁰Haz duyacak çağında,

Ecelin yetip gün bitip,

Kaldın mı yerin tahtında?

Doğan uça teleğini atar,

Kapalı toprağın altında,

⁴⁵Atmaca gibi gövden kuyruk tüyünü atar.

İyi akıllının,

Aklı gider.

Akılın yere dökülür.

Keñ kökürök keñeştüü,
⁵⁰Keñ kökürök sögülör,
 Keñeşiñ cerge tögülör.
 Çeçen ele kökürök,
 Emi çegip koyot topurak.
 Akıl ele kökürök,
⁵⁵Emi alıp koyot topurak.

3.2.6. KÜLÖSALDIN KOŞOGU

¹Asmandap uçkan kazdayım,
 Ak cayık catkan sazdayım.
 Asiret ketken begimdi,
 Ayтуusuz kantip taştayın.
⁵Kökölöp uçkan kazdayım,
 Kök cayık catkan sazdayım.
 Kömüskö ketken begimdi,
 Közdöösüz kantip taştayın.
 Tarazaga tarttırsam,
¹⁰Taalayım şordon az dedi.
 Taalay bağıñ az dedi.
 Taalayım cektur bir mıskał,
 Taalayım kaçan şor kıskan.
 İrimçığa açtırsam,
¹⁵İrskiñ şordon az dedi.
 İraatı bağıñ paz dedi.
 İrskim cektur bir mıskał,
 İrskim kaçan şor kıskan.
 Oñ kolumdun salaası,
²⁰Omkorot menin belimdi,
 Begimdin ordunda caş balası.
 Beş kolumdun salaası,

Geniş göğüs müşavereli,
⁵⁰Geniş göğüs sökölür,
 Müşaveren yere dökölür.
 Söz ustası idi gönülden,
 Şimdi çekip aldı toprak.
 Çok akıllı idi,
⁵⁵Şimdi aldı toprak.

3.2.6. KÜLÖSAL'IN AĞIDI

¹Havalanıp uçan kaz gibiyim,
 Yayvan yatan bataklık gibiyim.
 Hasret giden beyimi,
 Anlatmadan nasıl göndereyim?
⁵Göklere çıkıp uçan kaz gibiyim,
 Yayvan yatan bataklık gibiyim.
 Hayal âlemine giden beyimi,
 Beklemeksizin nasıl bırakayım?
 Teraziye tarttırsam,
¹⁰Talihim felaketten az dedi,
 Talihin bahtın az dedi.
 Talihim yoktur bir mıskał⁴⁵,
 Talihim ne zaman felaket önlemiş?
 Efsuncuya açtırsam,
¹⁵Rızkın felaketten az dedi,
 Bahtının arkası açık dedi.
 Rızkım yoktur bir mıskał,
 Rızkım ne zaman felaket önlemiş?
 Sağ parmağımın arası,
²⁰Alt-üst ediyor benim belimi,
 Beyimin yerinde küçük çocuğu.
 Beş parmağımın arası,

Böktöröt menin belimdi,
²⁴Begimdin kaldı balası.

3.2.7. ALİMANDIN KOŞOGU

¹Baygambar salgan meçitti,
 Bargan bir adam keçikti.
 Bargandarga salamat,
 Bul düynö bizge amanat.
⁵Buzulbagan say barbı,
 Muñkanbagan can barbı,
 Acal cetip, kün bütsö,
 Alıp kalar al barbı.
 Ketilbegen say barbı,
¹⁰Keyibegen can barbı.
 Acal cetip, kün bütsö,
 Alıp bir kalar al barbı.
 Karargan çöldün cakası,
 Kakşatat ölüm capası.
¹⁵Karargan çölgö köz cetpeyt,
 Kakşagan menen ün cetpeyt.
 Bozorgon çöldün cakası,
 Bozdotkon ölüm amalı.
 Bozorgon çölgö köz cetpeyt,
²⁰Bozdogon menen ün cetpeyt.
 Bazardan algan baçayı,
 Baktasız kaydan kabılat.
 Baygambar ötkön düynödön,
 Biz bakırsak kaydan tabılat.
²⁵İçkerden algan baçayı.
 İynesiz kaydan kabılsın.
 İskender ötkön düynödön,

Eyer kayışına bağıyor benim belimi,
²⁴Beyimin kaldı çocuğu.

3.2.7. ALİMAN'IN AĞIDI

¹Peygamberin yattığı mescide,
 Giden adam gecikti.
 Gidenlere selamet,
 Bu dünya bize emanet.
⁵Yıkılmayan yer var mı?
 Kederlenmeyen can var mı?
 Ecel yetip, gün bitse,
 Alıp kalacak hâl var mı?
 Kırılmayan yer var mı?
¹⁰Kederlenmeyen can var mı?
 Ecel yetip, gün bitse,
 Alıp kalacak hâl var mı?
 Kararan çölün kıyısı,
 Acı acı ağlatıyor ölüm cefası.
¹⁵Kararan çöl gözükmüyor,
 Acı acı ağlamaya ses çıkmıyor.
 Bozaran çölün rüzgarı,
 Kederle ağlatan ölümün işi.
 Bozaran çöl gözükmüyor,
²⁰Ağlamayla ses yetmiyor.
 Pazardan aldığı ipek kumaş,
 Pamuksuz nasıl kaplanır?
 Peygamber geçmiş dünyadan,
 Biz bağırsak nereden bulunur?
²⁵Türkistan'ın dışından aldığı kumaş,
 İğnesiz nasıl kaplansın?
 İskender geçmiş dünyadan,

İzdeseñ kaydan tabılsın.
 Kararıp közüñ tunarıp,
³⁰Akıret ketken siz karıp,
 Asıl bir canıñ ketken soñ,
³²Armanda bolup biz karıp.

3.2.8. KALIYÇANIN KOŞOGU

¹Alla taalam koş körböy,
 Bölgönün aytıp oturam.
 Alganımdın armanda,
 Ölgönün aytıp oturam.
⁵Kayıñdı menen Keñçeşten,
 Kaygıлуу boldum cetpesten.
 Kök cayık menen Keñçeşten,
 Körböy kaldım cetpesten.
 Bir ele menin armanım,
¹⁰Ölö elekte barbadım.
 Kol karmaşıp koştosup,
 Iraazıçılık albadım.
 Altı kanat üy tigip,
 Altı kertim cük cıyıp,
¹⁵Cölönöörüm deçü elem,
 Alganımdın barında,
 Altın menen kümüşkö
 Bölönöörüm deçü elem.
 Bölönmök tügül bölüngöm,
²⁰Közdön akkan kara caş,
 Kökürökkö tögülgön.
 Ataganat arman kün,
 Uşintip, köñülüm kalgan ölümdön.
 Agala buudan minbegen,

Arasan nereden bulunur?
 Kararıp gözüne karanlık basıp,
³⁰Ahirete gitmiş siz garip.
 Asil canın gittikten sonra,
³²Dertli biz garip.

3.2.8. KALIYÇA'NIN AĞIDI

¹Yüce Allah'ım hoş görmüyor,
 Ayırdığını söyleyip oturuyorum.
 Aldığının dert içerisinde,
 Öldüğünü söyleyip oturuyorum.
⁵Kayıñdı ile Kenceş'ten,
 Kederli oldum ulaşmadan.
 Gök Yayık ile Kenceş'ten,
 Görmeden kaldım ulaşmadan.
 Bir idi benim arzum,
¹⁰Ölmek üzereyken ulaşamadım.
 El ele vererek vedalaşıp,
 Rızasını almadım.
 Altı kanatlı ev dikip,
 Altı bölük yük yığıp,
¹⁵Dayanacağım deseydim.
 Aldığının varlığında,
 Altın ile gümüşe
 Beleyeceğim deseydim.
 Sarılmak bir yana ayrıldım.
²⁰Gözden akan kara yaş,
 Göğüse dökülmüş.
 Ne yazık dert günü,
 Öylece, gönlüm kalmış ölümünden.
 Ak benekli yürük ata binmeden,

²⁵Armanda öttüñ düynödön.

Aga-tugan eline

Astırtan sılık üylögön.

Kaybir adam sıyaktuu

Aksımdıkta bilbegen.

³⁰Kögala buudan minbegen,

Köz açık öttüñ düynödön.

Köp ele adam sıyaktuu

Köpkölöñ tartıp cürböğön.

Küñgöydögü badaldı,

³⁵Kanday badal deçü elem.

Küyöösü ölgön adamdı

Kanday adam deçü elem.

Küñgöydögü badaldın,

Gülü tüştü aşıma.

⁴⁰Küyöösü ölgön adamdın,

Muñu tüştü başıma.

Teskeydegi badaldı,

Kanday badal deçü elem,

Teñtuşu ölgön adamdı,

⁴⁵Kanday adam deçü elem.

Teskeydegi badaldın,

Gülü tüştü aşıma,

Teñtuşu ölgön adamdın,

⁴⁹Muñu tüştü başıma.

3.2.9. İBADATTIN KOŞOGU

¹Karayıp turgan daraktın

Açılıp turgan gülü ele.

Kalıñ bir çoquu el bolso

Akıl bir aytçu can ele.

²⁵Arzuyla geçtin dünyadan.

Ağabey kardeş memleketine

Gizliden gizliye zarif söylemiş.

Bazı insanlar gibi

Farklı görünmeyi bilmemiş.

³⁰Boz benekli yürük ata binmeden,

Gözün açık geçtin dünyadan.

Çoğu insan gibi

Caka satarak yaşamadın.

Dağın güney yamacındaki fundalığa,

³⁵Nasıl fundalık diyeyim?

Kocası ölen kişiye

Nasıl insan diyeyim?

Dağın güney yamacındaki fundalığın,

Çiçeği düştü aşıma.

⁴⁰Kocası ölen kişinin

Kederi düştü başıma.

Güneş görmeyen yerdeki fundalığa,

Nasıl fundalık diyeyim?

Eşi ölen kişiye,

⁴⁵Nasıl insan diyeyim?

Güneş görmeyen yerdeki fundalığın,

Çiçeği düştü aşıma.

Eşi ölen kişinin,

⁴⁹Kederi düştü başıma.

3.2.9. İBADAT'IN AĞIDI

¹Kararıp duran ağacın

Açılan çiçeği idi.

Kalabalık toplanmış halk içinde

Akıl verecek bir kişi idi.

⁵Bozorup turgan daraktın

Açılıp turgan gülü ele,

Akıl aytçu biy ele.

Betegesi belde öskön

Bek uulunday teñizim.

¹⁰Kımızdıgı kırdı öskön

Kan uulunday teñizim.

Bosogogo şam koygon,

Teñizim salgan üylörü,

Boluştı kelip tañ koygon.

¹⁵Eşigine şam koygon

Teñizim salgan üylörün

Eşender kelip tan koygon.

Buruluştı seydana

Burulup aldım bir daana.

²⁰Kayran cigit bolgonum,

Tuugandan boldı begana.

Eñiliştı seydana

Esil cigit bolgonum

Elimden boldı begana.

²⁵Karadan senin körpöçöñ,

Kayra salıp böktördüm.

Kayran cigit bolgonum

Kadırdın bilbey ötkördüm.

Kızıldan senin körpöçöñ,

³⁰Kıya salıp böktördüm.

Kayran cigit bolgonum,

Kıyaldıñ bilbey ötkördüm.

Şıbağı belden kara cer

Sıpayı cigit kayran er.

³⁵Üyüñdün üstü üydöy taş,

⁵Bozarıp duran ağacın

Açılan çiçeği idi.

Akıl verecek bey idi.

Ayrık otu dağ sırtında büyümüş,

Bey oğlu gibi arkadaşım.

¹⁰Kurt pençesi otu tepede büyümüş,

Han oğlu gibi arkadaşım.

Eşiğe lamba koymuş.

Arkadaşımın yaptığı evlere,

Nahiye müdürleri gelip hayret etmiş.

¹⁵Kapısına lamba koymuş,

Arkadaşımın yaptığı evlere

Şeyhler gelip hayret etmiş.

Dönüşte susam

Dönüp aldım bir tane.

²⁰Değerli yiğit olmuşum,

Kardeşten oldu zavallı.

Eğiliştı susam

Mihnet çeken yiğit olmuşum.

Yurdumdan oldu zavallı.

²⁵Karadan senin eyer örtün,

Tekrar koyup eyer kayışına bağladım.

Değerli yiğit olmuşum.

Kadrini bilmeden geçmişim.

Kırmızı senin eyer yorganın,

³⁰Çapraz koyup eyer kayışına bağladım.

Değerli yiğit olmuşum.

Düşünceni bilmeden bıraktım.

Kır pelinli dağ sırtından kara yer

Zarif yiğit, zavallı er.

³⁵Evinin üstü, ev gibi taş,

Üyündö kaldı baldar çaş.
 Eşigiñ aldı endey taş,
 Eşikte kaldı baldar çaş.
 Ay asmandın booru ele,
⁴⁰Ayda bir carkıp cürgönüm,
 Teñizimdin dooru eken.
 Kün asmandın booru eken
 Kündö carkıp cürgönüm,
 Teñizimdin dooru eken.
⁴⁵Altından söykö gül bakta
 Arzilaar ele bir çakta
 Altından söyköm sögüldü,
 Arzim bir cerge tögüldü.
 Şayı köynök kiyçi elem,
⁵⁰Şaani menen cürçü elem.
 Şayı köynök sögüldü,
 Şaanim cerge tögüldü.
 Bozorgon toonun boorunan
 Boz ular bolup çakırsam
⁵⁵Bozdogon beybak ünü dep
 Burulaar bele teñizim?
 Karaygan toonun boorunan
 Karkıra bolup çakırsam
 Kakşagan beybak dooşu dep
⁶⁰Karaar bele teñizim.
 Bozorgon toonun boorunan
 Muz eribey suu kayda,
 Teñizim közü öttü ele
 Murunkuday kün kayda.
⁶⁵Karaygan toonun boorunan
 Kar eribey suu kayda,

Evinde kaldı çocuklar küçük.
 Kapısının önü bakımsız taş,
 Kapıda kaldı çocuklar küçük.
 Ay gökyüzünün kardeşi idi,
⁴⁰Ayda bir parlayıp yürümüşüm,
 Arkadaşımın devri imiş.
 Güneş gökyüzünün kardeşi imiş,
 Günde parlayıp yürümüşüm,
 Arkadaşımın devri imiş.
⁴⁵Altından küpe, pamuk çiçeği
 Arzular idim bir vakitte.
 Altından küpem düştü,
 Arzum bir yere dökülüverdi.
 İpek gömlek giyecektim,
⁵⁰Uygun şekilde yaşıyordum.
 İpek gömlek söküldü,
 Ustalığım yere döküldü.
 Bozaran dağın yamacından
 Boz sülün olup çağırsam,
⁵⁵Kederle ağlayan bahtsızın sesi deyip
 Dönecek miydi ki arkadaşım?
 Kararan dağın yamacından
 Turna olup çağırsam,
 Acı acı ağlayan bahtsızın sesi deyip
⁶⁰Bakacak mı ki arkadaşım?
 Bozaran dağın yamacından
 Buz erimeden su nerede?
 Arkadaşımın gözü yumuldu
 Eskisi gibi gün nerede?
⁶⁵Kararan dağın yamacından
 Kar erimeden su nerede?

Teñizim közü öttü ele
 Kadimkidey kün kayda.
 Ay tiregen bakanga,
⁷⁰Altından çaynek ileyin
 Teñizim közü ötkön soñ
 Artında kalgan baldardı
 Ayda ömürün tileyin.
 Kün tiregen bakanga,
⁷⁵Kümüştön çaynek ileyin
 Teñizim közü ötkön soñ
 Artında kalgan baldardı
 Kündö ömürün tileyin.
 Azıraak aytıp ıylayın
⁸⁰Teñizim közü ötkön soñ
 Acalım cetip ölgüçö
 Arbagıñdı sıylayın.
 Künü-tünü cügürgön
 Tülkünün kolu sögülsün.
⁸⁵Tündösü bolso kaytıp kel
 Tüñülgön baldar süyünsün.
 Karañgıda cügürgön
 Karışkır kolu sögülsün.
 Karañgı bolso kaytıp kel
⁹⁰Kaygırgan baldar süyünsün.
 Aynegim tüştü köldörgö,
 Acalım cetpeyt ölörgö.
 Acalım cetse ölörgö,
 Senin aynektey cüzüñ körörgö.
⁹⁵Küzgüm bir tüştü köldörgö,
 Künüm bir bütpeyt ölörgö.
 Künüm bir bütsö ölörgö,

Arkadaşımın gözü yumuldu
 Eskisi gibi gün nerede?
 Tepesi aya çıkan sırığa,
⁷⁰Altından çaydanlık asayım.
 Arkadaşımın gözü yumulduktan sonra
 Ardında kalan çocukların
 Ayda bir uzun ömrünü dileyeyim.
 Tepesi güneşe çıkan sırığa,
⁷⁵Gümüştön çaydanlık asayım.
 Arkadaşımın gözü yumulduktan sonra
 Ardında kalan çocukların
 Her gün uzun ömrünü dileyeyim.
 Azıcık söyleyip ağlayayım.
⁸⁰Arkadaşımın gözü yumulduktan sonra
 Ecelim yetip ölene kadar
 Ruhuna hürmet edeyim.
 Gece gündüz koşan
 Tilkinin bacağı kırılsın.
⁸⁵Gece olsa da dönüp gel,
 Senden umudu kesen balaların sevinsin.
 Karanlıkta koşan
 Kurdun bacağı kırılsın.
 Karanlık olsa da dönüp gel,
⁹⁰Kederlenen balaların sevinsin.
 Aynam düştü göllere,
 Ecelim yetmez ölmeye.
 Ecelim yetse ölmeye,
 Senin ayna gibi yüzünü görmeye.
⁹⁵Aynam düştü göllere,
 Günüm bitmez ölmeye.
 Günüm bitse ölmeye,

Senin küzgüdüy cüzüñ körörgö.

Cılıkıçı kelet tüz menen,

¹⁰⁰Cılıkılar kelet iz menen,

Cılmandap mında cürgüçö

Cıluu catsam siz menen.

Koyçuman kelet tüz menen,

Koylor da kelet iz menen,

¹⁰⁵Koykoñdop mında cürgüçö,

Koşo cürsöm siz menen.

Ay töbödön tüz bolot,

Akılmamdın közü öttü,

Kelin alıp, kız bersem,

¹¹⁰Armanı mende küç bolot.

Kün töbödön tüş bolot,

Küyöörümdün közü öttü,

Ata dese baldarı,

Küyütü mende küç bolot.

¹¹⁵Karanı maga kiygizdiñ,

Kayran cigit tügöyüm,

Bir müçömdü kem kılıp,

Kaltaartıp nege küygüzdüñ.

Köktü bir maga kiygizdiñ,

¹²⁰Attiñ cigit, tügöyüm,

Asta ele süylöp muñayıp,

Adamdın köönün oorutpas.

Corgonu minse coorutpas,

Cogotkon menin tügöyüm,

¹²⁵Cılmaya külüp muñayıp,

Kişinin köönün oorutpas.

Eşikke atın tokugan,

Kayran cigit tügöyüm,

Senin ayna gibi yüzünü görmeye.

At çobanı gelir dümdüz,

¹⁰⁰Yılıkılar gelir iz ile.

Hızlanıp burada yaşayana kadar

Sıcacık yatsam sizinle.

Koyun çobanı gelir dümdüz,

Koyunlar da gelir iz ile.

¹⁰⁵Zarifçe burada yaşayana kadar,

Beraber yaşasam sizinle.

Ay tepedeyken pürüzsüz olur,

Akıllının gözü yumuldu.

Gelin alıp, kız versem,

¹¹⁰Arzusu bende güçlü olur.

Güneş tepedeyken öğle olur,

Sevdiğimin gözü yumuldu.

Baba dese balaları,

Kederi bende güçlü olur.

¹¹⁵Karayı bana giydirdin.

Sevgili yiğit eşim,

Bir uzvumu eksik kılıp,

Bunaltıp niye yaktın?

Gök rengi giysileri bana giydirdin.

¹²⁰Yazık ki yiğit eşim,

İhtiyatlıca söyleyerek üzüp,

İnsanın gönlünü acıtmaz.

Yorgaya binse yağır etmez.

Kaybettiğim eşim,

¹²⁵Bıyık altından gülüp üzüp,

Kişinin gönlünü acıtmaz.

Kapıda atını eyerlemiş.

Sevgili yiğit eşim,

Eşender menen oturgan.
¹³⁰Beleske atın tokugan,
 Bekter bir menen oturgan.
 Kayran cigit, tügöyüm,
 Beş ubak namaz okugan.
 Almaluu baktı çalgım cok,
¹³⁵Almasın üzüp algım cok,
 Alganı ölgön cerlerge,
 Asti ele basıp bargım cok.
 Ciydelüü baktı çalgım cok,
 Ciydesin üzüp algım cok,
¹⁴⁰Teñ payı ölgön cerlerge,
 Tegi ele basıp bargım cok.
 Küñgöydögü badamdın,
 Gülü kanday deyt elem.
 Küyöösü ölgön bendenin
¹⁴⁵Künü kanday deyt elem.
 Küñgöydögü badamdın,
 Gülü bir tüştü tagina,
 Küyöösü ölgön bendenin
 Künü bir tüştü başıma.
¹⁵⁰Altın eşik darbaza
 Çegesinen ayrıldı.
 Attıñ cigit, tügöyüm,
 Arzılap bakkan baldarıñ,
 Keñeşinen ayrıldı.
¹⁵⁵Kümüş eşik darbaza
 Çegesinen ayrıldı.
 Teñizim közü ötkön soñ,
 Talpıntıp bakkan baldarıñ,
 Kanatınan ayrıldı.

Şeyhler ile oturmuş.
¹³⁰Tepede atını eyerlemiş,
 Beyler ile birlikte oturmuş.
 Sevgili yiğit eşim,
 Beş vakit namaz kılmış.
 Elmalı bahçeye tırpanım yok,
¹³⁵Elmasını koparıp alasım yok.
 Sahibi ölmüş yerlere,
 Asla adım atıp gidesim yok.
 İğdeli bahçeye tırpanım yok,
 İğdesini koparıp alasım yok.
¹⁴⁰Mirasçısı ölmüş yerlere,
 Katiyyen adım atıp gidesim yok.
 Güneydeki bademliğin,
 Çiçeği nasıl derdim?
 Kocası ölen kulun
¹⁴⁵Günü nasıl derdim?
 Güneydeki bademliğin,
 Çiçeği düşüverdi tahtına.
 Kocası ölen kulun
 Günü düştü başıma.
¹⁵⁰Altından büyük kapı
 Çivisinden ayrıldı.
 Yazık ki yiğit eşim,
 Arzulayıp baktığın balaların,
 Himayenden ayrıldı.
¹⁵⁵Gümüşten büyük kapı
 Çivisinden ayrıldı.
 Arkadaşım öldükten sonra,
 Çırpınıp baktığın balaların,
 Kanadından ayrıldı.

¹⁶⁰Boz toprak ılayka,
 Cubayım közü ötkön soñ,
 Menin bozdogonum kудayga.
 Sarı toprak ılayka,
 Cubayım közü ötkön soñ,
¹⁶⁵Menin sargayganim kудayga.
 Sandık tolgon sarı altın,
 Say cakalap çaçayın.
 Cubayım közü ötkön soñ,
 Kaysı da birin aytayın.
¹⁷⁰Budurmak toonun narı aldı,
 Bugular ottoyt el cokto.
 Teñizim közü ötkön soñ,
 Ata dese baldarım,
 Muñkanıp ılaym sen cokton.
¹⁷⁵Karaygan toonun narı aldı,
 Karkıra ottoyt el cokto.
 Kayran cigit bolgonum,
 Kaygırıp ılaym sen cokton.
 Kelin alıp, kız bersem,
¹⁸⁰Kayran cigit tügöyüm,
 Ataday davlat kayda bar?
 Kümüştün keni kayda bar?
 Kürküröp akkan sayda bar.
 Küyöögö kızdı uzatsam
¹⁸⁵Sendey davlat kayda bar?
 Camıñganiñ surp bolsun,
 Kayran cigit, tügöyüm,
 Cañıdan beyiş kut bolsun.
 Catkan bir ceriñ eñkeyiş,
¹⁹⁰Tügöyüm közü ötkön soñ,

¹⁶⁰Boz toprak bulanık.
 Eşim öldükten sonra,
 Benim yakarışım Allah'a.
 Sarı toprak bulanık.
 Eşim öldükten sonra,
¹⁶⁵Benim sararışım Allah'a.
 Sandık dolusu sarı altını,
 Nehir boyunca yürüyüp saçayım.
 Eşim öldükten sonra,
 Hangi birini söyleyeyim?
¹⁷⁰Budurmak dağının öte yamacında,
 Geyikler otluyor halk yok.
 Arkadaşım öldükten sonra,
 Baba dese balalarım,
 Kederlenip ağlıyorum sen olmadığından.
¹⁷⁵Kararan dağın öte yamacında,
 Turna otluyor halk yok.
 Sevgili yiğidim olduğundan,
 Tasalanıp ağlıyorum sen olmadığından.
 Gelin alıp, kız versem,
¹⁸⁰Sevgili yiğit eşim,
 Baba gibi devlet nerede var?
 Gümüş madeni nerede var?
 Gürleyip akan nehir yatağında var.
 Kocaya kızı versem,
¹⁸⁵Senin gibi devlet nerede var?
 Giyindiğin kumaş olsun.
 Sevgili yiğit eşim,
 Yeniden cennet kutlu olsun.
 Yattığın yerin eğilip,
¹⁹⁰Eşim öldükten sonra,

Cayıñdan bersin gül beyiş.
 Küyüp bir küyböy payda cok,
 Bul küyüttüü ölüm kayda cok.
 Aytıp bir aytpay payda cok,
¹⁹⁵Bul armanduu ölüm kayda cok.

3.2.10. BEKBAÇA, KÖBÖN

¹Bismila dep baştayın,
 Başka kuday salgan soñ,
 Akılımdan şaşpayın.
 Cazık eek, calpak til,
⁵Cañılbasan aytayın.
 Asılım moldo şeyitim,
 Cañılıp ketse kanteyin.
 Aytıp, aytpay ne payda,
 Körünöt senin beyitiñ,
¹⁰Baygambar uulu Osmondur,
 Közümdün caşı kozgoldu,
 Akıret ketken caş moldo,
 Beyiştin colun toskonbu?
 Baygambar uulu İdris,
¹⁵Başka tüştü kıyın iş.
 Asılım moldo ötkön soñ,
 Cañılbay süylö otuz tiş.
 Baygambar uulu Sıdıktır,
 Sıdıkka meyman tüşüptür.
²⁰Bay teregiñ sınıptır,
 Asıldı algan calañkış,
 Aç böyröktön kısıptır.
 Bayloodogu tulparım,
 Kolumdan uçan şumkarım,

Senin yerinde versin çiçek cennet.
 Yanıp yanmamaya fayda yok,
 Bu kederli ölüm nerede yok.
 Söyleyip söylememeye fayda yok,
¹⁹⁵Bu sıkıntılı ölüm nerede yok.

3.2.10. BEKBAÇA, KÖBÖN

¹Bismillah deyip başlayayım,
 Başa Allah verdikten sonra,
 Akılımdan şaşmayayım.
 Düz çene, yassı dil,
⁵Yanılsam söyleyeyim.
 Asılım molla şehidim,
 Yanılıp gitse ne yapayım?
 Söyleyip, söylememeye ne fayda,
 Görünüyor senin mezar taşın.
¹⁰Peygamber oğlu Osman'dır,
 Gözümün yaşı akmıştır.
 Ahirete giden genç molla,
 Cennetin yolunu kapatmış mı?
 Peygamber oğlu İdris,
¹⁵Başta düştü zor iş.
 Asılım molla öldükten sonra,
 Yanılmadan söyle otuz diş.
 Peygamber oğlu Sıddık'tır,
 Sıddık'a misafir gelmiştir.
²⁰Kavak ağacın kırılmıştır,
 Asili alan Azrail,
 İnce böbrekten sıkıştırmıştır.
 Bağlı tulparım,
 Elimden uçan sungurum,

²⁵Akıret ketken sultanım,
 Top-top uçkan tarançı,
 Tobuñdu buzbay taraçı.
 Top cigittin içinde
 Caş moldom barbı karaçı?
³⁰Kıyılğan terek sayda bar,
 Kız ekende tul kalgan,
 Mendey şorduu kayda bar?
 Carılğan terek sayda bar,
 Caş ekende tul kalgan,
³⁵Mendey şorduu kayda bar?
 Teskeyden bulak şırkırayt,
 Tekenin cünü bırırayt.
 Teñtuştarıñ körgöndö,
 Say söögüm zırkırayt,
⁴⁰Küñgöydön bulak şırkırayt,
 Kulcanın cünü bırırayt.
 Kurdaştarıñ men körsöm,
 Say söögüm bırırayt,
 Teñ, teñ arık, teñ arık,
⁴⁵Teñ arıktı attagan,
 Tekenin izi turbaybı?
 Teñtuşunan ayrılğan,
 Teñirdin işi turbaybı?
 Koş, koş arık, koş arık,
⁵⁰Koş arıktı attagan,
 Kulcanın izi turbaybı?
 Kurdaşınan ayrılğan,
 Caş moldom,
 Kudaydın işi turbaybı?
⁵⁵Eñkee бүткөн tal belem,

²⁵Ahirete giden sultanım.
 Sürü sürü uçan serçe,
 Sürünüzü bozmadan dağılın.
 Bir sürü yiğidin içinde
 Genç mollam var mı baksana?
³⁰Kesilen kavak nehirde var,
 Kızken dul kalan,
 Benim gibi bedbaht nerede var?
 Yarılan kavak nehirde var,
 Gençken dul kalan,
³⁵Benim gibi bedbaht nerede var?
 Gölgeyi yerden pınar şakırdıyor,
 Tekenin yünü hışırıyor.
 Yaşıtlarını gördüğümde,
 Bütün kemiklerim zonkluyor,
⁴⁰Güneşe bakan taraftan pınar şakırdıyor,
 Dağ koçunun yünü hışırıyor,
 Arkadaşlarını ben görünce,
 Bütün kemiklerim zonkluyor.
 Denk, denk ark, denk ark,
⁴⁵Denk arkı atlamış,
 Tekenin izi bu değil mi?
 Arkadaşından ayrılmış,
 Tanrı'nın işi bu değil mi?
 Çift, çift ark, çift ark,
⁵⁰Çift arkı atlayan,
 Dağ koçunun izi bu değil mi?
 Arkadaşından ayrılmış,
 Genç mollam,
 Allah'ın işi bu değil mi?
⁵⁵Yamaçta yetişmiş söğüt müyüm?

Emgekke tuugan şum belem,
 Kaykaya бүткөн tal belem,
 Men şorduu,
 Kaygıga бүткөн şum belem.
⁶⁰Ak kagazdın ceesi,
 Karabet ak saray üydün eesi,
 Kök kagazdın ceesi,
 Karabet kök saray üydün eesi,
 Almaluu bulak alaşa,
⁶⁵Adamga ölüm kargaşa.
 Kargaşa ölüm til alsa,
 Caş moldom koyup meni alsa.
 Çıkpayt belem beyişke,
 Caş moldom kalbayt bele keyişte.
⁷⁰Ciydelüü bulak alaşa,
 Cigitke ölüm kargaşa.
 Kargaşa ölüm til alsa,
 Caş moldom koyup meni alsa.
 Çıkpayt belem beyişke,
⁷⁵Caş moldom kalbayt bele keyişte.
 Sen corgo mindiñ suluu dep,
 Ker içik kiydiñ cıluu dep,
 Ker corgoñ oozu tıyıldı,
 Ker bučkak cükkö cıyıldı.
⁸⁰Kıyanın taşı sen eleñ,
 Kıyma eleçek men elem,
 Kıyanın taşı kuladı,
 Kıyma eleçek kuuradı.
 Kara suunu boyloy cat,
⁸⁵Artıñda kalgan men beybak,
 Ne bolorun oyloy cat.

Çalışmak için doğmuş hilekâr mıyım?
 Eğri yetişmiş söğüt müyüm?
 Ben bedbaht,
 Kaygı için doğmuş hilekâr mıyım?
⁶⁰Beyaz kağıdın nesi,
 Bedbaht beyaz saray gibi evin sahibi.
 Gök kağıdın nesi,
 Bedbaht, gök saray gibi evin sahibi.
 Elmalı pınar güzel,
⁶⁵İnsana ölüm engel.
 Engel olan ölüm söz anlasa,
 Genç mollamı bırakıp beni alsa.
 Çıkmaz mıyım cennete?
 Genç mollam kalmaz mıydı üzüntüde?
⁷⁰İğdeli pınar güzel,
 Yiğide ölüm engel.
 Engel olan ölüm söz anlasa,
 Genç mollamı bırakıp beni alsa.
 Çıkmaz mıyım cennete?
⁷⁵Genç mollam kalmaz mıydı üzüntüde?
 Sen yorgaya bindin güzel deyip,
 Siyah kürk giydin sıcak deyip.
 Koyu doru yorganın ağzı kapatıldı,
 Siyah kürk yüklüğe kaldırıldı.
⁸⁰Yamacın taşı sen idin,
 Kıyma eleçek⁴⁶ ben idim.
 Yamacın taşı yuvarlandı,
 Kıyma eleçek yok oldu.
 Kara suyun boyunca git,
⁸⁵Ardında kalan ben bahtsızın,
 Ne olacağını düşün.

Almaluu bulak körünöt,
 Alması cerge tögülöt.
 Asılım seni sanasam,
⁹⁰Armanım içten bölünöt.
 Ciydelüü bulak körünöt,
 Ciydesi cerge tögülöt.
 Oyronum seni sanasam,
 Küyütüm içten bölünöt.
⁹⁵Aptiyek başı kurandı,
 Atka belin buraldı.
 Armanım içten arılbayt,
 Tappadım sendey cırgaldı...
 Bismilladan söz aytsam,
¹⁰⁰Calganı çok tüz aytsam,
 Söz baştayın abaldan,
 Abal menen kılımdan,
 Din musulman balası,
 Baarı tamam cıyılğan.
¹⁰⁵Bismilla sözdün başı eken,
 Asılım tuugan caş moldom,
 Eki ele eldin caşı eken.
 Ak baygambar mustapa
 Teñirim menen dos eken.
¹¹⁰Asılga bergen ömrü,
 Cıyırma beşte caşı eken.
 Omuroodo ak kagaz,
 Cıyılúu ele caynamaz.
 Caynamazın caydırgan,
¹¹⁵Canına kitep koydurgan,
 Cañılbastan okugan.
 Samoordo bolgon çayların,

Elmalı pınar görünüyor,
 Elması yere dökülüyor.
 Asılım seni düşünsem,
⁹⁰Sıkıntım içimden dökülür.
 İğdeli pınar görünüyor,
 İğdesi yere dökülüyor.
 Harabım, seni düşünsem,
 Kederim içimden dökülür.
⁹⁵Cüz başı Kur'an'dı,
 Ata belin mihlandı.
 Sıkıntım içimden çıkmıyor,
 Bulamadım senin gibi huzur vereni.
 Bismillahtan söz söylesem,
¹⁰⁰Yalanı yok doğru söylesem,
 Söze başlayayım evvelden,
 Vaziyet ile devirden.
 Müslüman balası,
 Hepsi toplanmış.
¹⁰⁵Bismillah sözün başı imiş.
 Asılım, hısımım, genç mollam,
 İki halkın genci imiş.
 Hakikî peygamber Mustafa
 Tanrım ile dost imiş.
¹¹⁰Asile verdiği ömrü,
 Yirmi beş imiş.
 Göğsünde beyaz kağıt,
 Serilmiş idi seccade.
 Seccadesini serdirmiş,
¹¹⁵Yanına kitap koydurmuş,
 Yanılmadan okumuş.
 Semaverde demlenmiş çayların,

Cannatta bolsun caylarıñ.
 Samoorgo koygon çaynektey,
¹²⁰Koş terezeñ aynektey,
 Bozorgon cerler suu boldu,
 Bozdotup moldom ne boldu?
 Ker corgo minip col cürgön,
 Keriney tartıp kol cürgön.
¹²⁵Sur corgo minip col cürgön,
 Surnay tartıp kol cürgön.
 Samoordo çayıñ aş boldu,
 Sancırgaluu akeñdin
 Sakalı ıldııy caş boldu.
¹³⁰Çaynekte çayıñ aş boldu,
 Özüñdön kalgan köp curtkä,
 Arsız tuugan baş boldu.
 Kaşkardın başı kara kent,
 Kayranım moldom ala ket,
¹³⁵Turpandın başı tuura kent,
 Tuygunum moldom ala ket.
 Eşikke bee soydurgan,
 İlbey başın koydurgan.
 Asılım moldo teñdeşim,
¹⁴⁰Üydö cürsö kurdaşım,
 Tışka çıksa sırdaşım,
 Ötüp ketti düynödön,
 Atanı kokuy muñdaşım.
 Adırmak toonun arcagı,
¹⁴⁵Arpa çaçıp öndürdüñ.
 Alastagan kara bet,
 Ar corukka köndürdüñ.
 Alganıñ kaldı aybaylap,

Cennette olsun yerlerin.
 Semavere konulan çaydanlık gibi,
¹²⁰Çifte penceren ayna gibi.
 Solan yerler su oldu,
 Ağlatıp mollam ne oldu?
 Koyu doru yorgaya binip yol gitmiş,
 Borazan çalıp ordu yürümüş.
¹²⁵Boz kır yorgaya binip yol gitmiş,
 Zurna çalıp ordu yürümüş.
 Semaverde çayın içecek oldu,
 Şecereli babanın
 Sakalı yaş doldu.
¹³⁰Çaydanlıkta çayın içecek oldu,
 Senden kalan kalabalık halka,
 Arsız hısım baş oldu.
 Kaşkar'ın başı kara kent,
 Sevgilim, mollam alıp git.
¹³⁵Turfan'ın başı geniş kent,
 Atmacam mollam alıp git.
 Avluda kısarak kestirmiş,
 Asmadan başını bıraktırmış.
 Asılım molla, dengim,
¹⁴⁰Evde olsa arkadaşım,
 Dışarıya çıksa sırdaşım.
 Geçip gitti dünyadan,
 Genç yaşta yazık oldu, dert ortağım.
 Dağ sırtının öteki tarafına,
¹⁴⁵Arpa ekip yetiştirdin.
 Alastagan⁴⁷ bedbaht,
 Her işe muvafakat ettirdin.
 Aldığın kaldı ah vah edip.

Beleske atıñ bek bayla,
¹⁵⁰Beyiştin törün keñ cayla.
 Adırğa atıñ bek bayla,
 Akıret törün keñ cayla.
 Kırığa atıñ bek bayla,
 Asılım kıyamat törün keñ cayla.
¹⁵⁵Belestegi beş arça,
 Berendin atı sayalayt.
 Beren tuugan caş moldom,
 Kaçan elin aralayt.
 Kılıçıñ uçu kıymaluu,
¹⁶⁰Kırk cigit kaldı baydaluu.
 Saadagıñ uçu saymaluu,
 San cigit kaldı baydaluu.
 Saadagın sayga cölögön,
 Sanaasın san cigitke teñegey.
¹⁶⁵Kılıcın kırğa cölögön,
 Kılıgın kırk cigitke teñegen.
 Kılıçı kaldı kırırap,
 Kırk cigit kaldı caldırıp.
 Saadagıñ kaldı şaldırıp,
¹⁷⁰San cigit kaldı caldırıp.
 Egiz kozu endeşim,
 Asılım tuygun teñdeşim.
 Beleske ığa caylagan,
 Belsenip külük baylagan,
¹⁷⁵Belsengen külük zakımbı,
 Beyişiñ bizden cakınbı?
 Adırğa ığa caylagan,
 Alkıntıp külük baylagan,
 Alkıngan külük zakımbı?

Tepeye atını sağlam bağla,
¹⁵⁰Cennetin yaylasını geniş yayla.
 Tepeye atını sağlam bağla,
 Ahiret yaylasını geniş yayla.
 Tepeye atını sağlam bağla,
 Asılım kıyamet yaylasını geniş yayla.
¹⁵⁵Tepedeki beş ardıc ağacı altında,
 Yiğidin atı gölgeleniyor.
 Yiğit doğan genç mollam,
 Ne zaman halkın arasında gezecek?
 Kılıcın ucu çatallı,
¹⁶⁰Kırk yiğit kaldı faydalı.
 Sadağın ucu işlemeli,
 Sayısız yiğit kaldı faydalı.
 Sadağını nehir yatağına dayamış,
 Düşüncesini pek çok yiğide ulaştırmış.
¹⁶⁵Kılıcını tepeye dayamış,
 Tabiatını kırk yiğide ulaştırmış.
 Kılıcı kaldı tınlayıp,
 Kırk yiğit kaldı yalvarıp.
 Sadağın kaldı şıngırdayıp,
¹⁷⁰Sayısız yiğit kaldı yalvarıp.
 İkiz kuzu endeşim⁴⁸,
 Asılım atmaca dengim.
 Tepeye çıkıp yazı geçirmiş,
 Gayret gösterip yürük at bağlamış.
¹⁷⁵Şaha kalkan yürük at yel mi?
 Cennetin bizden yakın mı?
 Tepeye çıkıp yazı geçirmiş,
 İleriye atılıp yürük at bağlamış.
 İleriye atılan yürük at yel mi?

¹⁸⁰Akıret bizden cakinbı?
 Ak sandık bolgon ok kaldı,
 Ak barañdı atarga,
 Artıñda tuyak cok kaldı.
 Kök sandık tolgon ok kaldı,
¹⁸⁵Kök barañdı atarga,
 Körüngön tuyak cok kaldı.
 Karçıga kuştun balası,
 Kayıñdan bolot uyası,
 Kayıñdın başın sel alsa,
¹⁹⁰Kaygıluu bolot anası.
 İtelgi kuştun balası,
 Emilden bolot uyası,
 Emildin başın suu alsa,
 Eñgire bolot anası.
¹⁹⁵İçer çayım bal bolgon,
 Artıñda kalgan karabet,
 Bir körörgö zar bolgon.
 At içinde karala at,
 Asılım beren ala cat.
²⁰⁰Cılkı içinde karala at,
 Cırgalım beren ala cat.
 Kalk içinde karala at,
 Kayranım beren ala cat.
 Ak toburçak üyrötkön,
²⁰⁵Ak sarayday üyünö,
 Altından bakan tiretken,
 Kök toburçak üyrötkön,
 Kök sarayday üyünö,
 Kümüştön bakan tiretken,
²¹⁰Ak argımak kañtargan,

¹⁸⁰Ahiret bizden yakın mı?
 Beyaz sandık dolusu mermi kaldı.
 Ak baranı⁴⁹ atmaya,
 Ardında nesli kalmadı.
 Gök sandık dolusu mermi kaldı.
¹⁸⁵Gök tüfeği atmaya,
 Ardında görünen nesli kalmadı.
 Atmaca kuşun yavrusu,
 Kayın ağacından olur yuvası.
 Kayın ağacının başını sel alsa,
¹⁹⁰Kaygılı olur anası.
 Doğan kuşunun yavrusu,
 Cevizden olur yuvası.
 Cevizin başını su alsa,
 Acı acı ağlar anası.
¹⁹⁵İçecek çayım bal olmuş,
 Ardında kalan bedbaht,
 Bir kere görmek için ağlamış.
 At içinde kara benekli atı,
 Asılım yiğit alıp yat.
²⁰⁰Yılkı içinde kara benekli at,
 Huzur veren yiğidim alıp yat.
 Halk içinde kara benekli at,
 Zavallım yiğidim alıp yat.
 Beyaz savaş atını eğitmiş,
²⁰⁵Beyaz saray gibi evine,
 Altından direk diktirmiş.
 Boz savaş atını eğitmiş,
 Gök saray gibi evine,
 Gümüştön direk diktirmiş.
²¹⁰Beyaz argımağı eyerin kaşına bağlamış,

Kastaşkan kalıñ duşmandı,
 Aylı menen capırgan.
 Toru argımak kañtargan,
 Toptoşup atkan duşmandı,
²¹⁵Tokoydon beter capırgan.
 At içinde buurul at,
 Arpa, saman boo salsa,
 Bubak, bubak çaynasın,
 Muñkanganda karabet,
²²⁰Cañı ölgöndöy ıylasın.
 Cılkı içinde buurul at,
 Buuday saman boo bolso,
 Bubak, bubak çaynasın,
 Keyigende kara bet,
²²⁵Bügün ölgöndöy ıylasın.
 Taştı buzduñ talkalap,
 Taşkendi bildiñ çalkalap,
 Muzdu buzduñ talkalap,
 Bukardı bildiñ çalkalap.
²³⁰Çay kaydattık kumganga,
 Çabagan ketti tuuganga,
 Çabagançı kelgençe,
 Kül oyron tüşüp kettiñ zındanga.
 At bayladıñ akırğa,
²³⁵Bal kaydattım bakırğa,
 A balımdan tatkan cok,
 Kül oyron,
 Kayrılıp kereez aytkan cok...
 Bismilda bütkön miñ cılda,
²⁴⁰Burama temir cez şıñga,
 Asılım tuygun ötkön soñ,

Hasımlık eden kalabalık düşmanı,
 Ustalıkla devirmiş.
 Doru argımağı eyerin kaşına bağlamış,
 Toplanan düşmanı,
²¹⁵Tokoy'dan beter devirmiş.
 At içinde alacalı kır at,
 Arpayı, samanı demet yapsa,
 Kırağılı, kırağılı çiğnesin.
 Kederlendiğinde bedbaht,
²²⁰Yeni ölmüş gibi ağlasın.
 Yılkı içinde alacalı kır at,
 Buğday, saman demeti ise,
 Kırağılı, kırağılı çiğnesin.
 Kederlendiğinde bedbaht,
²²⁵Bugün ölmüş gibi ağlasın.
 Taşı parçaladın ufalayıp,
 Taşkent'i idare ettin kurulup.
 Buzu tahrip ettin ufalayıp,
 Buhara'yı idare ettin kurulup.
²³⁰Çay kaydattık çaydanlıkla,
 Haber gitti kardeşe.
 Haberi gelince,
 Zavallım düşüp gittin zindana.
 At bağladın yemliğe,
²³⁵Bal kaydattım bakırda.
 Ah, balımdan tadan yok.
 Zavallım,
 Dönüp vasiyet söyleyen yok.
 Bismillah'ın çıktığı bin yılda,
²⁴⁰Burmalı demir, bakır eğe,
 Asılım atmaca öldükten sonra,

Kömököy tilim kıymılda.
 Kömököy tilim akıykat,
 Kızıl tilim carmakat,
²⁴⁵İzdegenim şarıyat.
 Katası bolso ar cerde,
 Caman körbö camigat.
 Barmaktay bolgon kekilik,
 Başka bolcop köz atkan,
²⁵⁰Kül oyron,
 Aşığa çıgıp bat catkan.
 Kara toonun çiyesi,
 Kadırman cerdin küyöösü,
 Kaçan kelet eesi,
²⁵⁵Çaynaganıñ cutkanıñ,
 Çağırmak bugu cayası,
 Oynogonuñ, külgönüñ,
 Kan Tınımış balası.
 Alma çıgat talaşa,
²⁶⁰Cemiş çıgat canaşa.
 Azaptuu ölüm til alsa,
 Asılım koyup meni alsa.
 Alistan kelgen meymandın,
 Basıp atın algıla,
²⁶⁵Astına boz kilem salgıla,
 Aptiyek açkan moldolor,
 Asılga anıktap duba kılğıla,
 Karçıga konot sagaga,
 Asılga anıktap duba kılğıla,
²⁷⁰Karabet kara boyum sadaga.
 Turumtay konot sagaga,
 Durustap duba kılğıla,

Küçük dilim harekette.
 Küçük dilim hakikat,
 Kırmızı dilim koparılmış,
²⁴⁵Aradığım şariat.
 Hatası olsa her yerde,
 Sevmemezlik etmesin cemiyet.
 Parmak kadar olan keklik,
 Farklı düşünüp göz atmış.
²⁵⁰Zavallım,
 Fazlasıyla çıkıp itibarlı olmuş.
 Kara dağın vişnesi,
 Saygın yerin damadı.
 Ne zaman gelir sahibi?
²⁵⁵Çiğnediğin, yuttuğun,
 Erişkin erkek geyiğin budu.
 Oynadığın, güldüğün,
 Han Tınımış'ın çocuğu.
 Elma çıkar birlikte,
²⁶⁰Çilek çıkar yan yana.
 Azaplı ölüm söz anlasa,
 Asilimi bırakıp beni alsa.
 Uzaktan gelen misafirin,
 Gidip atını alsana.
²⁶⁵Altına boz kilim sersene.
 Cüz açan mollalar,
 Asile ithaf edip dua edin.
 Atmaca konar kösteğe,
 Asile ithaf edip dua edin.
²⁷⁰Bedbaht gövdem olsun sadaka.
 Doğan konar kösteğe,
 Yolunca dua edin.

Karabet tulga boyum sadaga.

Bulgaarı kiymdim butuma,

²⁷⁵Murunku kongon konuşum,

Zarlap tüştüm curtuma,

Kebişti kiymdim butuma,

İlgerki kongon konuşum,

lylap tüştüm curtuma.

²⁸⁰Bulgaarı saadak baylangan,

Bukardın toosun aylangan,

Bukar toodon kelgençe,

Burulup kaldı murutuñ,

Muñkanıp kaldı köp curtuñ.

²⁸⁵Saymaluu saadak baylangan,

Sapardın toosun aylangan,

Kün tiybes toonu aylangan,

Kün tiybes toodon kelgençe,

Kubulup kaldı murutuñ,

²⁹⁰Saginıp kaldı köp curtuñ.

Teskeydegi badaldan,

Kül oyron,

Teñiz eleñ adamdan,

Küñgöydögü badaldan,

²⁹⁵Kül oyron,

Külügü eleñ adamdan.

Ay menen çolpon togoşkon,

Asılım tuygun caş moldom,

Acalıñ bu cıl bolcoşkon.

³⁰⁰Kün menen küñüñ togoşkon,

Külüsüm tuygun caş moldom,

Küñüñ bu cıl bolcoşkon.

Üyüñdün aldı ak talduu,

Bedbaht dul gövdem olsun sadaka.

Telâtin giymdim bacağıma,

²⁷⁵Evvelki yaşadığım yere,

Acı acı ağlayıp indim memleketime.

Çizme giymdim ayağıma,

Evvelki yaşadığım yere,

Ağlayarak indim memleketime.

²⁸⁰Telâtin sadak bağlamış,

Buhara'nın dağını dolaşmış.

Buhara dağından gelene kadar,

Dönüp durdu müridin.

Kederlenip kaldı kalabalık halkın.

²⁸⁵İşlemeli sadak bağlamış,

Sapar'ın dağını dolaşmış.

Gün değmez dağını dolaşmış.

Gün değmez dağdan gelene kadar,

Çırpınıp kaldı müridin.

²⁹⁰Özleyip kaldı kalabalık halkın.

Gölge yerdeki fundalıktan,

Zavallım,

Arkadaş idin adamdan.

Güneydeki fundalıktan,

²⁹⁵Zavallım,

Hızlı atı idin diğer adamlardan.

Ay ile zühre yıldızı çarpışmış,

Asilim, beyaz atmaca genç mollam,

Ecelin bu yıl tayin edilmiş.

³⁰⁰Güneş ile günün çarpışmış,

Gülistanım, beyaz atmaca genç mollam,

Günün bu yıl tayin edilmiş.

Evinin önü ak söğüt,

Ak taldı caksa çok bolot,
³⁰⁵Artıñda kalgan az tuugan,
 Anda bir coguñ cektolot.
 Üyüñdün artı kök talduu,
 Kök taldı caksa çok bolot,
 Artıñda kalgan az tuugan,
³¹⁰Oşondo coguñ cektolot.
 Kerege menen uuk ıylayt,
 Keyişim ırgal ötkön soñ,
 Katıgün,
 Kelin, kızdın baarı ıylayt.
³¹⁵Uuk ele kaydan ıylasın,
 Sizdeki biy ıylayt,
 Suu boyunda car ıylayt,
 Car ele kaydan ıylasın,
 Caş moldom,
³²⁰Calpı ele curtun baarı ıylayt.
 Argımakka at koşkon,
 Caş oyron,
 Ar cakşıga baş koşkon.
 Toburçakka at koşkon,
³²⁵Caş moldom,
 Top cakşıga baş koşkon.
 Egiz kozu kuçaktap,
 Caş moldom,
 Koy aralap kalbadım,
³³⁰Erkek balam eerçitip,
 Caş moldom,
 Toy aralap kalbadım.
 Car cığılsa suu böğöyt,
 Calgızım ölsö kim cölöyt.

Ak söğüdü yaksa kor olur.
³⁰⁵Ardında kalan az akraba,
 Orada yokluğuna ağıt yakar.
 Evinin arkası gök söğüt,
 Gök söğüdü yaksa kor olur.
 Ardında kalan az akraba,
³¹⁰Orada yokluğuna ağıt yakar.
 Kerege⁵⁰ ile uuk ağlıyor,
 Üzüntüm, huzur kaynağım öldükten sonra,
 Acı günde,
 Gelinin, kızın hepsi ağlıyor.
³¹⁵Uuk nereden ağlasın,
 Sizdeki bey ağlıyor.
 Su boyunda yar ağlıyor,
 Yar nereden ağlasın,
 Genç mollam,
³²⁰Bütün yurt ağlıyor.
 Argımağa ad vermiş,
 Genç harabım,
 Her iyiyle beraber hareket etmiş.
 Savaş atına ad vermiş,
³²⁵Genç mollam,
 Pek çok iyiyle beraber hareket etmiş.
 İkiz kuzuyu kucaklayıp,
 Genç mollam,
 Koyunların arasında gezmedim.
³³⁰Oğlumu peşinden götürüp,
 Genç mollam,
 Ziyafette gezmedim.
 Yar devrilse, su yolunu kapatır,
 Yalnızım ölse kim yardım eder?

³³⁵Suu cıgılsa car bögöyt,
 Sultanım ölsö kim cölöyt?
 Kara too başı celdeydi,
 Kazak, kırgız top kılssa,
 Caş moldom,
³⁴⁰Kalkımdan tappaym sendeydi.
 Kızıl too başı celdeydi,
 Kıtay, orus top kılssa,
 Caş moldom,
 Kırgızdan tappaym sendeydi.
³⁴⁵Menin atım Ayganım,
 Aytıp koy elge cayganım.
 Ölgöngö ıylagan menen payda cok,
 Bilgeniñ kuran okup koy,
³⁴⁹Akeler, mınakey menin koygonum.

³³⁵Su devrilse yar yolu kapatır,
 Sultanım ölse kim yardım eder?
 Kara dağ başında yel çıkıyor,
 Kazak, Kırgız toplansa,
 Genç mollam,
³⁴⁰Halkımdan bulamam senin gibisini.
 Kızıl dağ başında yel çıkıyor,
 Çin, Rus toplansa,
 Genç mollam,
 Kırgızdan bulamam senin gibisini.
³⁴⁵Benim adım Ayganım,
 İlet halka söylediğimi.
 Ölene ağlamaktan fayda yok,
 Bilenler Kur'an okusun,
³⁴⁹Babalar, işte benim söylediğim.

**3.3. BİRÖÖ KOLDUU
BOLGONDORGO KOŞKON
KOŞOKTOR**

**3.3.1. ÇOÑ ORMON
ÖLGÖNDÖGÜ KOŞOK**

(Ormon kişi kolduu bolup ölgön)

¹Ak terek başı boyluu,
Akimden çıkkın oyluu.
Kök terek başı boyluu,
Körkömdön çıkkın oyluu.
⁵Ak nootu kiydiñ ceñi cok,
Akimden sizdin kemiñ cok.
Kök nootu kiydiñ ceñi cok,
Körkömdö sizdin kemiñ cok.
Karanı kiydiñ kaykalap,
¹⁰Kalmaktı ceñdiñ talkalap.
Kızıldı kiydiñ kaykalap,
Kırgızdı ceñdiñ talkalap.
Suu boyunda calbızım,
Sultanaalı calgızım.
¹⁵Küdürgö çıga cayladıñ,
Külbürtüp külük bayladıñ.
Külbürtkön külük zakımbı,
Kıyamət bizden cakinbı?
Teskeyge çıga cayladıñ,
²⁰Telbirtip külük bayladıñ.
Telbirtken külük zakımbı,
Kıyamət bizden cakinbı?
Kurmanalı kuu kulak,

**3.3. BİRİSİNİN ÖLÜMDE PARMAĞI
OLDUĞUNDA SÖYLENEN
AĞITLAR**

**3.3.1. ULU ORMON
ÖLDÜĞÜNDEKİ AĞIT**

(Ormon bir kişinin yüzünden ölmüş)

¹Ak kavak gibi uzun boylu
Validen çıkmış düşünceli.
Gök kavak gibi uzun boylu
Güzelden ayrılmış düşünceli.
⁵Beyaz çuha giydin yeni yok,
Validen sizin eksiğiniz yok.
Gök çuha giydin yeni yok,
Güzellikte sizin eksiğiniz yok.
Karayı giydin dimdik durup,
¹⁰Kalmak'ı yendin ufalayıp.
Kızılı giydin dimdik durup,
Kırgız'ı yendin ufalayıp.
Su boyunda nanem,
Sultanalı bir tanem.
¹⁵Tepeye çıkıp yayladın,
Toplayıp yürük at bağladın.
Toplanan yürük at serâp mı?
Kıyamət bizden yakın mı?
Gölgeye çıkıp yayladın,
²⁰Gözünü dikip yürük at bağladın.
Göz diktiren yürük at serâp mı?
Kıyamət bizden yakın mı?
Kurbanalı vurdum duymaz,

Kamçını ildi bilekke.

²⁵Ismanalı kuu kesek,
Kancardı saldı cürökkö.
Kancarın kanga bölödü,
Tün ortosu bolgondo
Argımak oozun çoydurup,
³⁰Ormondu gül döböğö soydurup,
Tört karadan cetöönü,
Aydadı kara abakka,
Ayrarıñ süttöy irisin,
Cetöönüñ teñ cambaşıñ,
³⁵Cerde catıp çirisin.
Şorolunun oozunda,
Sogum bolup soyulduñ.
Taldı-Bulak mazarga,
Şeyittey bolup koyulduñ.
⁴⁰Kalıñ cıyın içinde,
Kalka bolot dediñbi?
Aalıbektey mañkañdı,
Arka bolot dediñbi?
Keçti biyik ala bel,
⁴⁵Keñeşmen Ormon kayran er.
Aşuu biyik ala bel,
Arstanım Ormon kayran er.
Kök oygo tikken çatırım,
Körkömdüü Ormon baatırım.
⁵⁰Ak oygo tikken çatırım,
⁵¹Asili Ormon baatırım.

Kamçıyı taktı bileğe.

²⁵Ismanalı adlı kurumuş at tezeği,
Hançeri sapladı yüreğe.
Hançeri kana buladı.
Gece yarısı olduğunda
Argımağın ağzını çektirip,
³⁰Ormon'u kül tepede kestirip,
Dört taraftan yedisini,
Sürdü kara zindana.
Ayrarın süt gibi kesilsin!
Yedisinin birden kalça kemiği,
³⁵Yerde yatıp çürüsün!
Güz kesimi evvelinde,
Parça parça kesildin.
Taldı-Bulak kabre,
Şehit gibi konuldun.
⁴⁰Kalabalık içinde,
Dayangaç olur dedin mi?
Aalıbek gibi iri adımlı,
Arka olur dedin mi?
Geçti yüksek ala dağ geçidini,
⁴⁵Danışman Ormon zavallı yiğit.
Geçidi yüksek ala dağ geçidi,
Arslanım Ormon zavallı yiğit.
Gök vadiye diktiğim çadırım,
Görkemli Ormon bahadırım.
⁵⁰Ak vadiye diktiğim çadırım,
⁵¹Asil Ormon bahadırım.

3.3.2. BARPININ CALGIZ KIZI
UMSUNDUN ABASINA
KOŞKON KOŞOGU

¹Carım köñül atamdın,
 Temirdey kubat beli eleñ.
 Adalat menen Umsunga,
 Ala-Toodoy dem eleñ.
⁵Ariyetke kalganda,
 Ak colborstoy şer eleñ.
 Colborsum atam sen barda,
 Bata albayt düşman deer elem.
 Kızmatıñdı kılışka,
¹⁰İniñdin kızı men elem.
 Eç düşman bizge tiyebi,
 Atabız barda deer elem.
 Miziñ bir ötkür kurç eleñ,
 Cölönüp sizge turçu elem.
¹⁵Uzak çaşap ömürdü,
 Cırgaybız dep cürçü elem.
 Ölböy cürsö atamdı,
 Sıylaybız dep cürçü elem.
 Caman menen cakşını,
²⁰Acıratıp bilçi eleñ.
 Aynektey cüzüñ carkırap,
 Daanışman atam sınçı eleñ.
 İnimdin calgız kızı dep,
 Meerban ata küyçü eleñ.
²⁵Eşiktin oozun bekitken,
 Polot kalit kulp eleñ.
 İniñe biröö süylösö,
 Kattık silkip turçu eleñ.

3.3.2. BARPI'NIN BİRİCİK KIZI
UMSUN'UN AMCASINA
SÖYLEDİĞİ AĞIDI

¹Yarım insan olan babamın,
 Demir gibi kuvvetli beli idin.
 Adalet ile Umsun'a,
 Ala Dağ gibi kuvvet idin.
⁵Darda kaldığında,
 Beyaz kaplan gibi idin.
 Kaplanım babam, senin varlığında,
 Dua almaz düşman diyordum.
 Hizmetini yapmaya,
¹⁰Kardeşinin kızı ben idim.
 Hiç düşman bize dokunur mu,
 Babamız var diyordum.
 Sivri ucu keskin çelik idin,
 Dayanıp size duruyordum.
¹⁵Uzun ömrü yaşayıp,
 Refah içindeyiz deyip hizmet ediyordum.
 Ölmeyip yaşarsa babama,
 Hürmet gösteririz deyip hizmet ediyordum.
 Kötü ile iyiyi,
²⁰Ayırıp idare ediyordun.
 Ayna gibi yüzün parlayıp,
 İlim, irfan sahibi babam uzman idin.
 Kardeşimin biricik kızı deyip,
 Babacan, şefkatli idin.
²⁵Kapının ağzını sağlamlaştıran,
 Çelikten kilit idin.
 Kardeşine birisi söz söylese,
 Sert şekilde silkeler idin.

İniñe kara bürk eleñ,
³⁰Uyuşkan eldin körkü eleñ.
 Moldo Cusup uuruga,
 Muruntan kaday öç eleñ?
 Aralap kirdi çeçige,
 Duşmanıñ cetti kegige.
³⁵Adalat menen Umsundu,
 Küygüzdü calın otuga.
 Öltürdük dep Polottu,
 Uurular ketti koşuga.
 Camandık kıldı attanıp,
⁴⁰Teñ işteşken dosuga.
 Acırap kaldık tütündö,
 Atemirdey atamdan.
 Armanı kaldı içinde,
 Acal cetse ar kişi,
⁴⁵Düynödön ötöt bir kündö.

Kardeşine kara kalpak idin.
³⁰Birleşen halkın güzelliği idin.
 Molla Cusup hırsıza,
 Eskiden beri intikam idin.
 Yarıp girdi hududuna,
 Duşmanın erdi intikamına.
³⁵Adalet ile Umsun'u,
 Yaktı yalın ateşine.
 Öldürdük deyip Polot'u,
 Hırsızlar gitti evine.
 Kötülük yaptı karar verip,
⁴⁰Birlikte çalışan dostuna.
 Ayrılıp kaldık evde,
 Atemir gibi babamdan.
 Derdi kaldı içinde,
 Ecel gelse her kişi,
⁴⁵Dünyadan gider bir günde.

3.4. CEK-CAATTAR ARKILUU AYTILGAN KOŞOKTOR

3.4.1. SAMSALİYEVE ARNALGAN KOŞOK

¹Ak boz atka caraşkan,
Altın saptuu kamçıını,
Ayıpkarler kalgende
Anıktap koygon sanktsını.

⁵Kök boz atka caraşkan,
Kümüş saptuu kamçıını,
Künökörlör kalgende,
Künügö koygon sanktsını.

Eliñ ele Çoñ-Kemin,

¹⁰Eesiz canıñ ötüptür,
El biyleşet kimderiñ?

Ayıliñ ele Çoñ-Kemin,

Asıl canıñ ötüptür,

Aktooçu bolot kimderiñ?

¹⁵Kemsintpegen biröönü,
Künökörlör kalgende,
Keñeşip koygon künöönü,

Arız aytkan kişiye,

Akıl aytıp üyrötkön.

²⁰Altın barak añtarıp,

Akıykat colun süylötkön.

Ak torko kiyse caraşkan,

Akıykat kılıp arızdı,

Kalk müdöösün talaşkan.

²⁵Uurunu karmap sot kılğan,

Uşakçıını cok kılğan.

3.4. AHBAPLARA SÖYLENEN AĞITLAR

3.4.1. SAMSALİYEV'E İTHAF EDİLEN AĞIT

¹Ak boz ata yakışmış,
Altın saplı kamçıyla.
Suçlular geldiğinde
Tespit etmiş (suçluların) suçunu.

⁵Gök boz ata yakışmış,
Gümüş saplı kamçıyla.
Suçlular geldiğinde,
Her gün belirlemiş (suçluların) suçunu.

Memleketin idi Çon-Kemin,

¹⁰Sahipsiz canın gitmiştir.

Kimlerin halkı idare eder?

Köyün idi Çon-Kemin,

Asıl canın gitmiştir.

Kimlerin davaları sonuçlandırır?

¹⁵Hakir görmemiş kimseyi.

Suçlular geldiğinde,

Danıştığı suç,

Arz eden kişiye,

Akıl verip nasihat etmiş.

²⁰Altın varak çevirip,

Hakikati söyletmiş.

Beyaz ipekli kumaş giyse yakışmış.

İspat edip şikayeti,

Halkın menfaatini müdafaa etmiş.

²⁵Hırsızı yakalayıp yargılamış,

İftiracıyı yok etmiş.

Uruuluu eldi tinçıtıp,
 Ubayımı çok kılğan.
 Tuuganına tuu bolgon,
³⁰Düşmanına uu bolgon.
 Uuru menen kaçkınçı,
 Kabarın ukça çuu bolgon.
 Ökümdü cazgan tuuralap,
 Kılmişkerdi körgöndö,
³⁵Artınan tüşkön kubalap.
 Cırgap ötkön düynödön,
 Caman peyil kişini,
 Karmap alıp cogotkon,
 Köz körböş cerge cönötkön.
⁴⁰Argımak minip duulagan,
 Ayıptuular kelgende,
 Akıykat kılıp suragan.
 Külüktü minip duulagan,
 Künöölülör kelgende,
⁴⁵Kıldattık menen suragan.
 Kırğa tikken örgöösün,
 Kılmişkerdin aldına,
 Kıldat бүtkön tergöösün.
 Ar bir işke kelgende,
⁵⁰Akıykat kılıp suragan.
 Amalköy menen cegiçter,
 Amalın tappay kuuragan.
 Kılmişkerdi çok kılıp,
 Zakundu tuura karmagan.
⁵⁵Sovettin işin çıñaltıp,
 Kayratınan taybagan.
 Adırğa tikken örgösün,

Kabileli memleketi teskin edip,
 Korkuyu yok etmiş.
 Akrabasına tuğ olmuş,
³⁰Düşmanına zehir olmuş.
 Hırsız ile kaçak,
 Haberini duysa çığlık olur.
 Hükmü yazmış düzenleyip.
 Caniye gördüğünde,
³⁵Peşinden gitmiş kovalayıp.
 Huzurun kalmadığı dünyadan,
 Kötü huylu kişiyi,
 Tutup yok etmiş,
 Göz görmez yere yollamış.
⁴⁰Argımağa binip kargaşa çıkaran,
 Suçlular geldiğinde,
 Hakikati bulup idare etmiş.
 Yürük ata binip kargaşa çıkaran,
 Günahkârlar geldiğinde,
⁴⁵Dirayetiyle idare etmiş.
 Kırık dikmiş obasını,
 Câninin önüne,
 Ustaca tamamlamış sorgusunu.
 Her bir işi,
⁵⁰Doğrusunca idare etmiş.
 Hilebaz ile rüşvetçiler,
 Çaresini bulmadan tükenmiş.
 Cânii yok edip,
 Kanuna göre tutuklamış.
⁵⁵Sovyetin işini sağlamlaştıırıp,
 Gayretinden uzaklaşmamış.
 Tepeye dikmiş obasını.

Ayıpkerdin aldına
 Akıykat kılğan tergöösün.
⁶⁰Altın kitep ańtarıp,
 El kamı üçün oylongon.
 Kılmıñın koyup moynuna,
 Künökördü bozortkon.
 Künöösü çok kişini,
⁶⁵Kutkarıp coldon boşotkon.
 Karaözgöy caman adamdı,
 Karañğı cayga cönötkön.
 Karapayım kişini,
 Kara coldon boşotkon.
⁷⁰Taza karmap zakondu,
 Daanalap cazgan ökümdü.
 Kıldattık menen tekşergen,
 Çındıǵı menen tögündü.
 Alıska sapar col cürsö,
⁷⁵Argımak atın tokugan.
 Ańtarıp tarih baragın,
 Alıs cerden okugan.
 Künügö alıs col cürsö,
 Külük atın tokugan.
⁸⁰Kötörüp zakon tomдорun,
 Köp cerge barıp okugan.
 Belgilüü cerde süylögön,
 Betbak menen cürböğön.
 Statya, zakondu,
⁸⁵Beş kolunday üyröngön.
 Kerige atın baylagan,
 Kez kelgen buzuk duşmandı,
 Köz körböс cакka aydagан.

Suçlunun önüne
 Doğrusunca yapmış sorgusunu.
⁶⁰Altın kitabı araştırıp,
 Halkın kaygısı için düşünceye dalmış.
 Cezasını takıp boynuna,
 Suçluyu soldurmuş.
 Suçu olmayan kişiyi,
⁶⁵Kurtarıp serbest bırakmış.
 Kavgacı, kötü adamı,
 Karanlık yere yollamış.
 Kendi hâlinde olan kişiyi,
 Kötü yoldan kurtarmış.
⁷⁰İyi uygulayıp kanunu,
 Anlaşılır hâle getirip yazmış hükmü.
 Dirayetle tetkik etmiş,
 Doğruyla yalanı.
 Uzak yola gitse,
⁷⁵Argımak atını eyerler.
 Araştırıp tarihi,
 Uzak yerden öğrenmiş.
 Her gün uzak yola gitse,
 Yürük atını eyerler.
⁸⁰Kaldırıp kanun kitaplarını,
 Çok yere gidip okumuş.
 Belirli yerde söylemiş,
 Bedbaht ile hareket etmemiş.
 Maddeyi, kanunu,
⁸⁵Beş parmağı gibi öğrenmiş.
 Otlı dağ yamacına atını bağlamış.
 Karşılaştığı ahlâksız düşmanı,
 Göz görmeyen yere göndermiş.

Kaptalga atın baylagan,
⁹⁰Kas sanagan duşmandı,
Kamıntpay karmap caylagan.
Tagındıñ bolot pistolet,
Taalimiñ alğan ulan kız,
⁹⁴Dayıma seni eskeret.

Yan tarafa atını bağlamış.
⁹⁰Kötü düşünen düşmanı,
Fırsat vermeden yakalayıp sakinleştirmiş.
Takındın çelik tabanca,
Senden talim gören delikanlı, kız,
⁹⁴Daima seni hatırlar.

3.5. KELİNGE ARNALGAN KOŞOKTOR

3.5.1. KELİNİ SAADAT KAZA BOLGONDO DÖÖLATALİYEVA CİRGALDIN KOŞKON KOŞOGU

¹Coktop bir, coktop koyoyun,
Coktoboy kantip toktoyun.
Kayran bir Saadat ayımım,
Kaydan bir senden ayrıldım
⁵Kekilik bolup celçi elem,
Keyigende kelçi elem.
Kurusun senin kör apañ,
Kırgool bolup celçi elem,
Kapa bir bolsom kelçi elem
¹⁰Kapşıtkı tülkü ilgenim,
Kaygırganım bilgenim.
Eşikke tülkü ilgenim,
Eleñdep kirsem bilgenim.
Çaçpagıñ menen çaçıñ teñ,
¹⁵Çaçıñın teñi cer boldu.
Bosogo menen boyuñ teñ,
Ayımım, boyuñun teñi cer boldu.
Arka ele çaçıñ bilekтей,
Saadatım, altı örümdüü cibekтей,
²⁰Celke çaçıñ bilekтей,
Saadatım, ceti örümdüü cibekтей.
Arka çaçıñ kumayday,
Ayımım ayılda cürgön subayday.
Celke çaçıñ kumayday,

3.5. GELİNE İTHAF EDİLEN AĞITLAR

3.5.1. GELİNİ SAADAT VEFAT ETTİĞİNDE DÖÖLATALİYEVA CİRGAL'IN SÖYLEDİĞİ AĞIDI

¹Ağlayıverip ağıt söyleyeyim.
Ağlamadan nasıl durayım?
Zavallı Saadat hanımım,
Nerden senden ayrıldım?
⁵Keklik olup koşacaktım,
Kederlendiğinde gelecektim.
Kahrolsun senin kör anan!
Sülün gibi koşacaktım,
Sıkıntılı olsam gelecektim.
¹⁰Kapşıta tilki asanım,
Kederlendiğimi bilenim.
Kapıya tilki asanım,
Korkarak bakınıp girdiğimi bilenim.
Saç bağı ile saçın denk,
¹⁵Saçının dengi yer oldu.
Kapı ile boyun denk,
Hanımım, boyunun dengi yer oldu.
Örgü saçın bilek gibi,
Saadat'ım, altı örgülü ipek gibi.
²⁰Ense saçın bilek gibi,
Saadat'ım, yedi örgülü ipek gibi.
Arka saçın akbaba gibi,
Hanımım köyde yaşayan yavrusuz gibi.
Ense saçın akbaba gibi,

²⁵Ayımım, celedede cürgön subayday.

Ak makmalday kuraksız,

Ayımım kalıp tuyaksız.

Uul balañ bolgondo da

Uypalbayt ele eşigiñ.

³⁰Kara makmal kuraksız,

Uul bala tuyaksız.

Uul bala bolgondo da,

Saadatım, uypalbayt ele eşigiñ.

Küñgeydegi kulunçak,

³⁵Saadat tay bayladıñ coluñ çak.

Uul balañ cok eken,

Güyböy kaldı şam çırak.

Teskeydegi kulunçak,

At bayladıñ coluñ çak.

⁴⁰Eki ele kızıñ bar eken,

Uul balañ cok eken,

Güyböy kaldı şam çırak.

Belestegi beş arça,

Saadat, kaksañ kıyak bolgon cok.

⁴⁵Kayran Saadat urmatım,

Uul tuyak bolgon cok.

Kaptaldagı kara arça,

Kaksañ kıyak bolgon cok,

Kayran Saadat ayımım,

⁵⁰Uuluñ tuyak bolgon cok.

Kudaydan buyruk kelgende,

Saadatım, akaktay közüñ tunardı.

Kuday-taala kuduret,

Altınday çaçıñ buralttı.

⁵⁵Şışedey közüñ tunarttı,

²⁵Hanımım, celedede⁵¹ yaşayan yavrusuz gibi.

Beyaz kadife gibi parçasız,

Hanımım kalmış nesilsiz.

Oğlan balan olduğunda da

Perişan etmedi eşigini.

³⁰Kara kadife gibi parçasız,

Oğlan bala nesilsiz.

Oğlan bala olduğunda da

Saadat'ım dağılmamıştı eşigin.

Güneydeki kulunçak⁵²,

³⁵Saadat, tay bağladın yolun münasip.

Oğlan balan yokken,

Yanmayıp kaldı mum.

Gölgedeki kulunçak,

At bağladın yolun münasip.

⁴⁰İki kızın varken,

Oğlan balan yokken,

Yanmayıp kaldı mum.

Tepedeki beş ardıç ağacı,

Saadat, vursan zırh olduğu yok.

⁴⁵Zavallı Saadat hürmetlim,

Oğlanın nesil olduğu yok.

Dağ sırtındaki kara ardıç ağacı,

Vursan zırh olduğu yok.

Zavallı Saadat hanımım,

⁵⁰Oğlunun nesil olduğu yok.

Allah'tan buyruk geldiğinde,

Saadat'ım, kehribar gibi gözün karardı.

Kudretli Allah Teala,

Altın gibi saçını kıvırdı.

⁵⁵Şişe gibi gözünü kararttı.

Cibektey çaçıñ buralttı.
 Kayran Saadat armanım,
 Alar-albas ooruga
 Almaday başıñ ne sunduñ?
⁶⁰Bolor-bolbos ooruga
 Botodoy boyuñ ne sunduñ?
 Bir töşöktö eki baş,
 Eköo teñ kalem kaş.
 Kalem kaşka küybögön,
⁶⁵Kuday taala booru taş.
 Saadatım, moyununa sır takkan,
 Ayımım, ortoguna sın takkan.
 Çaçpagına sır takkan,
 Teñtuşuna sın takkan.
⁷⁰İş kılbağan camandı,
 Eegi menen tap kılğan.
 Kayran Saadat armanım,
 Kanday bir senden ayrıldım,
 Kanatıman kayrıldım.
⁷⁵Eşikke çıksam boyloşkon,
 Üygö kirsem oynoşkon.
 Eşikke çıksam teñeşken,
 Kayran Saadat ayımım,
 Üygö kirsem keñeşken,
⁸⁰Anday-mınday kep aytsam,
 Kebi menen keçirgen.
 Ayımım Saadat dilgirim.
 Ötüp ketti ömürüñ.
 Öksüdü menin köñülüm.
⁸⁵Ketip bir kaldı ömürüñ,
 Keyidi menin köñülüm.

İpek gibi saçını kıvırdı.
 Zavallı Saadat arzum,
 Yakalanır yakalanmaz hastalığa
 Elma gibi başını niye sundun?
⁶⁰Olur olmaz hastalığa
 Deve yavrusu gibi boynunu niye sundun?
 Bir yatakta iki baş,
 İkişi denk kalem kaş.
 Kalem kaşa yanmamış,
⁶⁵Allah Taala bağı taşı.
 Saadat'ım boynuna sim takmış,
 Hanımım, dostunu tenkit etmiş.
 Saç bağına sim takmış,
 Yaşıtını tenkit etmiş.
⁷⁰İş yapmayan kötüyü,
 Çenesiyle pişman etmiş.
 Sevgili Saadat derdim,
 Nasıl senden ayrıldım?
 Kanadımdan ayrıldım.
⁷⁵Kapıya çıksam boy ölçüşmüş,
 Eve girsem oynaşmış.
 Kapıya çıksam boy ölçüşmüş,
 Zavallı Saadat hanımım,
 Eve girsem danışmış.
⁸⁰Öyle böyle laf söylesem,
 Sözü affetmiş.
 Hanımım Saadat arzulum.
 Geçip gitti ömrün.
 Gevşedi benim gönlüm.
⁸⁵Gitti ömrün.
 Kederlendi benim gönlüm.

Bala kılıp bakkamın,
 Saadat başıña tumar takkamın.
 On ekiñde men alıp,
⁹⁰Oynotup cürüp bakkamın.
 Berenci tonu belsengen,
 Bek kızınday teñselgen.
 Kamka tonu belsengen,
 Kan kızınday teñselgen.
⁹⁵Kamka bir tonu ceñi cok,
 Kan kızınan kemi cok.
 Berenci tonu ceñi cok,
 Kayran Saadat ayımım,
 Bek kızınan kemi cok.
¹⁰⁰Çarbagına çarbagım,
 A Saadat çakırsam kelbeyt arbagıñ
 Kanday kündö kalgamın,
 Oo, kündö bıyluu oturam,
 Kaygımdı içke tolturam.
¹⁰⁵Tegerenip men cüröm,
 Teñselip ıylap men küyöm.
 Kayranım Saadat armanda
 Gülsö tişi kaşkaygan,
 Güldeste cıpar cıttangan.
¹¹⁰Ayımım Saadat dilgirim,
 Kanday bir senden ayrıldım.
 Aytkan bir menen ayla cok,
 Kurandan başka payda cok.
 Baş barmagıñ kerip cat,
¹¹⁵Kalganga batañ berip cat.
 Ortoñku koluñ kerip cat,
 Kalganga batañ berip cat.

Bala yapıp bakmışım,
 Saadat, başına muska takmışım.
 On ikinde ben alıp,
⁹⁰Oynatıp yaşayıp bakmışım.
 Berenci⁵³ kürkü bele kadar açmış,
 Bey kızı gibi sallanmış.
 Kemha kürkü bele kadar açmış,
 Han kızı gibi sallanmış.
⁹⁵Kemha kürkün yeni yok,
 Han kızından eksiği yok.
 Berenci kürkünün yeni yok,
 Zavallı Saadat hanımım,
 Bey kızından eksiği yok.
¹⁰⁰Kalesine, kalem,
 Ey Saadat çağırsam gelmez ervahın.
 Nasıl güne kalmışım?
 Oo, her gün ağlayıp oturayım,
 Kaygımı içime doldurayım.
¹⁰⁵Yuvarlanıp ben yaşıyorum,
 Sallanıp ağlayıp ben bekliyorum.
 Zavallım Saadat sıkıntıda
 Gülse dişi göze çarpmış.
 Buket gibi güzel kokmuş.
¹¹⁰Hanımım Saadat arzulum,
 Nasıl senden ayrıldım?
 Söylemekle çare yok,
 Kur'an'dan başka fayda yok.
 Baş parmağını ger,
¹¹⁵Kalana dua ver.
 Ortadaki parmağını ger,
 Kalana dua ver.

Oynop bir ketken ceriñe,
¹¹⁹Ordoluu şaar ornosun.

**3.5.2. İLGERİ KELİNİ
 ÖLGÖNDÖN KİYİN KAYIN
 ENESİ MINDAY DEP KOŞKON
 EKEN**

¹Elirtip külük baylagan,
 Eziltip kuyruk çaynagan.
 Kalbaga çıga caylagan,
 Karaytıp cılkı aydagan.
⁵Kaldaytıp kazı çaynagan.
 Beş taşka çıga caylagan,
 Çuurtup cılkı aydagan,
 Çubultup kazı çaynagan.
 Suusamır çıga caylagan,
¹⁰Kazanın cuup mis kılğan,
 Tabagın cuup cez kılğan,
 Kattama cayıp şay kılğan,
 Cupkanı cuurup cup kılğan,
 Meymandın köönün kuş kılğan.
¹⁵Tündö kelgen meymandar,
 Kündüzgüdöy uzagan.
 Suu kaynatıp çay kılğan,
 Süt kaynatıp may kılğan,
¹⁹Meymandın köönün şay kılğan.

Oynayıp gittiği yerine,
¹¹⁹Karargâhlı şehir kurulsun.

**3.5.2. ZAMANINDA GELİNİ
 ÖLDÜKTEN SONRA
 KAYNANASI BÖYLE
 SÖYLEMİŞ**

¹Heyecana getirtip yürük at bağlamış,
 Ezip kuyruk çiğnemiş.
 Kalba'ya çıkıp yaylamış,
 Karartıp yılık sürmüş.
⁵Kabartıp karın yağı çiğnemiş.
 Beş Taş'a çıkıp yaylamış,
 Dizi dizi at sürmüş.
 Şapırdatıp karın yağı çiğnemiş.
 Susamır'a çıkıp yaylamış,
¹⁰Kazanını yıkayıp bakır gibi parlatmış.
 Tabağını yıkayıp bakır gibi parlatmış.
 Tabaka tabaka yayıp muhteşem yapmış.
 Yufkayı açıp hemen yapmış,
 Misafirin gönlünü hoş etmiş.
¹⁵Her gece gelen misafirler,
 Gündüzki gibi uğurlanmış.
 Su kaynatıp çay yapmış,
 Süt kaynatıp yağ yapmış,
¹⁹Misafirin gönlünü hoş etmiş.

**4. EPOSTUK BAATIRLARGA
ARNALGAN CANA AKINDAR
ARKILUU AYTILGAN
KOŞOKTOR**

4.1. KOCOCAŞ CÖNÜNDÖ

¹Saymaluu saadak baylangan,
Çanarkan toosun aylangan.
Bulgaarı saadak baylangan,
Bukardın toosun aylangan.
⁵Ildamdığın men aytsam,
Erte bir çıgat kiyikke,
Kün tiybey çıgat biyikke.
Belesten çıgıp beşti attı,
Kaykıdan çıgıp kars attı.
¹⁰Töbödön çıgıp törttü attı,
Üstünön çıgıp üçtü attı,
Kırañdan çıgıp kırktı attı,
Oyduñdan çıgıp ondu attı.
Şıldıratpay taş bastı,
¹⁵Şılkıldak müyüz teke attı.
Kıldıratpay taş bastı,
Kılkıldak müyüz teke attı.
Kurdaşım kuru ketet dep,
Kulçaçarın koşo attı.
²⁰Teñtuşum kuru ketet dep,
Tekeçerin koşo attı.
Aksaydan tütün bulattı,
Ak maral bugu sulattı.
Calbıraktın tübündö,

**4. DESTANÎ BAHADIRLARA
İTHAF EDİLEN VE ŞAİRLER
TARAFINDAN SÖYLENEN
AĞITLAR**

4.1. KOCOCAŞ HAKKINDA

¹Nakışlı sadak bağlamış,
Çanarkan dağını dolaşmış.
Telâtin sadak bağlamış,
Buhara'nın dağını dolaşmış.
⁵Süratini ben söylesem,
Erken çıkar dağ keçisine,
Gün değmeden çıkar yükseğe.
Tepeden çıkıp beşini vurdu,
Çukurdan çıkıp tak diye vurdu.
¹⁰Tepeden çıkıp dördünü vurdu,
Üstünden çıkıp üçünü vurdu.
Dağ sırtından çıkıp kırkını vurdu,
Alçaktan çıkıp onunu vurdu.
Ses çıkartmadan taşa bastı,
¹⁵Gevşemiş boynuzlu teke vurdu.
Tıkırdatmadan taşa bastı,
Sallanan boynuzlu teke vurdu.
Arkadaşım hiçbir şeysiz gider deyip,
Tekesini beraber vurdu.
²⁰Arkadaşım hiçbir şeysiz gider deyip,
Tekesini beraber vurdu.
Aksay'dan duman yükseltti,
Beyaz maral devirdi.
Yaprağın altında,

²⁵Camınıp catıp cana attı,
 Betegenin tübündö,
 Bekinip catıp beşti attı.
 Aldına tüşüp altı attı,
 Tizesi cerge bögüldü,
³⁰Altımış ulak kırk çebiç,
 Çımınday candan tünüldü.
 Altımış sultan kırk çilten,
 Davandı cılkı malabaş,
 Toburçağı, aralaş.
³⁵Toburçak minip oynotkon,
 Davanga taygan coylotkon.
 Adırda cılkı malabaş,
 Argımağı aralaş,
 Argımak minip oynotkon,
⁴⁰Adırğa taygan coylotkon.
 Tayganı taştan tülkü algan,
 Bürkütü şaşıp börü algan.
 Ak saydın başı ak şilteñ,
 Ak cibek örgön ak milteñ.
⁴⁵Ak milteñ küyüp çok boldu,
 Asıl mergen çok boldu.
 Kök saydın başı kök şilteñ,
 Kök cibek örgön ak milteñ.
 Kök milteñ küyüp çok boldu,
⁵⁰Körörmön mergen çok boldu.
 Asıl mergenim,
 Toodon teke tergenim,
 Şıralga degen kişiye,
 Cayasın kesip bergenim.
⁵⁵Kayrılışıñ kara taş,

²⁵Saklanarak yatıp yine vurdu.
 Ayırık otunun altında,
 Gizlenerek yatıp beşini vurdu.
 Önüne geçip altısını vurdu.
 Diz çöktü,
³⁰Altmış oğlak, kırk keçi,
 Ufacık canından vazgeçti.
 Altmış sultan, kırk çilten⁵⁴,
 Büyükbaş, yıldı, küçükbaş hayvanlar,
 Savaş atı, karışık...
³⁵Savaş atına binip oynatmış,
 Büyükbaşa tazı koşturmuş.
 Tepede yıldı koyu kırmızı,
 Argımağı karışık.
 Argımağa binip oynatmış.
⁴⁰Tepeye tazı koşturmuş.
 Tazısı taştan tilki almış,
 Kartalı ötüp kurt almış.
 Aksay'ın başı ak şilteñ⁵⁵,
 Beyaz ipekten örülmüş beyaz zırhın.
⁴⁵Beyaz zırhın yanıp kor oldu,
 Asıl avcı yok oldu.
 Göksay'ın başı gök şilteñ⁵⁶,
 Gök ipekten örülmüş beyaz zırhın.
 Gök zırhın yanıp kor oldu,
⁵⁰Usta avcı yok oldu.
 Asıl avcım,
 Dağdan teke toplayanım.
 Hediye diye kişiye,
 Butunu kesip verenim.
⁵⁵Dönüşün kara taş,

Buruluşuñ buruu taş.
 Astı cagıñ aska taş,
 Üstü cagıñ üsmön taş.
 Kıl murundun kızıl taş,
⁶⁰Kıtaylardin Kocomcaş.
 Tamanı taşka taygılbas,
⁶²Taza külük Kocomcaş.

Kıvrılışın kıvrık taş.
 Alt tarafın yükselen kaya,
 Üst tarafın kesik taş.
 Kıl burnun kızıl taş,
⁶⁰Çinlilerin Kocomcaş.
 Tabanı taşta kaymaz,
⁶²Genç yürük at Kocomcaş.

4.2. ULAKÇI KIDIR ÖLGÖNDÖ CENİCOKTUN KOŞOGU

¹Bederdüü kaşka dulduluñ,
 Beleske cetpey buuldu.
 Ber tiygendey Kıdır can,
 Bet aldınan cıgıldı.
⁵Torkaşka mingen dulduluñ,
 Töböğö cetpey buuldu.
 Tör tiygendey Kıdırcan,
⁸Töböşünön cıgıldı.

4.2. HABERCİ KIDIR ÖLDÜĞÜNDE CENİCOK'UN AĞIDI

¹Benekli beyaz düldülün,
 Tepeye varmadan boğuldu.
 Peri değmiş gibi Kıdır can,
 Bir meçhul yöne doğru yıkıldı.
⁵Torkaş'a binen düldülün,
 Tepeye varmadan boğuldu.
 Baş köşeye değmiş gibi Kıdırcan,
⁸Tepesinden yıkıldı.

4.3. CENİCOKTU COKTOO

¹Ak tulpar eleñ celede,
 Ak şumkar eleñ çegede,
 Ak tulpar ketti celeden,
 Ak şumkar uçu çegeden,
⁵Emi tuulbayt sendey pendeden!
 Kök tulpar eleñ celede,
 Kök şumkar eleñ çegede,
 Kök tulpar ketti celeden,
 Kök şumkar uçu çegeden,
¹⁰Emi caralbayt sendey eneden!
 Bedesi belden kara cer,

4.3. CENİCOK'A AĞIT

¹Beyaz tulpar⁵⁷ idin celede,
 Beyaz sungur idin çivide.
 Beyaz tulpar gitti celeden,
 Beyaz sungur uçu çividen.
⁵Şimdi doğmaz senin gibisi, kuldan.
 Boz tulpar idin celede,
 Boz sungur idin çivide.
 Boz tulpar gitti celeden,
 Boz sungur uçu çividen.
¹⁰Şimdi yaratılmaz senin gibisi, anadan.
 Yoncası bele kadar kara yer,

Mederim ele kayran er,
 Tulañı belden kara cer,
 Tuygunum ele kayran er!
¹⁵Asılım Ötö ötkön soñ,
 Ay tiygen toolor kılayıp,
 Armanduu turam muñayıp.
 Kün tiygen toolor kılayıp,
 Külüstön Ötö ketken soñ,
²⁰Küyüttüü turam muñayıp.
 Kümüştön somum bar ele,
 Küygönümçö bar ele,
 Altından somum bar ele,
 Aytkanımça bar ele!
²⁵Toburçak attın duldulu,
 Top cıyındın bulbulu,
 Argımak attın duldulu,
 Ak kalpak eldin bulbulu!
 Dolononun uçunan,
³⁰Tolgonup çıkkın uyulu,
 Tüptüü kırgız curtunan
 Tañşıp çıkkın bulbulu.
 Karagaydın uçunan
 Kayrılıp çıkkın uyulu,
³⁵Kalıñ kırgız kalkınan
 Kakşap çıkkın bulbulu.
 Telegeyi tegizim,
 Teñtuşumday egizim,
 Atka minse tizgindeş,
⁴⁰Attan tüşsö-tizeleş,
 Köp süylösö-sabaktaş,
 Tabak tartsa-tabaktaş.

Umudum idi zavallı er.
 Tulanı⁵⁸ bele kadar kara yer,
 Atmacam idi zavallı er.
¹⁵Asılım Ötö öldükten sonra,
 Ay ışığının vurduğu dağlar birazcık gözücüüp,
 Sıkıntılı durayım kederlenip.
 Güneşin doğduğu dağlar birazcık gözücüüp,
 Gülistan Ötö öldükten sonra,
²⁰Tasalı durayım kederlenip.
 Gümüştön somum⁵⁹ var idi,
 Yandığım kadar var idi.
 Altından somum var idi,
 Söylediğim kadar var idi.
²⁵Toburçak atın düldülü,
 Kalabalık topluluğun bülbülü.
 Argımak atın düldülü,
 Ak kalpaklı halkın bülbülü.
 Akdiken ağacının ucundan,
³⁰Kıvrılıp çıkan budağı.
 Köklü Kırgız yurdundan
 Türlü türlü öten bülbülü.
 Köknarın ucundan
 Kıvrılıp çıkan budağı.
³⁵Kalabalık Kırgız halkından
 Durmadan gevezelik eden bülbülü.
 Her şeyi dört dörtlük olanım.
 Arkadaşım gibi ikizim.
 Ata binse dizgindaş,
⁴⁰Attan inse dizdaş.
 Çok söylese sınıf arkadaşı,
 Yemek sunsa yemek ortağı.

Akındar menen bir cürgön,
 Akındar turup ne degen?
⁴⁵Ak tañday akın siz degen!
 Çeçender menen bir cürgön,
 Çeçender turup ne degen?
 Belgilüü çeçen siz degen!
 Karçıga kuştı kaçırdım,
⁵⁰Kara bir beldi aşırdım,
 Kadırman Ötö dosumdu
 Kara bir cerge caşırdım.
 Turumtay kuştı kaçırdım,
 Tura bir beldi aşırdım,
⁵⁵Tuygunum Ötö dosumdu
 Topurakka caşırdım.
 Oroşon akın Ötö ele,
 Oñ menen solgo teñ ele.
 Arıstan akın Ötö ele,
⁶⁰Agılğan ırdın keni ele!
 Aytkanıñça bar ele,
 Altın, dilde, zar ele!
 Altınım küysö küysöçü,
 Asılım Ötö cürsöçü,
⁶⁵Kümüşüm küysö küysöçü..
 Kükügüm Ötö cürsöçü!..
 Argımakka cem bergen,
 Ar akinga dem bergen.
 Toburçakka cem bergen,
⁷⁰Top akinga dem bergen.
 Kaşkardın toosun kün çaldı,
 Kayberen çıgıp ün saldı,
 Kayrılıs ketip Ceñicok,

Akınlar⁶⁰ ile birlikte yaşamış,
 Akınlar durup ne demiş?
⁴⁵Aydınlık tan gibi akın siz demiş.
 Çeçenler⁶¹ ile birlikte yaşamış,
 Çeçenler durup ne demiş?
 Meşhur çeçen siz demiş.
 Atmaca kuşu kaçırdım,
⁵⁰Kara beli aşırdım.
 Ahbabım Ötö dostumu
 Kara yere gizledim.
 Doğan kuşunu kaçırdım,
 Düz dağ sırtını aşırdım.
⁵⁵Beyaz atmacam Ötö dostumu
 Toprağa gizledim.
 Mükemmel akın Ötö idi,
 Sağda solda denk idi.
 Arslan akın Ötö idi,
⁶⁰Coşkulu şiirin kaynağı idi.
 Söylediğim kadar var idi,
 Altın, altın sikke, zer idi.
 Altınım yansa yansa,
 Asılım Ötö yaşasana.
⁶⁵Gümüşüm yansa yansa,
 Guguk kuşum Ötö yaşasana.
 Argımağa yem vermiş,
 Her akına ilham vermiş.
 Toburçağa yem vermiş,
⁷⁰Pek çok akına ilham vermiş.
 Kaşkar'ın dağını güneş kapladı,
 Kayberen⁶² çıkıp ses verdi.
 Geri dönmek üzere gidip Ceñicok,

Kaymanaluu kün kaldı.

⁷⁵Bukardın toosun kün çaldı,

Buudayık çıgıp ün saldı,

Burulqus ketip Ceñicok,

Muñga tolgon kün kaldı!..

Tolgonuş toonu aylanıp

⁸⁰Too carkırap kün çıgat.

Tuygunum, Ötö, can dosum,

Top elden sendey kim çıgat?

Aylanış toonu aylanıp

Ay batkanda kün çıgat.

⁸⁵Asılım, Ötö, can dosum,

Emi aymaktan sendey kim çıgat?

Kalkka barsa kadırluu,

Kapşıtka töşök salınuu.

Elge kelse kadırluu,

⁹⁰Ençilep töşök salınuu.

Karanı minse dabıştuu,

Kalkka kebi cagıştuu.

Elikstur minse dabıştuu,

Eline kebi cagıştuu.

⁹⁵Saralaluu san cılkı

Sayga aydasa, keliş cok.

Sardalım Ötö ötüptür,

San kakşasam, keliş cok.

Kök alaluu köp cılkı

¹⁰⁰Kölgö aydasa, keliş cok.

Kökcalım Ötö ölüptür,

Köp kakşasam, keliş cok.

Argımak minip bel aşkan,

Ar akinga sın aytkan,

Sırlı gün kaldı.

⁷⁵Buhara'nın dağını güneş kapladı,

Buudayık⁶³ çıkıp öttü.

Dönmemek üzere gidip Ceñicok,

Kederli gün kaldı.

Kıvrımlı dağını dolanıp

⁸⁰Dağ parlayıp güneş çıkar.

Atmacam, Ötö, can dostum,

Kalabalık halktan senin gibi kim çıkar?

Dönen dağı dolaşıp

Ay battığında güneş çıkar.

⁸⁵Asilim, Ötö, can dostum,

Şimdi memleketten senin gibi kim çıkar?

Ahaliye gitse kıymetli,

Kapşıta yatak konulmuş.

Memlekete gelse kıymetli,

⁹⁰Yer ayrılıp yatak konulmuş.

Kara alalı ata binse yüksek sesli,

Halka sözü hoş.

Elikstur⁶⁴ binse yüksek sesli,

Memleketine sözü hoş.

⁹⁵Sarı alalı hesapsız yılkı

Nehir yatağına sürse, geliş yok.

Serdarım Ötö ölmüştür,

Çok ağlasam da geliş yok.

Gök alalı kalabalık yılkı

¹⁰⁰Göle sürse, geliş yok.

Kır yelelim Ötö ölmüştür,

Çok ağlasam da geliş yok.

Argımağa binip dağ sırtı aşmış,

Her akını tenkit etmiş.

¹⁰⁵Toburçak minip bel aşkan,
 Top akına sın aytkan!
 Karaygan toonun boorunan
 Karçıga uçat boy salıp,
 Caşırılğan cerine
¹¹⁰Baralbaymın col salıp,
 Kara cerdin aldınan,
 Can dosum, alalbaymın kol salıp!..
 Keregelüü keñ üydü,
 Keñ çaldıbar dediñbi?
¹¹⁵Keregesiz kara cer,
 Keñ saray üyüm dediñbi?
 Bosogoluu boz üydü
 Boz çaldıbar dediñbi?
 Bosogosuz kara cer
¹²⁰Boz saray üyüm dediñbi?
 Karargan toonun arasın
 Kulcalar ottop col kılğan.
 Kalk akını Ötönü
 Kaygılıu ölüm cok kılğan.
¹²⁵Agargan toonun arasın
 Arkarlar ottop col kılğan.
 Asılım akın Ötönü
 Armanduu ölüm cok kılğan.
 Ker corgo mindiñ suluu dep,
¹³⁰Ker içik kiydiñ cıluu dep,
 Kayran canıñ ötkön soñ
 Ker corgoñ oozu tıyıldı,
 Ker içik cükkö cıyıldı,
 Sur corgo mindiñ suluu dep,
¹³⁵Sur içik kiydiñ cıluu dep,

¹⁰⁵Toburçağa binip dağ sırtı aşmış,
 Pek çok akını tenkit etmiş.
 Kararan dağın bağından
 Atmaca uçar gövdesini gerip.
 Gizlendiği yerine
¹¹⁰Gidemedim yol boyunca yürüyüp.
 Kara yerin altından,
 Can dostum, alamadım el atıp.
 Keregeli geniş eve,
 Geniş harabe dedin mi?
¹¹⁵Keregesiz kara yer,
 Geniş saray evim dedin mi?
 Bosogolu⁶⁵ boz eve
 Boz harabe dedin mi?
 Bosogosuz kara yere
¹²⁰Boz saray evim dedin mi?
 Kararan dağın arasını
 Dağ koçları otlayıp yol yapmış.
 Halk akını Ötö'yü
 Kaygılı ölüm yok etmiş.
¹²⁵Ağaran dağın arasını
 Dağ keçisi otlayıp yol yapmış.
 Asılım akın Ötö'yü
 Hazîn ölüm yok etmiş.
 Koyu doru yorgaya bindin güzel deyip,
¹³⁰Koyu renkli kürk giydin ılık deyip.
 Zavallı canın öldükten sonra
 Koyu doru yorganın ağzı kapandı.
 Koyu renkli kürk yüklüğe yığıldı.
 Boz kır yorgaya bindin güzel deyip,
¹³⁵Kır kürk giydin ılık deyip.

Asıl canıñ ötkön soñ
 Sur corgoñ oozu tıyıldı.
 Sur içik cükkö cıyıldı,
 Emi ker içik kaldı kiyilbey,
¹⁴⁰Ker corgo kaldı minilbey,
 Keyişke salıp ketti dep
 Köpçülük kaldı tüñülböy.
 Sur içik kaldı kiyilbey,
 Sur corgo kaldı minilbey,
¹⁴⁵Sumsayıp bizdi ketti dep
 Köksuluu kaldı tüñülböy.
 Çappay atım çaalıgat,
 Çakırbay dooşum karıgat,
 Armanım ayıp bolguça
¹⁵⁰Kelgen meyman zarıgat.
 Kuş keliptir meymanıñ,
 Can dosum, kuşubak bolsun arbağıñ!
 At kuyruğu kıl eken,
 Akırı pende şul eken.
¹⁵⁵Tuu kuyruğu kıl eken,
 Tübölük pende şul eken!
 Ketkender anda, biz mında,
 Keyisek kelbeyt miñ cılda!
 Kaytkandar anda, biz mında,
¹⁶⁰Emi kaygırsak kelbeyt miñ cılda!

4.4. TOKTOGUL DÜYNÖDÖN ÖTKÖNDÖ KORGOLDUN AYTKAN KOŞOGU

¹Kara caak kaykı til,
 Kayran ustat buudanım.

Asıl canın geçtikten sonra
 Boz kır yorganın ağzı kapandı.
 Boz renkli kürk yüklüğe yığıldı.
 Şimdi kır renkli kürk kaldı giyilmeden,
¹⁴⁰Koyu doru yorga kaldı binilmeden.
 Müteessir edip gitti deyip
 Topluluk kaldı ebediyen vedalaşmadan.
 Kır renkli kürk kaldı giyilmeden,
 Boz kır yorga kaldı binilmeden.
¹⁴⁵Vakarlandırıp bizi gitti deyip
 Atılıp kaldı ebediyen vedalaşmadan.
 Hızlı koşmadan atım yorulur,
 Çağırmadan sesim kısılır.
 Derdimi söyleyene kadar
¹⁵⁰Gelen misafir üzülür.
 Hoş gelmiştir misafirin,
 Can dostum, şen olsun ruhun.
 At kuyruğu kıl imiş,
 Kulun sonu bu imiş.
¹⁵⁵Tuğ saçağı kıl imiş,
 Ebediyen kulun sonu bu imiş.
 Gidenler orada, biz burada,
 Kederlensek gelmez bin yılda.
 Dönenler orada, biz burada,
¹⁶⁰Şimdi tasalansak gelmez bin yılda.

4.4. TOKTOGUL DÜNYADAN AYRILDIĞINDA KORGOL'UN SÖYLEDİĞİ AĞIDI

¹Söz ustası işlek dilli,
 Zavallı üstat bahadırım.

Karısañ da bel eleñ,
 Katarımda turbadıñ.
⁵Kalkıñ ır, küüsüz kaldı dep,
 Kañırık tütöp ıyladım.
 Kañgırap bopboş kalganday,
 Ketmen-Töbö cergebiz.
 Karı caşıñ baarı ıylayt,
¹⁰Kalkıñdı taştap ölböñüz.
 Kastı acal cetse arga cok,
 Biz dele bir kün ölobüz.
 Kasiyeti artık can eleñ,
 Kanday biz cerge kömöbüz.
¹⁵Artıñda kalıñ el ıylayt,
 Ala-Bel, Cargart bel ıylayt.
 Akınınan ayrılıp,
 Arım, Suusamır tör ıylayt.
 Aralap özüñ ırdagan,
²⁰Ala-Tooñ saga köp ıylayt.
 Ala ketpey unut taştagan,
 Artıñda Korgol kör ıylayt.
 Acalıñ aytpas şok eken,
 Armansız düynö cok eken.
²⁵Aldı artına karatpas,
 Acaldın köönü tok eken.
 Asıldı alıp ketkidey,
 Acalda uyat cok eken.
 Küküktöy tiliñ bar ele,
³⁰Kürmölböy kaldı Toktogul.
 Kümüşkö bergis sözdörüñ,
 İrgelbey kaldı Toktogul.
 Murda ele mayıp can elem,

Yaşlansan da umut idin,
 Yanımda durmadın.
⁵Halkın şüirsiz, ezgisiz kaldı deyip,
 Şaşırıp ağladım.
 Afallayıp bomboş kalmış gibi,
 Ketmen-Töbö sarayındayız.
 İhtiyarın, gencin hepsi ağlıyor,
¹⁰Halkınızı bırakıp ölmeyiniz.
 Ecelin düşmanı gelse çare yok,
 Biz de bir gün öleceğiz.
 Haysiyeti fazla kişi idin,
 Nasıl biz toprağa gömeceğiz?
¹⁵Ardında kalabalık halk ağlıyor.
 Ala-Bel, Cargart Bel ağlıyor...
 Akınından ayrılıp,
 Arım, Suusamır, dört köşesi ağlıyor...
 Dolaşıp şarkı söylediğın,
²⁰Ala-Dağ sana çok ağlıyor.
 Ayı gayrı gitmeden unutmuş,
 Ardında Korgol mezar ağlıyor.
 Ecelin söylemez muzip imiş,
 Dertsiz dünya yok imiş.
²⁵Önüne arkasına baktırmaz,
 Ecelin gönlü tok imiş.
 Asili alıp gidecek gibi,
 Ecelde utanma yok imiş.
 Guguk kuşu gibi dilin var idi.
³⁰Dönmeden kaldı Toktogul.
 Gümüş kazandırmış sözlerin,
 İyisini seçmeden kaldı Toktogul.
 Evvelden kusurlu kişi idim,

Cön körböy kaldım Toktogul.

³⁵Koşulup birge baralbay,
Artıñda kaldım men sokur.

Ötö dosuñ erte öttü,
Ak cılan çağıp zaarınan.

Eşmambet ketti eerçişip,
⁴⁰Süylöşkondöy mурdatan.

Özüñ ketip kubalap,
Dostoruñdun artınan.

Oñ közüñ mayıp körö albay,
Çıgalbay kaldım curtumdan.

⁴⁵Keni çok bopboz cer kaldıñ,
Kerektüünü degi aldıñ.

Kaarluy kудay bar bolsoñ,
Korgoldu nege albadıñ.

Közü öttü ele Tokomdun,
⁵⁰Kıykırıp ıylayt baldarıñ.

Korgoldur mında kalganıñ,
Kutmandar ketip men kaldım.

Uşulbu kудay cardamıñ.
Tübünön mayıp Korgoldu

⁵⁵Koldoso pırlar arbagıñ.

Özögüm ele Ötö akın,
Ezelden bolgon men cakın.

Toktogul tooday bel ele,
Tozoktuu ölüm muñayttıñ.

⁶⁰Alganıñ Seydimkan çırkırıp,
Gülsara kızıñ zırkırıp,

Aksıdan tapkan Babacan,
Ata dep ıylayt burkurap.

Acalga ayla çok eken,

Yönümü görmeden kaldım Toktogul.

³⁵Birleşip beraber gidemeden,
Ardında kaldım ben kör.

Ötö dostun erken öldü,
Beyaz yılan sokup zehirinden.

Eşmambet gitti takip edip,
⁴⁰Söylediği gibi önceden.

Sen gittin kovalayıp,
Dostlarının ardından.

Sağ gözüñ kusurlu, göremiyor,
Çıkamadan kaldım yurduñdan.

⁴⁵Madeni yok bomboz yer kaldın,
Lüzumluy mutlaka aldın.

Gazaplı Allah var olsun,
Korgol'u niye almadın?

Gözü kapandı Toko'mun,
⁵⁰Haykırıp ağlıyor çocukların.

Korgol'dur burada kalanın,
Uğur getirenler gidip ben kaldım.

Bu mu Hüda yardımın?
Kökünden kusurlu Korgol'u

⁵⁵Kollasa pırlar ruhunu.

Özüm idi Ötö akın,
Ezelden olmuşum yakın.

Toktogul dağ gibi bel idi,
Istıraplı ölüm hasret çektiñdin.

⁶⁰Aldığın Seydimkan bağırap çağırıyor.
Gülsara kızın hızlı koşup,

Aksı'dan bulmuş Babacan,
Baba deyip ağlıyor göz yaşları döküp.

Ecele çare yok imiş.

⁶⁵Aga-ini çaşın kim tıyat?
 Artıñda calgız kaldım dep,
 Akşıygan Korgol şılıkiyat.
 Aytayın içte muñumdu,
 Açayın bolgon sııımdı.
⁷⁰Ançalık nege şaştıñar,
 Çaşabay toluk kılımdı.
 Özümö okşoş çalırdan,
 Kimge ırdaymın ırımdı.
 Azapka salıp kettiñer,
⁷⁵Akşıygan Korgol kurgurdu.
 Elinen ketken bulbuldu,
 Eskerip Korgol kakşadı.
 Eçkirip ıylap Seydimkan,
 Eki közüñ çaştadı.
⁸⁰Gulsara menen Babacan
 Kurgabayt okşoyt çaştarı.
 Kuuragan turmuş uşu eken,
 Ketkender kayra kaytpadı.
 Kenen düynö bar bolso,
⁸⁵Kelgin dep nege aytpadı.
 Kelin-kesek, çal ıylap,
 Kempir, kızdar baarı ıylap,
 Keyigen ünün baspadı.
 Koş bolgun Toko kelbeseñ,
⁹⁰Korgoluñ koşup aytkanı.

4.5. KEREZ

¹Buunumdu boşotup,
 Bulbulum kettiñ kolumdan.
 Bulbulday bolup sayragan,

⁶⁵Genç ağabey ile kardeşin yaşını kim tutar?
 Ardında yalnız kaldım deyip,
 Gözleri kararan Korgol cesaretini kaybediyor.
 Söyleyeyim içimdeki sıkıntıyı,
 Açayım olan sırrımı.
⁷⁰O kadar niye acele ettiniz,
 Yaşamadan tamamiyle asrı?
 Benim gibi şaşı,
 Kime söylerim şiirimi.
 Azaba koyup gittiniz,
⁷⁵Gözleri kararan Korgol kahrolasıyı.
 Memleketinden giden bülbülü,
 Hatırlayıp Korgol ağladı.
 Hıçkırıp ağlayıp Seydimkan,
 İki gözünden gözyaşı döktü.
⁸⁰Gülsara ile Babacan'ın
 Kurumayacağa benziyor yaşları.
 Yok olan hayat bu imiş,
 Gidenler geriye dönmedi.
 Geniş dünya var ise,
⁸⁵Gelin deyip niye söylemedi?
 Genç kadın, ihtiyar ağlayıp,
 Kocakarı, kızlar hepsi ağlayıp,
 Kederlenen sesini basmadı.
 Elveda Toko, gelmezsen,
⁹⁰Korgol'un anıp söylediği.

4.5. KEREZ

¹Eklemlerimi gevşetip,
 Bülbülüm gittin elimden.
 Bülbül gibi öten,

Tuygunum ketti kolumdan.

⁵Kaptaldım kara tütüngö.

Karçıgam kaçtı kolumdan.

Kakşatıp meni örttödüñ

Kanatım ketpey oyumdan.

Erikkende kötörgön,

¹⁰Ermegim tüştü kolumdan.

Ezilip içim örttödüñ

Eç ketpeysiñ oyumdan.

Irgap koldo kötörgön

Irısım tüştü kolumdan.

¹⁵ıylatıp caşım köldötüp,

Eç ketpeysiñ oyumdan.

Tündösü ketpey tüşümdön,

Kan cürdü suuday içimden.

Kaşımda külör ulum cok,

²⁰Ölgönüm cakşı şul kündön.

Kötörüp uul süybösö,

Adamdın kelet arlığı.

Azabıñdı tarttırğan

Kulunumdun zarlığı.

²⁵Kubanıp süyör ulum cok,

Öksüktün caman karlığı.

Örttönömün anığı

Başkandın tiybey carığı.

Carığı cok tündömün,

³⁰Büktölüp catsam üydömün,

Kempirim menen birgemin.

Taalayımdın kemdiği,

Tabıttay boyum katırdıñ,

Taalayım talga asıldıñ.

Beyaz atmacam gitti elimden.

⁵Sarıldım kara dumanla,

Atmacam kaçtı elimden..

Acı acı ağlatıp beni yaktın,

Kanadım gitmez düşüncemden.

Sıkıldığımda sıkıntımı dağıtan,

¹⁰Eğlencem gitti elimden.

Ezilip içimi yaktın,

Hiç gitmezsin aklımdan.

Sallayıp elimde baktığım

Kısmetim gitti elimden.

¹⁵Ağlatıp yaşıımı göl yapıp,

Hiç gitmezsin düşüncemden.

Her gece gitmez düşümden,

Kan yürüdü su gibi içimden.

Karşımda gülecek oğlum yok,

²⁰Öldüğüm iyi bu günden.

Bakıp oğul sevmese,

İnsanın gelir utancı.

Azabını çektiren

Tayımın arzusu.

²⁵Kıvanıp sevecek oğlum yok,

Eksikliğin kötü hakirliği.

Yanıyorum hakikaten

Başkasının değmez aydınlığı.

Işığı olmayan gecedeyim,

³⁰Bükülüp yatsam evdeyim,

Kocakarım ile birlikteyim.

Kısmetimin eksikliği,

Tabut gibi gövdemi katılaştırdın.

Kısmetim, söğüde asıldın.

³⁵Darmanım kuruyt uulum cok,
 Dagiñdı maga tarttırdıñ.
 Kök tütün bolup kabulduñ,
 Gabarday közüñ cumulduñ.
 Köp küygüzüp atañdı
⁴⁰Ömürüñ kısa tuulduñ.
 Ak tütün bolup kabulduñ,
 Aynektey közüñ cumulduñ,
 Armanduu taştap atañdı
 Azaptuu ne dep tuulduñ.
⁴⁵Özümö suuk körünöt,
 Üygö kelsem eşigim.
 Boş turat tördö beşiğiñ,
 Sen eleñ menin keşigim.
 Sendeltti meni öksüğüñ,
⁵⁰Kimdi körüp köşüdüñ.
 Közümdün caşı sel bolup,
 Düynödön ötöt şekildim.
 Kan kaçıp öñüm kubarıp,
 Keyişin tarttım buralıp.
⁵⁵Arılbayt baştan tütünüm
 Cürögümdü zil alıp.
 Közümdü caşka bölöymün,
 Köñülümdü kir alıp.
 Gabagım cerge kömüldüñ
⁶⁰Cetalbaymın buralıp.
 Tüyünömün tolgonup,
 Tün esteymin oygonup.
 Tuura catam komdonup,
 Kuçağımda uulum cok,
⁶⁵Erkelerge coylonup.

³⁵Dermanım tükeniyor oğlum yok.
 Acısını bana çektiirdin.
 Gök duman olup değıştin,
 Gabar gibi gözünü yumdun.
 Çok yakıp babanı
⁴⁰Ömrün kısa doğdun.
 Beyaz duman olup değıştin,
 Ayna gibi gözün yumuldu.
 Dertli bırakıp babanı
 Azaplı ne diye doğdun?
⁴⁵Bana soğuk görünüyor,
 Eve gelince kapım.
 Boş duruyor baş köşede beşiğin,
 Sen idin benim talihim.
 Çile çektiirdi bana eksikliğin.
⁵⁰Kimi görüp rahatladım?
 Gözümdün yaşı sel olup,
 Dünyadan ayrılacak gibiyim.
 Kanı kaçıp rengim solup,
 Senin için müteessir oldum kıvranıp.
⁵⁵Uzaklaşmaz baştan dumanım
 Yüreğimi irin kaplayıp.
 Gözümdü yaş ile belerim,
 Gönlümdü kir alıp.
 Kıymetlim toprağa gömüldün.
⁶⁰Ulaşamıyorum kıvranıp,
 Düğümleniyorum kıvrılıp,
 Gece hatırlıyorum uyanıp.
 Düz yatıyorum yüz sütü olup.
 Kuçağımda oğlum yok,
⁶⁵Şımartmak için arayıp.

Ezilemin oylonup,
 Ermegimdin cogunan
 Elimde cüröm korlonup.
 Soolup gülüm solorbu,
⁷⁰Şor taalay mendey bolorbu?
 Kötörüp süyör uulum cok,
 Soroytup calgız koyorbu?
 Kaşımda uulum solorbu?
 Kem taalay mendey bolorbu?
⁷⁵Galbaga berbey bir uul,
 Gañgiratıp koyorbu?
 Muunumdan kurutup,
 Şaldıratıp koyorbu?
 Bulbulga meni zar kılıp,
⁸⁰Aldıratıp koyorbu?
 Kerezbayday botomdon
 Kayıştırıp atañdı
 Acıratıp koyorbu?
 Karday caşım tögültüp,
⁸⁵Caldıratıp koyorbu?

4.6. KALIK AKINDIN İNİSİ
BEKTURGAN ÖLGÖNDÖ
KOŞKONU
 (Üzündü)

¹Alla Taalam caratkan
 Asmandan tiygen Ay calgız.
 Sumsayıp kaygı tartkanday
 Suusuz kurgak say calgız.
⁵Kündüzü carık Kün calgız
 Küügümdön kiyyin tün calgız.

Eziliyorum düşünüp.
 Eğlencemin yokluğundan
 Memleketimde yaşıyorum horlanıp.
 Kuruyup çiçeğim solar mı?
⁷⁰Bedbaht benim gibi olur mu?
 Bakıp sevecek oğlum yok.
 Sivriltilip yalnız bırakır mı?
 Yanımda oğlum solar mı?
 Kem talih benim gibi olur mu?
⁷⁵Galba'ya vermeden bir oğul,
 Çınlatıp bırakır mı?
 Neslimi kurutup,
 Çıngırdatıp bırakır mı?
 Bülbüle beni muhtaç edip,
⁸⁰Yalvartıp bırakır mı?
 Kerezbay gibi yavrumdan
 Ayırıp babanı,
 Mahrum edip bırakır mı?
 Kar gibi yaşımı döktürüp,
⁸⁵Yalvartıp bırakır mı?

4.6. KALIK AKININ KARDEŞİ
BEKTURGAN ÖLDÜĞÜNDE
SÖYLEDİĞİ
 (Parça)

¹Allah Taala'nın yarattığı
 Gökyüzündeki ay yalnız.
 Somurtup kaygı çeker gibi
 Susuz kurumuş nehir yalnız.
⁵Gündüzü aydın Güneş yalnız.
 Karanlık bastıktan sonra gece yalnız.

Dünüyödö men öñdöö
 Tolup catat miñ calgız.
 Bardı-coktu caratkan
¹⁰Badıřa Kuday sen calgız.
 Aylanıp uçar kanat cok,
 Ar cerden kördüm er calgız.
 Atalaş senden acırıp
 Alsıragan men calgız.
¹⁵Calgız carı bir özüñ
 Caratkan Kuday keçirgin
 Caş boorumdun küñöösün!
 Calgan düynö bilebi
 Calgızdıktın münözün.
²⁰Adam ata, Ava ene
 Topuraktan caraldı.
 Bardık adam balası
 Uşu eki zattan taraldı.
 Bir boorum senden ayrılıp,
²⁵Men kurgur tarttım sanaanı.
 Meder kılam oylonup,
 Orozbek, Salmoor balañdı.
 Belimdi tuura sındırıp,
 Bekiřim kettiñ karañğı.
³⁰Bir tuugansız, cölöksüz
 Tayanarga öböksüz
 Men karıp calgız kalambı?
 Kaşkayıp katuu külbögön,
 Karaözgöy sözgö cürbögön
³⁵Kayıp bolduñ can boorum
 Kapilet calgan düynödön.
 Açılıp katuu külbögön

Dünyada bana benzeyen
 Binlercesi yalnız.
 Varı yoğu yaradan
¹⁰Padıřah Hüda sen yalnız.
 Dönüp uçacak kanat yok.
 Her yerde gördüğüm yiğit yalnız.
 Soydaş senden ayrılıp
 Takatten düşen ben yalnız.
¹⁵Tek dostun yalnız kendin.
 Yaradan Hüda affetsin
 Genç kardeşimin günahını!
 Yalan dünya bilir mi
 Yalnızlığın hâlini?
²⁰Adem baba, Havva ana
 Topraktan yaratıldı.
 Bütün insanoğlu
 Bu iki kişiden çoğaldı.
 Kardeşim senden ayrılıp,
²⁵Ben kahrolası çektim tasanı.
 Yardım edeyim düşünüp,
 Orozbek, Salmoor balana.
 Belimi kırıp,
 Beyciğim gittin karanlığa.
³⁰Kardeřsiz, arkasız,
 Dayanmaya desteksiz
 Ben garip yalnız kalayım mı?
 Sırıtıp, gülmeyen,
 Yalan dolan sözle hareket etmeyen,
³⁵Kayboldun can kardeşim
 Fâni yalan dünyadan.
 Açılıp gülmeyen,

Aldoo sözgö cürbögön
Armanda kettiñ bir boorum
⁴⁰Amanat calgan düynödön.

Aldatma sözle hareket etmeyen,
Dert içinde gittin kardeşim,
⁴⁰Emanet yalan dünyadan.

**5. TAMAŞALUU
CANA
KIZ UZATKANDAGI
KOŞOKTOR**

**5.1. TAMAŞALUU KOŞOK
SAPTARI**

**5.1.1. KEDEY CÖNÜNDÖ
KOŞOK**

¹Oror eleñ oroktu,
Terer eleñ maşaktı.
İçer eleñ bir çara,
⁴Ötüp kettiñ beçara.

**5.1.2. UYÇU CÖNÜNDÖ
KOŞOK**

¹Canına kabak askanım,
Altımış üydön aş içip,
Toyboy kettiñ arstanım.
Talkan cediñ takçalap,
⁵Otun aldıñ bakçalap.

**5. EĞLENCELİ
VE
KIZ UĞURLARKEN SÖYLENEN
AĞITLAR**

**5.1. EĞLENCELİ AĞIT
MISRALARI**

**5.1.1. FAKİR HAKKINDA
AĞIT**

¹Biçer idin ekini,
Toplar idin başağı.
İçer idin bir çanak,
⁴Geçip gittin biçare.

**5.1.2. SIĞIR ÇOBANI HAKKINDA
AĞIT**

¹Yanına kabak asanım.
Altmış evden yemek yeyip,
Doymadan gittin arslanım.
Kavut yedin takırdatıp,
⁵Odun topladın bahçeleri dolaşıp.

**5.1.3. ERİ ESEKE KAZA
BOLGONDO AYALI TORUKE
KOŞKON. ABISININ ATI
BORUKE. TORUKENİN
KOŞOKÇUSU BORUKE
DEGEN ILAKAP**

Toruke:

¹Eki kokuy bir alat,
Emi meni kim alat.
Esenim ölüp tim ele,
⁴Emi aylam ne bolot?

Boruke:

¹Aram katın Toruke,
Antip aytpayt koşoktu.
Eriñ ölsö kayni alat,
Cakşı bolso el alat,
⁵Caman bolso kim alat,
⁶Oşentip töşök kur kalat.

**5.1.3. ERİ ESEKE ÖLDÜĞÜNDE
KARISI TORUKE
SÖYLEMİŞ. ELTİSİNİN ADI
BORUKE. TORUKE'NİN
AĞITÇISI BORUKE
DENEN LÂKAP**

Toruke:

¹İki ah-vah bir alır,
Şimdi beni kim alır?
Mesudum ölüp sebepsiz,
⁴Şimdi çarem ne olur?

Boruke:

¹Fena kadın Toruke,
Öyle söylemiyor ağıdı.
Erin ölse kaynın alır,
İyi ise el alır,
⁵Kötü ise kim alır?
⁶Böylece yatak boş kalır.

5.2. KIZ UZATKANDAGI KOŞOKTOR

5.2.1. KIZDI UZATIP CATKANDA CEÑESİNİN AYTKANI

¹Altından söykö tagıp al,
Biykeçke ay tiygizbey bagıp al.
Ay tiygizip sen baksañ,
Aytıluu malıñ kelip al.
⁵Kümüştön söykö tagıp al,
Biykeçke kün tiygizbey bagıp al.
Kün tiygizip sen baksañ,
Küyüttüü malıñ kelip al.
Altından söykö burarbız,
¹⁰Ayçılık cerden surarbız.
Bargan el caman dep aytsa,
Özübüz barıp turarbız.
Kanatın silkpey suu içken,
Karkıraday kuş kayda?
¹⁵Kaymana cürüp sır bilgen,
Inagım sendey kız kayda?
Tumşugun silkpey suu içken,
Turunaday kuş kayda?
Top içinde sır bilgen,
²⁰Inagım sendey kız kayda?
Şarkırap akkan bulagım,
Şaraktap oynor inagım.
Barganda bağıñ açılıp,
²⁴Kutmanduu bolsun turagıñ.

5.2. KIZ UĞURLARKEN SÖYLENEN AĞITLAR

5.2.1. KIZI UĞURLARKEN YENGESİNİN SÖYLEDİĞİ

¹Altından küpe tak,
Hanım kıza ay değmeden bak.
Ay değip de bakarsan,
Söylenen malını gelip al.
⁵Gümüştön küpe tak,
Hanım kıza gün değmeden bak.
Gün değip de bakarsan,
Kederli malını gelip al.
Altından küpe burarız,
¹⁰Bir aylık mesafeden sorarız.
Gittiği memleket kötü derse,
Kendimiz gideriz.
Kanağını silkmeden su içen,
Turna gibi kuş nerede?
¹⁵El arasında yaşayıp sır saklayan,
Dostum senin gibi kız nerede?
Gagasını silkmeden su içen,
Turna gibi kuş nerede?
Topluluk içinde sır saklayan,
²⁰Dostum senin gibi kız nerede?
Çağlayıp akan pınarım,
Gürleyip oynayacak dostum.
Gittiğinde bahtın açılıp,
²⁴Uğurlu olsun yerin.

5.2.2. CEÑESİNİN KOŞKONU

(1. Variant)

¹Arkadan kelgen altı orus,
 Altı ıstarçın bir boluş,
 Atakeñ tapkan cay konuş,
 Cay konuşka konup al,
⁵Caydarı kelin bolup al.
 Celkeden kelgen ceti orus,
 Ceti ıstarçın bir boluş,
 Enekeñ tapkan cay konuş,
 Cay konuşka konup al,
¹⁰Caydarı kelin bolup al.
 Sarı atka tumar tagıp al,
 Kudagıy, salkın cerge bagıp al.
 Salkın cerge bakbasañ,
 Sanatıluu malıñdı al.
¹⁵Kök atka tumar tagıp al,
 Kölökö cerge bagıp al.
 Kölökö cerge bakbasañ,
 Köpkö tüşüp malıñdı al.
 Kögörgön toonun çokusu,
²⁰Kökkö bir cakın körünöt.
 Cat elge ketip baram dep,
 Kanışım,
 Köñülüñ caman bölünöt.
 Agargan toonun çokusu,
²⁵Asmanga cakın körünöt.
 Cat elge ketip baram dep,
 Kanışım,
 Akılıñ caman bölünöt.
 Kaşıқта suunun tunugu,

5.2.2. YENGESİNİN SÖYLEDİĞİ

(1. Varyant)

¹Arkadan gelen altı Rus,
 Altı muhtar, bir nahiye müdürü.
 Babacığının bulduğı ev mahalli,
 Ev mahalline konup al,
⁵Açık tabiatlı gelin olup al.
 Geriden gelen yedi Rus,
 Yedi muhtar, bir nahiye müdürü.
 Anneciğinin bulduğı ev mahalli,
 Ev mahalline konup al,
¹⁰Açık tabiatlı gelin olup al.
 Sarı ata muska takıp al.
 Dünür, serin yerde bakıp al.
 Serin yerde bakmazsan,
 Sayılmış kadar malını al.
¹⁵Boz ata muska takıp al.
 Gölge yerde bakıp al.
 Gölge yerde bakmazsan,
 Çokça inip malını al.
 Göğeren dağın tepesi,
²⁰Göge yakın görünür.
 Yabancı memlekete gidiyorum deyip,
 Hanımım,
 Gönlün fena parçalanır.
 Ağaran dağın tepesi,
²⁵Gökyüzüne yakın görünür.
 Yabancı memlekete gidiyorum diye,
 Hanımım,
 Aklın gider.
 Kaşıқта suyun durusu,

³⁰Kaynatañ curttun ulugu,
Kızıl koyon cakta bar,
Kız alışıp, kız bermek,
³³Kazak-kırgız narkta bar.

³⁰Kaynatan yurdun âmiri.
Kızıl tavşan her yerde var.
Kız alıp, kız vermek,
³³Kazak- Kırgız âdetinde var.

5.2.3. CEÑESİNİN KOŞKONU

(2. Variant)

¹Munar, munar, munardır,
Munarga buuday bışadır.
Turna moyun biykeçim,
Bügün toyuñ tüşüptür.
⁵Maarek bolsun toyuñuz,
Manap bolsun küyööñüz.
Cay kiygeniñ kulp ele,
Kış kiygeniñ tülkü ele,
Oturgan ceriñ kız biykem,
¹⁰Oyun menen külkü ele.
Oyun-külkü tıylar,
Koco, moldo cıylar,
Kokustan nike kıylar.
Kayçı berip uz kılğan,
¹⁵Kalıñ bayga tuş kılğan.
Oymogun berip uz kılğan,
Orto bayga tuş kılğan.
Orto bay dep biz cürsök,
Oyununa çıdabay,
²⁰Ordodoy eldi sumsaytkan.
Kaadaluu bay dep biz cürsök,
Kaadasına çıdabay,
Kalıñ eldi sumsaytkan.
Kız biykem,

5.2.3. YENGESİNİN SÖYLEDİĞİ

(2. Varyant)

¹Minare, minare, minaredir,
Minare gibi buğday olgunlaşmıştır.
Turna boyunlu hanım kızım,
Bugün toyundur.
⁵Mübarek olsun toyunuz,
Bey olsun kocanız.
Yazın giydiğin atlas idi,
Kışın giydiğin tilki idi.
Oturduğun yerin kız hanımım,
¹⁰Oyun ile gülüş idi.
Oyun-gülüş menedilir,
Hoca, molla toplanır.
Birden bire nikâh kıyılır.
Makas verip usta yapmış,
¹⁵Zengin beye düşürmüş.
Yüksüğünü verip usta yapmış,
Orta hâlli beye düşürmüş.
Orta hâlli desek,
Oyununa katlanmadan,
²⁰Ordo⁶⁶ kadar halkı üzmeden.
Âdetli zengin desek,
Âdetine katlanmadan,
Kalabalık halkı gururlanmış.
Kız hanımım,

²⁵Attanıp üydön çıkkança,
Altındın zeri çaçılsın.
Attanıp üydön çıkkan soñ,
Ayday bir bağıñ açılsın.
Kürmölüp üydön çıkkança,
³⁰Kümüştön zeri çaçılsın.
Kürmölüp üydön çıkkan soñ,
Kümüştöy bağıñ açılsın.
Kuyuşkandın koşmosu,
Kutkundun körkü turbaybı,
³⁵Kurdaşın taap kız berse,
Atanın mülkü turbaybı.
Altın ooz darbaza,
Öz atañdın ordosu.
Altından taka kaktırgan,
⁴⁰Kaynatañdın corgosu.
Kümüş ooz darbaza,
Öz atañdın ordosu.
Kümüştön taka kaktırgan,
Kaynatañdın corgosu.
⁴⁵Altından söykö ırgaysıñ,
⁴⁶Alganiñ cakşı cırgaysıñ.

5.2.4. CEÑESİNİN KOŞKONU

(3. Variant)

¹Biykeç can,
Teskeyden akkan bulak bar,
Biykeç can,
Teñtuşuñ menen ınak bol.
⁵Küñgöydön akkan bulak bar,
Biykeç can,

²⁵Atlanıp evden çıkana kadar,
Altının saçılsın.
Atlanıp evden çıktıktan sonra,
Ay gibi bahtın açılsın.
Dönüp evden çıkana kadar,
³⁰Gümüşün saçılsın.
Dönüp evden çıktıktan sonra,
Gümüş gibi bahtın açılsın.
Kuskunun çiftesi,
Kutkunun⁶⁷ güzelliği değil mi?
³⁵Yaşıtını bulup kız verse,
Babanın serveti değil mi?
Altın kapılı,
Kendi babanın sarayı.
Altından nal kaktırdı,
⁴⁰Kaynatanın yorgası.
Gümüş kapılı,
Kendi babanın sarayı.
Gümüştən nal kaktırdı,
Kaynatanın yorgası.
⁴⁵Altından küpe takarsın,
⁴⁶Aldığını huzur içinde yaşatırsın.

5.2.4. YENGESİNİN AĞIDI

(3. Varyant)

¹Hanım kız can,
Kuzeyden akan pınar var.
Hanım kız can,
Dengin ile yakın dost ol.
⁵Güneyden akan pınar var.
Hanım kız can,

⁷Küyöñ menen inak bol.

⁷Kocan ile yakın dost ol.

5.2.5. CEÑESİNİN KOŞKONU

(4-variant)

¹Ak kalpakçan körünsö,

Akem kelet debey cür.

Akeñ kelse basıp çık,

Akırın eşik açıp çık.

⁵Ak eleçek körünsö,

Apam kelet debey cür.

Apañ kelse basıp çık,

⁸Akırın eşik açıp çık.

5.2.5. YENGİNİN AĞIDI

(4. Varyant)

¹Beyaz kalpaklı görünse,

Babam geliyor demeden yürü.

Baban gelse yürüyüp çık.

Yavaşça kapıyı açıp çık.

⁵Beyaz eleçek⁶⁸ görünse,

Annem geliyor demeden yürü.

Annen gelse yürüyüp çık.

⁸Yavaşça kapıyı açıp çık.

5.2.6. ENESİNİN KOŞKONU

¹Bosogogo tülkü ilgenim,

Bozorgonum bilgenim.

Kerege tülkü ilgenim,

Keyigenim bilgenim.

⁵Süt üstündö kaymagım,

Cük üstündö aynegim.

Kudagıy, kümüşton söykö tagıp al,

Kün tiygizbey bagıp al.

Ak taldan bolsun ordoñuz,

¹⁰Akılman bolsun küyöñüz.

Başabektin zamanı ay,

Kudamdın cogu caman ay.

Celbir, celbir ot küysö,

Etegiñ menen öçürgün.

¹⁵Caman-cakşı kep ukşañ,

¹⁶Külküñ menen keçirgin.

5.2.6. ANASININ AĞIDI

¹Eşiğe tilki asanım,

Solduğumu bilenim.

Keregeye tilki asanım,

Kederlendiğimi bilenim.

⁵Süt üstünde kaymağım,

Yük üstünde aynam.

Dünür gümüşten küpe tak,

Gün değmeden bak.

Beyaz söğütten olsun eviniz,

¹⁰Akıllı olsun kocanız.

Başabek'in zamanı, hey!

Dünürümün yokluğu kötü, hey!

Parıl parıl ateş yansa,

Eteğin ile söndür.

¹⁵İyi kötü söz duysan,

¹⁶Gülüşün ile affet.

II. BÖLÜM:

İNCELEME

1. DİL – ÜSLÛP DEĞERLENDİRMESİ

1.1. HİTAPLAR

Hitaplar, ağıtlarda sık kullanılan kelime ve cümle türlerinden biridir. Bunlarda muhatap genellikle ölen kişidir. Bunun sebebi ise ağıtçının, ölümünden üzüntü duyduğu kişiye duygularını, düşüncelerini, bazen de sitemlerini dile getirmek istemesidir. Sitemlerin muhatabı ise çoğunlukla can verip can alan Allah'tır. Fakat ağıtlarda, ağıt söyleyen kişi açıkça Allah'a sitem etmek yerine, olayı kadere, kismete, talihe bağlamayı tercih eder:

Agarıp atkan tañdı aytam,	Ağaran tanı söyleyeyim,
Taştap bir ketken <u>seni</u> aytam.	Bırakıp gidiveren <u>seni</u> söyleyeyim.
Bozorup atkan tañdı aytam,	Bozaran tanı söyleyeyim,
Bozdotup ketken <u>seni</u> aytam.	Ağlatıp gidiveren <u>seni</u> söyleyeyim.

(1.2.2/1-4)

Altın booluu ak şumkar	Altın zincirli ak sungur
Aydı karap sızıptır,	Aya doğru uçmuş,
Altın boosun tıtıptır,	Altın zincirini atmış.
O ne bolot, <u>Ayganım?</u>	O nedir, <u>Aygan'ım?</u>

(1.1.1/6-9)

Tündüksüz üygö <u>sen</u> kettiñ,	Tündüksüz eve <u>sen</u> gittin,
Tütünsüz otto men kaldım.	Dumansız ateşte ben kaldım.
Carıksız üygö <u>sen</u> kettiñ,	Işıksız eve <u>sen</u> gittin,
Calınsız otko men kaldım.	Alevsiz ateşte ben kaldım.

(1.2.2/32-35)

<u>Çıragım,</u>	<u>Nurum,</u>
Ayılúu baydın balası,	Namlı zenginin balası.
Men körbösöm el körgön,	Ben görmesem halk görmüş,

Sendey davlat kim körgön?
(1.4.6/235-239)

Senin gibi devleti kim görmüş?

Caştıktın berbey cırgalın,
Caratkan al emine kılğanıñ?
(2.4/69-70)

Gençliğin vermeden zevkini,
Yaradan o ne yaptığın?

Kız ekende kudureť,
Açuuña tiyip koydumbu?
(2.8/26-27)

Kızken Kudretli,
Seni öfkelerendirip bıraktım mı?

Kurdaşınan ayrılğan,
Caş moldom,
Kudaydın işi turbaybı?
(3.2.10/52-54)

Arkadaşından ayrılmış,
Genç mollam,
Allah'ın işi bu değil mi?

Bu mısralarda hitaplar bir kelime veya kelime grubu iken aşağıdaki örnekte olduğu gibi, şiirin büyük bir kısmının hitap tarzında söylendiği de görülebilmektedir:

Kagılayın teñizim,
Kazanak oozun oyboduñ,
Kagılayın teñizim,
Alıp bir görgö koyboduñ.
Körümün oozun oyboduñ,
Kagılayın teñizim,
Kötörüp görgö koyboduñ,
Anan bir oyron bolboduñ.
Süylögöndö tañdayım,
Karaganda mañdayım,
Karmaganda oñ kolum
Menin samap kelgen bolcolum
Cazgı bir koydoy çubaktap,

Görüp doyamadığım denizim,
Lâhitinin ağzını kazmadın.
Görüp doyamadığım denizim,
Alıp bir mezara koymadın.
Mezarımın ağzını kazmadın.
Görüp doyamadığım denizim,
Kaldırıp mezara koymadın.
Sonra kuvvetli olmadın.
Söyleyince damağım,
Bakınca alnım,
Tuttuğumda sağ kolum,
Benim arzuladığım vadem.
İlkbaharda doğan koyun gibi parlayıp,

Cay kelet eleñ ubaktap,
 Küzgü bir koydoy çubaktap,
 Küz keler eleñ ubaktap.
Celkeme salğan dürüyam,
Ceti aylanıp kelsem da
Cep tügöngüs dünüyam.
Arkama salğan dürüyam,
Altı aylanıp alsam da
Ada bolqus dünüyam.
 (1.4.6/48-69)

Yazın gelecek idin zamanlayıp.
 Güzün doğan koyun gibi parlayıp,
 Güzün gelecek idin zamanlayıp.
Boynuma attığım kıymetli kumaşım,
Yedi kere dolanıp gelsem de
Bitip tükenmez dünyam.
Sırtıma attığım kıymetli kumaşım,
Altı kere dönüp alsam da
Bitmez dünyam.

Ağıtlarda, ölen kişi ağıtçının karşısındaymış gibi, ona soru yöneltilerek de hitap edildiği görülmektedir:

Altıga kirgen Abdillañ,
 Öziñdey kılıp kim bagat?
 (2.5/13-14)

Altısına girmiş Abdilla'na,
 Senin gibi kim bakar?

Cetige kelgen Kıdırıñ,
 Öziñdey kılıp kim bagat?
 (2.5/17-18)

Yedisine gelen Kıdır'ına,
 Senin gibi kim bakar?

Hitap cümlelerinin bir kısmında, ölen kişi; kuş, at, deve yavrusu gibi hayvanlara veya çeşitli nesnelere benzetilir. Bir kısmında da ölen kişiye yiğit, kahraman, bahadır gibi benzetmelerle hitap edilir:

Ot cıttangan uruşka,
 Oylonboy kirgen baatırım.
 Kan cıttangan uruşka
 Kaytpay kirgen baatırım.
 (2.3/45-48)

Ateş kokan savaşa,
 Düşünmeden giren bahadırım.
 Kan kokan savaşa,
 Dönmeden giren bahadırım.

Oo Kerimbay kulunum!
 (1.2.3/21)

Ah, Kerimbay yavrum!

Bu örnekte, “yavrum” olarak aktardığımız “kulunum” “at yavrusu, yani tay anlamındadır. Günlük hayatta yer alan maddî kültür unsurlarının halk edebiyatına yansımalarına örnek olarak gösterebileceğimiz bu hitapta, işlev bakımından Anadolu’daki “kuzum” hitabı ile paralellik bulunmaktadır.

Asıl mergenim,

Toodon teke tergenim,

Şıralga degen kişiye,

Cayasın kesip bergenim.

(4.1/51-54)

Asil avcım,

Dağdan teke toplayanım.

Hediye diye kişiye,

Butunu kesip verenim.

Kadırlaşım gülcarım,

Kabarıñdı ukpadım.

(3.1.3/79-80)

Sevgilim gül yârim,

Haberini duymadım.

Asılım seni sanasam,

Armanım içten bölünöt.

(3.2.10/89-90)

Asilim seni düşünsem,

Sıkıntım içimden dökülür.

Oyronum seni sanasam,

Küyütüm içten bölünöt.

(3.2.10/93-94)

Harabım, seni düşünsem,

Kederim içimden dökülür.

Kün menen künüñ togoşkon,

Külüsüm tuygun caş moldom,

Künüñ bu cıl bolcoşkon.

(3.2.10/300-302)

Güneş ile günün çarpışmış,

Gülistanım, beyaz atmaca genç mollam,

Günün bu yıl tayin edilmiş.

Tuygunum, Ötö, can dosum,

Top elden sendey kim çıgat?

(4.3/81-82)

Atmacam, Ötö, can dostum,

Kalabalık halktan senin gibi kim çıkar?

Buunumdu boşotup,

Eklemlerimi gevşetip,

Bulbulum kettiñ kolumdan.

Bülbülüm gittin elimden.

(4.5/1-2)

Ağıtlarda kardeşlere; akrabalara; evlâdın anne-babasına veya anne-babanın evlâdına yönelttiği hitaplar da vardır:

Aylanayın kulunum,

Kurban olayım sevgili yavrum,

Bolo albadım sadaga.

Kurban olamadım sana.

(1.2.2/11-12)

Aylanayın enekem,

Kurban olayım anacığım,

Abıdan caman muñaydım.

Pek kötü kederlendim.

(1.3.27/17-18)

Altoobu eleñ cıldızdın,

Altısı mı idin yıldızın,

Atakem, artığı eleñ kırgızdın.

Babacığım, üstünü idin Kırgız'ın.

Cetöbü eleñ cıldızdın,

Yedisi idin yıldızın,

Atakem, cetkileñi kırgızdın.

Babacığım, mükemmeli idin Kırgız'ın.

Segizi eleñ cıldızdın,

Sekizi idin yıldızın,

Atakem, seregi eleñ kırgızdın.

Babacığım, basiretlisi idin Kırgız'ın.

Toguzu eleñ cıldızdın,

Dokuzu idin yıldızın,

Atakem, toluğu eleñ kırgızdın.

Babacığım, bilgisi idin Kırgız'ın.

(1.3.38/56-63)

Uyalaşım,

Kardeşim,

Bir uyadan on elek,

Bir yuvada on idik.

Onun birdey koygon cok.

Onunu bir arada koyan yok.

(1.4.5/5-7)

Ağıtlarda coşku, sonsuzluk ifade eden “teñizim/denizim” hitabı da sıkça kullanılmaktadır.

Karaygan kalıñ daraktın

Kararan sık ağacın,

Gülü eleñ teñizim.

Çiçeği idin denizim.

Kalıñ eldin içinde
 Biyi eleñ teñizim.
 Bozorgon kalıñ daraktın
 Gülü eleñ teñizim.
 Çogulgan cıyın içinde
 Biyi eleñ teñizim.
 (1.4.6/109-116)

Kalabalık halkın içinde
 Bey idin denizim.
 Bozaran sık ağacın,
 Çiçeği idin denizim.
 Toplanan yığının içinde
 Bey idin denizim.

Kagılayın teñizim,
 Kayratı ketti tuugandın.
 (1.4.6/124-125)

Görüp doyamadığım denizim,
 Gayreti gitti hısımın.

Tünörgön köldör köz çaşım,
Bir boorum,
 Tünörgön ördök öz başım.
 (1.4.8/5-7)

Karaltı hâlinde göller gözyaşım,
Kardeşim,
 Karaltı hâlinde görünen ördek kendi başım.

Karargan köldör köz çaşım,
Bir boorum,
 Karaygan ördök öz başım.
 (1.4.8/13-14)

Kararan göller gözyaşım,
Kardeşim,
 Kararan ördek kendi başım.

mısralarındaki “bir boorum/kardeşim” akrabalıkla ilgili hitaplardandır.

1.2. SIFATLAR

Genellikle yitirilenin ardından söylendiği için, ağıtlarda, duyguların kolaylıkla ifade edilmesini sağlayan sıfatların çok kullanıldığı görülür. Kaybedilenin özellikleri bazen biraz abartılarak, bazen kalıplaşmış birtakım sıfatlarla bazen de ağıdı söyleyen kişinin duyguları, düştüğü durum biraz mübalağalı bir şekilde ifade edilmeye çalışılır. Aşağıdaki mısralarda ağıt söyleyen kişilere ait özellikleri ortaya koyan sıfatları görüyoruz:

Tolmoç kızıl ak betti,
Çokoydoy kılıp cırtayın,
(2.8/34-35)

Tombul, kızıl beyaz yüzü,
Deri gibi yırtayım.

Bul ölgöndün ayınan
Uzun boyum pas boldu,
Kızıl öñüm saz boldu.
(1.4.6/270-272)

Ölüm zamanından beri
Uzun boyum kısaldı,
Al yüzüm sarardı.

Aşağıdaki sıfatlar ise ağıt söylenen kişiler için kullanılmaktadır:

Aybattuu cürök balbanday,
Baatırımdan ayrıldım.
(1.2.1/11-12)

Cesur yürekli pehlivan gibi,
Bahadırımdan ayrıldım.

Saymaluu kalpak, sarı şım,
Sanaalaş sizden acırap,
Sargayıp üydö kalışım.
(3.2.1/116-118)

Nakışlı kalpaklı, sarı şalvarlı,
Fikir ortağım, sizden ayrılıp,
Sarıp evde kalışım.

Aynektey cüzüñ carkırap,
Daanışman atam sınçı eleñ.
(3.3.2/21-22)

Ayna gibi yüzün parlayıp,
İlim, irfan sahibi babam uzman idin.

Batmakan ceñem, Salmake,
Altın çıray cüzüñdü,
Zar boldu curtuñ körmökkö.
(1.4.2/29-31)

Batmahan yengem ile Salmake'nin,
Altın güzelliğindeki yüzünü,
Müştak oldu halkın görmek için.

Keşene cuurkan cük körkü,
Kelbettüü enem üy körkü.
(1.3.1/3-4)

Atlas yorgan yükün güzelliği,
Endamlı anam evin güzelliği.

Ağıtlarda sevdiklerinden kendilerini ayırdığı için Allah'a sitem mahiyetinde kullanılan veya O'nun kuvvetini, gazabını, ihtişamını dile getiren sıfatlar da vardır:

Keni çok bopboz cer kaldıñ,	Madeni yok bomboz yer kaldın,
Kerektüünü degi aldıñ.	Lüzumluyu mutlaka aldın.
Kaarluy kудay bar bolsoñ,	Gazaplı Allah var olsun,
Korgoldu nege albadıñ.	Korgol'u niye almadın?

(4.4/45-48)

Bardı-coktu caratkan	Varı yoğu yaradan
Badışa Kудay sen calgız.	Padişah Hüda sen yalnız.

(4.6/9-10)

Caratkan Kудay keçirgin	Yaradan Hüda affetsin
Caş boorumdun künöösün!	Genç kardeşimin günahını!

(4.6/16-17)

Kalem kaşka küybögön,	Kalem kaşa yanmamış,
Kудay taala booru taş.	Allah Taala'nın bağı taş.

(3.5.1/64-65)

Zar saparga erinip,	Ağlama seferine üşenip,
Zar sanay turgan çak kelse,	Dert düşünecek zaman gelse,
Zap kудaydın işin kör,	Yüce Allah'ın işini gör.

(2.3/67-69)

Kırgız kültüründe atın çok büyük öneme sahip olduğunu, ağıt metinlerinde sık sık karşılaştığımız at ile ilgili sıfatlardan da anlamaktayız. Bazı ağıtlarda atın özelliği belirtilirken, bazı ağıtlarda da ölen kişi ata benzetilmiştir.

Tamanı taşka taygılbas,	Tabanı taşta kaymaz,
-------------------------	----------------------

Taza külük Kocomcaş.
(4.1/61-62)

Genç yürük at Kocomcaş.

Kara çubar beeden,
Kazatka miner at çıkpayt.
(2.3/96-97)

Kara benekli kısıraktan,
Gaza için binecek at çıkmaz.

Argımak atıñ çabılбай,
Aylanayın Kerimbay,
Aylımdan kettiñ tabılбай.
Toburçak atıñ çabılбай,
Tomsorup külüp turçu eleñ,
Oymoktoy oozuñ cabılбай.
(1.2.3/8-13)

Argımak atını yarıştırmadan,
Kurban olayım Kerimbay,
Köyümden gittin bulunmadan.
Toburçak atını yarıştırmadan,
Hiddetlenip gülüp yaşıyor idin.
Küçücük ağzın kapanmadan,

Sur corgo beli mayışkan,
Atakem, sulpukordon sayışkan.
(1.3.3/11-12)

Boz kır yorga azap çekmiş,
Babacığım Zülfikar ile dövüşmüş.

Kayrılışta men bolsom,
Karala tonun kirdetpey,
Karala atın kirdetpey,
Kayrılıp tüşör sen bolsoñ.
(2.1/42-45)

Dönüşte ben olsam,
Karalı benekli kürkünü kirdetmeden,
Karalı benekli atını terletmeden,
Ayrılıp düşer sen olsan.

Ağıtlarda, özelliği belirtilen hayvanlar içerisinde, atlardan sonra çeşitli kuşlar, kaplan, deve, kurt ve keçi yer almaktadır:

Tünörgön köldün üstündö
Tünörgön ördök bölünöt.
Tünörgön köldör köz çaşım,
Bir boorum,
Tünörgön ördök öz başım.

Karaltı hâlindeki gölün üstünde,
Karaltı hâlinde ördek ayrılır.
Karaltı hâlindeki göller gözyaşım,
Kardeşim,
Karaltı hâlinde görünen ördek kendi başım.

Kapilet catıp tüş körsöm,
 Karargan köldör körünöt.
 Karargan köldün üstündö,
 Karaygan ördök bölünöt.
 Karargan köldör köz çaşım,
 Bir boorum,
 Karaygan ördök öz başım.
 (1.4.8/3-14)

Ayığışkan nemisti,
 Ak colborstoy kaçırğan.
 (2.4/31-32)

Kara narga kılıçın,
 Cüktöp ötkön kan atam.
 (1.3.8/18-19)

Az Sarbandın içinde,
 Ak bulbulday sayragan.
 (1.2.3/66-67)

Asmanda uçkan altı kaz
 Aytiluu mergen ata albayt.
 Altı atañ gül beyiş
 Bargan a adam kayta albayt.
 Eerçişip uçkan ceti kaz
 Cetkileñ mergen ata albayt.
 Ceti atañ bargan gül beyiş,

* * *

Cetken a adam kayta albayt.
 (1.4.7/57-64)

Gaflet uykusuna yatıp düş görsem,
 Kararan göller görünür.
 Kararan gölün üstünde,
 Kararan ördek ayrılır.
 Kararan göller gözyaşım,
 Kardeşim,
 Kararan ördek kendi başım.

Kıyasıya dövüştüğü namussuzu,
 Beyaz kaplan gibi kaçırmış.

Kara deveye kılıcını,
 Yükleyip geçmiş han babam.

Az Sarban'ın içinde,
 Ak bülbül gibi ötmüş.

Gökyüzünde uçan altı kazı
 Meşhur avcı vuramaz.
 Altı atan çiçekli cennete
 Giden kişi ise dönemez.
 Dizilip uçan yedi kazı
 Mükemmel avcı vuramaz.
 Yedi atanın gittiği çiçekli cennete,

* * *

Varan kişi ise dönemez.

Bayloodogu tulparım,
Kolumdan uçan şumkarım,
Akıret ketken sultanım,
Top-top uçan tarançı,
Tobuñdu buzbay taraçı.
(3.2.10/23-27)

Bağlı tulparım,
Elimden uçan sungurum,
Ahirete giden sultanım.
Sürü sürü uçan serçe,
Sürünüzü bozmadan dağılın.

Şıldıratpay taş bastı,
Şılkıldak müyüz teke attı.
Kıldıratpay taş bastı,
Kılkıldak müyüz teke attı.
(4.1/14-17)

Ses çıkartmadan taşa bastı,
Gevşemiş boynuzlu teke vurdu.
Tıkırdatmadan taşa bastı,
Sallanan boynuzlu teke vurdu.

Tüptüü kırgız curtunan
Tañşıp çıkkın bulbulu.
Karagaydın uçunan
Kayrılıp çıkkın uyulu,
Kalıñ kırgız kalkınan
Kakşap çıkkın bulbulu.
(4.3/31-36)

Köklü Kırgız yurdundan
Türlü türlü öten bülbülü.
Kökınarın ucundan
Kıvrılıp çıkan budağı.
Kalabalık Kırgız halkından
Durmadan gevezelik eden bülbülü.

Bu sıfatlardan bir kısmı ölen kişiyi tanımlamak için kullanılırken, metilerden anlaşılacağı gibi, bir kısmı da ölen kişinin yaptığı işleri veya ortaya çıkan durumu göstermeye yaramaktadır.

Ağıt metinlerinde edatlarla kurulan edat grupları da pek çoktur. Bunların içerisinde en fazla kullanılan edat $-D^2A^4y$ 'dir:

Altından kamar kurçangan,
Ayday betin nur çalğan.
Kümüştön kamar kurçangan,
Kündöy betin nur çalğan.
(1.4.6/105-108)

Altından kemer takmış,
Ay gibi yüzünü nur kaplamış.
Gümüştön kemer takmış,
Güneş gibi yüzünü nur kaplamış.

Aynekey betin tastayıp,
Altınday tişin kaşkayıp,
 Elge-curtka ars aytıp,
 Barsa barıp kelem dep,
 Barsam coonu ceñem dep,
Kümüştöy tişin kaşkayıp,
Kündöy betin tastayıp,
 Külüp-caynap ketkensiñ,
 (2.3/12-19)

Ayna gibi yüzünü düzleştirip,
 Altın gibi dişini ağartıp,
 Memlekete-yurda şikâyetini söyleyip,
 Gidilecekse gidip geleyim deyip,
 Gidersem düşmanı yeneyim deyip,
 Gümüş gibi dişlerini ağartıp,
 Güneş gibi yüzünü dümdüz yapıp,
 Güle oynaya gitmişsin.

Caş mırzam,
 Kümüştön kemer kurçangan,
Kündöy betin nur çalğan.
 (3.2.1/7-9)

Genç efendim,
 Gümüştön kemer kuşanmış,
 Güneş gibi yüzünü nur kaplamış.

Kanatın silkpey suu içken,
Karkıraday kuş kayda?
 Kaymana cürüp sır bilgen,
 Inagım sendey kız kayda?
 Tumşugun silkpey suu içken,
Turunaday kuş kayda?
 Top içinde sır bilgen,
 Inagım sendey kız kayda?
 (5.2.1/13-20)

Kanadını silkmeden su içen,
 Turna gibi kuş nerede?
 El arasında yaşayıp sır saklayan,
 Dostum senin gibi kız nerede?
 Gagasını silkmeden su içen,
 Turna gibi kuş nerede?
 Topluluk içinde sır saklayan,
 Dostum senin gibi kız nerede?

Bazı ağıtlarda ölüme, kişinin talihine, kısmetine yöneltlen veya o andaki duyguları gösteren, acıma bildiren sıfatları görüyoruz. Bunun yanında dünyanın yalan olduğunu belirten sıfatlar da ağıt metinlerinde oldukça sık kullanılmıştır:

Altındı zargar burbaybı,
Azaptuu ölüm turbaybı.
 Kümüştü zargar burbaybı.

Altını kuyumcu döndürmez mi?
 Eziyetli ölüm değil mi?
 Gümüştü kuyumcu çevirmez mi?

Küyüttüü ölüm turbaybı.

(1.4.7/11-14)

Kederli ölüm değil mi?

Ayday bir baktan kaldıñbı?

(2.5/2)

Ay gibi bir bahttan geri kaldın mı?

Kara tumşuk cigittin,

Törösü ele atakem.

(1.3.3/22-23)

Talihsiz yiğitlerin,

Beyi idi babacığım.

Men karabet beybaktın,

Etegi tolo çaş ketet.

(3.2.1/38-39)

Ben talihsiz bahtsızın,

Eteği dolu yaş gider.

Kem taalay mendey bolorbu?

(4.5/74)

Kem talih benim gibi olur mu?

Bedesi belden kara cer,

Mederim ele kayran er,

(4.3/11-12)

Yoncası bele kadar kara yer,

Umudum idi zavallı er.

Enesi baykuş Telegey,

Cürçü ele canga teñebey,

(1.1.2/86-87)

Annesi zavallı Telegey,

Yaşardı kimseye denk olmadan.

Calgan düynö bilebi

Calgızdıktın münözün.

(4.6/18-19)

Yalan dünya bilir mi

Yalnızlığın hâlini?

Arkañda calgız Topçubay

Aktardık calgan düynödön!

(1.1.2/32-33)

Arkandaki biricik Topçubay'ı

Uğurladık yalan dünyadan!

Capası küçtüü zamana,

Cabırkattı adamdı,

(1.1.2/11-12)

Cefası çok devir,

Zulüm çektiirdi insana.

Ağıtların bir kısmında da eşyaların, nesnelerin, yeryüzü şekillerinin, tabiat unsurlarının, çeşitli varlıkların niteliklerinin verildiğini veya bunların insanlara benzetildiğini görüyoruz:

Cazgi tüşkön boz kıroo,

Cakşı attın moynun tozdurar.

(1.4.1/35-36)

İlkbaharda düşen beyaz kırağı,

İyi atın boynunu yıpratır.

Kagılayın ala toom,

Artıñda kalıp çaşıdım,

(1.4.2/13-14)

Canım karlı dağım,

Ardında kalıp gözlerim yaşardı.

Beedeli pıçak kayragan,

Bek uulunday sayragan.

Kalayluu pıçak kayragan,

Kan uulunday sayragan.

(2.5/43-46)

Nakışlı bıçak bilemiş,

Bey oğlu gibi konuşmuş.

Kalaylı bıçak bilemiş,

Han oğlu gibi konuşmuş.

Başayı cuurkan cük körkü,

Barıktuu enem üy körkü.

(1.3.1/1-2)

İpek yorgan yükün güzelliği,

Kıymetli anam evin güzelliği.

Kün çırayluu betiñdi,

Kuu topurak oñdurar.

(1.4.1/41-42)

Güneş çehreli yüzünü,

Kuru toprak ondurur.

Başayı cuurkan cük körkü,

Barıktuu enem üy körkü.

(1.3.1/1-2)

İpek yorgan yükün güzelliği,

Kıymetli anam evin güzelliği.

Kızıl gül edeñ açılış,

Kıyamət ölüm aşığış.

Caşıl gül edeñ açılış,

Caş ölmök mınça aşığış.

(1.2.2/62-65)

Kızıl çiçek idin açılmış.

Kıyamet ölüme neden acele?

Yeşil çiçek idin açılmış.

Genç ölmeye niye böyle acele?

Çoñ Alaydın tavlari,

Cayında da muz bolsun.

(2.5/60-61)

Büyük Alay'ın dağları,

Yazın da buz olsun.

Savaşta ölenler veya düşmanlık sebebiyle öldürülenler için söylenen ağıtlarda, o anda yitirilenin ardından hissedilen büyük acı ve düşmana karşı duyulan nefretten dolayı hakarete varan ifadelerin yer aldığı sıfat tamlamalarının kullanıldığını görüyoruz.

Bul kutirgan Germanıñ

Erteñgisin cok bolsun.

(2.5/58-59)

Bu kudurmuş Alman'ın

Yarınları yok olsun.

Kozgolboğon it German,

Köñüldö dartıñ uşu ele.

(2.3/114-115)

Kımıldamayan it Alman,

Gönülde derdin bu idi.

Salpıldağan it German,

* * *

Samaganıñ uşu ele.

(2.3/118-119)

Sallanan it Alman,

* * *

Özlediğın bu idi.

Salpıldap ürgön nemisti,

Sovet el aldı kegiñdi.

(2.4/15-16)

Sallanıp havlayan namussuzdan,

Sovyet halkı aldı senin öcünü.

Añdıışkan duşman basıngan,
Ayıqıışkan nemisti,
 Ak colborstoy kaçırğan.
 (2.4/30-32)

Bekleşen duşman basılmış.
 Kıyasıya dövüştüğü namussuzu,
 Beyaz kaplan gibi kaçırmış.

Kez kelgen buzuk duşmandı,
 Köz körböş cakka aydagan.
 (3.4.1/87-88)

Karşılaştığı ahlâksız duşmanı,
 Göz görmeyen yere göndermiş.

Kas sanağan duşmandı,
 Kamıntpay karmap caylagan.
 (3.4.1/90-91)

Kötü düşünen duşmanı,
 Fırsat vermeden yakalayıp sakinleştirmiş.

Kök tütündöy duşmanga,
 Köp ölüm saldıñ kelbediñ.
 (2.5/98-99)

Gök duman gibi duşmana,
 Çok ölüm saldın gelmedin.

Bazı ağıtlarda beddualar da yer almaktadır:

Sırdaşım atkan Germanıñ,
 Katyuşaga tuş bolsun.
 (2.5/62-63)

Sırdaşımı vuran Alman,
 Otomatik tüfeğe denk gelsin.

Yapım ekleriyle yapılmış niteleme sıfatlarının da sayısı oldukça fazladır.

Coboloñduu işterdi,
 Coldon tozçu er ele.
 Kaptaldap tüşkön börü ele,
Kapsalañduu işterdi,
 Kayra toşçu er ele.
 (2.3/50-54)

Bozuk işleri,
 Yoldan çevirici er idi.
 Etrafı kuşatan kurt idi.
 Yoğun işleri,
 Tekrar dağıtacak er idi.

Tündüksüz üygö sen kettiñ,

Tündüksüz eve sen gittin,

Tütünsüz otto men kaldım.
Carıksız üygö sen kettiñ,
Calınsız otko men kaldım.
 (1.2.2/32-35)

Dumansız ateşte ben kaldım.
 Işıksız eve sen gittin,
 Alevsiz ateşte ben kaldım.

Ak taldı caksa çok bolot,
Azıraak Sarban cıyılса,
 Kulunum oşondo orduñ cокtolot. Yavrum o zaman yerin ağlar.
 (1.2.3/50-52)

Ak söğüdü yakarsa kor olur,
 Azıcık Sarban toplansa,

Tamaşa menen olturgan.
Booruker enem ölböy kal,
 (1.3.1/10-11)

Neşe ile oturan,
 Merhametli anam ölme!

Küñgeydegi kulunçak,
 Saadat tay bayladıñ coluñ çak.
 (3.5.1/34-35)

Güneydeki kulunçak,
 Saadat, tay bağladın yolun münasip.

Şıldıratpay taş bastı,
Şılkıldak müyüz teke attı.
 Kıldıratpay taş bastı,
Kılkıldak müyüz teke attı.
 (4.1/14-17)

Ses çıkartmadan taş bastı,
 Gevşemiş boynuzlu teke vurdu.
 Tıkırdatmadan taş bastı,
 Sallanan boynuzlu teke vurdu.

Küñgeydegi kulunçak, örneğinde olduğu gibi, bazı tamlamalarda çekim ekimden sonra yapım eki de gelebilmektedir.

Hareket bildiren sıfatlar, yani sıfat fiillerle oluşturulan sıfatlar da ağıt metinlerinde oldukça fazla kullanılmıştır. Sıfat fiillerinden en fazla “-gan, -gen” ekleri ve varyantları kullanılarak sıfat yapılmıştır:

Alayın dep men kelsem
Alınbay turgan cayda eken.

Alayım deyip ben gelsem,
 Alınmayacak yerde imiş.

Köröyün dep men kelsem
Körünböy turgan cayda eken.
 (1.4.7/71-74)

Göreyim deyip ben gelsem,
 Görünmeyecek yerde imiş.

Cazgı ekken buudayım.
 Caldıratıñ kудayım.
Küzgü sepken buudayım,
 Körsötör beken kудayım.
 (2.2/11-14)

İlkbaharda ektiğim buğdayım,
 Muhtaç ettin Allah'ım.
 Güzün serptiğim buğdayım,
 Gösterir mi ki Allah'ım?

Kara çubar beeden,
Kazatka miner at çıkpayt.
 Kalıñ kırgız eliñden,
 Sendey baatır er çıkpayt.
 Kızıl çubar beeden,
Kıtayga miner at çıkpayt.
 (2.3/96-101)

Kara benekli kısıraktan,
 Gaza için binecek at çıkmaz.
 Kalabalık Kırgız memleketinden,
 Senin gibi bahadır er çıkmaz.
 Kızıl benekli kısıraktan,
 Çin'e gitmek için binecek at çıkmaz.

İçer çayım bal bolgon,
Artıñda kalgan karabet,
 Bir körörgö zar bolgon.
 (3.2.10/195-197)

İçecek çayım bal olmuş,
 Ardında kalan bedbaht,
 Bir kere görmek için ağlamış.

Cırgap ötkön düynödön,
 Caman peyil kişini,
 Karmap alıp cogotkon,

Huzurun kalmadığı dünyadan,
 Kötü huylu kişiyi,
 Tutup yok etmiş,

Köz körböş cerge cönötkön.
 (3.4.1/36-39)

Göz görmez yere yollamış.

SIFAT TÜRLERİ

İncelediğimiz ağıtlarda, en çok niteleme sıfatları kullanılmıştır. Bunun sebebi, yitirilen kişinin özelliklerinin ve yaptığı işlerin ön plâna çıkarılmaya çalışılmasıdır. Bunlar, ağıdın etkileme gücünü artırmak için bazen biraz abartılarak kullanılır ve bazı ağıtlarda bu sıfatlar sürekli tekrar edilir. Niteleme sıfatları içerisinde en fazla “ak, kök, kara, boz, kızıl” gibi renklerle ilgili olanların kullanıldığı örneklerde görülmektedir:

<u>Ak colbors alar</u> sen beleñ,	Beyaz kaplanı alan sen miydin?
Atakemdin töründö,	Babacığımın başköşesinde,
Azabıñ tartar men belem.	Azabını çekecek ben miydim?
<u>Kök colbors alar</u> sen beleñ,	Gök kaplanı alacak sen miydin?
Atakemdin töründö,	Babacığımın başköşesinde,
Küyütüñ tartar men belem.	Acını çekecek ben miydim?
<u>Ak colbors alar</u> sen bolduñ,	Beyaz kaplanı alan sen oldun.
Atakemdin töründö,	Babacığımın başköşesinde,
Azabıñ tartkan men boldum.	Azabını çeken ben oldum.
<u>Kök colbors alar</u> sen bolduñ,	Gök kaplanı alan sen oldun,
Atakemdin töründö,	Babacığımın başköşesinde,
Küyütüñ tartkan men boldum.	Acını çeken ben oldum.

(2.8/1-12)

<u>Kızıl gül edeñ</u> açılış,	Kızıl çiçek idin açılmış.
Kıyamət ölüm aşığış.	Kıyamət ölüme neden acele?
<u>Caşıl gül edeñ</u> açılış,	Yeşil çiçek idin açılmış.
Caş ölmök mınça aşığış.	Genç ölmeye niye böyle acele?
<u>Caşıl bir toonun</u> etegin,	Yeşil bir dağın eteği,
Çıla bir bolot dediñbi?	Sadece çamurdur mu dedin?

(1.2.2/62-67)

<u>Kara bolot Sulpukor</u> ,	Kara çelikten Zülfikar'ı,
Büktöp ötkön kan atam.	Büküp geçmiş han babam.
<u>Kara narga kılıçın</u> ,	Kara deveye kılıcını,

Cüktöp ötkön kan atam.
(1.3.8/16-19)

Yükleyip geçmiş han babam.

Belirtme sıfatları içerisinde de en fazla sayı sıfatları kullanılmıştır. Aldığımız örneklerde en çok altı ve yedi sayıları sıfat olarak kullanılmıştır. Altının katı olarak altmış, yedinin katı olarak da yetmiş de örneklerimizde yer almaktadır:

Örkös menen Abdılida,
Üç tille berip okutkan.
(1.3.8/14-15)

Örkös ile Abdilla'yı,
Üç altın verip okutmuş.

Beş uruu curttun içinen
Bek atam közü ötüptür,
Emi, sizdey kimisi.
Altınduu bolot kümüşü,
Altı uruu curttun içinen,
Bek atam közü ötüptür,
Emi sizdey kimisi.
(1.3.6/58-64)

Beş uruk halkın içinden
Bey babam ölmüştür,
Şimdi sizin gibi biri.
Altınla süslenmiş olur gümüşü.
Altı uruk halkın içinden,
Bey babam ölmüştür,
Şimdi sizin gibi biri.

Altı örüktün danagin
Mayiz kılām dediñbi?
Altı atañ bargan gül beyiş,
Sayıl kılām dediñbi.
Ceti örüktün danagin
Mayiz kılām dediñbi.
Ceti atañ bargan gül beyiş,
Sayıl kılām dediñbi?
(1.4.6/172-179)

Altı eriğin çekirdeğini,
Kuru üzüm yapayım dedin mi?
Altı ceddinin gittiği cennet bahçesini
Gezineyim dedin mi?
Yedi eriğin çekirdeğini,
Kuru üzüm yapayım dedin mi?
Yedi ceddinin gittiği cennet bahçesini
Gezineyim dedin mi?

Kıymaluu kalpak töbözü
Kırk cigittin törösü.
 (1.4.6/196-197)

Dilimli kalpak tepesi,
 Kırk yiğidin efendisi.

Altı katar coo bolso,
 Anı sürüp ketem deyt eleñ,
 Ak boz atın caldagan,
Altımış katar germanın,
 Akiregin kandagan.
 (2.3/22-26)

Altı sıra düşman olsa,
 Onu süreyim diyor idin.
 Ak boz atını koşturan,
 Altmış sıra Alman'ın,
 Göğsünü kana bulamış.

Kalampir salsañ cötölöm,
Cetimiş caşka barganda
 Kaygıñdı kantip kötöröm?
 Kuçala saldıñ aşıma,
 Küyüttü saldıñ başıma.
 Kuçala salsañ cötölöm,
Cetimiş caştan aşkanda
 Küyütüñ kantip kötöröm?
 (1.4.6/258-265)

Acı biber atsan öksüreyim,
 Yetmiş yaşıma vardığımda,
 Kaygını nasıl çekeyim?
 Zehir kattın aşıma,
 Tasayı saldın başıma.
 Zehir katsan öksüreyim,
 Yetmiş yaşımı aştığımda,
 Tasanı nasıl çekeyim?

Sayı sıfatlarından başka, işaret sıfatları, belgisiz sıfatlar ve topluluk sıfatları da aktardığımız ağıtlarda yer almaktadır:

Çepkeniñdin çeti altın,
 Çegeesi eleñ bul kalktın.
 (1.3.6/31-32)

Senin cepkeninin kenarı altın,
 Lideri idin bu halkın.

Kelgiçe bolboy salamat,
Şul ceride armanım.
 (3.1.3/9-10)

Gelene kadar ermez selâmete,
 Şu yerde derdim.

Saymaluu kalpak töböcü,
San cigittin törösü.
 (1.4.6/198-199)

İşlemeli kalpak tepesi,
 Sayısız yiğidin efendisi.)

Kanduu soğuş baştalıp,
 Karını koyup caş barıp,
 Kareginen acırıp,
Kanča adam kaldı kakşanıp.
 (2.4/21-24)

Kanlı savaş başlayıp,
 Yaşlıyı bırakıp gençler varıp,
 Göz bebeğinden ayrılıp,
 Nice insan kaldı hıçkırarak ağlayıp.

Argımak minip bel aşkan,
Ar akınga sın aytkan,
 Toburçak minip bel aşkan,
Top akınga sın aytkan!
 (4.3/103-106)

Argımağa binip dağ sırtı aşmış,
 Her akını tenkit etmiş.
 Toburçağa binip dağ sırtı aşmış,
 Pek çok akını tenkit etmiş.

Boy taanışın mol berip,
 Bolup ötkön bir çakta.
 (1.3.6/21-22)

Yalnız tanıdığına çok verip,
 Uyup yaşamış bir zamanda.

Koş öküz alıp bakpasam,
 Dıykanım iştey çappasam,
 Aç-arık kaydan toyunat.
 (3.1.1/49-51)

Bir çift öküz alıp bakmasam,
 Çiftçiyim, çalışıp çabalamasam,
 Açlar, zayıflar nereden doycak?

Egiz kozu endeşim,
 Asılım tuygun teñdeşim.
 (3.2.10/171-172)

İkiz kuzu endeşim,
 Asılım atmaca dengim.

Bu sıfatların tamlama dışında cümleinin özne veya nesnesi olarak da kullanıldığı görülmektedir:

Beş miñdegen coo kelse,

Beş binlerce düşman gelse,

Bardığın özü kaçırğan.
(2.4/39-40)

Hepsini kendisi kovalamış.

1.3. ACI İFADE EDEN KELİMELEER

Ağıtların en büyük özelliği, şüphesiz acı veren bir olayın neticesinde zuhur etmeleridir. Bu yüzden incelediğimiz ağıt metinlerde acı belirten ifadeler oldukça çoktur. Acı ifade eden kelimelerin kullanıldığı cümlelerin hepsinde, ölüm karşısında duyulan acı ve çaresizlik vardır. Bu acı, bazen ölenin hayatını kaybetmesinden, bazen de geride kalanların kendileri için duydukları üzüntü, endişe ve yalnızlık korkusundan kaynaklanır:

Som temir ele bileğim,
Solkuldak boldu cürögüm.
Budurma barnas bileğim,
Muña toldu cürögüm.
Darayı bolbos bileğim,
Dartka toldu cürögüm.
Kattaganda kan colum,
Karmaganda oñ kolum.
Oñ kolum sinsa ceñim bar,
Emi sizdey kimim bar.
(2.1/56-65)

Som demir idi bileğim,
Titredi yüreğim.
Çelik gibi kuvvetliydi bileğim,
Sıkıntıyla doldu yüreğim.
İpek gibi olmaz bileğim,
Dertle doldu yüreğim.
Yürüdüğümde han yolum,
Tuttuğumda sağ elim.
Sağ elim kırılrsa yenim var,
Şimdi sizin gibi kimim var.

Ak kagaz aldım alıstan,
Ayrıldıñ degen Abıttan.
Ölsömbü men da koşo dep,
Örttönüp içim kayışkan.
Kaygırtıp içim muñ kıldı,
Karegim öldü degen söz.
Kanter ayla tabalbay,

Beyaz kâğıt aldım uzaktan,
Ayrıldın demiş Abıt'tan.
Ölsem mi ben de beraber deyip,
Tutuşup içim erimiş.
Kederlenip içim sıkıldı,
Göz bebeğim öldü diyen sözden.
Nasıl çare bulunmaz?

Karañgı boldu eki köz.
(2.4/89-96)

Karanlık oldu iki göz.

Ak colbors alar sen beleñ,
Atakemdin töründö,
Azabıñ tartar men belem.
Kök colbors alar sen beleñ,
Atakemdin töründö,
Küyütüñ tartar men belem.
(2.8/1-6)

Beyaz kaplanı alacak sen miydin?
Babacığımın başköşesinde,
Azabını çekecek ben miydim?
Gök kaplanı alacak sen miydin?
Babacığımın başköşesinde,
Acını çekecek ben miydim?)

Sıdırdım güldün şagını,
Sızdadım ölüm dagını.
Kayırdım güldün şagını,
Kakşadım ölüm dagını.
Karala boldu köynögüm,
Bul ölgöndün dartida
Kana bir menin ölgönüm.
Kökala boldu köynögüm,
Bu ölgöndün dartida,
Kana bir menin ölgönüm.
(1.2.2/95-104)

Kırdım çiçeğin dalını,
Acı acı ağladım ölüm ateşinden.
Büktüm gülün dalını,
Acı acı ağladım ölüm ateşinden.
Karalı oldu gömleğim,
Bu ölümünün derdinden,
Yeğdir benim ölümüm.
Mor benekli oldu benim gömleğim,
Bu ölümünün derdinden,
Yeğdir benim ölümüm.

Saymaluu kalpak, sarı şım,
Sanaalaş sizden acırap,
Sargayıp üydö kalışım.
Bulgarı kalpak, sarı şım,
Mustayıp sizden acırap,
Muñkanıp üydö kalışım.
(3.2.1/116-121)

Nakışlı kalpaklı, sarı şalvarlı,
Fikir ortağım, sizden ayrılıp,
Sarıp evde kalışım.
Deri kalpaklı, sarı şalvarlı,
Hasret çekip sizden ayrılıp,
Tasalanıp evde kalışım.

Canış dep cürüp calbarıp,
 Caşınan ötkön apakem.
 Küyütkö küyüp çömülüp,
 Kaygıdan ölgön apakem.
 (1.4.4/5-8)

Canış diye sürekli yalvarıp,
 Gençliğinden geçmiş anacığım.
 Kederle yanıp yakılıp,
 Kaygıdan ölmüş anacığım.

Kayrılıp kaldı eşigiñ,
 Kararıp kaldı cesiriñ.
 Türülüp kaldı eşigiñ,
Tünerip kaldı cesiriñ.
 Altı arıktan suu agat,
 Arkasından kum agat.
Altığa kirgen Abdillañ,
Öziñdey kılıp kim bagat?
 Ceti arıktan suu agat,
 Celkesiden kum agat.
Cetige kelgen Kıdırıñ,
Öziñdey kılıp kim bagat?
 (2.5/7-18)

Dönüp kaldı kapın,
 Kararıp kaldı dul karın.
 Dürülüp kaldı kapın,
 Bozarıp kaldı dul karın.
 Altı arktan su akar,
 Arkasından kum akar.
 Altısına girmiş Abdilla'na,
 Senin gibi kim bakar?
 Yedi arktan su akar,
 Gerisinden kum akar.
 Yedisine gelen Kıdır'ına,
 Senin gibi kim bakar?

Acı ifade eden cümlelerin bir kısmında ölümün getirdiği ümitsizlik, karamsarlık, hayata küsme gibi duyguları görüyoruz.

Suu içeerge köl cakşı,
 Sızdap ıylap cürgüçö,
 Mından körö kör cakşı.
 (1.2.2/29-31)

Su içmeye göl iyi.
 İç çekip acı acı ağlayıncaya kadar,
 Bunun yerine mezar iyi.

Acırarga tal belek, botom
 Ayrırga mal belek, botom.
 Künüm bir bütüp ölgüçö,
 Küzgüdöy cüzün körböymün,
 Acalım cetip ölgüçö,

Ayrılacak dal mıydık, yavrum,
 Ayrı düşecek kişi miydik, yavrum?
 Günüm yetip ölene kadar,
 Ayna gibi yüzünü görmeyeceğim.
 Ecelim yetip ölene kadar,

Aynektey cüzüñ körböymün.
(1.2.2/70-75)

Ayna gibi yüzünü görmeyeceğim.

Kattaganda kan colum,
Karmaganda oñ kolum.
Oñ kolum sinsa ceñim bar,
Emi sizdey kimim bar.
(2.1/62-65)

Yürüdüğümde han yolum,
Tuttuğumda sağ elim.
Sağ elim kırılrsa yenim var,
Şimdi sizin gibi kimim var.

Caşıñda okup orusça,
Attandıñ alıs soguşka.
Ayla barbı kanteyin,
Acaldan alıp kalışka.
Calınday caş keziñde,
Coluktuñ acal kesirge.
Colukpas sapar ketseñ da,
Cürösüñ menin esimde.
(2.4/1-8)

Genç yaşta okuyup Rusça,
Karar verdin uzak savaşa.
Çare var mı ne yapayım,
Ecelden kurtulup kalmaya?
Alev gibi genç yaşında,
Karşılaştın ecel felaketiyle.
Görüşülmez sefere gitsen de,
Yaşıyorsun benim aklımda.

Kök zoodon tüşkön kum ıyık,
Kündö armanıñ aytkıça,
Kök turpak maga ılayık.
Ak zoodon tüşkön kum ıyık,
Ayda armanıñ aytkıça,
Ak turpak maga ılayık.
(1.2.2/48-53)

Gök kayadan düşen kum kutsal.
Her gün derdini söyleyene kadar,
Boz toprak bana lâıyık.
Ak kayadan düşen kum kutsal.
Her ay derdini söyleyene kadar,
Ak toprak bana lâıyık.

Acı ifade eden cümlelerin bir kısmında da ölüm karşısında duyulan üzüntü, bir yakarışa, feryada, bazen de bir isyana dönüşür. Ağıtçı Allah'a yakınır; talihine, kısmetine yonar. Kimisi de kaderine boyun eğip tevekkül ederek acısını kendi içinde yaşamayı tercih ettiğini ifade eder:

Şalongo tüştün şaldirap,

Katara bindin gürültüyle,

İylap kaldık caldırıp.
 Cazgı ekken buudayım.
Caldırattıñ kудayım.
 Küzgü sepken buudayım,
Körsötör beken kудayım.
 (2.2/9-14)

Ağlayıp kaldık yalvarıp.
 İlkbaharda ektiğim buğdayım,
 Muhtaç ettin Allah'ım.
 Güzün serptiğim buğdayım,
 Gösterir mi ki Allah'ım?

Bıcıldap içim muñ boldu,
 Beş kökül çağım tul boldu.
 Kızıldı kiysen bul boldu,
 Kız çağımda tul boldum,
 Kıykırıp içim muñ boldum.
Koyo ber ceñe, ölöyün!
 Kesken terek sayda bar,
 Kete elekte tul kalgan,
 Kereksiz beybak kayda bar?
 Kızıl ala keteçi,
 Kıya bıçıp oydumbu,
Kız ekende kudureç,
Açuuña tiyip koydumbu?
 Caşıl ala keteçi,
 Caya bıçıp oydumbu,
Caş ekende casagan,
Caza süylöp koydumbu?
Kokuy kün! Koyo ber menin kolumdu, Kara gün, bırak benim elimi!
 Kokuy kün menin şorumbu.
 Tolmoç kızıl ak betti,
 Çokoydoy kılıp cırtayın,
 O düynö ketken arstanga,
 Ayaktaşıp uktayın.
 Toltoluu kara cürökkö,
 Çaar bıçak muştayın.

Kaynaşıp içim sıkıntı oldu.
 Gençlik çağım dul oldu.
 Altın işlemeli giysen pul oldu.
 Kızlık çağımda dul oldum.
 Bağırıp içim keder doldu.
 Bırakıver yenge, öleyim!
 Kesilen kavak nehir yatağında var.
 Henüz gitmeden dul kalmış,
 Lüzumsuz bahtsız nerede var?
 Kırmızı benekli mendili,
 Çaprazlamasına kesip oydu mu?
 Kızken Kudret,
 Seni öfkelenendirip bıraktım mı?
 Yeşil benekli mendili,
 Atın budunu kesip oydu mu?
 Gençken Yaradan,
 Günah mı işledim?
 Kara gün benim felaketim mi?
 Tombul, kızıl beyaz yüzü,
 Deri gibi yırtayım.
 Öbür dünyaya giden aslana,
 Ayak uydurayım.
 Sıcak yüreğime,
 Alaca bıçak vurayım.

Akıret ketken arstanga
Ayaktaşıp uktayın.
Koyo ber ceñe, ölöyün,
(2.8/15-42)

Öteki dünyaya giden aslana
Ayak uydurayım.
Bırakıver yenge, öleyim!

Körüñdün oozun kim oydu,
Kötörüp cerge kim koydu?
Cayıñdın oozun kim oydu,
Caylap cerge kim koydu.
(2.1/66-69)

Mezarının çukurunu kim kazdı,
Kaldırıp toprağa kim koydu?
Kabrinin ağzını kim açtı,
Yerleştirip toprağa kim koydu?

Arızdantıp kakşap ıylagan,
Azabı küçtüü kудaydın.
(1.3.2/15-16)

Şikayet ettirip acı acı ağlatmış,
Azabı güçlü Allah.

Kötörböskö aylam cok,
Başıma kудay salgandı.
Bergen kудay özü aldı,
Men beybak ıylap tul kaldı.
(3.2.3/5-8)

Katlanmamaya çarem yok
Başıma Allah'ın verdiğine.
Veren Allah kendi aldı,
Ben bahtsız ağlayıp dul kaldı.

Muñkantıp mintip koyguça,
Caratpay koyso kудayım.
Kayrılıştı tokoydon,
Karçıga ünü muñayım.
Kaygırtıp mintip koyguça,
Caratpay koyso kудayım.
Artıñda eki balaña,
Kaniyet kılıp turayın.
(2.7/11-18)

Kederlenip öyle bırakana kadar,
Yaratmasaydı Allah'ım!
Dönüşte ormandan,
Atmaca sesi kederli.
Endişe ettirip öyle bırakana kadar,
Yaratmasaydı Allah'ım!
Ardında kalan iki balana,
Kanaat edip yaşayayım.

Acı ifade eden cümlelerin bir kısmında da ölen şahsa hitap edildiğini görüyoruz.

Aylanayın Kerimbay,
Kalkıta saldıñ kemeñdi,
Kalkıña kıldıñ çegeñdi,
Kakşatıp kettiñ eneñdi.
Tolkuta saldıñ kemeñdi,
Aylanayın Kerimbay,
Tomsortup kettiñ eneñdi.
(1.2.3/1-7)

Kurban olayım Kerimbay,
Yüzdürdün gemini,
Halkına batırdın çivini.
Acı acı ağlatıp gittin ananı.
Dalgalandırdın gemini.
Kurban olayım Kerimbay,
Kederlendirip gittin ananı.

Kaptalga бүткөн tal beleñ
Kagılayın bir boorum
Kapıstan бүткөн can beleñ?
Ayrılıшта tal beleñ,
Aylanayın bir boorum,
Armanga бүткөн can beleñ?
Kalampir saldıñ aşım,
Karıp bir kalgan çağымда
Kaygını saldıñ başım.
Kalampir salsañ cötölöm,
Cetimiş caşka barganda
Kaygıñdı kantip kötöröm?
Kuçala saldıñ aşım,
Küyüttü saldıñ başım.
Kuçala salsañ cötölöm,
Cetimiş caştan aşkanda
Küyütüñ kantip kötöröm?
(1.4.6/249-265)

Yan tarafta bitmiş söğüt müydün?
Görüp doyamadığım kardeşim
Ansızın bitmiş can mıydın?
Parçalanmada söğüt müydün?
Kurban olayım kardeşim
Arzu ile bitmiş can mıydın?
Acı biber attın aşım,
Garip kalmış zamanımda
Kaygıyı saldın başım.
Acı biber atsan öksüreyim,
Yetmiş yaşım vardığымда,
Kaygını nasıl çekeyim?
Zehir kattın aşım,
Tasayı saldın başım.
Zehir katsan öksüreyim,
Yetmiş yaşımı aştığымда,
Tasanı nasıl çekeyim?

Altından taktan taydıñbı?
Ayday bir baktan kaldıñbı?

Altın tahttan indin mi?
Ay gibi bir bahttan geri kaldın mı?

Altından beken bilegiñ,
Azadan beken tilegiñ.
Kümüştön beken bilegiñ,
Küyüttön beken tilegiñ.
(2.5/1-6)

Altından mıymış bileğin,
Mâtem miymış dileğin?
Gümüştön miymış bileğin,
Keder miymış dileğin?

Altınım küysö küysöçü,
Asılım Ötö cürsöçü,
Kümüşüm küysö küysöçü,
Kükügüm Ötö cürsöçü!..
(4.3/63-66)

Altınım yansa yansa,
Asılım Ötö yaşasana.
Gümüşüm yansa yansa,
Guguk kuşum Ötö yaşasana.

Karı çaşıñ baarı ıylayt,
Kalkıñdı taştap ölböñüz.
Kastı acal cetse arga çok,
Biz dele bir kün ölobüz.
Kasiyeti artık can eleñ,
Kanday biz cerge kömöbüz.
(4.4/9-14)

İhtiyarın, gencin hepsi ağlıyor,
Halkınızı bırakıp ölmeyiniz.
Ecelin düşmanı gelse çare yok,
Biz de bir gün öleceğiz.
Haysiyeti fazla kişi idin,
Nasıl biz toprağa gömeceğiz?

1.4. KALIP SÖZLER

Ağıtlarda, kalıp sözlerin farklı ağıtlarda aynı veya benzer şekilde kullanıldığı tesbit edilmiştir. Çalışmamızda ağıtlarda yer alan kalıp sözleri birbirine karşılık gelecek şekilde sıraladık:

Ker corgo mindiñ suluu dep,
Ker içik kiydiñ cıluu dep,
Kayran canıñ ötkön soñ
Ker corgoñ oozu tıyıldı,
Ker içik cükkö cıyıldı,
Sur corgo mindiñ suluu dep,

Ker corgo mingen suluu dep
Ker içik kiygen cıluu dep
Aydıñım közü öttü ele
Ker corgo oozu tıyıldı,
Ker içik cükkö cıyıldı. (1.4.6/82-86)
Sur corgo mingen suluu dep,

Sur içik kiydiñ cıluu dep,

Asıl canıñ ötkön soñ

Sur corgoñ oozu tıyıldı.

Sur içik cükkö cıyıldı,

(4.3/129-138)

Sur içik kiygen cıluu dep

Sur corgo oozu tıyıldı,

Sur içik cükkö cıyıldı.

(1.4.6/78-81)

Altından kamar kurçangan,

Ayday betin nur çalgan.

(1.4.6/105-106)

Altından kemer kurçangan,

Ayday betin nur çalgan.

(3.2.1/2-3)

Kümüştön kamar kurçangan,

Kündöy betin nur çalgan.

(1.4.6/107-108)

Kümüştön kemer kurçangan,

Kündöy betin nur çalgan.

(3.2.1/8-9)

Ay asmandın booru eken

Ayday bir carkıp cürgönüm

Aydiñim ükam dooru eken.

Kün asmandın booru eken,

Kündöy carkıp cürgönüm

Kümüşüm ükam dooru eken.

(1.4.7/39-44)

Ay asmandın booru eken,

Ayday carkıp cürgönüm,

Gülpayımdın dooru eken.

Kün asmandın booru eken,

Kündöy carkıp cürgönüm,

Gülpayımdın dooru eken.

(3.2.2/1-6)

Almaluu bulak alaşa,

Adamğa ölüm kargaşa.

Kargaşa ölüm bolboso,

Aykalışıp bir basıp,

Alğanım cürböyt bele canaşa.

Ciydelüü bulak alaşa,

Cigitke ölüm kargaşa.

(2.7/42-48)

Almaluu bulak alaşa,

Adamğa ölüm kargaşa.

Kargaşa ölüm til alsa,

Caş moldom koyup meni alsa.

Çıkpayt belem beyişke,

Caş moldom kalbayt bele keyişte.

Ciydelüü bulak alaşa,

Cigitke ölüm kargaşa.

(3.2.10/64-73)

Kattaganda kan colum,

Atam can!

Karmaganda oñ kolum.

(1.3.5/1-3)

Kattaganda kan colum,

Karmaganda oñ kolum.

(2.1/62-63)

Oşondoy aziz ıragım,

Kara cerge kömüldü.

Arkırap ıkkın asanım,

Tüşümdö sındı kazanım.

Kolumdan uçkan boz kuşum,

Kurusun menin bul tüşüm.

(1.2.3/39-44)

Gülcarım közüñ ötüptür,

Kan uyudu közümö.

Askerde cürüp tüş körsöm,

Sıngan eken kazanıñ,

Aynektey tunuk gülcarım,

Cetken eken acalıñ.

(3.1.3/47-52)

Küñgöydögü badaldı,

Kanday badal deçü elem.

Küyöösü ölgön adamdı

Kanday adam deçü elem.

Küñgöydögü badaldın,

Gülü tüştü aşıma.

Küyöösü ölgön adamdın,

Muñu tüştü başıma.

(3.2.8/34-41)

Küñgöydögü badamdın,

Gülü kanday deyt elem.

Küyöösü ölgön bendenin

Künü kanday deyt elem.

Küñgöydögü badamdın,

Gülü bir tüştü tagına,

Küyöösü ölgön bendenin

Künü bir tüştü başıma.

(3.2.9/142149)

Kümüştön söykö tagıp al,

Biykeçke kün tiygizbey bağıp al.

(5.2.1/5-6)

Kudagıy, kümüştön söykö tagıp al,

Kün tiygizbey bağıp al.

(5.2.6/7-8)

2. DIŞ YAPI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRME

2. 1. NAZIM BİRİMLERİ:

İncelediğimiz 64 ağıt metni içerisinde yalnızca 5.1.1. numaralı “Fakir Hakkında Ağıt” adlı ağıt dörtlükle söylenmiştir. Bu ağıt tek dörtlükten oluşmaktadır. 5.1.3. numaralı ağıdın karşılıklı atışma şeklinde iki bentten oluştuğu, 1.1.2. numaralı ağıdın dokuz bentten oluştuğu, 1.4.1. numaralı ağıdın iki bentten oluştuğu, 1.4.3. numaralı ağıdın üç bentten oluştuğu, 1.4.7. numaralı ağıdın beş bentten oluştuğu, 2.3. numaralı ağıdın nesirle bölünmüş iki bentten oluştuğu, 2.5. numaralı ağıdın iki bentten oluştuğu, 3.2.1. numaralı ağıdın iki bentten oluştuğu görülmüştür. Diğer ağıtlar art arda gelen mısralardan ve genel olarak bölünmemiş bentlerden meydana gelmektedir. Bentlerde mısra sayıları serbesttir:

5.1.1. KEDEY CÖNÜNDÖ KOŞOK

¹Oror eleñ oroktu,
Terer eleñ maşaktı.
İçer eleñ bir çara,
⁴Ötüp kettiñ beçara.

4 mısradan meydana gelen bu ağıt dörtlükle söylenmiştir.

5.1.2. UYÇU CÖNÜNDÖ KOŞOK

¹Canına kabak askanım,
Altımış üydön aş içip,
Toyboy kettiñ arstanım.
Talkan cediñ takçalap,
⁵Otun aldıñ bakçalap.

Bu ağıt beş mısradan oluşmaktadır.

4.2. ULAKÇI KIDIR ÖLGÖNDÖ CEÑİCOKTUN KOŞOGU

¹Bederdüü kaşka dulduluñ,

Beleske cetpey buuldu.

Ber tiygendey Kıdır can,

Bet aldınan cıgıldı.

⁵Torkaşka mingen dulduluñ,

Töböğö cetpey buuldu.

Tör tiygendey Kıdırcan,

⁸Töböşünön cıgıldı.

Bu ağıt sekiz mısradan oluşmaktadır.

5.1.3. ERİ ESEKE KAZA BOLGONDO AYALI TORUKE KOŞKON. ABISININ ATI BORUKE. TORUKENİN KOŞOKÇUSU BORUKE DEGEN ILAKAP

Toruke:

¹Eki kokuy bir alat,

Emi meni kim alat.

Esenim ölüp tim ele,

⁴Emi aylam ne bolot?

Boruke:

¹Aram katın Toruke,

Antip aytpayt koşoktu.

Eriñ ölsö kayni alat,

Cakşı bolso el alat,

⁵Caman bolso kim alat,

⁶Oşentip töşök kur kalat.

Bu ağıt iki eltinin karşılıklı atışması şeklinde söylenmiştir.

1.4.3. İNİSİNE

¹Biriñ kayıñ biriñ tal,

Biriñdi aytsam biriñ bar.

Biriñ şeker, biriñ bal,

Külkanam siz dep zarlasam,

⁵Küyörüm Makiş dağı bar.

Budurmak toonun adırın,

Bugular ottop keñ kıldı.

Bulut menen teñ başım,

Munarım ölüp kem kıldı.

¹⁰Adırmak toonun adırın,

Arkarlar caylap teñ kıldı,

.....

Toburçaktan ter algan,

Top cakşıdan şer algan,

Tolkugan soğuş baştalıp,

¹⁵Eköönü birdey teñ algan.

.....

Ayda, cılda men barsam,

Atımdı alıp baylatkan,

Aldıma töşök şaylatkan.

Apam cektu bildirbey,

²⁰Kamçımdı alıp törgö ilgen,

Kadııımdı zor bilgen.

Bala mırza bazarım,

Barganda köñül açarım.

Körköm mırza bazarım,

²⁵Körgöndö köñül açarım.

Ayda, cılda men barsam,

Ak barañ mılık şark etken,

Aldımdan çıgıp cark etken.

Künçülük cerden men barsam,

³⁰Kök baraň miltık şark etken.

Küzarım ecem keldi dep,

Külüp ıgıp cark etken.

Küzarım ecem keldi dep,

Kolun berip körüşkön,

³⁵Köñüldö dartın bölüşkön.

Aydayım ecem keldi dep,

Arbalaşıp körüşkön,

Armanın aytıp bölüşkön.

Kün körböy öttüñ küyörüm,

⁴⁰Küyböy ölsün cürögüm.

Bu ağıt mısra sayıları serbest üç bentten oluşmaktadır.

2.2. ÖLÇÜLERİ:

İncelediğimiz metinlerden yalnızca 5.1.1. numaralı ağıtta hece ölçüsü vardır. Diğer şiirlerde ise belli bir ölçü olmamasına karşın mısralar arasında ölçü bakımından yakınlıkların olduğu görülmüştür. Ağıtlarda genel olarak 7 ve 8 heceli mısraların kullanıldığı tesbit edilmiştir.

5.1.1. KEDEY CÖNÜNDÖ KOŞOK

¹Oror eleñ oroktu,

Terer eleñ maşaktı.

İçer eleñ bir çara,

⁴Ötöp kettiñ beçara.

Bu ağıt 7'li hece ölçüsüyle söylenmiştir.

1.3.1. Koşok

* * *

¹Başayı cuurkan cük körkü,

Barıktuu enem üy körkü.

Keşene cuurkan cük körkü,

Kelbettüü enem üy körkü.

⁵Balanı bagıp östürgön,

Erkeletip köküldön.

Akıl aytıp uruşup,

Andan kiyin öküngön.

Dastorkonun tolturgan,

¹⁰Tamaşa menen olturgan.

Booruker enem ölböy kal,

Bir körüügö bolom zar.

Akıret sapar ketkeniñ,

Arman kılsam cetpedim.

¹⁵Azıraak dagı caşabay,

Azaptın uusun sepkeniñ.

Kelindi kızday östürgön,

Eñsegege cetkirgen.

Taptap koldon uçurup,

²⁰Ölümüñö ökünöm.

Enekem emes berekem,

Kanday aytsam ep eken.

Başıma tüşüp muñayam,

²⁴Közümdün caşı sel eken.

Bu şiirde 24 mısradan 14 mısra 8'li hece ölçüsünden 10 mısra da 7'li hece ölçüsünden oluşmaktadır.

1.4.8. AYÇÜRÖKTÜN AGASINA KOŞKONU

¹Tünündö catıp tüş körsöm,

Tünörgön köldör körünöt.

Tünörgön köldün üstündö

Tünörgön ördök bölünöt.

⁵Tünörgön köldör köz caşım,

Bir boorum,

Tünörgön ördök öz başım.

Kapilet catıp tüş körsöm,

Karargan köldör körünöt.

¹⁰Karargan köldün üstündö,

Karaygan ördök bölünöt.

Karargan köldör köz çaşım,

Bir boorum,

Karaygan ördök öz başım.

¹⁵Bulbuldar sayraar bağında,

Baldarıñ ıylaar sagına.

Kuştar bir sayraar bağında,

Kızdarıñ ıylaar sagına.

Alakanıñ kere cat,

²⁰Artında kalgan baldarga,

Ak batañdı bere cat,

Kökürögüñ kere cat,

Öküttö kalgan tuuganga,

Köp batañdı bere cat.

²⁵Catkan cayıñ kut bolsun,

Cannattan sizge tör bersin.

Bargan ceriñ kut bolsun,

²⁸Beyişten sizge tör bersin.

Şiirde yer alan 28 mısradan 6 mısra 7, 20 mısra 8, nakarat olan 2 mısra 3 heceden oluşmuştur.

2.4. ABIT

¹Caşında okup orusça,

Attandıñ alıs soguşka.

Ayla barbı kanteyin,

Acaldan alıp kalışka.

⁵Calınday caş keziñde,

Coluktuñ acal kesirge.

Colukpas sapar ketseñ da,
 Cürösüñ menin esimde.
 Kayışkan kanduu cıldarda,
¹⁰Kayrılbas sapar col kettiñ,
 Karegim Abıt ötkön soñ,
 Kaygırgan menen kelbeysiñ.
 Sayaban cırgal düynödön,
 Saparım büttü dediñbi,
¹⁵Salpıldap ürgön nemisti,
 Sovet el aldı kegiñdi.
 Ayığışkan soguşta,
 Atıñdı duşman öçürdü.
 Artıñdan barıp men dagı,
²⁰Ayabay aldım öçüñdü.
 Kanduu soguş baştalıp,
 Karını koyup caş barıp,
 Kareginen acırap,
 Kañça adam kaldı kakşanıp.
²⁵Körkoo soguş baştalıp,
 Faşistter kirdi at salıp,
 Küyörünön acırap,
 Köp adam kaldı kakşanıp.
 Avtomat miltık asıngan,
³⁰Añdışkan duşman basıngan,
 Ayığışkan nemisti,
 Ak colborstoy kaçırgan.
 Acaldın tiygen ogunan,
 Ayrıldım sendey asıldan.
³⁵Andağı kılğan erdigiñ,
 Ak kagazga cazılğan.
 Beş atarın asıngan,
 Betteşken duşman basıngan.

Beş miñdegen coo kelse,

⁴⁰Bardıgın özü kaçırğan.

Faşisttin tiygen ogunan,

Bölündük sendey asıldan.

Berenim kılğan erdigiñ,

Belgilenip cazılğan.

⁴⁵Avtomat alıp çalkalap,

Aylıñdı coodon kalkalap,

Aylıña kayra kelbediñ,

Añdığan coonu talkalap.

Beş atar alıp çalkalap,

⁵⁰Peypaydan elin kalkalap,

Berenim kayra kelbediñ,

Betteşken coonu talkalap.

Ata Meken ceriñe,

Ar kıldıñbı kelüügö

⁵⁵Ak şumkarday aylanıp,

Aman kelseñ emine?

Süyüktüü orden tagınıp,

Sürötüñ keldi cañırıp.

Karegim esen eken dep,

⁶⁰Sürötüñö calınıp.

Oyondun berbey cırgalın,

Al emine kılğanıñ?

Ot alğan güldöy sooluduñ,

On segizde kırdaalıñ.

⁶⁵O dünüyö keterde,

Başıñdı cölöp turbadım.

Karegim senden acırap,

Karaçı beldin sınganın.

Caştıktın berbey cırgalın,

⁷⁰Caratkan al emine kılğanıñ?

Calında güldöy sooluduñ,
 Cıyırmada kırdalıñ.
 Cumulup közüñ ötördö,
 Cañında ıylap turbadım.
⁷⁵Küyörüm senden acırap,
 Kördüñbü beldin singanın.
 Kün ötsö körüp turarga,
 Kölököñ kalsa degenmin.
 Kölököñ maga kaltırıp,
⁸⁰Kuduret körböybü anan keregin.
 Arzısam körüp turaarga,
 Artıñda kalbay belegiñ.
 Belegiñ maga kaltırıp,
 Caratkan albaybı anan keregin.
⁸⁵Küyörüm esen eken dep,
 Cürö berdim köönüm tok.
 Süyüngöndöy bolboston,
 Sürötüñ turat özüñ cok.
 Ak kagaz aldım alıstan,
⁹⁰Ayrıldıñ degen Abıttan.
 Ölsömbü men da koşo dep,
 Örttönüp içim kayışkan.
 Kaygırtıp içim muñ kıldı,
 Karegim öldü degen söz.
⁹⁵Kanter ayla tabalbay,
 Karañgı boldu eki köz.
 Oyundun körböy cırgalıñ,
 Al emine kılğaniñ?
 Üzülgön güldöy sooluduñ.
¹⁰⁰On segiz caşta kırdalıñ.
 Öksötüp koyup agañdı,
 Ömürüñ kıska bolduñ caş,

Tügöyüm alıp kakşatıp,
Caratkan kaday booruñ taş.

¹⁰⁵Ar ubak Abıt oylosom,
Armandı kayta koygon soñ,
Aylanıp kelbeyt okşoysuñ,
Kayrılbas sapar ketken soñ.

Kayrılıp kaydan körömün,
¹¹⁰Kaygırtıp kettiñ agañdı,
Kagılsam Abıt cölögüm.

Akırkı sapar col kettiñ,
Aylanıp kaydan körömün.
Al-küçün aldıñ agañdın,

¹¹⁵Aylansam Abıt öbögüm.

Abıtım senden acırap,
Armanda cürgön ubagım.
Calınsam kelbeyt okşoysuñ,
Cannatta bolsun turagıñ.

¹²⁰Kayrılıp bakka konbogon,
Karçıga bolduñ boosu boş.
Kayrılbas sapar col kettiñ,
Karegim Abıt kayır koş.

Tuuruna kayra konbogon,

¹²⁵Turumtay bolduñ boosu boş,

Tübölük sapar col kettiñ,

¹²⁷Tügöyüm Abıt kayır koş.

Şiirde 26 mısra 7, 97 mısra 8, 1 mısra 9, 1 mısra 10, 2 mısra 11
heceden oluşmuştur. 99 ile 127 arası 8 heceli mısralardan oluşmuştur.

1.3.8. SUVANDIN KOŞOGU

¹Erketay, Caysañ tüp atañ,
Kanalbek çoñ atañ,
Kayran Suvan öz atam.

İyri suu çıga caynagan,
⁵İrkitip koyun aydagan.
 Sandıkçaga caylagan,
 Sarala kulun baylagan.
 Mal kaldı kire kıştagan,
 Maral baş tuygun uştagan.
¹⁰Keçpesten suunu tolkutkan,
 Kekenbey coonu korkutkan.
 Baspastan suunu tolkutkan,
 Barbastan coosun korkutkan.
 Örkös menen Abdılđa,
¹⁵Üç tille berip okutkan.
 Kara bolot Sulpukor,
 Büktöp ötkön kan atam.
 Kara narga kılıçın,
 Cüktöp ötkön kan atam.
²⁰Köldölöñ aşuu Kara – Kır,
 Toodoy turgan kan atam.
 Köz cetpegen aylanpa,
 Közdöy turgan kan atam.
 Kızıl kuyruk cel maya,
²⁵Narday turgan kan atam.
 Kabılanday kögörtüp,
 Cerdey turgan kan atam.
 Kan Alıbek uuluna,
 Erdey turgan kan atam.
³⁰Oñ tizginin koluna,
 Tarta turgan kan atam.
 Oñ balası kırıgızdın,
 Arta turgan kan atam.
 Sol tizgini kolunda,
³⁵Tarta turgan kan atam.

Sol balası kırgızdın,
 Tarta turgan kan atam.
 Adırda catkan köp kiyik,
 Ak nökor tiybey bölünböyt,
⁴⁰Ay tamga, Saruu baş koşso,
 Aynektey közü cark etken,
 Arstanım atam körünböyt.
 Küdürdö catkan köp kiyik,
 Kök nökor tiybey bölünböyt,
⁴⁵Kömkörö dobul baylangan,
 Körkömdüü atam körünböyt.
 Ay tamga, Saruu bizdin el,
 Ataktap çıkpayt sizdey er,
 Alıp ketti kara cer.
⁵⁰Ceti uruu Tuubay bizdin el,
 Cetkileñ çıkpayt sizdey er,
 Cetkileñ çıksa sizdey er,
⁵³Cetelep ketti kara cer.

Bu şiirde 25 mısra 7 heceden, 27 mısra 8 heceden, 1 mısra ise 9 heceden oluşmuştur. Şiirde 3 ile 13. mısralar arası 8; 21 ile 37. mısralar arası 7; 38 ile 48. mısralar arası 8 heceden oluşmuştur. Bu durum bize, ağıtta tek bir hece ölçüsü kullanılmamışsa da birbirine yakın hecelerin art arda gelmek suretiyle âhengi sağladığını göstermektedir.

2.3. MISRA SONU KAFİYELERİ:

Ağıtlar sözlü geleneğe ait ürünler olduğu için bunlarda kullanılan kafiyeleler göze değil kulağa hitap eder. Cem Dilçin bu konuda, kulakta hoş bir uyum bırakan her ses benzerliğinin halk şairi için bir uyak olduğunu söylemektedir (2000: 73).

Yapılarına Göre Kafiyelerin Değerlendirilmesi:

Yarım Kafiye:

Atamdı acı ciberıp,
 Ayılda kantip cüröm dep,
 Arkama salıp kötörüp,
 Men da acı baram dep,
 (3.2.4/22-25)

Ak kagazdın ceesi,
 Karabet ak saray üydün eesi,
 Kök kagazdın ceesi,
 Karabet kök saray üydün eesi,
 (3.2.10/60-63)

Ak toburçak üyrötkön,
 Ak sarayday üyünö,
 Altından bakan tiretken,
 Kök toburçak üyrötkön,
 Kök sarayday üyünö,
 Kümüştön bakan tiretken,
 (3.2.10/204-208)

Ak saydın başı ak şilteñ,
 Ak cibek örgön ak milteñ.
 Ak milteñ küyüp çok boldu,
 Asıl mergen cok boldu.
 Kök saydın başı kök şilteñ,
 Kök cibek örgön ak milteñ.
 Kök milteñ küyüp çok boldu,
 Körörmön mergen cok boldu.
 (4.1/43-50)

Ak tulpar eleñ celede,
 Ak şumkar eleñ çegede,
 Ak tulpar ketti celeden,
 Ak şumkar uçtu çegeden,
 Emi tuulbayt sendey pendeden!
 Kök tulpar eleñ celede,
 Kök şumkar eleñ çegede,
 Kök tulpar ketti celeden,
 Kök şumkar uçtu çegeden,
 Emi caralbayt sendey eneden!
 (4.3/1-10)

Tam Kafiye:

Süylögöndö tañdayım,
 Karaganda mañdayım,
 Karmaganda oñ kolum
 Menin samap kelgen bolcolum
 (1.4.6/56-59)

Çaynaganım may ele,
 Çaypaganım çay ele.
 Gülpayım közü ötkön soñ,
 Çaynaganım uu boloor,
 Çaykaganım suu boloor.
 (3.2.2/8-12)

İynesiz kaydan kabılsın.
 İskender ötkön düynödön,
 İzdeseñ kaydan tabılsın.
 Kararıp közüñ tunarıp,
 Akıret ketken siz karıp,
 Asıl bir canıñ ketken soñ,

Armanda bolup biz karıp.
(3.2.7/26-32)

Tuuganına tuu bolgon,
Duşmanına uu bolgon.
Uuru menen kaçkınçı,
Kabarın ukxa çuu bolgon.
(3.4.1/29-32)

Bir töşöktö eki baş,
Eköö teñ kalem kaş.
Kalem kaşka küybögön,
Kuday taala booru taş.
(3.5.1/62-65)

Zengin Kafiye:

Batmakan ceñem uluusu,
Zayıptardın suluusu.
(1.4.2/34-35)

Irgap turgan çağıñda,
Koşo bilip kolhozdu,
Cırgap turgan çağıñda,
(3.2.5/38-40)

Sen corgo mindiñ suluu dep,
Ker içik kiydiñ cıluu dep,
(3.2.10/76-77)

Kanday bir senden ayrıldım,
Kanatıman kayrıldım.
(3.5.1/73-74)

İçer eleñ bir çara,
 Ötüp kettiñ beçara.
 (5.1.1/3-4)

Düzenlerine Göre Kafiyelerin Değerlendirilmesi:

Düz Kafiye:

Baatır balban bilektüü,
 Bala colbors cüröktüü.
 Ketkenderdin barısı
 Kayrılıp keldi kutulup,
 Atakem kaldı tutulup.
 (1.3.4/4-8)

Köl boyunda taldarıñ,
 Körsöm dep ıylayt baldarıñ.
 Şalongo tüştün şaldırap,
 ıylap kaldık caldırap.
 (2.2/7-10)

Buulum bir ele töşögüñ,
 Bukarı ele eşigiñ.
 Buulum bir töşök cıyıldı,
 Bukarı eşik cıyıldı.
 (3.2.1/122-125)

Samoordo bolgon çayların,
 Cannatta bolsun çaylarıñ.
 Samoorgo koygon çaynektey,
 Koş terezeñ aynektey,
 (3.2.10/117-120)

Telegeyi tegizim,
 Teñtuşumday egizim,
 Atka minse tizgindeş,
 Attan tüşsö-tizeleş,
 Köp süylösö-sabaktaş,
 Tabak tartsa-tabaktaş.
 (4.3/37-42)

Çapraz Kafiye:

Sıdırdım güldün şagını,
 Sızdadım ölüm dagını.
 Kayırdım güldün şagını,
 Kakşadım ölüm dagını.
 (1.2.2/95-98)

Suṛ corgo suudan cıgıldı,
 Suṛ buçkak cükkö cıyıldı.
 Keṛ corgo suudan cıgıldı,
 Atake, keṛ buçkak cükkö cıyıldı.
 (1.3.3/16-19)

Som kara taş bilektüü,
 Somdogon altın cüröktüü.
 Et kara töş bilektüü,
 Estüüsüngön cüröktüü.
 (2.3/92-95)

Aḱ kitebin kötörüp,
 Aḱ mektep közdöy baskanım.
 Aytılıp kaldı dastanıñ.
 Köḱ kitebin kötörüp,
 Köḱ mektep közdöy baskanım.

Körünüp turat dastanıñ.

(2.6/1-6)

Egesiz kaptır aňgırap,
Taşpolot menen Anargül,
Apasız kaptır caldırap,
Askerden kaytıp kelgiçe,
Gülcarımdan acırap.

(3.1.3/39-43)

Mani Tarzı Kafiye:

Adırmak toodo kumaydın,
Maykanı katuu buudaydın.
Arızdantıp kakşap ıylagan,
Azabı küçtüü kudaydın.

(1.3.2/13-16)

Tuuganına tuu bolgon,
Duşmanına uu bolgon.
Uuru menen kaçkınçı,
Kabarın ukxa çuu bolgon.

(3.4.1/29-32)

Çappay atım çaalıgıt,
Çakırbay dooşum karıgıt,
Armanım aytıp bolguça
Kelgen meyman zarıgıt.

(4.3/147-150)

Altından söykö burarbız,
Ayçılık cerden surarbız.
Bargan el caman dep aytsa,

Özübüz barıp turarbız.

(5.2.1/9-12)

Alganıñ Seydimkan çırkırıp,

Gülsara kızıñ zırkırıp,

Aksıdan tapkan Babacan,

Ata dep ıylayt burkurap.

(4.4/60-63)

Sarmal Kafiye:

Cekeñdi kölüm – Eşikem,

Cergelüü taım – Moldokem.

Cumuray curtuñ tiledi,

Tagdırdı cazgan şol eken,

Bakaluu kölüm – Moldokem,

Baylam taım – Eşikem. (1.4.2/5-10)

Bu ağıtta 1. mısra ile 6. mısra, 2. mısra ile 5. mısra kafiyevidir.

Redif:

İncelediğimiz ağıtlarda rediflerin kafiyelerden daha fazla kullanıldığını görülmüştür. Bu konuda Cem Dilçin, özetle; “Halk şairleri redife uyaktan daha çok önem vermişlerdir. Bütün duygu, düşünce ve benzetmeleri rediften doğar”, demektedir (2000: 80).

Ek Redifi:

Mazarluu cerge tünögön,

Baygambardan tilegen.

Tilegende bergenim,

Tiktegende körgönüm.

(1.2.3/26-29)

Adırmak toodo kumaydın,
 Maykanı katuu buudaydın.
 Arızdantıp kakşap ıylagan,
 Azabı küçtüü kudaydın.
 (1.3.2/13-16)

Kalempir menen murçtayım,
 Ustalar izdep tabalbas,
 Bolotton sokkon kurçtayım.
 Baatır balban bilektüü,
 Bala colbors cüröktüü.
 Ketkenderdin barısı
 Kayrılıp keldi kutulup,
 Atakem kaldı tutulup.
 (1.3.4/1-8)

İyri suu çıga caynagan,
 İrkitip koyun aydagan.
 Sandıkçaga caylagan,
 Sarala kulun baylagan.
 Mal kaldı kire kıştagan,
 Maral baş tuygun uştagan.
 (1.3.8/4-9)

Caynamazın caydırgan,
 Canına kitep koydurgan,
 Cañılbastan okugan.
 Samoordo bolgon çayların,
 Cannatta bolsun caylarıñ.
 Samoorgo koygon çaynektey,
 Koş terezeñ aynektey,
 (3.2.10/114-120)

Kafiye+Ek Redifi+Kelime Redifi:

Sıdırdım güldün şagını,
 Sızdadım ölüm dagını.
 Kayırdım güldün şagını,
 Kakşadım ölüm dagını.
 (1.2.2/95-98)

Kiygeniñe caraşkan.
 Altın kalam kolgo alsañ,
 Çiygeniñe caraşkan.
 (2.6/8-10)

Mingen atım gülcarım.
 Emi aytamın zar kakşap,
 Kimge datım gülcarım.
 Askerde cürüp cetpedi,
 Saga katım gülcarım.
 (3.1.3/214-218)

Argıma^{kk} at koşkon,
 Caş oyron,
 Ar cakşıga baş koşkon.
 Toburçak^{ka} at koşkon,
 (3.2.10/321-324)

Şıldıratpay taş bastı,
 Şılkıldak müyüz teke attı.
 Kıldıratpay taş bastı,
 Kılıldak müyüz teke attı.
 Kurdaşım kuru ketet dep,
 Kulcaçarın koşo attı.
 Teñtuşum kuru ketet dep,

Tekeçerin koşo attı.

(4.1/14-21)

Kafiye+Kelime Redifi:

Sur corgo suudan cıyıldı,

Sur buçkak cükkö cıyıldı.

Ker corgo suudan cıyıldı,

Atake, ker buçkak cükkö cıyıldı.

(1.3.3/16-19)

Çay kaynatsam suu boldu,

Çar darı bersek uu boldu.

Çakırsam kelbey bet aldı,

Çar tarap ıylap çuu boldu.

(1.4.1/47-50)

Sur corgo mingen suluu dep,

Sur içik kiygen cıluu dep

Sur corgo oozu tıyıldı,

Sur içik cükkö cıyıldı.

Ker corgo mingen suluu dep

Ker içik kiygen cıluu dep

Aydıñım közü öttü ele

Ker corgo oozu tıyıldı,

Ker içik cükkö cıyıldı.

(1.4.6/78-86)

Kök tuvar kaldı celbirep,

Kök üyiñ kaldı eñgirep.

Körgeñiñ kaldı kañgirep.

Ak tuvar kaldı celbirep,

Ak üyiñ kaldı eñgirep.

(2.5/47-51)

Ker corgo minip col cürgön,

Keriney tartıp kol cürgön.

Sur corgo minip col cürgön,

Surnay tartıp kol cürgön.

(3.2.10/123-126)

İncelediğimiz ağıtlarda, kafiye olmaksızın kullanılmış pek çok redif tespit edilmiştir.

Başayı cuurkan cük körkü,

Barıktuu enem üy körkü.

Keşene cuurkan cük körkü,

Kelbettüü enem üy körkü.

(1.3.1/1-4)

Enekem tabağın cuup mis kılğan,

Tamaşa menen iş kılğan.

Samoorun cuup mis kılğan,

Saramcal menen iş kılğan.

(1.3.2/1-4)

Aynektey betin tastaytıp,

Altınday tişin kaşkaytıp,

Elge-curtkars aytıp,

Barsa barıp kelem dep,

Barsam coonu ceñem dep,

Kümüştöy tişin kaşkaytıp,

Kündöy betin tastaytıp,

(2.3/12-18)

Kancarınan kan tamgan,
 Karagan kişi caltangan.
 Tizgininen kan tamgan,
 Tiktegen adam caltangan.
 (3.2.5/15-18)

Künü-tünü cügürgön
 Tülkünün kolu sögülsün.
 Tündösü bolso kaytıp kel
 Tüñülgön baldar süyünsün.
 Karañgıda cügürgön
 Karışkır kolu sögülsün.
 Karañgı bolso kaytıp kel
 Kaygırğan baldar süyünsün.
 (3.2.9/83-90)

Nakarat:

İncelediğimiz 64 ağıt metninde yer alan 4309 mısra içerisinde 315 mısra nakarat olarak kullanılmıştır. En fazla nakarat 1.4.6. numaralı ağıtta 35 mısra, 3.2.1. numaralı ağıtta 34 mısra ve 3.2.10. numaralı ağıtta 27 mısra olarak yer almaktadır.

1.4.6. MAMAT USTA

Kagılayın teñizim	(34, 48, 50, 53, 124)
Çarbağıñan çakırsam	(42, 46)
Keler beken arbağıñ?	(43, 47)
Saga bir acal bat keldi.	(74, 77)
Tapanı taşka tuurulat.	(92, 96)
Zamanam caman kuurulat.	(93, 98)
Men turam dep şaylangan.	(101, 104)
Gülü eleñ teñizim.	(110, 114)
Biyi eleñ teñizim.	(112, 116)

Kant aldı dep süyünsöm	(166, 170)
Kutulbas katuu dart algan.	(167, 171)
Mayiz kılam dediñbi?	(173, 177)
Sayil kılam dediñbi.	(175, 179)
Senden bir murun men barıp,	(183,188)
Kayran bir canıñ öttü ele,	(214, 219)
Kayran canıñ öttü ele	(222, 225)

3.2.1. KÜYÖÖSÜ ÖLGÖNDÖ KOŞKON KOŞOGU

Caş mırzam	(1, 5, 7, 11, 14, 17, 22, 27, 40, 44, 49, 54, 59, 63, 67, 78, 87, 98, 103)
Çarbagıñdan çakırıp	(21, 26)
Koşup bir alsın arbagıñ	(23, 28)
Kız algan mendey beybaktı	(48, 53)
Atakem koşkon tübölük	(70, 74)
Tübölük senden acırap	(71, 75)
Seniñ bir közüñ ötkön soñ	(130, 139)
Artıñda kalgan karabet	(133, 143)
Kün tiybes kara bagıña	(135, 140)

3.2.10. BEKBAÇA, KÖBÖN

Mendey şorduu kayda bar?	(32, 35)
Caş moldom	(53, 319, 325, 328, 331, 339, 343)
Kargaşa ölüm til alsa	(66, 72)
Caş moldom koyup meni alsa	(67, 73)
Çıkpayt belem beyişke	(68, 74)
Caş moldom kalbayt bele keyişte	(69, 75)
Bubak, bubak çaynasın	(218, 223)
Kül oyron	(237, 250, 292, 295)
Asılga anıktap duba kılğıla	(267, 269)
Artıñda kalgan az tuugan	(305, 309)

1.3.5. ATASINA KOŞKONU

Atam can! (2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26)

Boluşaarım davletim (21, 27)

1.1.1. COLÇUHANDIN ÖLGÖNÜN KET BUKANIN UGUZGANI

O ne bolot, Ayganım? (5, 9, 13, 16, 19)

2.4. MISRA BAŞI KAFİYESİ:

İncelediğimiz ağıtlardan 5.1.1. numaralı ağıt hariç hepsinde mısra başı kafiyesi kullanılmıştır. Bu konuda Naciye Yıldız, özetle, “İlk Türk şiiri örneklerinde yer alan mısra başı kafiyele, âhengi zenginleştirmek amacıyla veya bu gelenek devam ettiğ i için, üslûbu oluşturan bir dış unsur olarak sıkça kullanılmaktadır,” demektedir (1995: 41).

Oror eleñ oroktu,

Terer eleñ maşaktı.

İçer eleñ bir çara,

Ötüp kettiñ beçara.

(5.1.1/1-4)

Mısra başı kafiyesi bulunmayan bu örnekte ses zenginliğı, mısra iç i ses tekrarı ile sağ lanmıştır.

Kattaganda kan colum,

Atam can!

Karmaganda oñ kolum.

Suusaganga bulagım,

Atam can,

Susun cutaar ayagım.

Akıreti aytayın,

Atam can,

Çiyip koygon kattayım.

Çeçen ele kökürök,
 Atam can,
 Çeçer beken topurak.
 Bulbul ele kökürök,
 Atam can,
 Buzdu beken topurak.
 Bozala cumşak kün caasa,
 Atam can,
 Boz camınçu savletim.
 Boloor- bolbos söz uksam,
 Atam can,
 Boluşaarım davletim.
 Agala tuman kün caasa,
 Atam can,
 Ak camançı savletim.
 Az gana bolbos söz uksam,
 Atam can,
 Boluşaarım davletim.

(1.3.5/1-27)

Şiirde son mısra hariç bütün mısralarda mısra başı kafiyesi vardır.

Tek Ses Benzerliğine Dayalı Mısra Başı Kafiyesi:

Adırda catkan köp kiyik,
Ak nökör tiybey bölünböyt,
Ay tamga, Saruu baş koşso,
Aynektey közü cark etken,
Arstanım atam körünböyt.
Küdürdö catkan köp kiyik,
Kök nökör tiybey bölünböyt,
Kömkörö dobul baylangan,
Körkömdüü atam körünböyt.
Ay tamga, Saruu bizdin el,

Ataktap çıkpayt sizdey er,
Alıp ketti kara cer.
 (1.3.8/38-49)

Küçala bersek aş bolboy,
Kıynaldım ıylap men bozdoy.
Kıyamat ketken bir boorum,
Kantip kalam ün sozboy.
Çetindin aşın cutkanım,
Çekeñ terdep uktadıñ.
Çıdabay kaygı zarına,
Çaçımdı cazıp buzganım.
Çoyulup aytpay kereziñ,
Çın düynö sapar uzadıñ.
Çalılar ötkön calgandan,
 (1.4.1/51-61)

Karañgı kördö sen calgız,
 Caş mırzam,
Kaşıtıuu üydö men calgız.
Kızıl bir kuyruk kızıl nar,
Kıblanı karay tez ketti.
Kız algan mendey beybaktı,
 Caş mırzam,
Kıyamat caydan izdetti.
Kara kuyruk kara nar,
Kıblanı közdöy tez ketti.
Kız algan mendey beybaktı,
 Caş mırzam,
Karañgı caydan izdetti.
Kara bir çapan boyloşum,
Karañgı caylık coldoşum.

Kızıl çapan boyloşum,
 Caş mırzam,
Kıyamattık coldoşum.
 Bededegi körüngön,
Kekilik kuştun cöcösü,
 Caş mırzam,
Ker muruttun törösü.
Kıyadagı körüngön,
Kırgıyek kuştun cöcösü,
 Caş mırzam,
Kıl muruttun törösü.
 (3.2.1/43-68)

Kaşkardan ar kim keltirgen,
Kalıbınça bermetti.
Koluña kудay tuş kıldı,
Kan acım,
Kozgolbos kalıñ döölöttü.
Kokondon ar kim keltirgen,
Korgoldon katta bermetti.
Koluña kудay tuş kıldı,
Kan acım,
Kozgolbos kalıñ döölöttü.
Külökkö tumar takkansıñ,
Kürdöölüü curtka cakkansın.
 (3.2.4/1-12)

Ak kalpakçan körünsö,
Akem kelet debey cür.
Akeñ kelse basıp çık,
Akırın eşik açıp çık.
Ak eleçek körünsö,

Apam kelet debey cür.

Apañ kelse basıp çık,

Akırın eşik açıp çık.

(5.2.5/1-8)

İki Ses Benzerliğine Dayalı Mısra Başı Kafiyesi:

Kalpalar kılğan cañcalda,

Karalanıp karmalıp,

Kalkınan ketti deçü ele,

Kalganıñ kaygı ceçü ele,

Kara caak, kayçı til,

Kanatım, Tokom, amanbı?

Kalayluu tuur başınan,

Kaygıluu ölüm kasınan

Toko,

Kaçırdık calgız balañdı!

(1.1.2/18-27)

Buuruldu minip terdetken,

Bulumdu kiyip kirdetken,

Muñayba caşık adamça,

Bulbuluñ calgız Topçubay

Musapır sapar col ketken.

.....

Külgündü kiyip kirdetken,

Külüktü minip terdetken.

Kükügüñ calgız Topçubay

Kün tiybes sapar col çekken.

.....

Karadan corgo terdetken,

Kara kiş kiyip kirdetken.

Kayrılar künü barbı dep,

Kalıñ elin degdetken,
Kaygırba kalıñ el tursa,
Kanatıñ calgız Topçubay
Karañgı sapar col ketken...
 (1.1.2/50-65)

Katarlap cıygan cügünö,
Kalpalar kirgen üyünö.
Eşilmeden suu algan,
Eşenderden duba algan.
Kayırmadan suu algan,
Kalpalardan duba algan.
Bosogo bolot çiyine,
Boluştar kirgen üyünö..
Kalça bolot çiyine,
Kazılar kirgen üyünö.
 (1.4.9/44-53)

Kögörüp atkan tañdı aytam,
Kök meykin bolgon muzdu aytam.
Körkömdüü boyun caşırap,
Körünböy kalgan sizdi aytam.
Kümüştön kemer belde cok,
Küyöörüm agam elde cok.
 (2.1/5-10)

Bederdüü kaşka dulduluñ,
Beleske cetpey buuldu.
Ber tiygendey Kızır can,
Beť aldınan cıgıldı.
Torkaşka mingen dulduluñ,
Töböğö cetpey buuldu.

Tör tiygendey Kıdırcan,

Töbösünön cıgıldı.

(4.2/1-8)

Sekiz mısralık bu şiirde mısra sonu kafiyesi hiç kullanılmadığı hâlde bütün mısralarda mısra başı kafiyesi yer almaktadır.

Üç Ses Benzerliğine Dayalı Mısra Başı Kafiyesi:

Karagaydan kamçıñdı

Karat basıp sındırdı.

Karçıgaday teñizim

Kara cer alıp tındırdı.

(1.4.6/144-147)

Cetkileñ mergen ata albayt.

Ceti atañ bargan gül beyiş,

Cetken a adam kayta albayt.

Ceti atañ bargan gülbeyiş

(1.4.7/62-65)

Can coldoşum Gülayım,

Canaşıp öskön cubayım.

Canımday körgön Taşpolot,

Uulumdu kubat kılayın.

(3.1.3/271-274)

Çaynaganım may ele,

Çaypaganım çay ele.

Gülpayım közü ötkön soñ,

Çaynaganım uu boloor,

Çaykaganım suu boloor.

(3.2.2/8-12)

Cılkıçı kelet tüz menen,
Cılkılar kelet iz menen,
Cılmandap mında cürgüçö
Cıluu catsam siz menen.
 (3.2.9/99-102)

Dört Ses Benzerliğine Dayalı Mısra Başı Kafiyesi:

Surayın dep men barsam,
Suratpagan elde eken,
Surayılday cerde eken.
 (1.4.6/139-141)

Öksütkön ölüm bolboso
Öksüböyt elem men mınça.
 (1.4.7/27-28)

Beyitiñe gül önüp,
Beyişi bolgun gül boorum.
 (1.4.10/65-66)

Karayıp çıkkın örttöyüm,
Kara kulak löktöyüm.
 (2.1/74-75)

Tuuruna kayra konbogon,
Turumtay bolduñ boosu boş,
 (2.4/124-125)

Beş Ses Benzerliğine Dayalı Mısra Başı Kafiyesi:

Barsa barıp kelem dep,
Barsam coonu ceñem dep,
 (2.3/15-16)

Buuruldu minseñ beli boş,
Burulbay kettiñ kayır koş.
 (3.2.1/105-106)

Bölönöörüm deçü elem.
Bölönmök tügöl bölüngöm,
 (3.2.8/18-19)

Ciydelüü baktı çalgım cok,
Ciydesin üzüp algım cok,
 (3.2.9/138-139)

Coktop bir, coktop koyoyun,
Coktoboy kantip toktoyun.
 (3.5.1/1-2)

Altı Ses Benzerliğine Dayalı Mısra Başı Kafiyesi:

Çırbazın soyup göş kılğan,
 Sıpayı tandap dos kılğan.
Çırbazdın göşü kak boldu,
 Kayran bir canıñ öttü ele,
 Sıpayı dostor cat boldu.
 (1.4.6/211-214)

Meymanımdı gülcarım.
Meyman üçün sarp kılğan,
 (3.1.3/202-203)

Bazardın colun çañ kılğan,
 Kanday baydın koyu dep,
Bazarda sarttar dañ kılğan.
 Koylorun koçkor iyrigen,

Koçkorun bazar kiyrigen.
Bazardın colun çañ kılğan,
 (3.2.3/49-54)

Saadatım, uypalbayt ele eşigiñ.
 Küñgeydegi kulunçak,
Saadat tay bayladıñ coluñ çak.
 (3.5.1/33-35)

Yedi Ses Benzerliğine Dayalı Mısra Başı Kafiyesi:

Arkañda kalğan Stamiñ,
Arkañdan ıylap kün keçer.
 (3.1.1/47-48)

Toburçağı, aralaş.
Toburçak minip oynotkon,
 (4.1/34-35)

Kelime Hâlinde Yer Alan Mısra Başı Kafiyesi:

Sur corgo suudan cıgıldı,
Sur buçkak cükkö cıyıldı.
 Ker corgo suudan cıgıldı,
 Atake, ker buçkak cükkö cıyıldı.
Kara körpö tebetey,
 Töbösu ele atakem,
Kara tumşuk cigittin,
 Törösü ele atakem.
Kızıl körpö tebetey,
 Töbösu ele atakem.
Kızıl tumşuk cigittin,
 Törösü ele atakem.
Kara körpö tebetey,

Töbösünön ayrıldı.
Kara tumşuk cigitter,
 Törösünön ayrıldı.
Kızıl körpö tebetey,
 Töbösünön ayrıldı.
Kızıl tumşuk kurmuşu,
 Törösünön ayrıldı.
 (1.3.3/16-35)

Altoobu eleñ cıldızdın,
Atakem, artıgı eleñ kırgızdın.
 Cetöbü eleñ cıldızdın,
Atakem, cetkileñi kırgızdın.
 Segizi eleñ cıldızdın,
Atakem, seregi eleñ kırgızdın.
 Toguzu eleñ cıldızdın,
Atakem, tolugu eleñ kırgızdın.
 (1.3.3/56-63)

Altı örüktün danagin
 Mayiz kılam dediñbi?
Altı atañ bargan gül beyiş,
 Sayil kılam dediñbi.
Ceti örüktün danagin
 Mayiz kılam dediñbi.
Ceti atañ bargan gül beyiş,
 Sayil kılam dediñbi?
 (1.4.6/172-179)

Kerege tülkü ilgenim
Menin keyigenim-bilgenim.
 Karıga tülkü ilgenim

Menin kaygırganım bilgenim.

Eñkeyişte çaykanam

Menin eñsep a keler caykanam.

Buruluşta çaykanam,

Menin burulup keler caykanam

(1.4.7/45-52)

Murutuñ emi kerilip,

Bul sapardan erinip,

Bul kудaydın işin kör,

Bul sapar turgan çak kelse,

Germanga barıp kömülüp,

Sakalıñ emi kerilip.

(2.3/62-64)

3. MUHTEVA BAKIMINDAN DEĞERLENDİRME

3.1. ÖLEN KİŞİ HAKKINDA VERİLEN BİLGİLER:

3.1.1. Yaşı:

İncelediğimiz 64 ağıt içerisinde 1.2.2, 1.4.10, 2.4, 3.1.1, 3.2.5, 3.2.10 numaralı ağıtlarda ölen kişinin yaşı ile ilgili ifadeler vardır:

Cunusova Aşır 23 Caşar Balası Ölgöndö Koşkon Koşogu
Cunusova Aşır'ın 23 Yaşındaki Çocuğu Öldüğünde Söylediği Ağıdı
(1.2.2/ Başlık)

Kapıstan öldüñ Sulayka,
Otuz ceti caşıñda.
Kaygırbayt elem mınçalık,
Altımış aşıp barganda.
(1.4.10/51-54)

Ansızın öldün Sulayka,
Otuz yedi yaşında.
Kederlenmez idim o kadar,
Altmışı aşıp vardığında.

Ot algan güldöy sooluduñ,
On segizde kırdaalıñ.
(2.4/63-64)

Ateş almış çiçek gibi soldun,
On sekiz yaşında.

Calında güldöy sooluduñ,
Cıyırmada kırdaalıñ.
(2.4/71-72)

Alevde çiçek gibi soldun,
Yirmide yaşın.

Üzülgön güldöy sooluduñ.
On segiz çaştā kırdaalıñ.
Öksötüp koyup agañdı,
Ömürüñ kısa bolduñ caş,
(2.4/99-102)

Koparılmış çiçek gibi soldun.
On sekizinde yaşın.
Acı acı ağlatıp bırakıp ağabeyini,
Ömrün kısa oldu genç.

Asılga bergen ömürü, Asile verdiği ömrü,
Cıyırma beşte caşı eken. Yirmi beş imiş.
 (3.2.10/110-111)

41. Caşta ketken abışkasına arnalğan koşogu

41. Yaşında ölen ihtiyarına ithaf edilen ağıdı

(3.2.5/ Başlık)

Örneklerin bir kısmında yaş belirtilmeden, ölen kişinin genç olduğu ifade edilmektedir:

Calınday caş keziñde, Alev gibi genç yaşında,
 Coluktuñ acal kesirge. Karşılaştın ecel felaketiyle.
 (2.4/5-6)

Kelinçek Gülcar ötkön soñ, Genç gelin Gülcar öldükten sonra,
 Kermurut erge kıyın iş. Kara bıyıklı erkeğe zor iş. (3.1.1/28-29)

Akıret ketken caş moldo, Ahirete giden genç molla,
 Beyiştin colun toskonbu? Cennetin yolunu kapatmış mı?
 (3.2.10/12-13)

Top cigittin içinde Bir sürü yiğidin içinde
Caş moldom barbı karaçı? Genç mollam var mı baksana?
 (3.2.10/28-29)

3.1.2. Mesleği:

18 ağıtta ölen kişinin mesleği ve konumu ile ilgili ifadeler vardır:

Törtöbü eleñ cıldızdın, Dördü mü idin yıldızın,
Törösü eleñ kırgızdın. Beyi idin Kırgız'ın.
 (1.3.3/52-53)

Kan Solto Baytik baatırdın,
İt bakkandın özü eleñ.
 (1.3.4/17-18)

Han Solto Baytik bahadırın,
 İt terbiyecisi idin.

Çeçen ele kökürök,
 Atam can,
 Çeçer beken topurak.
 Bulbul ele kökürök,
 Atam can,
 (1.3.5/10-14)

Söz ustası idi gönülden,
 Canım babam!
 Seçer mi ki toprak?
 Bülbül idi gönülden,
 Canım babam!

Çepkeniñdin çeti altın,
Çegeesi eleñ bul kalktın.
 (1.3.6/31-32)

Senin cepkeninin kenarı altın,
 Lideri idin bu halkın.

Kan atam
 Birinçisi cıldızdın,
 Birliği ele kırgızdın.
 Ürkörü ele cıldızdın.
 Kan atam artığı ele kırgızdın.
 (1.3.7/1-5)

Han babam
 Birincisi yıldızın,
 Birliği idi Kırgız'ın.
 Ülkeri idi yıldızın.
 Han babam üstünü idi Kırgız'ın.

Bu şiirin tamamında ağıt söyleyen kişi, babasının üstün bir insan olduğunu dile getirmektedir.

Kırçın terek novdalap,
 Caş mırzam,
Kıtayga bargan soodalap.
 Kıtayga barıp ne aldıñ,
 Kız alğan beybak kiysin dep,
 Kızıldan makmal ton aldıñ.
 Kızıl bir makmal celbegey,
 Kız alğan carıñ men kaldım,

Ufak kavak yeşerip,
 Genç efendim,
 Çin'e gitmiş ticaret için.
 Çin'e gidip ne aldın?
 Kızken aldığım bahtsız, giysin deyip,
 Kızıldan kadife kürk aldın.
 Kızıl kadifeden sırta atılmış palto gibi,
 Kız olarak aldığın yârin ben kaldım,

Kıtayga tüşkön pendedey.
 Karadan terek novdalap,
 Caş mirzam,
Kazakka bargan soodalap.
 Kazakka barıp ne aldı
 Kara bet beybak kiysin dep,
 Karadan makmal ton aldıñ.
 Kara bir makmal celbegey,
 Karabet beybak men kaldım.
 Kazakka tüşkön pendedey.
 (3.2.1/77-94)

Kalpagın zerge tolturgan,
Kan aldında olturgan.
 Belbagın zerge tolturgan,
Bek aldında olturgan.
Eçkisi erkeç iyripen,
Erkegin basar kiyripen.
 Bazardın colun çañ kılğan,
 Kanday baydın koyu dep,
 Bazarda sarttar dañ kılğan.
Koylorun koçkor iyripen,
Koçkorun bazar kiyripen.
 Bazardın colun çañ kılğan,
 Kanday baydın koyu dep,
 Kokondo sarttar dañ kılğan.
 (3.2.3/43-56)

Kaşkardan ar kim keltirgen,
 Kalıbınça bermetti.
 Koluña kудay tuş kıldı,
Kan acım,

Çin'e düşen kul gibi.
 Karakavak yeşerip,
 Genç efendim,
 Kazak'a gitmiş ticaret için.
 Kazak'a gidip ne aldı?
 Talihsiz, bahtsız giysin deyip,
 Kara kadife kürk aldın.
 Kara kadifeden sırta atılmış palto gibi,
 Talihsiz, bahtsız ben kaldım,
 Kazak'a düşen kul gibi.

Kalpağını altınla doldurmuş,
 Hanın önünde oturmuş.
 Kuşağını altınla doldurmuş,
 Beyin önünde oturmuş.
 Keçisinden teke sürmüş,
 Erkeğini pazara götürmüş.
 Pazarın yolunu toz etmiş.
 Hangi zenginin koyunu diye,
 Pazarda tüccar şamata yapmış.
 Koyunlarından koç sürmüş,
 Koçunu pazara götürmüş.
 Pazarın yolunu toz etmiş.
 Hangi zenginin koyunu diye,
 Hokant'ta tüccar şamata yapmış.

Kaşkar'dan her kim getirmiş,
 Kalıbınca inciye?
 Eline Allah nasip etti,
 Han Hacım,

Kozgolbos kalıñ döölöttü.
Kokondon ar kim keltirgen,
Korgoldon katta bermetti.
(3.2.4/1-7)

Koştóp kiyip suusar börk,
Irgap turgan çağında,
Koşo bilip kolhozdu,
Cırgap turgan çağında,
Acalıñ cetip kün bütüp,
Kaldırño cerdin tagında.
Turumtay uça par taştayt,
Tuyuk cerdin aldında,
Tuygun boyuñ tan taştayt.
Ak kökürök akılduu,
Ak kökürök sögülör.
Akılñ cerge tögülör.
Keñ kökürök keñeştüü,
Keñ kökürök sögülör,
Keñeşiñ cerge tögülör.
Çeçen ele kökürök,
Emi çegip koyot topurak.
Akıl ele kökürök,
Emi alıp koyot topurak.
(3.2.5/37-55)

Kalıñ bir çoquu el bolso
Akıl bir aytçu can ele.
Bozorup turgan daraktın
Açılıp turgan gülü ele,
Akıl aytçu biy ele.
Betegesi belde öskön

Sarsılmaz büyük devleti.
Hokant'tan her kim getirmiş,
Korgol'dan kent kent inciye?

Çift çift giyip samur kalpak,
Hareket edecek çağında,
Beraber idare edip kolhozu,
Haz duyacak çağında,
Ecelin yetip gün bitip,
Kaldın mı yerin tahtında?
Doğan uça teleğini atar,
Kapalı toprağın altında,
Atmaca gibi gövden kuyruk tüyünü atar.
İyi akıllının,
Akı gider.
Akıl yere dökülür.
Geniş göğüs müşavereli,
Geniş göğüs sökülür,
Müşaveren yere dökülür.
Söz ustası idi gönülden,
Şimdi çekip aldı toprak.
Çok akıllı idi,
Şimdi aldı toprak.

Kalabalık toplanmış halk içinde
Akıl verecek bir kişi idi.
Bozarıp duran ağacın
Açılan çiçeği idi.
Akıl verecek bey idi.
Ayrık otu dağ sırtında büyümüş,

Bek uulunday teñizim.
 Kımızdıǵı kırdı öskön
 Kan uulunday teñizim.
 Bosogogo şam koygon,
Teñizim salǵan üylörü,
Boluştır kelip tañ koygon.
Eşigine şam koygon
Teñizim salǵan üylörün
Eşender kelip tan koygon.
 (3.2.9/3-17)

Taştı buzduñ talkalap,
Taşkendi bildiñ çalkalap,
 Muzdu buzduñ talkalap,
Bukardı bildiñ çalkalap.
 (3.2.10/226-229)

Küdürgö çıǵa cayladıñ,
Külbürtüp külük bayladıñ.
 Külbürtkön külük zakımbı,
 Kıyamat bizden cakinbı?
Teskeyge çıǵa cayladıñ,
Telbirtip külük bayladıñ.
 Telbirtken külük zakımbı,
 (3.3.1/15-21)

Aynektey cüzüñ carkırap,
Daanışman atam sınçı eleñ.
 (3.3.2/21-22)

Ak boz atka caraşkan,
 Altın saptuu kamçıını,

Bey oǵlu gibi arkadaşım.
 Kurt pençesi otu tepede büyümüş,
 Han oǵlu gibi arkadaşım.
 Eşiǵe lamba koymuş.
 Arkadaşımın yaptıǵı evlere,
 Nahiye müdürleri gelip hayret etmiş.
 Kapısına lamba koymuş,
 Arkadaşımın yaptıǵı evlere
 Şeyhler gelip hayret etmiş.

Taşı parçaladın ufalayıp,
 Taşkent'i idare ettin kurulup.
 Buzu tahrip ettin ufalayıp,
 Buhara'yı idare ettin kurulup.

Tepeye çıkıp yayladın,
 Toplayıp yürük at bağladın.
 Toplanan yürük at serâp mı?
 Kıyamet bizden yakın mı?
 Gölgeye çıkıp yayladın,
 Gözünü dikip yürük at bağladın.
 Göz diktiren yürük at serâp mı?

Ayna gibi yüzün parlayıp,
 İlim, irfan sahibi babam uzman idin.

Ak boz ata yakışmış,
 Altın saplı kamçıyla.

Ayıpkerler kелgende
Anıktap koygon sanktsını.
 Kök boz atka caraşkan,
 Kümüş saptuu kamçıını,
 Künökörlör kелgende,
Künügö koygon sanktsını.
 Eliñ ele Çoñ-Kemin,
 Eesiz canıñ ötüptür,
El biyleşet kimderiñ?
 Ayılıñ ele Çoñ-Kemin,
 Asıl canıñ ötüptür,
 Aktooçu bolot kimderiñ?
 (3.4.1/1-14)

Bu şiirin tamamında ölen kişinin yaptığı işler dile getirilmiştir.

Körörmön mergen çok boldu.
 Asıl mergenim,
 Toodon teke tergenim,
 (4.1/50-52)

Aynı şekilde bu şiirin tamamında Kococaş'ın avcılığı anlatılmıştır.

Akındar menen bir cürgön,
 Akındar turup ne degen?
 Ak tañday akın siz degen!
Çeçender menen bir cürgön,
 Çeçender turup ne degen?
 Belgilüü çeçen siz degen!
 (4.3/43-48)

Oroşon akın Ötö ele,
 Oñ menen solgo teñ ele.
 Arıstan akın Ötö ele,

Suçlular geldiğinde
 Tespit etmiş (suçluların) suçunu.
 Gök boz ata yakışmış,
 Gümüş saplı kamçıyla.
 Suçlular geldiğinde,
 Her gün belirlemiş (suçluların) suçunu.
 Memleketin idi Çon-Kemin,
 Sahipsiz canın gitmiştir.
 Kimlerin halkı idare eder?
 Köyün idi Çon-Kemin,
 Asıl canın gitmiştir.
 Kimlerin davaları sonuçlandırır?

Usta avcı yok oldu.
 Asıl avcım,
 Dağdan teke toplayanım.

Akınlar ile birlikte yaşamış,
 Akınlar durup ne demiş?
 Aydınlık tan gibi akın siz demiş.
 Çeçenler ile birlikte yaşamış,
 Çeçenler durup ne demiş?
 Meşhur çeçen siz demiş.

Mükemmel akın Ötö idi,
 Sağda solda denk idi.
 Arslan akın Ötö idi,

Agılğan ırdın keni ele!
(4.3/57-60)

Argımakka cem bergen,
Ar akınga dem bergen.
Toburçakka cem bergen,
Top akınga dem bergen.
(4.3/67-70)

Kara caak kaykı til,
Kayran ustat buudanım.
Karısañ da bel eleñ,
Katarımda turbadıñ.
Kalkıñ ır, küüsüz kaldı dep,
Kañırık tütöp ıyladım.
(4.4/1-6)

Akınınan ayrılıp,
Arım, Suusamır tör ıylayt.
(4.4/17-18)

Küküktöy tiliñ bar ele,
Kürmölböy kaldı Toktogul.
Kümüşkö bergis sözdörüñ,
İrgelbey kaldı Toktogul.
(4.4/29-32)

Elinen ketken bulbuldu,
Eskerip Korgol kakşadı.
(4.4/76-77)

Coşkulu şiirin kaynağı idi.

Argımağa yem vermiş,
Her akına ilham vermiş.
Toburçağa yem vermiş,
Pek çok akına ilham vermiş.

Söz ustası işlek dilli,
Zavallı üstat bahadırım.
Yaşlansan da umut idin,
Yanımda durmadın.
Halkın şiirsiz, ezgisiz kaldı deyip,
Şaşırap ağladım.

Akınından ayrılıp,
Arım, Suusamır, dört köşesi ağlıyor...

Guguk kuşu gibi dilin var idi.
Dönmeden kaldı Toktogul.
Gümüş kazandırmış sözlerin,
İyisini seçmeden kaldı Toktogul.

Memleketinden giden bülbülü,
Hatırlayıp Korgol ağladı.

3.1.3. Huy-Karakter Özellikleri:

İncelediğimiz 64 ağıttan 21'inde, huy-karakter özellikleri görülmektedir:

<u>Aybattuu</u> cürök balbanday,	Cesur yürekli pehlivan gibi,
Baatırımdan ayrıldım.	Bahadırımdan ayrıldım.
(1.2.1/11-12)	

Balanı bağıp östürgön,	Balaya bakıp, onu büyüten,
<u>Erkeletip</u> köküldön.	Nazlandırıp kâküllendiren,
<u>Akıl aytıp</u> uruşup,	Yol gösterip mücadele edip,
Andan kiyin öküngön.	Sonra pişman olan,
Dastorkonun tolturgan,	Sofra bezini dolduran,
<u>Tamaşa</u> menen olturgan.	Neşe ile oturan,
<u>Booruker</u> enem ölböy kal,	Merhametli anam ölme!
(1.3.1/5-11)	

Bal tatıgan <u>şirin söz</u> ,	Bal gibi tatlı söz,
Anı kimden kütöbüz.	Onu kimden bekleriz.
(1.3.2/11-12)	

İskegin iye baylangan,	Cımbızını yanında bulunduran,
İş ele dese şaylangan.	İş deyince hazır olan,
Oymogun iye baylangan,	Yüksüğünü yanında bulunduran,
Oyuu dese şaylangan.	Desen deyince hazır olan.
Alma berip soorotkon,	Elma verip teselli etmiş,
Örük berip oygotkon.	Erik verip eğlendirmiş.
Ayda kelse konogun,	Her ay gelse misafiri,
Ak çatır tigip cönötkön.	Beyaz çadır dikip yollamış.
(1.3.2/27-34)	

Yukarıdaki örnekte, ölen kişinin çalışkanlığı, misafirperverliği üzerinde durulmuştur.

Eköbü eleñ cıldızdın,
Ereni eleñ kırgızdın.
 Üçöbü eleñ cıldızdın,
 Ülkönü eleñ kırgızdın.
 Törtöbü eleñ cıldızdın,
 Törösü eleñ kırgızdın.
 Beşöbü eleñ cıldızdın,
Bereni eleñ kırgızdın.
 Altoobu eleñ cıldızdın,
 Atakem, artıgı eleñ kırgızdın.
 Cetöbü eleñ cıldızdın,
 Atakem, cetkileñi kırgızdın.
 Segizi eleñ cıldızdın,
 Atakem, seregi eleñ kırgızdın.
 Toguzu eleñ cıldızdın,
 Atakem, tolugu eleñ kırgızdın.
 (1.3.3/48-63)

İkisi mi idin yıldızın,
 Kahramanı idin Kırgız'ın.
 Üçü mü idin yıldızın,
 Büyüğü idin Kırgız'ın.
 Dördü mü idin yıldızın,
 Beyi idin Kırgız'ın.
 Beşi mi idin yıldızın,
 Bahadırı idin Kırgız'ın.
 Altısı mı idin yıldızın,
 Babacığım, üstünü idin Kırgız'ın.
 Yedisi idin yıldızın,
 Babacığım, mükemmeli idin Kırgız'ın.
 Sekizi idin yıldızın,
 Babacığım, basiretlisi idin Kırgız'ın.
 Dokuzu idin yıldızın,
 Babacığım, bilgisi idin Kırgız'ın.

Yukarıdaki örnekte, babasının cesur, bahadır, basiretli, bilgili bir kişi olduğu söylenmektedir.

Ayda, cılda men barsam,
 Atımdı alıp baylatkan,
 Aldıma töşök şaylatkan.
 Apam cıktı bildirbey,
 Kamçımdı alıp törgö ilgen,
 Kadirımdı zor bilgen.
 Bala mırza bazarım,
 Barganda köñül açarım.
 Körköm mırza bazarım,
 Körgöndö köñül açarım.
 Ayda, cılda men barsam,
 Ak barañ mılık şark etken,

Ayda, yılda ben gitsem,
 Atımı alıp bağlatmış,
 Altıma döşek serdirmiş.
 Anamın yokluğunu bildirmeden,
 Kamçımı alıp başköşeye asmış.
 Kadrimi iyi bilmiş.
 Bala efendi pazarım,
 Gittiğimde gönlümü rahatlatanım.
 Güzel efendi pazarım,
 Gördüğümde gönlümü rahatlatanım.
 Ayda, yılda ben gitsem,
 Beyaz pistonlu tüfek patlamış.

Aldımdan ıgıp cark etken.
 Künölük cerden men barsam,
 Kök barañ mılık şark etken.
 Küzarım ecem keldi dep,
 Külüp ıgıp cark etken.
 Küzarım ecem keldi dep,
 Kolun berip körüşkön,
 Köñüldö dartın bölüşkön.
 Aydayım ecem keldi dep,
 Arbalaşıp körüşkön,
 Armanın aytıp bölüşkön.
 (1.4.3/16-38)

Önümden çıkıp birdebire parlamış.
 Bir günlük mesafeden ben gitsem,
 Gök pistonlu tüfek patlamış.
 Gül bahçem ablam geldi diye,
 Gülüp çıkıp ansızın belirmiş.
 Gül bahçem ablam geldi diye,
 El sıkışıp görüşmüş,
 Gönlündeki derdini paylaşmış.
 Ay gibi güzel ablam geldi diye,
 Fısıldaşıp görüşmüş,
 Arzusunu söyleyip paylaşmış.

Şiirin genelinde ölen kişinin misafirperverliği, güler yüzlülüğü belirtilmiştir.

Top cakşıga baş koşkon,
 Tolup catkan at ozgon,
 Top cakşıdan başı ozgon.
 Argımakka at koşkon,
 Ar cakşıga baş koşkon,
 Argıaktan atı ozgon,
 Ar cakşıdan başı ozgon.
 (1.4.6/1-7)

Pek çok iyiye yardım etmiş,
 Olgunlaşan at öne geçmiş.
 Pek çok iyiyi geride bırakmış.
 Asil atla yarışmış,
 Her iyiye yardım etmiş.
 Argımağı, atı geçmiş,
 Her iyiyi kendi geçmiş.

Ölen kişinin iyiliğı, yardımseverliği belirtilmiştir.

Altından kamar baylangan,
 Aylında katuu iş bolso
 Men turam dep şaylangan.
 Kümüştön kamar baylangan,
 Kalkında katuu iş bolso

Altından kemer bağlamış,
 Köyünde çok iş olsa,
 Ben çalışırım diye seçilmiş.
 Gümüştön kemer bağlamış,
 Halkında çok iş olsa,

Men turam dep şaylangan.
(1.4.6/99-104)

Ben çalışırım diye seçilmiş.

Ölen kişinin çalışkanlığı belirtilmiştir.

Kişinin köönün oorutpas,
Kiçi peyil kerbenim.
Adamdın köönün oorutpas,
Andaşaluu kerbenim.
Balanın köönün oorutpas,
Parasattuu kerbenim.
Kelindin köönün oorutpas,
Keleşelüü kerbenim.
Can ecem kirgen üylörü,
Tuurduğu manat üy bolgon.
Tuup bakkan baldarı,
Tuu kötörböy biy bolgon.
Can ecem kirgen üylörü,
Cabagı manat üy bolgon.
Can ecem bakkan baldarı,
Cardıga tiybey biy bolgon.
Egizdep cıygan cügünö,
Eşender kirgen üyünö,
Katarlap cıygan cügünö,
Kalpalar kirgen üyünö.
Eşilmeden suu algan,
Eşenderden duba algan.
Kayırmadan suu algan,
Kalpalardan duba algan.
Bosogo bolot çiyine,
Boluştıar kirgen üyünö..
Kalça bolot çiyine,

Kişinin gönlünü incitmez,
Nezaketli kervanım.
İnsanın gönlünü incitmez,
Anlayışlı kervanım.
Balanın gönlünü incitmez,
Ferasetli kervanım.
Gelinin gönlünü incitmez,
Anlayışlı kervanım.
Can ablamın girdiği evleri,
Tuurduğu kırmızı çuha ev olmuş.
Dünyaya getirip baktığı balaları,
Tuğ kaldırmadan bey olmuş.
Can ablamın girdiği evleri,
Örtüsü kırmızı çuha ev olmuş.
Can ablamın büyüttüğü balaları,
Fakirlik görmeden bey olmuş.
Yükseltip yığdığı yüküne,
Şeyhler girmiş evine.
Dizip yığdığı malına,
Müritler girmiş evine.
Kımıldatmadan su almış,
Şeyhlerden dua almış.
Kanaldan su almış,
Müritlerden dua almış.
Eşik olur hasırına,
Nahiye müdürleri girmiş evine.
Küçük halı olur hasırına,

Kazılar kirgen üyünö.

Kadılar girmiş evine.

(1.4.9/26-53)

Örnekte, ölen kişinin nezaketli, anlayışlı, ferasetli, çalışkan olduğu; çocuklarını iyi yetiştirip bey yaptığı, çocuklarına fakirlik yaşatmadığı dile getirilmiştir.

Uşak-ayın bilbegen,

Dedikodu bilmeyen,

Momun eleñ gül boorum.

Mümin idin çiçek kardeşim.

(1.4.10/37-38)

Colborstoy boyuñ tartılğan,
Conuñda çarçi artılğan.

Kaplan gibi olgunlaşmışsın,
Omurgana kuşak sarılmış.

Conuñda çarçiñ alış çok,
Coobantip kettiñ körüş çok.

Sırtından kuşağının alındığı yok,
Yabancılaşıp gittin, görüş yok.

Irgayday boyuñ tartılğan,
İyniñde çarçi artılğan.

Kuş kirazı gibi olgunlaşmışsın,
Omzuna kuşak sarılmış.

(1.2.2/18-23)

Ölen kişinin fizikî olgunluğu belirtilmiştir.

Kancıgañ uzun tilladan,

Terkin uzun altından,

Kadırluu eleñ kıyladan.

Muhterem idin oldukça çağımdan.

Üzöngüñ uzun tilladan,

Üzengin uzun altından,

Urmattuu eleñ kıyladan.

Hürmetli idin çağımdan.

Kancıgañ tilla bölünböyt,

Terkinden altın ayrılmaz,

Kalıñgo eldin içinde,

Kalabalık halkın içinde,

Kadırluu agam körünböyt.

Muhterem ağabeyim görünmez.

Üzöngüñ tilla bölünböyt,

Üzenginden altın ayrılmaz,

Uruuloo eldin içinde,

Soylu halkın içinde,

Urmattuu agam körünböyt.

Hürmetli ağabeyim görünmez.

Tekeden çılbr süyrötkön,

Tekeden çılbr sürükletmiş,

Telgüröñ minip üyrötkön.

Erkek geyiğe binip alıştırmış.

Bugudan çılbr süyrötkön,

Erkek geyikten çılbr sürükletmiş,

Buuruldu minip üyrötkön.
 Corgosu coldu talaşkan,
Coruğu elge caraşkan.
 Külüğü coldu talaşkan,
Kılığı elge caraşkan.
 (2.1/21-38)

Ölen kişinin muhterem, hürmetli oluşu belirtilmiştir.

Urmatıñ menen cakkanım.
 Kızımdı sılap bakkanım,
Kızmatı maga cakkanım.
 Orozgerdin doorun,
 Oylonup cürüp tapkanım.
 Keşteni tikken çeberim,
 Köñülün işke bererim.
 Kapalık tüşsö başıma,
Keyitpey köönüm surarım,
 Kayda eken menin buragım.
 Buralıp atım baylarım,
Üy kızmatın caylarım.
Üzülböy çayı kaynarım,
Teñtuştarım kelgende,
Kubanıp turçu caydarım,
 Kamçımdı törgö ilerim,
Kadıımdı bilerim.
Barı-coktu bilgizbey,
Camandık sözün tiygizbey,
Cañırğan ayday cürörüm,
Carkırap oynop külörüm,
Canıma cakkan önörüñ.
 Esil menin gülcarım,

Karışık kır ata binip alıştırılmış.
 Yorgası yolda dalaşmış,
 Hareketi memlekete yakışmış.
 Külüğü yolda dalaşmış,
 Ahlâkı memlekete yakışmış.

Hürmetinden memnun olduğum.
 Kızımı okşayıp bakanım,
 Hizmetiyle hoşuma gidenim.
 Orozger'in devrini,
 Düşünüp bulanım.
 Oya yapan eli uz kadınım.
 Gönlünü işe verenim.
 Tasa düşse başıma,
 Üzmeden gönlümü idare ederim.
 Nerede imiş benim yürük atım?
 Burup atımı bağlayanım,
 Ev hizmetini yerine getirenim,
 Aralıksız çayı kaynayanım,
 Arkadaşlarım gelince
 Sevinen güzel huylum.
 Kamçıımı başköşeye takanım,
 Kadrimi bilenim.
 Varı yoğu bildirmeden,
 Kötü söz etmeden,
 Parlak ay gibi hizmet edenim.
 Parlayıp oynayıp gülünim,
 Hoşuma gitmiş hünerin.
 Benim garip gül yârim,

Ene-atam koşkon dilbarım.

Ana babamı birleştiren dilberim.

(3.1.3/12-35)

Ölen kişinin hürmetli, çalışkan, misafirperver, iyi huylu, ara bulucu, akıl danışılacak kişi olduğu belirtilmiştir.

Özüñ artık can eleñ,

Kendin üstün can idin,

Taza porum gülcarım.

Temiz, zarif gül yârim.

Canagı dep süylögön,

Benim “o” diye söylediğim,

Şirin sözüñ gülcarım.

Hoş sözün gül yârim.

(3.1.3/133-136)

Ak üyümdü çaypaltpas ,

Ak evimi sallamaz,

Kutum eleñ gülcarım.

Ruhum idin gül yârim.

Kadırlaşıp teñ öskön,

Birbirimizi sayıp beraber büyümüş,

Kişim eleñ gülcarım.

Kişim idin gül yârim.

Caydarı koydun cününön,

Yazları koyunun yününden,

Kilem kılğan gülcarım.

Kilim dokuyan gül yârim.

Cayın-kışın üyümdü,

Yazın kışın evimi,

Şilen kılğan gülcarım.

Şölene çeviren gül yârim.

Bulgarıdan terligim,

İşlenmiş deriden terliğimi,

Murun pıçkan gülcarım.

Çok evvelden biçen gül yârim.

Buralıp üydön men kelsem,

Dönüp evden ben gelsem,

Murun çıkkan gülcarım.

İlkin çıkan gül yârim.

Kök kiyizden törligim,

Gök keçeden terliğimi,

Murun pıçkan gülcarım,

Çok evvelden biçen gül yârim.

Köykölüp üydön men kelsem,

Kımıldanıp evden ben gelsem,

Murun çıkkan gülcarım.

İlkin çıkan gül yârim.

Töşögümdü dört büktöp,

Yatağımı dört kat,

Törgö salgan gülcarım,

Başköşeye seren gül yârim,

Açuulansam süylöşüp,

Öfkelensem sohbet edip,

Canga salgan gülcarım.

Sakinleştiren gül yârim.

Cansarını saymalap,

Cenazeyi nakışlarla bezeyip,

Manat kılğan gülcarım.
 İçe turgan çayimdi,
 Nabat kılğan gülcarım.
 Kiye turgan tonumdu,
 Kabat kılğan gülcarım.
 Tutkan üyün kızıtıp,
 Abat kılğan gülcarım.
 Kalpagımdın çetini,
 Çıraz kılğan gülcarım.
 Çepken bıçsa dalima,
 İras kılğan gülcarım.
 İçigimdin çekesin,
 Bara kılğan gülcarım.
 Meyman kelse üyügö,
 Çayı tayar gülcarım.
 Dastorkondo casaluu,
 Nanı tayar gülcarım.
 Kamdigi cok meymanga,
 Baari tayar gülcarım.
 Teñ kurbum esen kelse dep,
 Tilek kılğan gülcarım.
 Katar cügün törüdö,
 Paymant kılğan gülcarım.
 Men askerge ketkende,
 Kayrat kılğan gülcarım.
 Koş panızduu çiragin,
 Taza cakkan gülcarım.
 Taşpolottu cetiltip,
 Taza bakkan gülcarım.
 Anargüldün çaçıga,
 Tumar takkan gülcarım.
 Baskanıñda ön cok,

Kırmızı çuha yapan gül yârim.
 İçeceğim çayımı,
 Şeker eden gül yârim.
 Giyeceğim kürkümü,
 Kat kat eden gül yârim.
 Soğumuş evini ısıtıp,
 Mamur eden gül yârim.
 Kalpağımın kenarını,
 Kıvıran gül yârim.
 Cepken dikse sırtıma,
 Uygun yapan gül yârim.
 Kürkümün yakasını,
 Kanatlı yapan gül yârim.
 Misafir gelse evine,
 Çayı hazır gül yârim.
 Sofrada yapılı,
 Ekmeği hazır gül yârim.
 Eksiği yoktur misafire,
 Her şeyi hazır gül yârim.
 Kocam sağ gelse deyip,
 Dilek dileyen gül yârim.
 Sıra sıra yükleri köşede,
 Düzgün duran gül yârim.
 Ben askere gidince,
 Gayret eden gül yârim.
 Çift fanuslu kandilini,
 Temiz yakan gül yârim.
 Taşpolot'u yetiştirip,
 Güzel bakan gül yârim.
 Anargül'ün saçına,
 Muska takan gül yârim.
 Bastığında kusur yok,

Cerge cakkan gülcarım.
 Meyman üçün astaydil,
 Elge cakkan gülcarım.
 İntimakka kirgizgen,
 Tuuganımdı gülcarım.
 Kursant kılğan üydögü,
 Meymanımdı gülcarım.
 Meyman üçün sarp kılğan,
 Cıyganımdı gülcarım.
 Carkıratıp törgö ilgen,
 Aynegimdi gülcarım.
 Kirdetpesten karmagan,
 Çaynegimdi gülcarım.
 Özün menen ötkördüm,
 Caştıgımdı gülcarım.
 Erkeletip taratkan,
 Mastıgımdı gülcarım.
 Koluñ menen cem cegen,
 Mingen atım gülcarım.
 Emi aytamın zar kakşap,
 Kimge datım gülcarım.

(3.1.3/143-216)

Ölen kişinin çalışkanlığı, misafirperverliği, kocasına karşı hürmetli oluşu, çocuklarına iyi baktığı belirtilmiştir.

Külökkö tumar takkansın,
 Kürdöölüü curtka cakkansın.
Piyadaga at berip,
 Bir dalayga cakkansın.
 Argımağtı bakkansın,
Aç arıkka mal berip,

Yere yakışan gül yârim.
 Misafir için candan,
 Halka hoş gelen gül yârim.
 İttifaka sokan,
 Kardeşimi gül yârim.
 Memnun etmiş evdeki,
 Misafirimi gül yârim.
 Misafir için sarfetmiş,
 Biriktirdiğimi gül yârim.
 Parlatıp baş köşeye asmış,
 Aynamı gül yârim.
 Kirletmeden tutmuş,
 Çaydanlığını gül yârim.
 Seninle geçirdim,
 Gençliğimi gül yârim.
 Nazlandırıp dağıtmış,
 Sarhoşluğumu gül yârim.
 Elinden yem yemiş,
 Bindiğim atım gül yârim.
 Şimdi söyleyeyim acı acı ağlayıp,
 Kime feryadımı gül yârim?

Yürük ata muska takmışsın,
 Çetin işlerde yurda faydalı olmuşsun.
 Piyadeye at verip,
 Bir çoğuna faydalı olmuşsun.
 Argımağı terbiye etmişsin,
 Aça, fakire mal verip,

Ar ubakta bakkansıñ.

Her vakit bakmışsın.

(3.2.4/11-17)

Ölen kişinin cömert, vatansever olduğu belirtilmiştir.

Attiñ cigit, tügöyüm,
Asta ele süylöp muñayıp,
Adamdın köönün oorutpas.
Corgonu minse coorutpas,
Cogotkon menin tügöyüm,
Cılmaya külüp muñayıp,
Kişinin köönün oorutpas.
(3.2.9/120-126)

Yazık ki yiğit eşim,
İhtiyatlıca söyleyerek üzüp,
İnsanın gönlünü acıtmaz.
Yorgaya binse yağır etmez.
Kaybettiğim eşim,
Bıyık altından gülüp üzüp,
Kişinin gönlünü acıtmaz.

Keçti biyik ala bel,
Keñeşmen Ormon kayran er.
(3.3.1/44-45)

Geçti yüksek ala dağ geçidini,
Danışman Ormon zavallı yiğit.

Caman menen cakşını,
Acıratıp bilçi eleñ.
Aynektey cüzüñ carkırap,
Daanışman atam sınçı eleñ.
İnimdin calgız kızı dep,
Meerban ata küyçü eleñ.
Eşıktin oozun bekitken,
Polot kalit kulp eleñ.
İniñe biröo süylösö,
Kattık silkip turçu eleñ.
İniñe kara börk eleñ,
Uyuşkan eldin körkü eleñ.
Moldo Cusup uuruga,

Kötü ile iyiyi,
Ayırıp idare ediyordun.
Ayna gibi yüzün parlayıp,
İlim, irfan sahibi babam uzman idin.
Kardeşimin biricik kızı deyip,
Babacan, şefkatli idin.
Kapının ağzını sağlamlaştıran,
Çelikten kilit idin.
Kardeşine birisi söz söylese,
Sert şekilde silkeler idin.
Kardeşine kara kalpak idin.
Birleşen halkın güzelliği idin.
Molla Cusup hırsıza,

Muruntan kaday öç eleñ?

Eskiden beri intikam idin.

(3.3.2/19-32)

Ölen kişinin ilim, irfan sahibi, babacan, şefkatli, kardeşine güvence olduğu üzerinde durulmuştur.

Kapşıtka tülkü ilgenim,

Kaygırganım bilgenim.

Eşikke tülkü ilgenim,

Eleñdep kirsem bilgenim.

(3.5.1/10-13)

Kapşıta tilki asanım,

Kederlendiğimi bilenim.

Kapıya tilki asanım,

Korkarak bakınıp girdiğimi bilenim.

Saadatım, moyununa sır takkan, Saadat'ım boynuna sim takmış,

Ayımım, ortoguna sın takkan.

Hanımım, dostunu tenkit etmiş.

Çaçpagına sır takkan,

Saç bağına sim takmış,

Teñtuşuna sın takkan.

Yaşıtını tenkit etmiş.

İş kılbağan camandı,

İş yapmayan kötüyü,

Eegi menen tap kılğan.

Çenesiyle pişman etmiş.

Kayran Saadat armanım,

Sevgili Saadat derdim,

Kaday bir senden ayrıldım,

Nasıl senden ayrıldım?

Kanatıman kayrıldım.

Kanadımdan ayrıldım.

Eşikke çıksam boyloşkon,

Kapıya çıksam boy ölçüşmüş,

Üygö kirsem oynışkon.

Eve girsem oynaşmış.

Eşikke çıksam teñeşken,

Kapıya çıksam boy ölçüşmüş,

Kayran Saadat ayımım,

Zavallı Saadat hanımım,

Üygö kirsem keñeşken,

Eve girsem danışmış.

Anday-mınday kep aytsam,

Öyle böyle laf söylesem,

Kebi menen keçirgen.

Sözü affetmiş.

(3.5.1/66-81)

Kasiyeti artık can eleñ,

Haysiyeti fazla kişi idin,

Kaday biz cerge kömöbüz.

Nasıl biz toprağa gömeceğiz?

(4.4/13-14)

Kaşkayıp katuu külbögön,
Karaözgöy sözgö cürbögön
 Kayıp bolduñ can boorum
 Kapilet calgan düynödön.
Açılıp katuu külbögön
Aldoo sözgö cürbögön
 Armanda kettiñ bir boorum
 Amanat calgan düynödön.
 (4.6/33-40)

Sırıtıp, gülmeyen,
 Yalan dolan sözle hareket etmeyen,
 Kayboldun can kardeşim
 Fâni yalan dünyadan.
 Açılıp gülmeyen,
 Aldatma sözle hareket etmeyen,
 Dert içinde gittin kardeşim,
 Emanet yalan dünyadan.

Kaymana cürüp sır bilgen,
 Inagım sendey kız kayda?
 Tumşugun silkpey suu içken,
 Turunaday kuş kayda?
 Top içinde sır bilgen,
 Inagım sendey kız kayda?
 (5.2.1/15-20)

El arasında yaşayıp sır saklayan,
 Dostum senin gibi kız nerede?
 Gagasını silkmeden su içen,
 Turna gibi kuş nerede?
 Topluluk içinde sır saklayan,
 Dostum senin gibi kız nerede?

3.1.4. Fizikî Özellikleri:

Corugu sonun başkaça,
 Colborsumdan ayrıldım.
 (1.2.1/1-2)
 mısralarında yürüyüş;

Yürüyüşü başka türlü güzel,
 Kaplanımdan ayrıldım.

Cıtı cıpar cıttalğan,
 Atırımdan ayrıldım.
 (1.2.1/9-10)
 mısralarında güzel koku;

Kokusu misk gibi,
 Itırımdan ayrıldım.

Oymoktoy oozuñ cabılbay.

Küçücük ağzın kapanmadan,

Tobumdan kettiñ tabılbay.

(1.2.3/13-14)

mısralarında ağzının küçüklüğü, dolayısıyla güzellikle ilgili bir değer;

Hanemden gittin bulunmadan.

Ak cibekten casalğan,

Olpok eleñ Kerimbay.

Ay tiygendey carkırap,

Çolpon eleñ Kerimbay.

Kök cibekten casalğan,

Olpok eleñ Kerimbay.

Kün tiygendey carkırap,

Çolpon eleñ Kerimbay.

(1.2.3/53-60)

mısralarında yumuşak huylı olması;

Ak ipekten yapılan,

Yumuşak idin Kerimbay.

Ay ışığı vurmuş gibi parlayan,

Çoban yıldızı idin Kerimbay.

Gök ipekten yapılan,

Yumuşak idin Kerimbay.

Gün ışığı vurmuş gibi parlayan,

Çoban yıldızı idin Kerimbay.

Keşene cuurkan cük körkü,

Kelbettüü enem üy körkü.

(1.3.1/3-4)

Cer tagıdan körböymün,

Sunalğan taza boyuñdu.

(3.1.1/263-264)

ve

Ugunun uçu bermettüü,

Urgaaçıdan kelbettüü.

Çaçpagıñ uçu bermettüü,

San katından kelbettüü.

(1.3.2/5-8)

mısralarında endamlı olması;

Atlas yorgan yükün güzelliği,

Endamlı anam evin güzelliği.

Yeryüzünde görmüyorum,

Endamlı olan genç gövdeni.

Ugunun ucu sedefli,

Kadından endamlı.

Saçığının ucu sedefli,

Sayısız kadından endamlı.

Kara çaar colborstun

Tişin alğan atakem.

Kazak menen kırgızdın,

Siyah benekli kaplanın

Dişini söken babacığım.

Kazak ile Kırgız'ın,

Üşün algan atakem.
Kızıl çaar colborstun,
Tişin algan atakem.
Kalmak menen kırgızdın,
Üşün algan atakem.

(1.3.3/1-8)

ve

Kalempir menen murçtayım,
Ustalar izdep tabalbas,
Bolotton sokkon kurçtayım.
Baatır balban bilektüü,
Bala colbors cüröktüü.

(1.3.4/1-5)

mısralarında güç ve kuvvet;

Şuurunu alan babacığım.
Kızıl benekli kaplanın,
Dişini söken babacığım.
Kalmuk ile Kırgız'ın,
Şuurunu alan babacığım.

Kırmızı biber ile kara biber gibiyim,
Ustalar arayıp bulamaz.
Pulattan dövülmüş çelik gibiyim.
Bahadır pehlivan bilekli,
Bala kaplan yürekli.

Sapsaldap sakal taragan,
Sarı altın taspa sanagan.
Sardar törö atama,
Sarttar közün karagan.
Kuçaktap sakal taragan,
Kımbat baa taspa sanagan.
Kırdal törö atama,
Kırgızdar közün karagan.
Başçılıktın işine
Bala ekende caragan.
Kazgaldak moynun kayırigan,
Handan cemin ayırigan.
Bezbeldek moynun kayırigan,

(1.3.6/39-51)

mısralarında sakal ve boyun;

Tutup sakal taramış,
Sarı altın kayış düşünmüş.
Serdar bey babamın,
Sartlar gözüne bakmış.
Kucaklayıp sakal taramış,
Kıymetli pahalı kayış düşünmüş.
Münasip, bey babama,
Kırgızlar ona tabi olmuş.
Liderlik işine
Çocuk iken münasipmiş.
Ördek boynunu çevirmiş,
Handan yiyeceğini çekip almış.
Bezbeldek boynunu çevirmiş,

Tuş-tuşuñdan karasam
 Turumtay sınıñ bar ele
 Tuygun bir canıñ öttü ele
 Turumtay sınıñ cogoldu,
 (1.4.6/126-129)
 mısralarında vücut yapısı;

Ne yandan baksam
 Doğan gibi vücudun var idi.
 Beyaz atmaca gibi canın geçmişti.
 Doğan gibi vücudun yok oldu.

Çılbrıñ uçun at bastı
 Çınarday boyuñ dat bastı.
 Kamçıñdın uçun at bastı,
 Kabilet boyuñ dat bastı
 (1.4.6/152-155)
 mısralarında boy-bos;

Çılbrının ucuna at bastı,
 Çınar gibi boyun paslandı.
 Kamçının ucuna at bastı,
 Fani boyun paslandı.

Murutuñ emi kerilip,
 Bul sapardan erinip,
 Bul kудaydın işin kör,
 Bul sapar turgan çak kelse,
 Germanga barıp kömülüp,
 Sakalıñ emi kerilip.
 Zar saparga erinip,
 Zar sanay turgan çak kelse,
 Zap kудaydın işin kör,
 (2.3/61-69)
 mısralarında sakal ve bıyık;

Bıyığın şimdi gerilip,
 Bu seferden üşenip,
 Bu Allah'ın işini gör.
 Bu seferin zamanı geldiğinde,
 Alman'a gidip gömülüp
 Sakalın şimdi gerilmiş.
 Ağlama seferine üşenip,
 Dert düşünecek zaman gelse,
 Yüce Allah'ın işini gör.

Som kara taş bilektüü,
 Somdogon altın cüröktüü.
 Et kara töş bilektüü,
 Estüüsüngön cüröktüü.
 (2.3/92-95)
 mısralarında kuvvet;

Sağlam kara taş bilekli,
 Kalıp yapan altın yürekli.
 Kara döş eti gibi bilekli,
 Anlayışlı yürekli.

Cerge kılkan bolgondur,
Kara çaçıñ gülcarım.
Cıdıp köçüp tüşkondür,
Kalem kaşıñ gülcarım.
(3.1.3/121-124)

mısralarında saç ve kaş, yani güzellik;

Yerde kılçık olmuştur,
Kara saçın gül yârim.
Dökülüp düşmüştür,
Kalem kaşın gül yârim.

Kızıl toonun kırçası,
Caş mırzam,
Kıl muruttun mırzası.
(3.2.1/16-18)

ve

Caş mırzam,
Ker muruttun törösü.
Kıyadagı körüngön,
Kırgıyek kuştun cöcösü,
Caş mırzam,
Kıl muruttun törösü.
(3.2.1/63-68)

Ker corgo oozun idergen,
Ker murutun imergen.
Keñ cıyındın içinde,
Keñeşin cazbay çirengen.
Sar corgo oozun idergen,
Sar murutun imergen.
(3.2.5/19-24)

mısralarında bıyıkları;

Kızıl dağın sırtı,
Genç efendim,
İnce bıyıklıların efendisi.

Genç efendim,
Siyah bıyıklıların efendisi.
Yamaçta görünen,
Genç atmacanın yavrusu.
Genç efendim,
İnce bıyıklıların efendisi.

Koyu doru yorga ağzını eğdirmiş,
Siyah bıyığını burmuş.
Geniş kalabalığın içinde,
Müşaveresini yaymadan övünmüş.
Sarı yorga ağzını eğdirmiş,
Sarı bıyığını burmuş.

Saymaluu kalpak, sarı şım,
Sanaalaş sizden acırap,
Sargayıp üydö kalışım.
Bulgarı kalpak, sarı şım,

Nakışlı kalpaklı, sarı şalvarlı,
Fikir ortağım, sizden ayrılıp,
Sarı evde kalışım.
Deri kalpaklı, sarı şalvarlı,

Mustayıp sizden acırap,
Muñkanıp üydö kalışım.

(3.2.1/116-121)

mısralarında kılık-kıyafeti;

Hasret çekip sizden ayrılıp,
Tasalanıp evde kalışım.

Ak terek başı boyluu,
Akimden çıkkın oyluu.
Kök terek başı boyluu,
Körkömdön çıkkın oyluu.
Ak nootu kiydiñ ceñi çok,
Akimden sizdin kemiñ çok.
Kök nootu kiydiñ ceñi çok,
Körkömdö sizdin kemiñ çok.
Karanı kiydiñ kaykalap,
Kalmaktı ceñdiñ talkalap.
Kızıldı kiydiñ kaykalap,
Kırgızdı ceñdiñ talkalap.

(3.3.1/1-12)

mısralarında boy-bos ve giyim;

Ak kavak gibi uzun boylu
Validen çıkmış düşünceli.
Gök kavak gibi uzun boylu
Güzelden ayrılmış düşünceli.
Beyaz çuha giydin yeni yok,
Validen sizin eksiğiniz yok.
Gök çuha giydin yeni yok,
Güzellikte sizin eksiğiniz yok.
Karayı giydin dimdik durup,
Kalmak'ı yendin ufalayıp.
Kızılı giydin dimdik durup,
Kırgız'ı yendin ufalayıp.

Çaçpagıñ menen çaçıñ teñ,
Çaçıñın teñi cer boldu.

Bosogo menen boyuñ teñ,
Ayımım, boyuñın teñi cer boldu.

Arka ele çaçıñ bilektey,
Saadatım, altı örümdüü cibektey,

Celke çaçıñ bilektey,
Saadatım, ceti örümdüü cibektey.

Arka çaçıñ kumayday,
Ayımım ayılda cürgön subayday.

Celke çaçıñ kumayday,

Saç bağın ile saçın denk,
Saçının dengi yer oldu.

Kapı ile boyun denk,
Hanımım, boyunun dengi yer oldu.

Örgü saçın bilek gibi,
Saadat'ım, altı örgülü ipek gibi.

Ense saçın bilek gibi,
Saadat'ım, yedi örgülü ipek gibi.

Arka saçın akbaba gibi,
Hanımım köyde yaşayan yavrusuz gibi.

Ense saçın akbaba gibi,

Ayımım, celed e cürgön subayday. Hanımım, celed e yaşayan yavrusuz gibi.

(3.5.1/14-25)

mısralarında saçve boy;

Kudaydan buyruk kelgende,	Allah'tan buyruk geldiğinde,
Saadatim, akaktay közüñ tunardı.	Saadat'ım, kehribar gibi gözün karardı.
Kuday-taala kuduret,	Kudretli Allah Teala,
Altınday çaçıñ buralttı.	Altın gibi saçını kıvırdı.
Şışedey közüñ tunarttı,	Şişe gibi gözünü kararttı.
Cibektey çaçıñ buralttı.	İpek gibi saçını kıvırdı.
Kayran Saadat armanım,	Zavallı Saadat arzum,
Alar-albas ooruga	Yakalanır yakalanmaz hastalığa
Almaday başıñ ne sunduñ?	Elma gibi başını niye sundun?
Bolor-bolbos ooruga	Olur olmaz hastalığa
Botodoy boyuñ ne sunduñ?	Deve yavrusu gibi boynunu niye sundun?
Bir töşöktö eki baş,	Bir yatakta iki baş,
Eköo teñ kalem kaş.	İkisi denk kalem kaş.

(3.5.1/51-63)

Kayranım Saadat armanda	Zavallım Saadat sıkıntıda
Gülsö tişi kaşkaygan,	Gülse dişi göze çarpmış.
Güldeste cıpar cıttangan.	Buket gibi güzel kokmuş.

(3.5.1/107-109)

mısralarında göz, saç, kaş ve güzel koku;

Munar, munar, munardır,	Minare, minare, minaredir,
Munarga buuday bışadır.	Minare gibi buğday olgunlaşmıştır.
Turna moyun biykeçim,	Turna boyunlu hanım kızım,
Bügün toyuñ tüşüptür.	Bugün toyundur.

(5.2.3/1-4)

mısralarında boyun yer almaktadır.

3.2. KOŞOKLARIN TASNİFİ:

3.2.1. Koşokların Söyleyen Kişilere Göre Tasnifi:

3.2.1.1. Eşler Tarafından Söylenen Koşoklar:

3.2.1.1.1. Kadınlar Tarafından Söylenenler:

2.5. Frontto Ölgön Ceenbekov Arpidinge Ayalının Koşkon Koşogu
(Cephede Ölen Ceenbekov Arpidin'e Karısının Söylediği Ağıdı)

2.7. Küyöösünö Koşkon Koşogu
(Kocasına Söylediği Ağıdı)

2.8. Saltanat
(Saltanat)

3.2.1. Küyöösü Ölgöndö Koşkon Koşogu
(Kocası Öldüğünde Söylediği Ağıdı)

3.2.2. Küyöösünö Koşkonu
(Kocasına Söylediği)

3.2.3. Baydın Ayalının Koşogu
(Zenginin Karısının Ağıdı)

3.2.4. Kan Acı Ölgöndö Tokolunun Koşkonu
(Han Hacı Öldüğünde İkinci Eşinin Söylediği)

3.2.5. 41. Caşta Ketken Abışkasına Arnalgan Koşogu
(41. Yaşında Ölen İhtiyarına İthaf Edilen Ağıdı)

3.2.6. Külösaldın Koşogu
(Külösal'ın Ağıdı)

3.2.7. Alimandın Koşogu
(Aliman'ın Ağıdı)

3.2.8. Kalıyçanın Koşogu
(Kalıyça'nın Ağıdı)

3.2.9. İbadattın Koşogu
(İbadat'ın Ağıdı)

3.2.10. Bekbaça, Köbön

(Bekbaça, Köbön)

5.1.3. Eri Eseke Kaza Bolgondo Ayalı Toruke Koşkon

(Eri Eseke Öldüğünde Karısı Toruke Söylemiş)

3.2.1.1.2. Erkekler Tarafından Söylenenler:

3.1.1. Gülcarım

(Gülcar'ım)

3.1.2. Ayalı Ölgöndö Koşkon Koşogu

(Karısı Ölünce Söylediği Ağıdı)

3.1.3. Gülcarım (2. Variant)

(Gül Yârim) (2. Varyant)

3.2.1.2. Evlat Tarafından Söylenen Koşoklar:

1.3.1. Koşok

(1.3.1. Ağıt)

1.3.2. Enesine Koşkon Koşok

(Anasına Söylediği Ağıt)

1.3.3. Ataga Arnalğan Koşok

(Babaya İthaf Edilen Ağıt)

1.3.4. Karabaş Kudaybergenge Arnalğan Koşok

(Karabaş Kudaybergen'e İthaf Edilen Ağıt)

1.3.5. Atasına Koşkonu

(Babasına Söylediği)

1.3.6. Atası Ölgöndö Koşkon Koşok

(Babası Öldüğünde Söylediği Ağıt)

1.3.7. Keldibek

(Keldibek)

1.3.8. Suvandın Koşogu

(Suvan'ın Ağıdı)

2.2. Atası Soguşka Ketkende Koşkon Koşogu

(Babası Savaşa Gittiğinde Söylediği Ağıdı)

3.2.1.3. Kardeşler Tarafından Söylenen Koşoklar:

- 1.4.1. Agası Ölgöndö Koşkon Koşogu
(Ağabeyi Öldüğünde Söylediği Ağıdı)
- 1.4.2. Eki Agam
(İki Ağabeyim)
- 1.4.3. İnisine
(Küçük Kardeşine)
- 1.4.4. İnişi Canış Ölgöndö Koşkon Koşogu
(Kardeşi Canış Öldüğünde Söylediği Ağıdı)
- 1.4.5. İnişi Kaza Bolgondo
(Kardeşi Öldüğünde)
- 1.4.6. Mamat Usta
(Mamat Usta)
- 1.4.7. Kiçi Ecesi Kalçanın Koşogu
(Küçük Ablası Kalça'nın Ağıdı)
- 1.4.8. Ayçüröktün Agasına Koşkonu
(Ayçürök'ün Ağabeyine Söylediği)
- 1.4.9. Siñdisinin Koşogu
(Küçük Kız Kardeşinin Ağıdı)
- 2.1. Agam Cok
(Ağabeyim Yok)
- 2.3. Taygarayev Tukubay Cönündö Koşok
(Taygarayev Tukubay Hakkında Ağıt)
- 2.4. Abıt
(Abıt)
- 2.6. Zarıpbekov Kozubayga ...
(Zarıpbekov Kozubay'a...)
- 4.6. Kalık Akındın İnişi Bekturgan Ölgöndö Koşkonu
(Kalık Akının Kardeşi Bekturgan Öldüğünde Söylediği)

3.2.1.4. Kaynana, Kayınbaba Tarafından Söylenen Koşoklar:

3.5.1. Kelini Saadat Kaza Bolgondo Döölataliyeva Cırgaldın Koşkon Koşogu

(Gelini Saadat Vefat Ettiğinde Döölataliyeva Cırgal'ın Söylediği Ağıdı)

3.5.2. İlgeri Kelini Ölgöndön Kiyin Kayın Enesi Mınday Dep Koşkon Eken

(Zamanında Gelini Öldükten Sonra Kaynanası Böyle Söylemiş)

3.2.1.5. Diğer Akrabalar Tarafından Söylenen Koşoklar:

3.3.2. Barpının Calgız Kızı Umsundun Abasına Koşkon Koşogu
(Barpı'nın Biricik Kızı Umsun'un Amcasına Söylediği Ağıdı)

5.1.3. Eri Eseke Kaza Bolgondo Ayalı Toruke Koşkon. Abısının Atı Boruke. Torukenin Koşokçusu Boruke Degen Ilakap

(Eri Eseke Öldüğünde Karısı Toruke Söylemiş. Eltisinin Adı Boruke. Toruke'nin Ağıtçısı Boruke Denen Lakap)

5.2.1. Kızdı Uzatıp Catkanda Ceñesinin Aytkanı
(Kızı Uğurlarken Yengesinin Söylediği)

5.2.2. Ceñesinin Koşkonu (1. Variant)
(Yengenin Ağıdı) (1. Varyant)

5.2.3. Ceñesinin Koşkonu (2. Variant)
(Yengenin Ağıdı) (2. Varyant)

5.2.4. Ceñesinin Koşkonu (3. Variant)
(Yengenin Ağıdı) (3. Varyant)

5.2.5. Ceñesinin Koşkonu (4. Variant)
(Yengenin Ağıdı) (4. Varyant)

3.2.1.6. Anne-Baba Tarafından Söylenen Koşoklar:

1.2.1. Bagramdın Koşogu
(Bagram'ın Ağıdı)

1.2.2. Cunosova Aşır 23 Caşar Balası Ölgöndö Koşkon Koşogu
(Cunosova Aşır'ın 23 Yaşındaki Çocuğu Öldüğünde Söylediği Ağıdı)

1.2.3. Kerimbayga Enesinin Koşogu

(Kerimbay'a Annesinin Ağıdı)

1.4.10. Sulaykaga Arnalğan Koşok

(Sulayka'ya İthaf Edilen Ağıt)

4.5. Kerez

(Kerez)

5.2.6. Enesinin Koşkonu

(Anasının Ağıdı)

3.2.1.7. Akınlar Tarafından Söylenen Koşoklar:

1.1.1. Colçuhandın Ölgönün Ket Bukanın Uguzganı

(Colçuhan'ın Öldüğünü Ket Buka'nın Bildirmesi)

1.1.2. Toktogulga Topçubaydın Ölgönün Korgoldun Uguzganı

(Toktogul'a Topçubay'ın Öldüğünü Korgol'un Bildirmesi)

4.1. Kococaş Cönündö

(Kococaş Hakkında)

4.2. Ulakçı Kızır Ölgöndö Ceñicoktun Koşogu

(Haberci Kızır Öldüğünde Cenicok'un Ağıdı)

4.3. Ceñicoktu Coktoo

(Cenicok'a Ağıt)

4.4. Toktogul Düynödön Ötköndö Korgoldun Aytkan Koşogu

(Toktogul Dünyadan Ayrıldığında Korgol'un Söylediği Ağıdı)

4.5. Kerez

(Kerez)

4.6. Kalık Akındın İnisi Bekturgan Ölgöndö Koşkonu

(Kalık Akının Kardeşi Bekturgan Öldüğünde Söylediği)

3.2.1.8. Başka Kişiler Tarafından Söylenen Ağıtlar:

3.4.1. Samsaliyevge Arnalğan Koşok

(Samsaliyev'e İthaf Edilen Ağıt)

3.2.2. Söyleniş Zamanına Göre Koşoklar:

3.2.2.1. Evlenme-Ayrılık Dolayısıyla Söylenen Koşoklar:

5.2.1. Kızdı Uzatıp Catkanda Ceñesinin Aytkanı

(Kızı Uğurlarken Yengesinin Söylediği)

5.2.2. Ceñesinin Koşkonu (1. Variant)

(Yengenin Ağıdı) (1. Variant)

5.2.3. Ceñesinin Koşkonu (2. Variant)

(Yengenin Ağıdı) (2. Variant)

5.2.4. Ceñesinin Koşkonu (3. Variant)

(Yengenin Ağıdı) (3. Variant)

5.2.5. Ceñesinin Koşkonu (4. Variant)

(Yengenin Ağıdı) (4. Variant)

5.2.6. Enesinin Koşkonu

(Anasının Ağıdı)

3.2.2.2. Ölüm Dolayısıyla Söylenen Koşoklar:

1.1.1. Colçuhandın Ölgönün Ket Bukanın Uguzganı

(Colçuhan'ın Öldüğünü Ket Buka'nın Bildirmesi)

1.1.2. Toktogulga Topçubaydın Ölgönün Korgoldun Uguzganı

(Toktogul'a Topçubay'ın Öldüğünü Korgol'un Bildirmesi)

1.2.1. Bagramdın Koşogu

(Bagram'ın Ağıdı)

1.2.2. Cunosova Aşır 23 Caşar Balası Ölgöndö Koşkon Koşogu

(Cunosova Aşır'ın 23 Yaşındaki Çocuğu Öldüğünde Söylediği Ağıdı)

1.2.3. Kerimbayga Enesinin Koşogu

(Kerimbay'a Annesinin Ağıdı)

1.3.1. Koşok

(1.3.1. Ağıt)

1.3.2. Enesine Koşkon Koşok

(Anasına Söylediği Ağıt)

- 1.3.3. Ataga Arnalğan Koşok
(Babaya İthaf Edilen Ağıt)
- 1.3.4. Karabaş Kudaybergenge Arnalğan Koşok
(Karabaş Kudaybergen'e İthaf Edilen Ağıt)
- 1.3.5. Atasına Koşkonu
(Babasına Söylediği)
- 1.3.6. Atası Ölgöndö Koşkon Koşok
(Babası Öldüğünde Söylediği Ağıt)
- 1.3.7. Keldibek
(Keldibek)
- 1.3.8. Suvandın Koşogu
(Suvan'ın Ağıdı)
- 1.4.1. Agası Ölgöndö Koşkon Koşogu
(Ağabeyi Öldüğünde Söylediği Ağıdı)
- 1.4.2. Eki Agam
(İki Ağabeyim)
- 1.4.3. İnisine
(Küçük Kardeşine)
- 1.4.4. İnişi Canış Ölgöndö Koşkon Koşogu
(Kardeşi Canış Öldüğünde Söylediği Ağıdı)
- 1.4.5. İnişi Kaza Bolgondo
(Kardeşi Öldüğünde)
- 1.4.6. Mamat Usta
(Mamat Usta)
- 1.4.7. Kiçi Ecesi Kalçanın Koşogu
(Küçük Ablası Kalça'nın Ağıdı)
- 1.4.8. Ayçüröktün Agasına Koşkonu
(Ayçürök'ün Ağabeyine Söylediği)
- 1.4.9. Siñdisinin Koşogu
(Küçük Kız Kardeşinin Ağıdı)
- 1.4.10. Sulaykaga Arnalğan Koşok
(Sulayka'ya İthaf Edilen Ağıt)

- 2.1. Agam Cok
(Ağabeyim Yok)
- 2.2. Atası Soguşka Ketkende Koşkon Koşogu
(Babası Savaşta Gittiğinde Söylediği Ağıdı)
- 2.3. Taygarayev Tukubay Cönündö Koşok
(Taygarayev Tukubay Hakkında Ağıt)
- 2.4. Abıt
(Abıt)
- 2.5. Frontto Ölgön Ceenbekov Arpidinge Ayalının Koşkon Koşogu
(Cephede Ölen Ceenbekov Arpidin'e Karısının Söylediği Ağıdı)
- 2.6. Zarıpbekov Kozubayga ...
(Zarıpbekov Kozubay'a...)
- 2.7. Küyöösünö Koşkon Koşogu
(Kocasına Söylediği Ağıdı)
- 2.8. Saltanat
(Saltanat)
- 3.1.1. Gülcarım
(Gülcar'ım)
- 3.1.2. Ayalı Ölgöndö Koşkon Koşogu
(Karısı Ölünce Söylediği Ağıdı)
- 3.1.3. Gülcarım (2. Variant)
(Gül Yârim) (2. Varyant)
- 3.2.1. Küyöösü Ölgöndö Koşkon Koşogu
(Kocası Öldüğünde Söylediği Ağıdı)
- 3.2.2. Küyöösünö Koşkonu
(Kocasına Söylediği)
- 3.2.3. Baydın Ayalının Koşogu
(Zenginin Karısının Ağıdı)
- 3.2.4. Kan Acı Ölgöndö Tokolunun Koşkonu
(Han Hacı Öldüğünde İkinci Eşinin Söylediği)
- 3.2.5. 41. Caşta Ketken Abışkasına Arnalğan Koşogu
(41. Yaşında Ölen İhtiyarına İthaf Edilen Ağıdı)

3.2.6. Külösaldın Koşogu

(Külösäl'in Ağıdı)

3.2.7. Alimandın Koşogu

(Aliman'ın Ağıdı)

3.2.8. Kalıyçanın Koşogu

(Kalıyça'nın Ağıdı)

3.2.9. İbadattın Koşogu

(İbadat'ın Ağıdı)

3.2.10. Bekbaça, Köbön

(Bekbaça, Köbön)

3.3.1. Çoñ Ormon Ölgöndögü Koşok

(Ulu Ormon Öldüğündeki Ağıt)

3.3.2. Barpının Calgız Kızı Umsundun Abasına Koşkon Koşogu

(Barpı'nın Biricik Kızı Umsun'un Amcasına Söylediği Ağıdı)

3.4.1. Samsaliyevge Arnalğan Koşok

(Samsaliyev'e İthaf Edilen Ağıt)

3.5.1. Kelini Saadat Kaza Bolgondo Döölataliyeva Cırgaldın Koşkon

Koşogu

(Gelini Saadat Vefat Ettiğinde Döölataliyeva Cırgal'ın Söylediği

Ağıdı)

3.5.2. İlgeri Kelini Ölgöndön Kiyin Kayın Enesi Mınday Dep Koşkon

Eken

(Zamanında Gelini Öldükten Sonra Kaynanası Böyle Söylemiş)

4.1. Kococaş Cönündö

(Kococaş Hakkında)

4.2. Ulakçı Kıdır Ölgöndö Ceñicoktun Koşogu

(Haberci Kıdır Öldüğünde Cenicok'un Ağıdı)

4.3. Ceñicoktu Coktoo

(Cenicok'a Ağıt)

4.4. Toktogul Düynödön Ötköndö Korgoldun Aytkan Koşogu

(Toktogul Dünyadan Ayrıldığında Korgol'un Söylediği Ağıdı)

4.5. Kerez

(Kerez)

4.6. Kalık Akının İnisi Bekturgan Ölgöndö Koşkonu

(Kalık Akının Kardeşi Bekturgan Öldüğünde Söylediği)

5.1.1. Kedey Cönündö Koşok

(Fakir Hakkında Ağıt)

5.1.2. Uyçu Cönündö Koşok

(Sığır Çobanı Hakkında Ağıt)

5.1.3. Eri Eseke Kaza Bolgondo Ayalı Toruke Koşkon. Abısının Atı

Boruke. Torukenin Koşokçusu Boruke Degen Ilakap

(Eri Eseke Öldüğünde Karısı Toruke Söylemiş. Eltisinin Adı Boruke. Toruke'nin Ağıtçısı Boruke Denen Lakap)

3.2.3. Yaş Gruplarına Göre Söylenen Koşoklar:

3.2.3.1. Bebekler İçin Söylenen Koşoklar:

4.5. Kerez

(Kerez)

3.2.3.2. Çocuklar İçin Söylenen Koşoklar:

1.1.2. Toktogulga Topçubaydın Ölgönün Korgoldun Uguzganı

(Toktogul'a Topçubay'ın Öldüğünü Korgol'un Bildirmesi)

1.2.1. Bagramdın Koşogu

(Bagram'ın Ağıdı)

1.2.3. Kerimbayga Enesinin Koşogu

(Kerimbay'a Annesinin Ağıdı)

3.2.3.3. Gençler İçin Söylenen Koşoklar:

1.2.2. Cunosova Aşır 23 Caşar Balası Ölgöndö Koşkon Koşogu

(Cunosova Aşır'ın 23 Yaşındaki Çocuğu Öldüğünde Söylediği Ağıdı)

- 2.1. Agam Cok
(Ağabeyim Yok)
- 2.3. Taygarayev Tukubay Cönündö Koşok
(Taygarayev Tukubay Hakkında Ağıt)
- 2.4. Abıt
(Abıt)
- 2.5. Frontto Ölgön Ceenbekov Arpidinge Ayalının Koşkon Koşogu
(Cephede Ölen Ceenbekov Arpidin'e Karısının Söylediği Ağıdı)
- 2.8. Saltanat
(Saltanat)
- 3.2.1. Küyöösü Ölgöndö Koşkon Koşogu
(Kocası Öldüğünde Söylediği Ağıdı)
- 4.1. Kococaş Cönündö
(Kococaş Hakkında)
- 4.6. Kalık Akındın İnisi Bekturgan Ölgöndö Koşkonu
(Kalık Akının Kardeşi Bekturgan Öldüğünde Söylediği)
- 5.2.1. Kızdı Uzatıp Catkanda Ceñesinin Aytkanı
(Kızı Uğurlarken Yengesinin Söylediği)
- 5.2.2. Ceñesinin Koşkonu (1. Variant)
(Yengenin Ağıdı) (1. Varyant)
- 5.2.3. Ceñesinin Koşkonu (2. Variant)
(Yengenin Ağıdı) (2. Varyant)
- 5.2.4. Ceñesinin Koşkonu (3. Variant)
(Yengenin Ağıdı) (3. Varyant)
- 5.2.5. Ceñesinin Koşkonu (4. Variant)
(Yengenin Ağıdı) (4. Varyant)
- 5.2.6. Enesinin Koşkonu
(Anasının Ağıdı)

3.2.3.4. Orta Yaşlılar İçin Söylenen Koşoklar:

- 1.4.2. Eki Agam
(İki Ağabeyim)

1.4.7. Kiçi Ecesi Kalçanın Koşogu

(Küçük Ablası Kalça'nın Ağıdı)

1.4.8. Ayçüröktün Agasına Koşkonu

(Ayçürök'ün Ağabeyine Söylediği)

1.4.10. Sulaykaga Arnalğan Koşok

(Sulayka'ya İthaf Edilen Ağıt)

2.7. Küyöösünö Koşkon Koşogu

(Kocasına Söylediği Ağıdı)

3.1.1. Gülcarım

(Gül Yârim)

3.1.2. Ayalı Ölgöndö Koşkon Koşogu

(Karısı Ölünce Söylediği Ağıdı)

3.1.3. Gülcarım (2. Variant)

(Gül Yârim) (2. Varyant)

3.2.6. Külösaldın Koşogu

(Külösal'ın Ağıdı)

3.2.9. İbadattın Koşogu

(İbadat'ın Ağıdı)

3.3.1. Çoñ Ormon Ölgöndögü Koşok

(Ulu Ormon Öldüğündeki Ağıt)

3.3.2. Barpının Calgız Kızı Umsundun Abasına Koşkon Koşogu

(Barpı'nın Biricik Kızı Umsun'un Amcasına Söylediği Ağıdı)

3.5.1. Kelini Saadat Kaza Bolgondo Döölataliyeva Cırgaldın Koşkon

Koşogu

(Gelini Saadat Vefat Ettiğinde Döölataliyeva Cırgal'ın Söylediği

Ağıdı)

3.2.3.5. Yaşlılar İçin Söylenen Koşoklar:

1.3.1. Koşok

(1.3.1. Ağıt)

1.3.2. Enesine Koşkon Koşok

(Anasına Söylediği Ağıt)

- 1.3.3. Ataga Arnalğan Koşok
(Babaya İthaf Edilen Ağıt)
- 1.3.6. Atası Ölgöndö Koşkon Koşok
(Babası Öldüğünde Söylediği Ağıt)
- 1.3.7. Keldibek
(Keldibek)
- 1.3.8. Suvandın Koşogu
(Suvan'ın Ağıdı)
- 1.4.6. Mamat Usta
(Mamat Usta)
- 1.4.9. Siñdisinin Koşogu
(Küçük Kız Kardeşinin Ağıdı)
- 2.2. Atası Soguşka Ketkende Koşkon Koşogu
(Babası Savaşa Gittiğinde Söylediği Ağıdı)
- 3.2.4. Kan Acı Ölgöndö Tokolunun Koşkonu
(Han Hacı Öldüğünde İkinci Eşinin Söylediği)
- 3.2.5. 41. Caşta Ketken Abışkasına Arnalğan Koşogu
(41. Yaşında Ölen İhtiyarına İthaf Edilen Ağıdı)
- 4.4. Toktogul Düynödön Ötköndö Korgoldun Aytkan Koşogu
(Toktogul Dünyadan Ayrıldığında Korgol'un Söylediği Ağıdı)

3.2.4. Ölüm Şekline Göre Söylenen Koşoklar:

3.2.4.1. Savaşa Ölenler İçin Söylenen Koşoklar:

- 2.1. Agam Cok
(Ağabeyim Yok)
- 2.2. Atası Soguşka Ketkende Koşkon Koşogu
(Babası Savaşa Gittiğinde Söylediği Ağıdı)
- 2.3. Taygarayev Tukubay Cönündö Koşok
(Taygarayev Tukubay Hakkında Ağıt)
- 2.4. Abıt
(Abıt)

2.5. Frontto Ölgön Ceenbekov Arpidinge Ayalının Koşkon Koşogu
(Cephede Ölen Ceenbekov Arpidin'e Karısının Söylediği Ağıdı)

2.6. Zarıpbekov Kozubayga ...
(Zarıpbekov Kozubay'a...)

2.7. Küyöösünö Koşkon Koşogu
(Kocasına Söylediği Ağıdı)

3.2.4.2. Hastalıktan Dolayı Ölenler İçin Söylenen Koşoklar:

1.1.2. Toktogulga Topçubaydın Ölgönün Korgoldun Uguzganı
(Toktogul'a Topçubay'ın Öldüğünü Korgol'un Bildirmesi)

1.4.2. Eki Agam
(İki Ağabeyim)

1.4.7. Kiçi Ecesi Kalçanın Koşogu
(Küçük Ablası Kalça'nın Ağıdı)

2.7. Küyöösünö Koşkon Koşogu
(Kocasına Söylediği Ağıdı)

3.1.1. Gülcarım
(Gülcar'ım)

3.1.3. Gülcarım (2. Variant)
(Gül Yârim) (2. Varyant)

3.2.10. Bekbaça, Köbön
(Bekbaça, Köbön)

3.5.1. Kelini Saadat Kaza Bolgondo Döölataliyeva Cırgaldın Koşkon
Koşogu

(Gelini Saadat Vefat Ettiğinde Döölaliyeva Cırgal'ın Söylediği
Ağıdı)

3.5.2. İlgeri Kelini Ölgöndön Kiyin Kayın Enesi Mınday Dep Koşkon
Eken

(Zamanında Gelini Öldükten Sonra Kaynanası Böyle
Söylemiş)

4.6. Kalık Akındın İnisi Bekturgan Ölgöndö Koşkonu
(Kalık Akının Kardeşi Bekturgan Öldüğünde Söylediği)

3.2.4.3. Felaketlerde Toplu veya Tek Başına Ölenler İçin Söylenen Koşoklar:

- 1.3.4. Karabaş Kудaybergenge Arnalgan Koşok
(Karabaş Kудaybergen'e İthaf Edilen Ağıt)

3.2.4.4. Düşmanlık Sebebiyle Öldürülenler İçin Söylenen Koşoklar:

- 3.31. Çoñ Ormon Ölgöndögü Koşok
(Ulu Ormon Öldüğündeki Ağıt)
- 3.3.2. Barpının Calgız Kızı Umsundun Abasına Koşkon Koşogu
(Barpı'nın Biricik Kızı Umsun'un Amcasına Söylediği Ağıdı)

3.2.4.5. Yaşlılıktan Dolayı Ölenler İçin Söylenen Koşoklar:

- 4.4. Toktogul Düynödön Ötköndö Korgoldun Aytkan Koşogu
(Toktogul Dünyadan Ayrıldığında Korgol'un Söylediği Ağıdı)

SONUÇ

Bu çalışmamızda Koşoktor isimli kitaptan, kitabın orijinal bölümlerinin her birinden örnek bulunmasına dikkat ederek 64 ağıt metni seçtik. Bu metinleri önce Yeni Türk Alfabesine, sonra da Türkiye Türkçesine aktardık.

Aktarma çalışmasından sonra, ağıtları dil-üslûp bakımından, dış yapı bakımından, muhteva bakımından inceleme plânına göre değerlendirdik.

Dil-üslûp bakımından değerlendirdiğimizde vardığımız sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

Ağıtlarda, hitaplar çok sık kullanılan kelime ve cümle türleridir. Öyle ki, bazı ağıtların genelini hitap cümlelerinden oluştuğu görülmektedir. Ağıtçının ölen kişiye, akrabalara, düşmana, Allah'a, kadere, talihe ve bazen de kendisine yönelttiği hitaplar vardır. Ölen kişiye bazen kuş, kaplan, at gibi çeşitli canlılara benzetilmek suretiyle hitap edilir.

Ağıtlarda en çok niteleme sıfatlarının kullanıldığı görülmektedir. Niteleme sıfatları içerisinde renk bildiren sıfatlar ağırlıktadır. Belirtme sıfatları içerisinde de en fazla sayı sıfatları kullanılmıştır. Bunun yanı sıra ağıt metinlerinde hareket bildiren sıfatlar, yani sıfat fiillerle oluşturulan sıfatlar oldukça çok yer almaktadır.

Acı belirten ifadelerde ölüm hâdisesi karşısında ölen kişi için duyulan üzüntüden ziyade, ağıt söyleyen kişilerin kendi durumları veya geride kalan kişilerin düşecekleri durumları anlatan ifadeler yer almaktadır. Bununla birlikte acı belirten ifadelerin bazen ölen kişiye, kadere, kişinin talihine yöneltilen siteme, isyana, yakarışa dönüştüğü görülmektedir.

Kalıp sözlerin veya birbirine benzer ifadelerin özellikle de benzer konulu ağıtlarda sık kullanıldığı görülmektedir.

Dış yapı bakımından değerlendirdiğimizde vardığımız sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

Nazım birimleri bakımından yapılan değerlendirmede, sadece dört mısradan oluşan 5.1.1. numaralı ağıdın dörtlük nazım birimiyle kurulduğu, 5.1.3. numaralı ağıdın karşılıklı atışma şeklinde iki bentten oluştuğu, 1.1.2. numaralı ağıdın dokuz bentten oluştuğu, 1.4.1. numaralı ağıdın iki bentten oluştuğu, 1.4.3. numaralı ağıdın üç bentten oluştuğu, 1.4.7. numaralı ağıdın beş bentten oluştuğu, 2.3. numaralı ağıdın nesirle bölünmüş iki bentten oluştuğu, 2.5. numaralı ağıdın iki bentten oluştuğu, 3.2.1. numaralı ağıdın iki bentten oluştuğu görülmektedir. Bentlerde mısra sayıları serbesttir.

İncelediğimiz ağıtlardan yalnızca 5.1.1. numaralı ağıt hece ölçüsünün belli bir kalıbıyla söylenmiştir. Diğerlerinde tek bir hece kalıbı kullanılmayıp arka arkaya gelen mısralarda dahi değişkenlik görülmektedir. Bunlarda ağırlık, yedili ve sekizli hece kalıplarındadır. Bu örneklerde her ne kadar belirli bir kalıp yoksa da art arda gelen mısralarda hecelerin birbirine yakın olması suretiyle âhengini sağlandığı görülmektedir.

Ağıtlarda en çok yarım kafiye, daha sonra da tam kafiye kullanıldığı tespit edilmiştir. Düzenlerine göre de en çok çapraz kafiye, daha sonra da düz kafiye kullanıldığı görülmektedir. Sadece 1.4.2. numaralı ağıtta sarmal kafiye örneği bulunabilmektedir.

Âhenk unsurları açısından, rediflerin kafiyelelerden daha fazla kullanıldığı, redifler içerisinde de kelime rediflerinin ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir. Kafiye olmaksızın kullanılan redif sayısı, kafiye ile kullanılanlara göre daha fazladır.

İncelediğimiz 64 ağıt metninde yer alan 4309 mısra içerisinde 315 mısra nakarat olarak kullanılmıştır. En fazla nakaratın 1.4.6. numaralı ağıtta

35 mısra, 3.2.1. numaralı ağıtta 34 mısra ve 3.2.10. numaralı ağıtta 27 mısra olarak yer aldığı görülmektedir.

Mısra başı kafiyelerinin, 5.1.1. numaralı ağıt hariç, incelediğimiz bütün ağıtlarda diğer âhenk unsurlarına oranla daha fazla kullanıldığı, bunlar içerisinde de tek ses benzerliğine dayalı mısra başı kafiyesinin daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir. 5.1.1. numaralı ağıtta mısra başı kafiyesi yoktur; iç ses tekrarı, kafiye ve redifle ahenk sağlanmıştır.

Muhteva bakımından değerlendirdiğimizde vardığımız sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

İncelediğimiz 64 ağıt içerisinde 1.2.2, 1.4.10, 2.4, 3.1.1, 3.2.5, 3.2.10 numaralı ağıtlarda ölen kişinin yaşı ile ilgili ifadeler vardır. Ağıtların bir kısmında da yaş belirtilmeden, ölen kişinin genç olduğu ifade edilmektedir.

18 ağıtta ölen kişinin mesleği ve konumu ile ilgili ifadeler vardır. Ağıtlarda belirtilen meslekler; söz ustalığı, hanın it terbiyeciliği, tüccarlık, avcılık, beylik, hanlık, kolhoz idareciliği, çiftçilik, hayvancılıktır.

İncelediğimiz 64 ağıttan 21'inde, huy-karakter özellikleri tespit edilmiştir. Bu huylar genel olarak misafirperverlik, çalışkanlık, cesurluk, yardımseverlik, şefkatlilik, nezaketlilik, anlayışlılık, güler yüzlülük, akıl danışılacak kişi oluşturmaktır.

Fizikî özellik olarak yürüyüş, güzel koku, endam, güzellik, güç-kuvvet, sakal, bıyık, boyun, boy-bos, saç, kaş, göz, kılık-kıyafet yer almaktadır.

Koşokların tasnifi bakımından değerlendirdiğimizde vardığımız sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

Ağıtları en fazla eşlerin (kadınlar 14 ağıt, erkekler 3) söylediği görülmektedir. 9 ağıdın evlâtlar tarafından, 14 ağıdın kardeşler tarafından, 2 ağıdın kaynana tarafından, 7 ağıdın diğer akrabalar tarafından, 6 ağıdın anne-baba tarafından, 8 ağıdın akınlar tarafından, 1 ağıdın da başka bir kişi tarafından söylendiği tespit edilmiştir. Ağıtların tamamı söyleyenlerin cinsiyeti açısından değerlendirildiğinde 13 ağıdın erkekler tarafından, 46 ağıdın da kadınlar tarafından söylendiği görülmektedir. 5 ağıdın ise kim tarafından söylendiği tespit edilememiştir. Bu çalışma sonucunda, yaygın kanaatin aksine, ağıtların sadece kadınlar tarafından söylenmediği, kadınlar kadar yaygın olmasa da erkeklerin de ağıt söylediği görülmektedir.

Söyleniş zamanı dikkate alındığında; 6 ağıt evlilik sebebiyle meydana gelen ayrılıktan, 58 ağıt da ölüm sebebiyle meydana gelen ayrılıktan dolayı söylenmiştir. Bu durum, kız evlenip evden ayrılırken söylenen ağır ezgili şiirlerin de Kırgız Türkleri tarafından “ağıt” olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Bunlarda dünürleri, gelin olan kızı, güveyi uyarma, görevlerini ve konumlarını hatırlatma, geçmişte yaşananları yad etme ve ayrılık temaları ağırlıktadır.

Yaş gruplarına göre bebekler için 1, çocuklar için 3, gençler için 15, orta yaşlılar için 13, yaşlılar için 12 ağıt söylendiği tespit edilmiştir. Diğer 20 ağıtta da yaş grupları ile ilgili herhangi bir şey bulunamamıştır.

Ölüm şekline göre savaşta ölenler için 7, hastalıktan dolayı ölenler için 10, felâketlerde ölenler için 1, düşmanlık sebebiyle öldürülenler için 2, yaşlılıktan dolayı ölenler için 1 ağıt söylendiği tespit edilmiştir. 43 ağıtta ölüm sebebi ve ölüm şekilleri ile ilgili herhangi bir ifade yoktur.

KAYNAKÇA

ABDULDAYEV, Esenkul ve başk.

1980 *Kırgız Tilinin Frazelogiyalık Sözdüğü*. Frunze: İlim Basması.

AKMATALİYEV, Abdıldacan

2001 *Kırgız Folkloru ve Tarihî Kahramanlar*, Çev. Kalmamat Kulamshaev, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

AKMATALİYEV, Abdıldacan ve başk.

2002 *Kırgız Adabiyatının Tarihi*. Bişkek: Kırgız Respublikasının Uluttuk İlimder Akademiyası, Manastanu Cana Körköm Madaniyattın Uluttuk Borboru.

AKSU, Nurettin ve A. IŞIK

1997 *Türkiye Türkçözü Kırgız Türkçözü Sözdüğü*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ATSIZ, Hüseyin Nihal

1997 *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İrfan Yayımcılık.

BEKTENOV, Ziya ve T. BAYCIYEV

1993 *Kırgız Adabiyatı*. Bişkek: Mektep.

BORATAV, Pertev Naili

1973 *Türk Halk Bilimi II*. İstanbul.

BUDAK, Ogün Atilla (Haz.)

1997 *Manas 1000 Bişkek Bildirileri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

ÇENGEL, Hülya K.

2000 *Abdürrahim Ötkür'ün Şiirleri 1-2*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

DEVELLİOĞLU, Ferit

1997 *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

DİLÇİN, Cem

2000 *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EGEMBERDİYEVA, Sonor

1998 *Koşoktor*. Bişkek: Şam Basması.

ELÇİN, Şükrü

1993 *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ERCİLASUN, A. Bican ve başk.

1991 *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1.c.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ERDEM, Mustafa

2000 *Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları*. Ankara: Asam Yayınları.

ERGİN, Muharrem

16. Baskı *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

ERGİN, Muharrem

21. Baskı *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

GENÇ, Reşat

1997 *Türk İnanışları İle Millî Geleneklerinde Renkler Ve Sarı – Kırmızı – Yeşil*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

GÖMEÇ, Saadettin

1997 *Kök Türk Tarihi*. Ankara: Türksoy Yayınları.

GÖRKEM, İsmail

2001 *Türk Edebiyatında Ağıtlar – Çukurova Ağıtları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

GÖRKEM, İsmail

2003 “Ağıtlar” Türk Dünyası Edebiyat Tarihi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

İNAN, Abdülkadir

2000 *Tarihte Ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İNAN, Abdülkadir

1998 *Makaleler Ve İncelemeler I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KAPLAN, Mehmet

1997 *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*. İstanbul: Dergâh Yay.

KAYA, Doğan

1999 “Ağıt Kavramı” *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yay.

2002 *Kırgız Adabiyatının Tarihi I*. Bişkek: Manastanuu Cana Körköm Madaniyattın Uluttuk Borboru.

KÖPRÜLÜ, Fuat

1981 *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

MUSAYEV, S. , C. TAŞTEMİROV

1986 *Kırgız Adabiyatı. Orto Mekteptin VIII. Klası Üçün Okuu Kitebi*. Frunze: Mektep.

ORUZBAYEVA, B. ve C. KUDAYBERGENOV

1964 *Kırgız Tilinin Grammatikası*. Frunze: Kırgız Mamlekettik Okuu - Pedagogika Basması.

ÖGEL, Bahaeddin

1988 *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

ÖGEL, Bahaeddin

1992 *Türk Kültürünün Gelişme Çağları I-II*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ÖGEL, Bahaeddin

2003 *Türk Mitolojisi I-II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ÖNER, Mustafa

1998 *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖRNEK, Sedat Veyis

1974 "Anadolu Folklorunda Yas" *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*. Ankara: Başbakanlık Basımevi, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. 399-412

ÖZBAY, Hüseyin

1994 *Çolpan'ın Şiirleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

ÖZDEMİR, Ahmet Z.

2002 *Öyküleriyle Ağıtlar I-II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

PARLATIR, İsmail ve başk.

1998 *Türkçe Sözlük 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet

1971 *İbn Batuta Seyahatnâmesi'nden Seçmeler*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

RAHMAN, Abdulkerim

1996 *Uygur Folkloru*, Çev. Soner Yalçın – Erkin Emet, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

SARAY, Mehmet

2004 *Modern Kırgızistan'ın Doğuşu*. Ankara: Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Yayınları

SÜMER, Faruk

1992 *Oğuzlar*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

ŞAVK, Ülkü Çelik

2002 *Kırgız Atasözleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ŞÇERBİNİN, V. G.

1996 *Türkçe Okunuşlu Rusça Cep Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

ŞEŞEN, Ramazan

1975 *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*. İstanbul: Bedir Yayınevi.

TANYU, Hikmet

1986 *İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri

1993 *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

TOPARLI, Recep, H. VURAL ve R. KARAATLI

2003 *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TURAL, Sadık, G. TURAL ve Ö. ÇOBANOĞLU

2001 *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

TURAL, Sadık, G. TURAL ve Ö. ÇOBANOĞLU

2001 *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

1998 *Türk Dünyası El Kitabı III. c. - Edebiyat*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

YAŞAR, Necmi

1982 "Kuzey Çukurova Kozan Yöresi Ağıtları" *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri II, Halk Edebiyatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. 469-473.

YILDIZ, Naciye

1995 *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YUDAHİN, K. K.

1998 *Kırgız Sözlüğü 1-2.c.*, Çev. Abdullah TAYMAS, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖZET

ÇELEBİ, İsa. Kırgız Halk Edebiyatında Koşoklar (Ağıtlar), Halk Edebiyatı, Ankara, 2006.

Çalışmamızın ilk kısmında, 1998 yılında Sonor Egemberdiyeva tarafından hazırlanan, redaktörlüğü Abdıldacan Akmataliyev tarafından yapılan “Koşoktor” adlı kitaptan seçtiğimiz ağıtları, önce yeni Türk alfabesine göre transkribe edip, sonra Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktardık.

Yapılan bu çalışma ile hem “Koşoktor” adlı kitapta yer alan 64 tane ağıt Türkiye Türkçesine aktarılmış oldu; hem de dil-üslûp, dış yapı bakımından değerlendirmesi ve muhteva bakımından değerlendirmesi yapılmış oldu.

Dil-üslûp değerlendirmesinde, ağıtlarda yer alan hitaplar, sıfatlar, acı belirten ifadeler ve kalıp sözler incelenip değerlendirilmiştir.

Dış yapı bakımından değerlendirmede, nazım birimleri, ölçüleri, mısra sonu kafiye ve mısra başı kafiye incelenip değerlendirilmiştir.

Muhteva bakımından değerlendirmede, ölen kişi hakkında verilen bilgiler (yaşı, mesleği, huy-karakter özellikleri, fizikî özellikleri) incelenip değerlendirilmiş ve koşokların söyleyen kişilere göre, söyleniş zamanına göre, yaş gruplarına göre, ölüm şekline göre tasnifleri yapılmıştır.

Bu ağıtlarda işlenen konuların, sadece üzüntü ifade etmediği, değişik temaların da işlendiği, genel olarak benzer bir üslûp geliştiği dikkati çekmektedir.

Anahtar Sözcükler

1. Ağıt	Lament
2. Cenaze	Funeral
3. Mersiye	Elegy
4. Şiir	Poem
5. Kırgız	Kirghiz

ABSTRACT

ÇELEBİ, İsa. Elegies in Kirghiz Folk Literature, Folk Literature, Ankara, 2006

In the first part of the thesis, we've chosen some laments from the book named "Koşoktor" edited by Abdıldacan Akmataliyev and organized by Sonor Egemberdiyeva in 1998. Firstly it is transcribed into the new Turkish Alphabet and then translated into Turkey Turkish from Kirghiz Turkish.

With in the scope of this thesis, not only 64 laments from the book "Koşoktor" are translated into Turkey Turkish from Kirghiz Turkish; but also it's language style, poetic structure and content is evaluated.

While evaluating it's language style, tha adjectives, the sayings and the words which emphasize sarrow are evaluated.

While evaluating it's content, the information about the person, who is passed away, is analyzed and evaluated (his age, his profession, his physical appearance, his character) and the "koşoks" are categorized according to the people who sing, the time, the age group and how they died.

It is noticed that the themes of the laments are not only express sorrow, but also they have some different themes and generally they have a similar style.

Key Words

1. Lament
2. Funeral
3. Elegy
4. Poem
5. Kirghiz

-
1. K n: Sepilenmiş derinin bir  eşidi.
 2. T nd k: Obanın, kubbesinin sırtklarını  st u larından tutan, yukarıdaki ahşap dairesi.

-
3. Karager:  len kişnin atının adı.
 4. Botok z: B y k ve mahmur g zler.
 5. Kayın: Huş ağacı, betula.

-
6. Argımak: Cins, asil at.
 7. Toburçak: İyi ve iri at, savaş atı.

-
8. Solton Sarı: Mahall  yer ismi.

-
9. Uuk: Obanın kubbesinin sırtkları.
 10. Baytal: Henüz do urmamış olan genç kısırak.
 11. Maykan: Gereği gibi dövülmemiş ve tekrar dövülmesi icap eden başak.

-
12. Z lfıkar: Hz. Ali'nin kılıcı.
 13. Buçkak: Hayvan ayak derilerinden k rk.

-
14. Sart: Boy adı.
 15. Bezeldek: toy kuşunun bir nevi. (L tincesi: Otis tetrax, M.)

-
16. Sandık a: Kuzuları koymak için kullanılan sandık.

-
17. Nar: Tek hörgüçlü deve.
 18. Saruu (Sarı): Kırgız boyu.

-
19. K  ala: Aconitum, kurtk    otundan çıkarılan zehir.

-
20. Batmakan (Batmahan): Fatmahan.
 21. Munar: (Destanda) Kocaman bir ağacın adıdır.

-
22. İ ik: Yüzü kumaştan olan k rk.

-
23. Kapşıt: İki tuurduk (keçe evin duvarını oluşturan a a  kafes)'un birleştiği yer.

-
24. Cabagı: Beş altı aylık tay (do du unun ilk gözünde).
 25. Cabık: Tuurduk ile  z k(tuurduk'un bir parça yukarısının veya onunla tündük arasından geçen keçeler)' n b kl m nden h sıl olan oyuktur ki orada her türlü ev eşyası muhafaza edilir.

-
26. Akkari: Bir kumaş  eşidi.

-
27. Santa: Bir kuş cinsi.

28. Beyaz kâğıt: Kâğıt para.

29. Üzük: Tuurduk'un bir parça yukarisından veya onunla tündük arasından geçen keçeler.
30. Üpçülemiş: Giyime düğme yerine dikilen şeritleri bağlamak.
31. Tuurduk: Kerege(keçe evin duvarını oluşturan ağaç kafes)'yi örten keçeler.

32. Pamil: En kaliteli çay türü.
33. Mayıñ: Çok güzel bir çiçek cinsi.

34. Buudaykök: Atın ismi.
35. Akdöl: Atın ismi.
36. Kökdöl: Atın ismi.

37. Tuvaz: Çin ipeği.
38. Buudan: Yürük (dayanıklı ve süratle koşan atın vasfıdır) at.

39. Atala: (su, un ve yoğurt halitası) bir nevi tirit.

40. Terlik: At takımının bir parçası.

41. Buulum: 1. Kıymetli bir kumaşın adıdır. 2. Bir kürk adıdır.

42. Sayak: Bir Kırgız kabilesi.

43. Karkıraluu: Turna süsleriyle süslenmiş olan (başlık).

44. Kolhoz: Kollektif çiftlik.

45. Miskal: Bir buçuk dirhem değerinde eski bir ölçü birimi.

46. Kıyma eleçek: Kazak kadınlarının başına giydikleri şey.

47. Alastagan: Alasta-: Ardıç dumanıyla tütsülemek (Sahte tabiplerin tedavi usullerinden).

48. Endeşim: Başkalarıyla aynı ime (damgaya) malik olan (hayvan hakkında).

49. Baran: Pistonlu tüfek (çakmaklı ve fitilli tüfeklerden farklı olarak).

50. Kerege: Keçe evin duvarını teşkil eden ağaç kafes.

51. Cele: Örümcek ağı.
52. Kulunçak: Bir çeşit iri ve kaba saplı haşırî bitkinin adı.

53. Berenci: Bir kumaş adıdır.

54. Kırk çiltten: GÜya, göze görünmeden insanlar arasında yaşayan ve tabiat üstü kuvvete malik olan kırk varlık, kırklar.

55. Ak şiltten: Bitki ismi.

56. kök şiltten: Bitki ismi.

57. Tulpar: 1. mit. Kanatlı at; 2. Savaş atı, yürük at.

58. Tulan: Stipa otu nevilerindendir.

59. Som: 1. Ruble 2. Kalıp 3. Maden külçesi

60. Akın: Şair.

61. Çeçen: 1. Beliğ: Söz ustası 2. Hâkim (Akıllı).

62. Kayberen: 1.mit. Dağlı geviş getiren hayvanların hâmisi, 2. Bu gibi hayvanların umumî adı.

63. Buudayık: Efsanevi bir yırtıcı kuş.

64. Eliksur: At cinsi.

65. Bosogo: Kapı çerçevesi; kapı söğesi, eşik.

66. Ordo: 1. Hanın karargâhı; 2. Kırğızların kumar mahiyetinde olan aşık oyunudur ki, bu oyun hanın karargâhını ele geçirmek için olan savaşı temsil eder; 3. Ordo oynayanların dizildikleri daire.

67. Kutkun: 1. Üzerlerinde celdik (eğer yastığı)'in durduğu dört bağ (ip); 2. Kuskunu eyere pekitmeye yarayan şerit.

68. Eleçek: Evli kadının sarığı.